

ЗМІСТ

Вступне слово	5
1 Загальні відомості	7
1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості території	7
1.2 Соціальний та економічний розвиток Чернігівської області	8
2 Атмосферне повітря	14
2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	14
2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами	14
2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах Чернігівської області	15
2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)	19
2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря	20
2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах	21
2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	25
2.5 Використання озоноруйнівних речовин	25
2.6 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття	25
2.7 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря	25
3 Зміна клімату	27
3.1. Тенденції зміни клімату	27
3.2. Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів	27
3.3. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	27
4 Водні ресурси	29
4.1 Водні ресурси та їх використання	29
4.1.1 Загальна характеристика	29
4.1.2 Водозабезпеченість територій Чернігівської області	31
4.1.3 Водокористування та водовідведення	34
4.2 Забруднення поверхневих вод	38
4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	38
4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)	39
4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод	44
4.3 Якість поверхневих вод	45
4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками	45
4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів	55
4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	56
4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод	56
4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення	57
4.6 Заходи щодо покращення стану водних об'єктів	58
5 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі	59
5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування екологічної мережі	59
5.1.1 Загальна характеристика	59

5.1.2	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	59
5.1.3	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	60
5.1.4	Формування регіональної екомережі	61
5.1.5	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	61
5.2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	62
5.2.1	Загальна характеристика рослинного світу	62
5.2.2	Охорона, використання та відтворення лісів	63
5.2.3	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів	70
5.2.4	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	70
5.2.5	Адвентивні види рослин	71
5.2.6	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень	72
5.2.7	Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду	73
5.3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	74
5.3.1	Загальна характеристика тваринного світу	74
5.3.2	Стан і ведення мисливського та рибного господарств	75
5.3.3	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	79
5.3.4	Інвазивні види тварин	81
5.3.5	Заходи щодо збереження тваринного світу	81
5.4	Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні	81
5.4.1	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду	81
5.4.2	Водно-болотні угіддя міжнародного значення	84
5.4.3	Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина	85
5.5	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон	86
5.6	Природно - культурна спадщина	87
5.7	Туризм	87
6	Земельні ресурси і ґрунти	88
6.1	Структура та використання земельних ресурсів	88
6.1.1	Структура та динаміка змін земельного фонду	88
6.1.2	Господарська освоєність земельних угідь	90
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси	90
6.3	Стан і якість ґрунтів	92
6.3.1.	Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення	92
6.3.2	Забруднення ґрунтів	92
6.3.3.	Деградація земель	94
6.4	Оптимізація використання та охорона земель	98
7	Надра	99
7.1.	Мінерально-сировинна база	99
7.1.1.	Стан та використання мінерально-сировинної бази	99
7.2.	Система моніторингу геологічного середовища	99
7.2.1.	Підземні води: ресурси, використання, якість	99
7.2.2.	Екзогенні геологічні процеси	101

7.3.	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	105
7.4.	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	105
8	Відходи	106
8.1	Структура утворення та накопичення відходів	106
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	109
8.3	Використання відходів як вторинної сировини	119
8.4	Транскордонне перевезення небезпечних відходів	122
8.5	Державне регулювання в сфері поведінки з відходами	122
9	Екологічна безпека	123
9.1	Екологічна безпека як складова національної безпеки	123
9.2	Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку	131
9.3	Радіаційна безпека	132
9.3.1	Стан радіаційного забруднення Чернігівщини	132
9.3.2	Поводження з радіоактивними відходами	134
9.3.3	Стан і проблеми зони відчуження Чорнобильської АЕС	135
10	Промисловість та її вплив на довкілля	136
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва	136
10.2	Вплив на довкілля	138
10.2.1	Гірничодобувна промисловість	139
10.2.2	Металургійна промисловість	139
10.2.3	Хімічна та нафтохімічна промисловість	139
10.2.4	Харчова промисловість	140
10.3	Заходи з екологізації промислового виробництва	141
11	Сільське господарство та його вплив на довкілля	143
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства	143
11.2	Вплив на довкілля	144
11.2.1	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	145
11.2.2	Використання пестицидів	149
11.2.3	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель	149
11.2.4	Тенденції в тваринництві	151
11.3	Органічне сільське господарство	152
12	Енергетика та її вплив на довкілля	155
12.1	Структура виробництва та використання енергії	155
12.2	Ефективність енергоспоживання та енергозбереження	157
12.3	Вплив енергетичної галузі на довкілля	160
12.4	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	161
13	Транспорт та його вплив на довкілля	162
13.1	Транспортна мережа Чернігівської області	162
13.1.1	Структура та обсяги транспортних перевезень	163
13.1.2	Склад парку та середній вік транспортних засобів	163
13.2	Вплив транспорту на довкілля	163
13.3	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля	164
14	Збалансоване виробництво та споживання	164
14.1.	Тенденції та характеристика споживання	164

14.2	Структурна перебудова та екологізація економіки	165
14.3	Впровадження елементів «більш чистого виробництва» в Чернігівській області	166
14.4	Ефективність використання природних ресурсів	167
14.5	Оцінка «життєвого циклу виробництва»	168
15	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	169
15.1	Регіональна екологічна політика	169
15.2	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки	169
15.3	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	171
15.4	Виконання державних цільових екологічних програм	179
15.5	Моніторинг навколишнього природного середовища	181
15.6	Державна екологічна експертиза	183
15.7	Економічні засади природокористування	184
15.7.1	Економічні механізми природоохоронної діяльності	184
15.7.2	Стан фінансування природоохоронної галузі	187
15.8	Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування	187
15.9	Дозвільна діяльність у сфері природокористування	188
15.10	Екологічний аудит	189
15.11	Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля	191
15.12	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля	199
15.12.1	Діяльність громадських екологічних організацій	200
15.12.2	Діяльність громадських рад	202
15.13	Екологічна освіта та інформування	203
15.14	Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля	204
15.14.1	Європейська та євроатлантична інтеграція	205
15.14.2	Залучення міжнародної технічної допомоги та координація діяльності програм /проектів зовнішньої допомоги	205
15.14.3	Двостороннє та багатостороннє співробітництво	206
	Висновки	207
	Додатки	208

ВСТУПНЕ СЛОВО

Значний тиск на навколишнє природне середовище в Україні викликано низкою факторів, спільних для усіх регіонів. Ресурсно-орієнтована економіка країни направлена, у першу чергу, на використання та максимальне добування, а потім вже на можливі екологічні наслідки. Технологічна криза потребує значних фінансових внесків як зі сторони держави, так і зі сторони власників. На жаль, діюче законодавство України не стимулює запровадження на підприємствах кращих технологій, тож власники продовжують сплачувати мізерні штрафи і не вносять у витрати екологічну складову. Сподіваємося, що вже найближчим часом питання збереження довкілля буде не тільки примхою екологів, а й питанням самого ставлення до довкілля не як до джерела збагачення, а як до інвестиції у здоров'я та майбутнє наших дітей.

«Доповідь про стан навколишнього природного середовища Чернігівської області у 2013 році» підготовлена згідно із Законом України «Про охорону навколишнього середовища», наказу Мінприроди України від 30.04.2014 №138 і основна її мета – висвітлення та ознайомлення широкого загалу державних і громадських органів, колективних підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища Сіверського краю, його проблем та перспективи подальшого розвитку та використання.

Матеріали даного видання знайомлять читачів зі станом екологічної ситуації в Чернігівській області, розкривають особливості всіх складових довкілля: стан атмосферного повітря, земельних та водних ресурсів, ситуації в сфері поводження з відходами, тенденційних змін у природно-заповідному фонді, стан рослинного та тваринного світу Чернігівщини.

Над Доповіддю працював колектив Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації при активній інформаційній підтримці суб'єктів системи екологічного моніторингу: Державної екологічної інспекції у Чернігівській області, Деснянського басейнового управління водних ресурсів, Чернігівської філії державної установи «Інституту охорони ґрунтів України», Чернігівського обласного центру з гідрометеорології, Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області, Головного управління статистики у Чернігівській області, Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства, Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області, Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи облдержадміністрації, Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури облдержадміністрації, Департаменту економічного розвитку облдержадміністрації, Департаменту фінансів Чернігівської облдержадміністрації, Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації, Департаменту культури

і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради, Державної фітосанітарної інспекції Чернігівської області, Головного управління Держземагенства у Чернігівській області, Головного управління ветеринарної медицини в Чернігівській області, Державної інспекції сільського господарства в Чернігівській області, Управління охорони здоров'я облдержадміністрації, Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Чернігівського національного технологічного університету, Чернігівського державного інституту економіки і управління, Північної державної інспекції з ядерної та радіаційної безпеки, Центральної геофізичної обсерваторії, Державного науково-виробничого підприємства «Державний інформаційний геологічний фонд України», Державної корпорації «Українське державне об'єднання «Радон» Київського державного міжобласного спецкомбінату, Дочірнього підприємства НАК «Надра України» «Чернігівнафтогазгеологія», територіального управління у Чернігівській області Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України, Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук, Мезинського національного природного парку, регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський», Ічнянського національного природного парку, ТОВ спеціалізоване лісове господарство «Авангардліс», ДП «Чернігівський військовий лісгосп», ДП «Остерський військовий лісгосп», Коропського спеціалізованого лісгосподарського підприємства «Агролісгосп», РКСП «Корюківкаліс», комунального підприємство «Чернігівоблагроліс», за що всім спеціалістам висловлюємо велику вдячність та побажання подальших трудових звершень.

Сподіваємося, що дана Доповідь стане в нагоді та буде цікавою і корисною для діяльності наукових установ, представників ЗМІ, громадських організацій та окремих громадян, небайдужих до збереження та охорони довкілля.

Доповідь розміщено на офіційному сайті Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської ОДА (<http://eco23.gov.ua/>).

Відгуки щодо змісту Доповіді та пропозиції щодо покращення захисту та стану навколишнього природного середовища Чернігівської області надсилати на електронну адресу: press@eco23.gov.ua.

Колектив Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні умови

Чернігівська область одна з найбільших на Україні (за своєю територією посідає друге місце). Площа – 31,9 тис. км², густота населення – 34 осіб/км². Унікальність економіко-географічного положення області визначається її розташуванням на кордоні трьох держав: України, Росії, Білорусі та близькістю до столиці і великого промислового центру – м.Київ.

Розташована на півночі України в поліській та лісостеповій зонах Придніпровської низовини. На заході і північному заході межує з Гомельською областю Білорусі, на півночі – з Брянською областю Росії, на сході – з Сумською, на півдні – з Полтавською, на південному заході – з Київською областями України. Середня висота над рівнем моря – 120 метрів, на північному сході – 200 метрів, на південному заході – 120 – 150 метрів.

Клімат помірно-континентальний. Середньорічна температура січня – -7°C, липня – +19°C. Середньорічна кількість опадів – 550-660 мм.

Має своєрідні природні ландшафти, досить поширені біологічні різновиди.

Попри великі втрати від меліоративних робіт, проведених у свій час, ландшафтам Чернігівського Полісся властивий високий ступінь поширення природних територій. Значна частина з них зберігає потенційні можливості відновлення – повернення до природного стану або деякого наближення до нього. Непогано збережені і заплавні ландшафтні комплекси середніх та великих рік – Десни, Сейму, Снову, Сожу. Лучні та лучно-болотні і болотні заплавні комплекси верхів'їв, а здебільшого і всієї течії багатьох малих річок дуже змінені – осушені і частково розорані.

Майже цілком область розміщується в Придніпровській низовині, південна її частина в межах Полтавської рівнини і має переважно рівнинну, злегка хвилясту поверхню, у цілому сприятливу для господарської діяльності. Абсолютні висоти 100–220 м (максимальна відмітка 222 м біля с. Березова Гать Новгород-Сіверського району). Переважають ерозійно-аккумулятивні форми рельєфу (річкові долини, яри, балки) у поєднанні з акумулятивними (льодовикові і водно-льодовикові вали, зандрові рівнини). Виключенням є сильно еродовані території Придеснянського плато (західні відроги Середньо-Російської височини), численні лісові «острови» в північній та південно-східній частинах області, а також болота і знижені та перезволожені землі давніх річкових та прохідних долин (Замглай, Смолянка та інші).

Надра Чернігівщини багаті корисними копалинами. Сировинний потенціал регіону на 59,4 % складається з паливно-енергетичних корисних копалин – нафти, конденсату, торфу; 31,7 % загальних мінеральних

ресурсів належить будівельній сировині; 8,2 % – води прісні та мінеральні, 0,7 % – нерудні корисні копалини для металургії та бішофіт.

Область є однією з найбагатших за запасами водних ресурсів. Гідрографічна мережа належить до басейну Дніпра. Територією області протікають 1570 річок загальною довжиною 8369 км, в т. ч. великі річки: Дніпро (134 км), Десна (505 км); середні: Сож (30 км), Судость (17 км), Сейм (56 км), Снов (190 км), Остер (195 км), Трубіж (15 км), Супой (25 км), Удай (195 км), а також малі річки.

Загальна довжина великих річок – 596 км, середніх – 723 км, малих – 7017 км.

Густота річкової мережі області – 0,26 - 260 м на 1 км².

Природні ресурси Десни мають важливе значення для розвитку продуктивного потенціалу Дніпра. Десна (загальна площа басейну – 88,9 тис. км²) є другою за величиною на території басейну Дніпра річкою після Прип'яті та першою за довжиною (1130 км) лівобережною притокою Дніпра. В басейні Десни, в середній за водністю рік, формується біля 22 % поверхневого стоку Дніпра і біля 15 % стоку усіх річок його основних притоків.

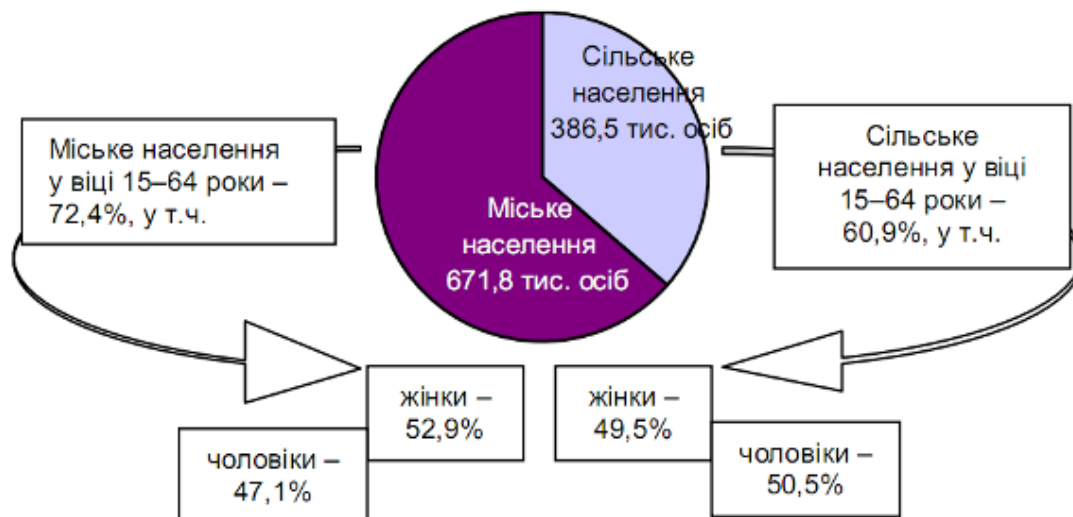
Відсоток площ, вкритих лісом, у різних районах не однаковий. Якщо в північних районах лісистість становить від 20 до 41 % від загальної площі району, то в південних – лише від 7 до 20 %.

1.2. Соціальний та економічний розвиток Чернігівської області

Займаючи 5,3% території, де проживає 2,4% населення України, Чернігівська область представлена 3-ма містами обласного значення: м.Чернігів, Ніжин та Прилуки та 22-ма адміністративними районами: Бахмацький, Бобровицький, Борзнянський, Варвинський, Городнянський, Ічнянський, Козелецький, Коропський, Корюківський, Куликівський, Менський, Ніжинський, Новгород-Сіверський, Носівський, Прилуцький, Ріпкинський, Семенівський, Сосницький, Срібнянський, Талалаївський, Чернігівський та Щорський.

За даними обласного Головного управління статистики населення області проживає в 16 містах (3 - обласного та 13 - районного значення), 29 селищах міського типу та 1466 сільському населеному пункті.

На наступній діаграмі зображена структура населення Чернігівської області станом на 01.01.2014 р.:

Найбільша кількість сільських рад знаходиться на території Чернігівського (42) та Козелецького (40) районів, а найменша – на території Срібнянського (11), Талалаївського (13), Варвинського (14) районів. Найбільшу кількість сільських населених пунктів має Чернігівський район – 120, а найменшу – Куликівський район (24).

На 1 січня 2014 р. чисельність наявного населення в області становила 1066,8 тис. осіб. Упродовж 2013 р. кількість жителів Чернігівщини скоротилася на 11,0 тис. осіб, або на 10,2 осіб у розрахунку на 1000 наявного населення. Зменшення чисельності населення відбулося переважно за рахунок природного скорочення (10057 осіб). Міграційне скорочення населення склало 919 осіб.

Область має індустріально-аграрну структуру господарства. Промисловість забезпечує 22,5% валової доданої вартості, сільське господарство - 19,7%.

Промислові підприємства області у 2013 р. реалізували промислової продукції (товарів, послуг) на суму 14,1 млрд.грн. В обсягах реалізації 67,4% займала продукція переробної промисловості. Зокрема, частка підприємств із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів становила 44,1%, виготовлення виробів із деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності – 10,5%, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування, – 5,2%, текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – 2,5%.

Питома вага підприємств із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря становила 20,8%, добувної промисловості та розроблення кар'єрів – 11,3%, забору, очищення та постачання води – 0,5%.

В обсязі реалізації продукції 45,3% займали споживчі товари короткострокового використання, 32,2% – енергія, 17,7% – товари проміжного споживання, 4,6% – інвестиційна продукція, 0,2% – споживчі товари тривалого використання.

У 2013р. випуск промислової продукції становив 89,6% проти 2012р.

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів обсяг виробництва становив 81,8%, у переробній промисловості – 90,4%.

Суттєво (на 16,1%) зросли обсяги виробництва хімічних речовини і хімічної продукції.

У виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів випуск промислової продукції становив 88,5%, виготовленні виробів із деревини, виробництві паперу та поліграфічної діяльності – 94,7%, виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 94,4%.

На підприємствах із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря обсяги продукції становили 100,5%.

Підприємствами області за 2013р. виконані будівельні роботи на суму 470,9 млн.грн. Індекс будівельної продукції в області становив 83,5% проти 2012р.

Підприємництво. За підсумками 2013 року на 10 тис. наявного населення діяло 50 малих та 4 середніх підприємства. Також здійснювали діяльність більше 44 тис. суб'єктів підприємницької діяльності - фізичних осіб.

Сума надходжень до місцевих бюджетів від діяльності суб'єктів малого бізнесу в порівнянні з 2012 роком зросла на 12,7 % і склала 353,1 млн гривень (22,5% податкових надходжень, які контролюються Головним управлінням Міндоходів в області).

З метою створення зручних і доступних умов для отримання споживачами адміністративних послуг у кожному районі та місті обласного значення відкрито центри з їх надання.

Сільське господарство. У 2013 році виробництво валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 року по всіх категоріях господарств зросло до 9433,8 млн грн, що на 3,1% більше відповідного періоду минулого року. Зокрема, на сільськогосподарських підприємствах виробництво валової продукції зросло до 5770,4 млн гривень (+6%). Збільшення відбулось як у рослинництві (+3,3%), так і у тваринництві (+2,5%).

Відповідно до статистичних даних, у 2013 році індекс обсягу виробництва продукції сільського господарства порівняно з 2012 роком становив 103,1% до рівня попереднього року, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – 106,0%, у господарствах населення – 98,8%.

Будівництво. У будівельній галузі за 2013 рік виконано робіт на суму 463,2 млн грн, що становить 82,2 % до 2012 року.

Протягом 2013 року введено в експлуатацію близько 190,9 тис.м² житла (99,7% від показника минулого року – 191,4 тис.м²). Введено в експлуатацію 12 багатоквартирних житлових будинків, площею 58,23 тис.м².

Торгівля. Оборот роздрібної торгівлі (з урахуванням обороту фізичних осіб) за січень - грудень 2013 року склав 109,4 % до відповідного періоду 2012 року (16,1 млрд грн), реалізованих послуг – 98,4 % (2,9 млрд грн).

За 2013 рік розпочали діяльність близько 150 об'єктів роздрібної торгівлі та ресторанного бізнесу. За 9 місяців 2013 року в експлуатацію було введено 7,2 тис. м² торговельної площі у магазинах, 6,9 тис. м² – у критих ринках та павільйонах, 250 посадкових місць в закладах громадського харчування.

Індекс споживчих цін в області у грудні 2013 року по відношенню до грудня 2012 року становив 99,4 %.

За 2013 рік до Державного бюджету зібрано 1823,9 млн грн податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які контролюються Головним управлінням Міндоходів в області, у тому числі до загального фонду – 1785,1 млн грн. До місцевих бюджетів за січень-грудень 2013 року надійшло 4967,0 млн грн.

Інноваційно-інвестиційна діяльність. Протягом 9 місяців 2013 року в розвиток економіки за рахунок усіх джерел фінансування було залучено 1,75 млрд грн капітальних інвестицій, що на 11,8% вище показника відповідного періоду 2012 року.

Станом на 01.10.2013 обсяг прямих іноземних інвестицій збільшився на 16,2% до початку року і склав 122,1 млн дол. США.

Зовнішньоторговельний оборот товарами у січні–листопаді 2013 року досяг 1034,9 млн дол. США, що на 4,3% більше відповідного періоду 2012 року. Обсяги експорту та імпорту товарів становили, відповідно, 497,2 млн дол. США та 537,7 млн дол. США. Порівняно із січнем–листопадом 2012 року експорт збільшився на 2,2 %, імпорт – на 6,4%. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами склало 40,5 млн дол. США. Партнерами підприємств та організацій області були 109 країн світу.

Освіта. Станом на 1 січня 2014 року в області функціонує 417 дошкільних навчальних закладів. За 2013 рік відкрито 14 дошкільних навчальних закладів, у т.ч. створено 6 навчально-виховних комплексів. Рівень охоплення дітей від 3 до 6 років дошкільною освітою складає 88%.

Загальну середню освіту в 2013-2014 навчальному році надають 612 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчається 89781 учень.

96 опорних шкіл області забезпечено сучасними мультимедійними комплексами та комплектами електронних засобів навчання (до 1 вересня було закуплено 121 комплект електронних засобів навчання). Обласний показник кількості учнів на 1 персональний комп'ютер становить 10,8. Усі загальноосвітні навчальні заклади мають доступ до Всесвітньої мережі Інтернет.

Відкрито 28 інклюзивних класів для інтегрованого навчання дітей з особливими освітніми потребами у 17 районах та містах області.

Різними видами харчування у 2013-2014 навчальному році охоплено 98,5% школярів, гаряче харчування організовано для 84,4% учнів.

Розширено мережу позашкільних навчальних закладів області. У гуртках та секціях 70 закладів позашкільної освіти здобувають додаткові знання, вміння та навички 48,6% дітей шкільного віку.

На території області функціонують 23 заклади вищої освіти, які забезпечують навчання більше 28 тисяч студентів за денною та заочною формами навчання.

Культура. Станом на 01.01.2014 в області функціонувало 1688 закладів культури і мистецтв, серед яких: 776 клубних закладів, 721 публічних бібліотеки, 31 музейний заклад та 3 національні заповідники, 11 кінотеатрів, 4 театри, обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм, 37 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, 2 училища, Менський зоопарк, 102 – інших мистецьких закладів.

У 2013 році забезпечено відзначення державних свят та знаменних дат, серед яких: 1025-річчя хрещення Київської Русі, 70-річчя визволення Чернігівщини від фашистських загарбників. Пройшли творчі звіти районів та міст області «Квітуй во славу України, талантів молодих перлина»; проведено міжнародні та обласні фестивалі та конкурси.

Продовжуються роботи зі створення Музейно-меморіального комплексу пам'яті жителів населених пунктів України, знищених фашистськими окупантами у м. Корюківка, з розбудови об'єктів історико-археологічного музейного комплексу «Древній Любеч» та з музеєфікації Кам'яниці П.Полуботка, з розширення площ Сосницького літературно-меморіального музею О.П. Довженка.

У сфері туризму проведено Міжрегіональний туристичний форум «Чернігівщина туристична-2013».

Забезпечено реалізацію ряду наступних регіональних програм: Програми оновлення та розвитку Менського зоопарку загальнодержавного значення на 2011-2015 роки, цільової довгострокової Програми «Мистецька освіта Чернігівщини» на 2011-2025 роки, цільової Програми розвитку туризму в Чернігівській області на 2013-2020 роки, цільової Програми проведення археологічних досліджень в Чернігівській області на 2013-2020 роки .

Охорона здоров'я. Медичну допомогу населенню області станом на 01.01.2014 надають 894 медичні заклади: 28 обласних, 22 центральні районні лікарні, 10 районних лікарень, 7 дільничних лікарень, 123 амбулаторії, з них 105 у сільській місцевості, 6 міських лікарень, 1 дитяча лікарня, 2 пологових будинки, 2 дитячі поліклініки, 4 стоматологічні поліклініки, 3 санаторії.

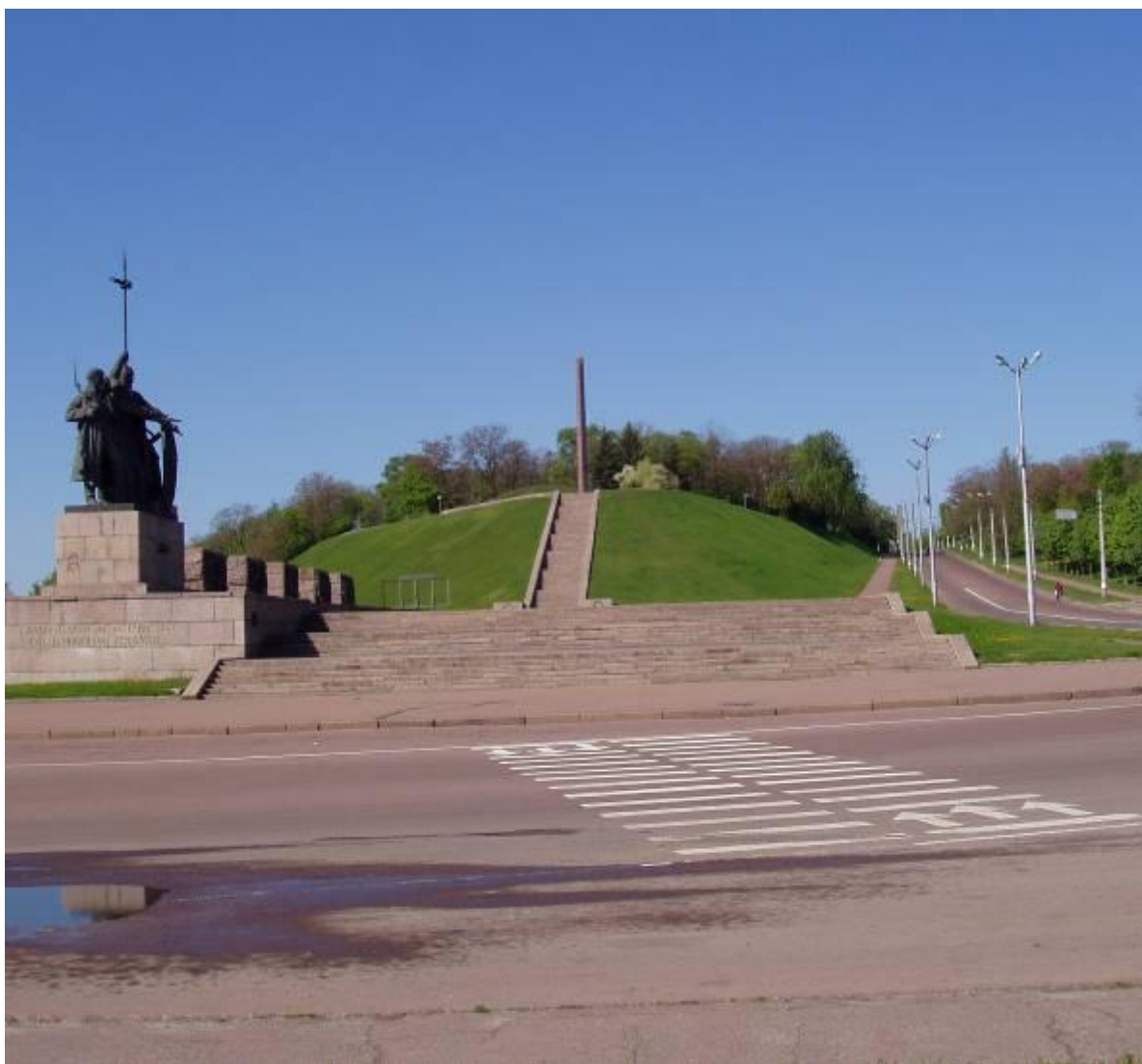
У 2013 році сесіями районних/міських рад прийняті рішення про створення 26 центрів первинної медико-санітарної допомоги, з них 22 – як

окремі юридичні структури та 4 центри у структурі центральних районних лікарень.

На покращання матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я використано 25,7 млн грн, з них 6,9 млн грн – на будівництво та реконструкцію; 5,5 млн грн – на капітальні та поточні ремонти; 12,8 млн грн – на придбання медичного обладнання та апаратури; 420,1 тис. грн на придбання 6 санітарних автомобілів.

Молодь і спорт. Станом на 01.01.2014 в області працюють 54 спортивні школи, 2 школи вищої спортивної майстерності, 3 центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», центр інвалідного спорту «Інваспорт», 2 бази олімпійської підготовки (з біатлону та важкої атлетики), 102 спортивні клуби, 59 громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування.

До занять спортом у 2013 році було залучено більше 35,8 тис. осіб (16,2 тис. осіб займаються в ДЮСШ, 263 – в школах вищої спортивної майстерності). Всього охоплено спортом, фізкультурно-оздоровчою та реабілітаційною роботою 64,2 тис. осіб, з них - 540 з фізичними вадами.

Болдина гора – історична місцевість м. Чернігів

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

За даними обласного управління статистики в 2013 році 435 підприємств (453 – в 2012 році), з них 208 підприємств агропромислового комплексу (223 – в 2012 році), звітувались по формі 2-ТП (повітря) щодо викидів від стаціонарних джерел забруднення в атмосферне повітря.

Відповідно до інструкції щодо порядку складання державної статистичної звітності про охорону атмосферного повітря за формою 2-ТП (повітря), починаючи з 2004 року звіт складають підприємства, установи, організації, громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності, що мають стаціонарні джерела викидів забруднюючих речовин і взяті на державний облік у галузі охорони атмосферного повітря.

Частка об'єктів агропромислового комплексу області, що звітуються за викиди в атмосферне повітря становить 48%.

Загальний обсяг викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел в атмосферу у 2013 році склав 43,678 тис. тонн. В порівнянні з 2012 роком кількість викидів зменшилась на 4,6 % , що складає 2,104 тис. тонн.

В 2013 році кількість викидів від агропромислового комплексу склали 12,511 тис. тонн, що на 704 тонни менше 2012 року.

Біля 51 % (47,348 тис. тонн) від загального об'єму викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря припадає на пересувні джерела забруднення (автотранспорт, залізничний та річковий транспорт, виробнича техніка).

2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами

Проведено аналіз статистичної звітності за формою № 2-ТП (повітря) за 2013 рік. Динаміка загальних обсягів викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення по Чернігівській області стабілізувалась до незначного зменшення. за рахунок зменшення викидів від КЕП «Чернігівська ТЕЦ» Фірми «ТехНова». В 2013 році загальна кількість викидів становила 91,026 тис. тонн. В порівнянні з 2012 роком загальні викиди зменшились на 2,519 тис.тонн.

В 2013 р. викиди від стаціонарних джерел 435 підприємств, організацій, установ, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, та агропромислового комплексу в Чернігівській області склали 43,678 тис. тонн, що на 2,103 тис. тонни (4,6%) менше, ніж в минулому році.

Обсяги викидів від пересувних джерел в 2013 році склали 47,348 тис. тонн, що на 414,461 тонни (0,9%) менше минулорічного показника.

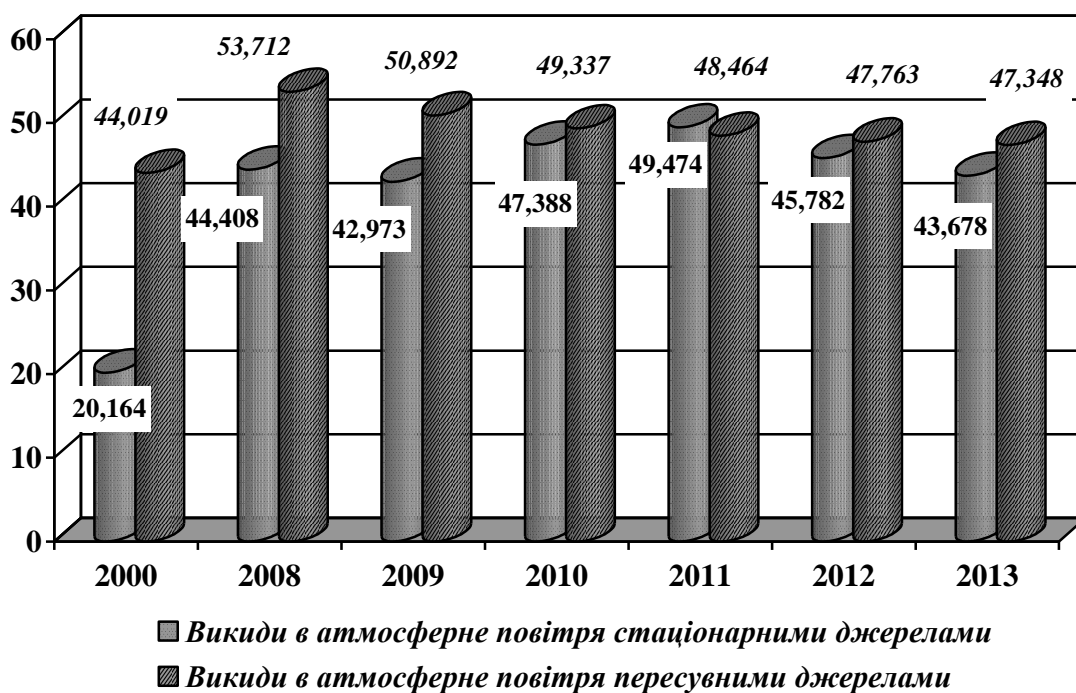
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу склав 40,325 кг, в порівнянні з минулим роком кількість викидів

зменшилась на 2,302 кг. У 2013 році викиди від стаціонарних та пересувних джерел по Чернігівській області у розрахунку на 1 км² склали 2853 кг, на душу населення – 88 кг (дивись табл. 2.1.1).

Табл.2.1.1.1 Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т.

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2000	64,183	20,164	44,019	2001	55	
2008	98,12	44,408	53,712	3076	87	
2009	93,865	42,973	50,892	2942	84	
2010	96,725	47,388	49,337	3031	86	
2011	97,938	49,474	48,464	3071	90	
2012	93,545	45,782	47,763	2932	86	
2013	91,026	43,678	47,348	2853	88	

Рис. 2.1.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис.тонн

2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах

В 2013 р. викиди від стаціонарних джерел 435 проммайданчиків підприємств, організацій, установ, громадян–суб’єктів підприємницької діяльності та агропромислового комплексу в Чернігівській області склали 43,678 тис. тонн, що на 2,1042 тис. тонни (4,6 %) менше, ніж в минулому році (див. табл. 2.1).

Найбільша кількість промислових підприємств знаходиться в м. Чернігові – 62 (або 14,3 % - усіх підприємств області), у м. Прилуки – 27 (6,2%), у м. Ніжині – 26 (6 %) відповідно.

Табл.2.1.2.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у регіоні по окремим населеним пунктам, тис. т

<i>Назва населених пунктів</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>
Всього,	42,972	47,388	49,474	45,782	43,678
м. Чернігів	19,213	19,815	23,041	21,357	21,060
м. Ніжин	1,022	1,010	1,060	1,030	0,973
м. Прилуки	0,509	0,535	0,796	0,724	0,834
Бахмацький	2,021	1,989	1,671	1,841	1,654
Бобровицький	0,256	0,619	0,501	0,470	0,603
Борзнянський	0,906	1,199	1,222	1,208	0,913
Варвинський	2,127	2,404	2,198	2,227	2,314
Городнянський	0,848	0,938	0,840	0,748	0,784
Ічнянський	1,108	1,465	1,458	1,355	1,256
Козелецький	0,195	0,760	0,721	0,707	0,634
Коропський	0,357	0,536	0,456	0,467	0,445
Корюківський	1,409	1,678	1,670	1,612	1,552
Куликівський	0,008	0,695	0,765	0,784	0,799
Менський	0,777	1,036	1,059	1,037	0,985
Ніжинський	0,457	0,428	0,419	0,266	0,377
Н-Сіверський	0,589	0,591	0,523	0,526	0,488
Носівський	2,907	2,891	2,634	1,755	1,454
Прилуцький	0,768	1,204	1,110	1,378	1,051
Ріпкинський	0,581	0,598	0,559	0,460	0,360
Семенівський	0,369	0,628	0,626	0,637	0,571
Сосницький	0,231	0,238	0,191	0,202	0,187
Срібнянський	0,113	0,462	0,489	0,462	0,462
Талалаївський	0,516	0,457	0,503	0,472	0,318
Чернігівський	5,366	4,936	4,771	3,816	3,390
Щорський	0,221	0,319	0,276	0,240	0,215

Табл.2.1.2.2 Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, в тому числі по найпоширеніших речовинах (пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю) в цілому по області та в розрізі населених пунктів, тис. тонн

Населені пункти	2000 р.					2010 р.					2011 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		пил	діокси д сірки	діокси д азоту	оксид вуглецю		пил	діокси д сірки	діокси д азоту	оксид вуглецю		пил	діокси д сірки	діокси д азоту	оксид вуглецю
Всього:	20,164	2,673	4,902	3,107	4,286	47,388	4,776	11,897	4,212	2,576	49,474	5,432	14,296	4,110	2,693
м. Чернігів	8,001	1,651	3,495	1,745	0,819	19,815	3,932	11,124	2,943	0,342	23,041	4,573	13,721	2,891	0,373
м. Ніжин	1,198	0,108	0,190	0,119	0,672	1,010	0,076	0,015	0,060	0,817	1,060	0,096	0,021	0,074	0,829
м. Прилуки	0,470	0,033	0,028	0,117	0,234	0,535	0,079	0,087	0,078	0,054	0,796	0,073	0,076	0,061	0,047
Бахмацький	0,563	0,081	0,215	0,029	0,164	1,989	0,106	0,103	0,017	0,047	1,671	0,121	0,118	0,018	0,037
Бобровицький	0,398	0,008	0,172	0,036	0,172	0,619	0,038	0,004	0,011	0,020	0,501	0,039	0,002	0,10	0,024
Борзнянський	0,410	0,191	0,120	0,022	0,073	1,199	0,028	0,002	0,007	0,017	1,222	0,033	0,002	0,008	0,023
Варвинський	2,957	0,019	0,014	0,288	0,743	2,404	0,002	0,001	0,614	0,377	2,198	0,003	0,002	0,600	0,376
Городнянський	0,097	0,011	0,020	0,013	0,039	0,938	0,016	0,038	0,017	0,010	0,840	0,011	0,014	0,013	0,012
Ічнянський	0,238	0,012	0,038	0,031	0,131	1,465	0,011	0,006	0,014	0,003	1,458	0,012	0,003	0,011	0,001
Козелецький	0,120	0,036	0,009	0,029	0,041	0,760	0,018	0,072	0,037	0,030	0,721	0,013	0,030	0,042	0,030
Коропський	0,088	0,007	0,034	0,008	0,028	0,536	0,003	0,018	0,004	0,002	0,456	0,001	0,004	0,003	0,002
Корюківський	0,040	0,085	0,054	0,035	0,137	1,678	0,111	0,094	0,105	0,228	1,670	0,085	0,065	0,113	0,255
Куликівський	0,640	0,002	0,007	0,004	0,023	0,695	0	0	0,006	0,001	0,765	0,0	0,0	0,005	0,001
Менський	0,322	0,067	0,132	0,025	0,080	1,036	0,092	0,062	0,033	0,051	1,059	0,081	0,055	0,032	0,060
Ніжинський	0,123	0,030	0,058	0,006	0,023	0,428	0,022	0,022	0,001	0,009	0,419	0,025	0,025	0,001	0,009
Н-Сіверський	0,177	0,039	0,047	0,026	0,041	0,591	0,024	0,010	0,009	0,030	0,523	0,028	0,013	0,008	0,034
Носівський	1,838	0,024	0,033	0,321	0,243	2,891	0,019	0,005	0,058	0,154	2,634	0,300	0,004	0,047	0,112
Прилуцький	0,094	0,006	0,004	0,013	0,042	1,204	0,038	0,023	0,057	0,099	1,110	0,066	0,014	0,055	0,140
Ріпкинський	0,252	0,094	0,029	0,012	0,108	0,598	0,060	0,046	0,021	0,102	0,559	0,053	0,040	0,022	0,109
Семенівський	0,232	0,059	0,062	0,016	0,087	0,628	0,038	0,028	0,018	0,055	0,626	0,025	0,025	0,013	0,063
Сосницький	0,031	0,002	0,010	0,005	0,010	0,238	0,007	0,014	0,002	0,068	0,191	0,007	0,012	0,002	0,056
Срібнянський	0,020	0,007	0,001	0,003	0,009	0,462	0	0	0,002	0	0,489	0,0	0,0	0,001	0,0
Талалаївський	0,076	0,002	0,020	0,019	0,016	0,457	0,003	0,015	0,018	0,025	0,503	0,003	0,008	0,010	0,025
Чернігівський	1,661	0,065	0,082	0,173	0,316	4,936	0,035	0,024	0,060	0,029	4,771	0,045	0,030	0,057	0,069
Щорський	0,118	0,034	0,028	0,012	0,035	0,276	0,018	0,084	0,020	0,006	0,191	0,008	0,011	0,011	0,007

Населені пункти	20012 р.					2013 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю
Всього:	45,782	5,320	12,961	3,928	2,872	43,678	4,978	12,769	4,103	2,598
м. Чернігів	21,357	4,337	12,369	2,782	0,372	21,060	4,100	12,269	2,908	0,311
м. Ніжин	1,030	0,100	0,015	0,070	0,804	0,973	0,085	0,020	0,068	0,755
м. Прилуки	0,724	0,070	0,080	0,062	0,047	0,834	0,085	0,080	0,059	0,063
Бахмацький	1,841	0,126	0,123	0,024	0,051	1,654	0,106	0,109	0,026	0,050
Бобровицький	0,470	0,049	0,0	0,017	0,022	0,603	0,102	0,0	0,024	0,015
Борзнянський	1,208	0,050	0,020	0,006	0,016	0,913	0,053	0,024	0,007	0,021
Варвинський	2,227	0,002	0,001	0,588	0,356	2,314	0,002	0,0	0,645	0,376
Городнянський	0,748	0,010	0,004	0,010	0,017	0,784	0,009	0,003	0,008	0,017
Ічнянський	1,355	0,012	0,004	0,011	0,001	1,256	0,010	0,004	0,011	0,002
Козелецький	0,707	0,016	0,036	0,028	0,027	0,634	0,012	0,019	0,024	0,018
Коропський	0,467	0,001	0,003	0,003	0,007	0,445	0,0	0,004	0,002	0,009
Корюківський	1,612	0,065	0,052	0,107	0,245	1,552	0,041	0,039	0,116	0,257
Куликівський	0,784	0,0	0,0	0,006	0,001	0,799	0,0	0,0	0,005	0,001
Менський	1,037	0,096	0,066	0,027	0,068	0,985	0,093	0,055	0,039	0,107
Ніжинський	0,266	0,022	0,021	0,001	0,011	0,377	0,016	0,015	0,001	0,010
Н-Сіверський	0,526	0,034	0,020	0,009	0,045	0,488	0,032	0,018	0,006	0,040
Носівський	1,755	0,053	0,005	0,053	0,140	1,454	0,052	0,001	0,044	0,101
Прилуцький	1,378	0,140	0,013	0,054	0,255	1,051	0,073	0,012	0,042	0,112
Ріпкинський	0,460	0,051	0,038	0,021	0,096	0,360	0,030	0,019	0,018	0,053
Семенівський	0,637	0,019	0,023	0,012	0,062	0,571	0,022	0,028	0,013	0,075
Сосницький	0,202	0,006	0,008	0,002	0,082	0,187	0,007	0,002	0,001	0,090
Срібнянський	0,462	0,0	0,0	0,001	0,0	0,462	0,0	0,0	0,001	0,0
Талалаївський	0,472	0,003	0,0	0,0	0,025	0,318	0,016	0,001	0,007	0,017
Чернігівський	3,816	0,048	0,026	0,025	0,112	3,390	0,022	0,016	0,020	0,085
Щорський	0,240	0,010	0,032	0,009	0,009	0,215	0,010	0,031	0,008	0,013

Табл.2.1.2.3 Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах та містах області у 2013 р. (тонн)

	Обсяги викидів, тис. тонн		Збільшення / зменшення викидів у 2013р. проти 2012 р., тонн	Обсяги викидів у 2013р. до 2012 р., %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	у 2013 р.	у 2012 р.			
Всього,	43,678	45,782	-2100,993	95,4	100,409
м. Чернігів	21,060	21,357	-297,788	98,6	339,672
м. Ніжин	0,973	1,030	-56,721	94,5	37,439
м. Прилуки	0,834	0,724	110,519	115,3	30,903
Бахмацький	1,654	1,841	-188,760	89,7	53,312
Бобровицький	0,603	0,470	133,569	128,4	43,090
Борзнянський	0,913	1,208	-294,138	75,6	48,073
Варвинський	2,314	2,227	87,019	103,9	257,090
Городнянський	0,784	0,748	35,811	104,8	37,347
Ічнянський	1,256	1,355	-99,500	92,7	59,794
Козелецький	0,634	0,707	-72,779	89,7	30,195
Коропський	0,445	0,467	-21,552	95,4	27,836
Корюківський	1,552	1,612	-60,502	96,2	73,893
Куликівський	0,799	0,784	15,260	101,9	88,803
Менський	0,985	1,037	-51,831	95,0	46,913
Ніжинський	0,377	0,266	111,161	141,8	62,897
Н-Сіверський	0,488	0,526	-38,184	92,7	25,665
Носівський	1,454	1,755	-300,755	82,9	103,845
Прилуцький	1,051	1,378	-327,060	76,3	61,835
Ріпкинський	0,360	0,460	-100788	78,1	23,964
Семенівський	0,571	0,637	-66,868	89,5	31,696
Сосницький	0,187	0,202	-15,266	92,4	18,653
Срібнянський	0,462	0,462	-0,126	100,0	66,023
Талалаївський	0,318	0,472	-153,742	67,4	35,329
Чернігівський	3,390	3,816	-426,416	88,8	121,060
Щорський	0,215	0,240	-24,556	89,8	13,460

2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: електроенергетики – 21,056 тис. т, або 48,2 % від загальних викидів стаціонарними джерелами по області, транспортування газу трубопроводами – 3,430 тис. т або 7,9 %, добування паливно-енергетичних корисних копалин – 2,358 тис. т, або 5,4 %. (табл. 2.5.). У містах та районах, де розташовані підприємства цих галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря. А саме: м.Чернігів (21,059 тис. т, або 48,2%), Чернігівський район (3,390 тис. т, або 7,8%), Варвинський район (2,314 тис. т, або 5,3 %), Носівський район (1,454 тис. т, або 3,3%). Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнала атмосфера міста Чернігова – 270 т/ км², 71,05 кг у розрахунку на душу населення.

Табл.2.1.3.1 Основні забруднювачі атмосферного повітря

Пор. №	Підприємство - забруднювач	Відомча приналежність	Валовий викид, т		Зменшення /- збільшення/+	Причина зменшення/ збільшення
			2013 р.	2012 р.		
1	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми "ТехНова"	Управління комунального господарства	19084,462	19222,866	-138,404	Зменшення вироблення електроенергії
2	Гнідинцівський газопереробний завод	ПАТ «Укрнафта»	1685,978	1641,610	+44,368	Тимчасове збільшення виробничих потужностей
3	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів	ПАТ «Укртрансгаз»	2576,106	2894,654	-318,540	Тимчасове зменшення виробничих потужностей
4	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу	ПАТ «Укртрансгаз»	830,066	1120,213	-290,147	Тимчасове зменшення виробничих потужностей

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря в області залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» викиди якого, складають 43,7% викидів від стаціонарних джерел області. В 2013 році підприємством в атмосферне повітря викинуто 19,085 тис. тонн забруднюючих речовин, що на 138,404 тонн (1 %) менше минулорічного показника. Підприємством в атмосферне повітря викидається за рік 2,633 тис. тонн сполук азоту, діоксиду сірки 12,259 тис.тонни, оксиду вуглецю 0,179 тис.тонн, речовин у вигляді суспендованих твердих частинок 3,995 тис.тонни.

2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря

На території Чернігівської області спостереження за транскордонним забрудненням атмосферного повітря не проводиться.

Табл. 2.1.3.2 *Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності*

№ з/п	Види економічної діяльності	Кількість підприємств, які мали викиди, одиниць	Обсяги викидів по регіону		Викинуто в середньому одним підприємством, тон
			тис. т	у % до 2012 р.	
1	Усі види економічної діяльності	435	43,678	95,4	100,409
	у тому числі:				
1.1.	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	208	12,511	94,7	60,148
1.2.	Добувна промисловість	5	2,376	94,9	475,253
1.3.	Переробна промисловість	92	2,527	92,0	27,465
1.4.	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	10	21,056	99,1	2105,615
1.5.	Будівництво	25	0,096	104,6	3,834
1.6.	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	24	0,140	108,1	5,821
1.7.	Діяльність транспорту та зв'язку	24	3,774	86,3	157,257
1.8.	Транспортування газу трубопроводами	2	3,430	84,8	1715,055
1.9.	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	6	0,141	59,9	23,467
1.10.	Державне управління	14	0,595	84,0	42,493
1.11.	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	17	0,351	82,9	20,632

2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Моніторинг стану забруднення атмосферного повітря в м.Чернігів здійснювався на двох стаціонарних постах: ПСЗ № 1, який розташований на вул. 50 років СРСР та ПСЗ №2 – на вул.Пирогова. Спостереження велись за вмістом трьох основних домішок: завислих речовин, діоксиду сірки,

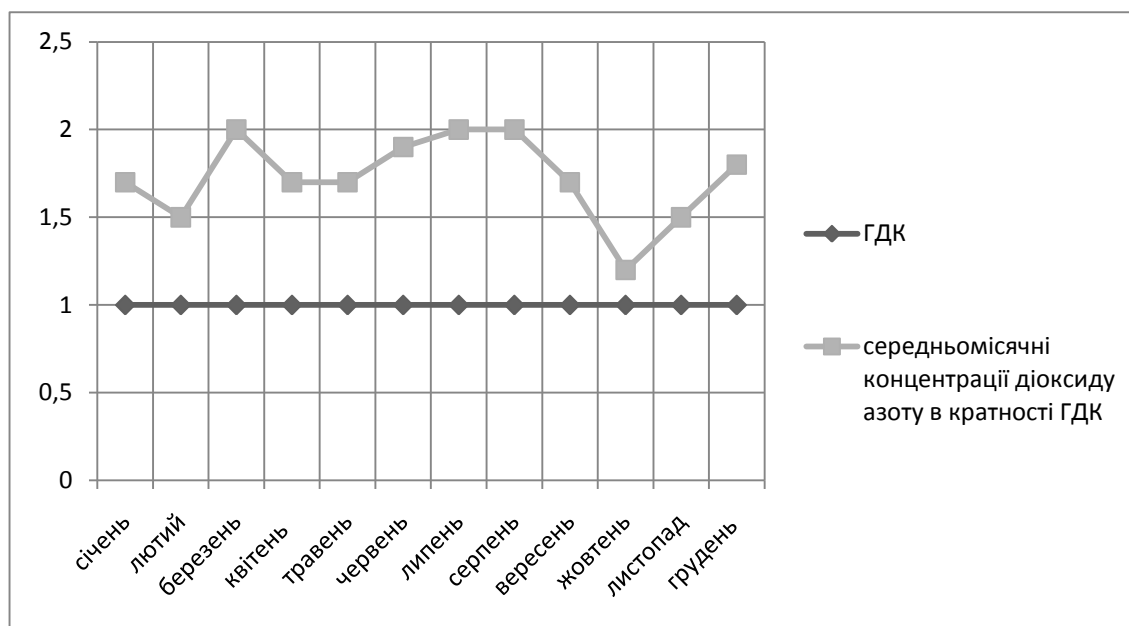
діоксиду азоту. Вміст оксиду вуглецю не визначався через відсутність приладу. Крім того, визначався вміст специфічних речовин – бенз(а)пірену та восьми важких металів (заліза, кадмію, марганцю, міді, нікелю, свинцю, хрому, цинку). Бенз(а)пірен визначався на ПСЗ №2, важкі метали – на ПСЗ №1.

У 2013 р. Чернігівським ЦГМ відібрано та проаналізовано в лабораторіях ЦГО 6060 проб атмосферного повітря. Пилові фільтри на вміст бенз(а)пірену аналізувались в регіональній лабораторії атмосфери Донецького ЦГМ.

Загальний рівень забруднення повітря в місті за індексом забруднення атмосфери (ІЗА) оцінювався, як низький.

Середньорічні концентрації визначаємих домішок не перевищували середньодобову гранично допустиму концентрацію (ГДКс.д.), за винятком діоксиду азоту (речовини 3-го класу небезпеки), середня концентрація якого дорівнювала 1,8 ГДКс.д. Середньомісячні концентрації діоксиду азоту протягом року коливались в межах 1,2-2,0 ГДКс.д.

Рис.2.3.1. Динаміка перевищень норм ГДКс.д. діоксиду азоту в атмосферному повітрі м. Чернігів в 2013 році

Середньорічні концентрації інших домішок становили: діоксиду сірки – 0,5 ГДКс.д., завислих речовин – 0,2 ГДКс.д. Середній вміст важких металів був значно нижчим за відповідні гранично допустимі концентрації. Середньорічна концентрація бенз(а)пірену становила по місту 0,4 ГДКс.д.

Максимальні концентрації становили: діоксиду азоту 0,9 ГДКм.р. (зафіксована у березні), завислих речовин – 0,4 ГДКм.р., діоксиду сірки – 0,2 ГДКм.р.

Максимальна з середньомісячних концентрацій бенз(а)пірену – 1,5 ГДКс.д. – спостерігалась у грудні. Максимальні з середньомісячних концентрацій важких металів були на рівні 0,1 ГДКс.д. і нижче.

Забрудненість повітря в місті була дещо вищою в районі вулиці Пирогова, іншими домішками - майже однаковою на обох постах спостережень.

У річному ході спостерігалось деяке зростання середньомісячних концентрацій діоксиду азоту у березні та з червня по серпень, діоксиду сірки – у листопаді. Підвищення вмісту бенз(а)пірену відмічалось у холодний період року, з максимальними значеннями – у грудні. Річний хід середніх концентрацій завислих речовин не зазнав значних коливань.

Загалом порівняно з 2012 роком рівень забруднення атмосферного повітря не змінився.

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області спостереження за станом атмосферного повітря проводився на маршрутних постах та в районі впливу пром підприємств – забруднювачів атмосфери в містах Чернігові, Ніжині, Прилуках та в 13 районах на маршрутних постах та підфакельних по 16 інгредієнтах (пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксиду вуглецю, фенолу, формальдегід, сірчана кислота, хром шестивалентний, толуол, аміак, свинець, заліза оксид, перхлоретилен, марганець та його з'єднання, оксид нікелю, ксилол).

В цілому по області питома вага відхилень проб атмосферного повітря з перевищенням ГДК в 2013 році дещо збільшилась і складає 2,6% проти 2,0% в 2012 році за рахунок викидів автотранспорту та переводу котелень на тверде паливо.

Відповідно до Державних санітарних правил охорони атмосферного повітря населених місць 201-97, ступінь небезпечності за рівнем забруднення характеризується як слабо небезпечний.

Табл.2.3.1 Вміст основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі

Речовина	Клас небезпеки	Кількість міст, охоплених спостереженням	Середньорічний вміст, мг/м ³	Середньодобові ГДК	Максимальний вміст, мг/м ³	Максимально разові ГДК	Частка міст (%), де середньорічний вміст перевищував:			Частка міст (%), де максимальний разовий вміст перевищував:		
							1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК	1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК
діоксид азоту	3	13	-	-	0,31	0,2	-	-	-	7,8	-	-
ангідрид сірчастий	3	10	-	-	0,76	0,5	-	-	-	20,0	-	-
оксид вуглецю	4	7	-	-	6,5	5,0	-	-	-	14,3	-	-
пил	3	13	-	-	0,61	0,5	-	-	-	15,4	-	-

Табл.2.3.2 Найбільші середні і максимальні концентрації забруднюючих речовин(в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

Забруднююча речовина	Місто	Середньорічна концентрація	Максимально разова концентрація, мг/м ³
пил	м. Бахмач	-	0,5
	м. Бобровиця	-	<0,26
	м. Борзна	-	<0,26
	м. Городня	-	0,24
	м. Короп	-	0,41
	м. Корюківка	-	<0,26
	м. Н-Сіверський	-	0,5
	м. Носівка	-	0,38
	м. Семенівка	-	0,5
	м. Щорс	-	0,4
	м. Ніжин	-	0,52
	м. Прилуки	-	<0,26
	м. Чернігів	-	0,61
ангідрид сірчистий	м. Бахмач	-	<0,04
	м. Бобровиця	-	0,05
	м. Борзна	-	0,12
	м. Городня	-	0,22
	м. Н-Сіверський	-	0,76
	м. Носівка	-	0,42
	м. Щорс	-	0,4
	м. Ніжин	-	0,5
	м. Прилуки	-	<0,04
	м. Чернігів	-	0,62
азоту діоксид	м. Бахмач	-	0,03
	м. Бобровиця	-	0,05
	м. Борзна	-	<0,02
	м. Городня	-	0,15
	м. Короп	-	0,15
	м. Корюківка	-	0,05
	м. Н-Сіверський	-	0,31
	м. Носівка	-	0,05
	м. Семенівка	-	0,19
	м. Щорс	-	0,07
	м. Ніжин	-	0,2
	м. Прилуки	-	0,04
	м. Чернігів	-	0,11
вуглецю оксид	м. Бахмач	-	5
	м. Бобровиця	-	2,4
	м. Корюківка	-	1,6
	м. Н-Сіверський	-	4,9
	м. Носівка	-	2,1
	м. Прилуки	-	4,8
	м. Чернігів	-	6,5

2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

Чернігівським обласним центром з гідрометеорології вимірюється рівень гамма-фону на 7 постах: м. Ніжин, м. Остер, ВБ (Придеснянська) с.Покошичі, м. Прилуки, м. Семенівка, АМСЦ Чернігів, м. Щорс.

В 2013 році потужність експозиційної дози гамма-випромінювання по області становила 10,7 - 11,4 мкР/год, що не відрізняється від минулорічних показників.

Максимально разовий рівні 14,0 мкР/год зафіксовано на всіх постах (по декілька днів на рік).

Гамма-фон за 2013 рік не зазнав значних змін, коливання в значеннях зумовлені сезонними явищами, температурою повітря, напрямками та силою вітру.

В порівнянні з іншими областями України середньомісячне значення гамма-фону Чернігівської області знаходиться на середньому рівні і показники схожі з показниками Полтавської області.

2.5 Використання озоноруйнівних речовин

У вересні 1987 року Україною було підписано Монреальський протокол щодо обмеження використання озоноруйнуючих речовин (надалі - ОРР) та поступове припинення їх виробництва. Постановою Кабінету Міністрів України № 256 від 04.03.2004 р. затверджена Програма припинення виробництва та використання ОРР на 2004-2030 роки.

Програмою передбачена поступова заміна холодильного (та іншого) обладнання в сервісному обслуговуванні, де найбільше використовується ОРР.

В Чернігівській області використання ОРР, зокрема Фреону-12, призупинено.

На пунктах пропуску (постах екоконтролю) на державному кордоні в Чернігівській області постійно проводиться особливий контроль за ввезенням небезпечних озоноруйнівних речовин.

2.6 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття

На території Чернігівської області не проводяться наукові дослідження щодо впливу забруднюючих речовин на здоров'я людей та біорізноманіття.

2.7 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря

За даними статистичної звітності по формі 2ТП(повітря) загальний обсяг витрат за кошторисною вартістю при впровадженні 19 повітряохоронних заходів в атмосферу по області в 2013 році склав 9235,4

тис. грн., фактично використано з початку виконання заходів 9231,4 тис.грн (в 2012 р.- 5731,3 тис. грн.). Зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря після впровадження заходів становило 147,336 тонн (в 2012 р - 246,332 тонн).

З метою нормування та регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Департаментом за звітний період видано 141 дозвіл, в яких визначено шляхи та терміни зменшення обсягів викидів в атмосферне повітря. Контроль за умовами наданих дозволів, дотриманням регламентів прийнятих технологічних процесів та не перевищення встановлених граничнодопустимих обсягів викидів забруднюючих речовин є основою забезпечення охорони атмосферного повітря.

Проведено аналіз ефективності виконання підприємствами заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. На КЕП «Чернігівська ТЕЦ» виконані планові роботи по щорічному ремонту мокрих золоуловлювачів пилувугільних котлів ст.№1-4, капітальні ремонти котлів №1,3 з відновленням антикорозійного захисту золоуловлювачів, обмурівки топочної камери котлів, заміною газоходів на котлі №3 від золоуловлювачів до димової труби. Загальний обсяг витрат КЕП «Чернігівська ТЕЦ» за кошторисною вартістю склав 820 тис. грн. (табл. 2.7.1).

Таблиця 2.7.1 Капіталовкладення КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»

Назва підприємства	Викиди шкідливих речовин, тис. тонн				
	2007 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	11,420	17,462	20,925	19,223	19,084
	<i>Затрачено коштів на ремонт пилогазоочисного обладнання та котлоагрегатів, тис.грн</i>				
	2007 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
	40,3	67,8	23,2	65,8	820,0

На ПАТ «Облтеплокомуненерго» в м. Чернігові була проведена реконструкція котельні, обсяг витрат за кошторисною вартістю склав 1158,056 тис. грн.

Значно зменшує забруднення атмосферного повітря переведення громадського транспорту на менш токсичні види палива (пропан-бутанові суміші, метан).

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1 Тенденції зміни клімату

Збільшуючи викиди парникових газів в атмосферу люди порушують баланс, що склався впродовж століть. В результаті діяльності людини концентрація парникових газів збільшується, через що посилюється парниковий ефект, а це вже неприродний та потенційно небезпечний процес.

До парникових газів відносяться діоксид вуглецю (CO₂), метан (CH₄), закис азоту (N₂O), гідрофторвуглеці (HFCs), перфторвуглеці (PFCs), гексафторид сірки (SF₆).

Із загальної кількості викинутих в атмосферне повітря Чернігівщини шкідливих речовин, що належать до парникових газів, становили: метану – 14474,005 тонн (16% від загальної кількості) та закис азоту – 62,912 тонн (0,07%). Крім того, в атмосферу потрапило 2403,046 тис. тонн діоксиду вуглецю, який також впливає на зміну клімату.

3.2 Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів

В основі національної системи оцінки антропогенних викидів та адсорбції парникових газів лежить підготовка щорічних інвентаризацій викидів та поглинання парникових газів і розробка національних повідомлень про зміни клімату.

В Україні національні інвентаризації викидів парникових газів розроблювалися чотири рази. Перші дві інвентаризації було здійснено за активної участі Інституту загальної енергетики НАН України. Для останньої інвентаризації було проведено певну діяльність із забезпечення якості. Її результати оприлюднено на веб-сайті Мінприроди України для розгляду і рецензування експертами і громадськістю.

3.3 Політика та заходи у сфері адаптації до зміни клімату

Зміна клімату – проблема, яка загрожує майбутньому людства. Першим рішучим кроком у її вирішенні стало підписання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату у червні 1992 року у Ріо-де-Жанейро. У багатьох відношеннях Конвенція є безпрецедентною міжнародною угодою, яку на сьогодні ратифіковано 194 країнами.

Наступним кроком у боротьбі світової спільноти з глобальним потеплінням стало прийняття у грудні 1997 року Кіотського протоколу.

Підписавши Кіотський протокол, Україна, як і інші держави, визнала, що державний сектор економіки і приватний бізнес можуть і повинні запобігати глобальному потеплінню.

Базовими аспектами у сфері адаптації до зміни клімату є:

- визначення шляхів досягнення скорочення або обмеження викидів парникових газів;
- створення і стійке функціонування національної системи для оцінки викидів і поглинання парникових газів, національної системи реєстрації;
- розробка програми участі у гнучких механізмах Кіотського протоколу - проектах спільного впровадження та міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- наукова підтримка всієї діяльності, пов'язаної з питанням зміни клімату;
- участь громадськості у прийнятті рішень з національних дій в області зміни клімату, що є складовою побудови громадянського суспільства в державі.

Чернігівська область першою серед країн СНД ще до ратифікації Україною Рамкової конвенції ООН, а саме у 2004 році, розробила пілотний проект реконструкції об'єктів теплозабезпечення з метою зниження викидів в атмосферу парникових газів. Тоді «Проект зменшення викидів парникових газів шляхом реконструкції, модернізації і реабілітації систем теплопостачання Чернігівської області» переміг у тендері на закупівлю одиниць скорочення викидів парникових газів, організованому урядом Королівства Нідерланди. Попередньо, у 2003 році міжнародним незалежним експертом (валідатором) здійснено перевірку стану обладнання, розрахунків, так звану базову лінію, якою і зафіксовано для області рік проведення експертизи.

На виконання Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату залучаються інвестиції за рахунок використання гнучких механізмів Кіотського протоколу. Так, розпорядженням Чернігівської обласної державної адміністрації від 27 квітня 2004 року № 130 «Про реалізацію проекту зі зменшення викидів парникових газів» ПАТ «Облтеплокомуненерго» (м.Чернігів) визнано базовою організацією з реалізації проекту «Зниження викидів CO₂ за рахунок економії палива у системі теплоенергетики Чернігівської області». В результаті виконання проекту має бути реконструйовано 120 котелень, у тому числі замінено близько 200 застарілих котлів на 310 нових і високоефективних котлів, а також замінено близько 10 км труб теплорозподільчої мережі на труби з пінополіуретановою ізоляцією.

В серпні 2006 року на підставі механізму, передбаченого Кіотським протоколом, укладено договір на частку зазначених обсягів інвестицій між ПАТ «Облтеплокомуненерго» та ЗАТ «Енергія» м. Вільнюс (Литва) про виділення останньою 880 тис. євро на встановлення сучасного енергозберігаючого обладнання замість низькоефективного. В рамках даного проекту, на протязі 2007-2010 р.р.: встановлено 15 утилізаторів тепла вихідних димових газів, при цьому збільшився коефіцієнт корисної дії котлів на 6%, відбулось щорічне зменшення споживання природного газу до 1,2 млн

м³; змонтовано 35 частотних перетворювачів, що дало змогу економити 950 тис кВт.год електроенергії щорічно.

За даними статистичного спостереження в 2013 році викиди парникових газів від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря, зокрема, діоксиду вуглецю (CO₂), метану (CH₄), закису азоту (N₂O) відповідно склали 1799549,351; 14325,549; 33,671 тонни. Від пересувних джерел забруднення викиди діоксиду вуглецю в 2013 році склали 603497,027 тонни.

Найбільші викиди діоксиду вуглецю з 145 підприємств здійснює КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», що складає 1180763,324 тонн (49% по області) та оксиду діазоту – 16,145 тонни, або 0,1% по області.

Найбільше викидів метану припадає на підприємства сільського господарства та підприємства, які займаються виробництвом та розподіленням газу, електроенергетики та води.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1 Водні ресурси та їх використання

Гідрографічна мережа Чернігівської області належить до басейнів великих річок Десна та Дніпро. Ці басейни, згідно Державного водного кадастру, в межах області розбито на водогосподарські ділянки (басейн р.Дніпро – 7 ділянок, басейн р. Десна – 6 ділянок).

4.1.1 Загальна характеристика

Загальна площа земель водного фонду, згідно державної статистичної звітності форми 6-ЗЕМ, становить 198,196 тис. га, в тому числі площа відкритих заболочених земель - 130,185 тис. га.

Площі, зайняті водними об'єктами, становлять 68,011 тис. га, в тому числі: річками та струмками – 17,696 тис. га, озерами та прибережними замкнутими водоймами – 10,293 тис. га, ставками та водосховищами – 29,692 тис. га, штучними водотоками – 10,330 га.

Всього на території області протікає 1570 річок загальною довжиною 8369 км. Відповідно до класифікації річок України всі річки Чернігівської області поділяються на: 2 великих річки – Дніпро (124 км) та Десна (505 км), 8 середніх – Сож, Трубіж, Супой, Удай, Судость, Сейм, Снов, Остер (загальна протяжність 723 км), 1560 малих річок (загальна протяжність 7017 км), з яких 160 мають довжину > 10 км.

Головною водною артерією області являється р. Десна. Вона ж є лівобережною притокою р. Дніпро першого порядку, яка впадає на відстані 894 км від гирла, на 10 км вище по течії від Києва. Загальна довжина річки в межах України 575 км, з яких 70 км – протяжність по території Київської області, 468 км – по території Чернігівської області та 37 км – по кордону Чернігівської та Сумської областей.

До основних приток р. Десна відносяться середні річки: Судость (довжина в межах України - 17 км, в межах Чернігівської області – 17 км), Снов (довжина в межах України - 190 км, в межах Чернігівської області – 190 км), Остер (довжина в межах України - 195 км, в межах Чернігівської області – 195 км) та Сейм (в межах України – 228 км, з них в межах Чернігівської області - 56 км, в межах Сумської області – 167 км).

Витоки таких великих та середніх річок як Дніпро, Десна, Сож, Судость та Сейм знаходяться на території сусідніх областей Російської Федерації і Республіки Беларусь, тобто є транскордонними.

Для регулювання річкового стоку з метою його рівномірного розподілу у часі і просторі на території області функціонують штучні водойми – водосховища та ставки. В основному вони розміщені у південно-східних районах області (Варвинському, Ічнянському, Прилуцькому, Срібнянському, Талалаївському), для яких характерна яружно-балочна форма рельєфу. Для районів Поліської природно-кліматичної зони характерна велика кількість ставків-копаней, для районів Лісостепу – руслових ставків.

Всього на території Чернігівської області на даний час функціонує 24 водосховища, загальною площею водного дзеркала 2200,7 га і об'ємом 47956,7 тис. м³, серед яких 18 водосховищ розміщені у басейні р. Дніпро (площа водного дзеркала – 1673,1 га, загальний об'єм – 37266,7 тис.м³) і 6 водосховищ – у басейні р. Десна (площа водного дзеркала – 527,6 га, загальний об'єм – 10690,0 тис. м³).

За уточненими даними на території Чернігівської області функціонує 1839 ставків (площею > 0,5 га), сумарним об'ємом 155,42 млн. м³ та загальною площею водного дзеркала 8469,1 га, в тому числі, налічується 809 ставків з гідротехнічним спорудами, сумарним об'ємом 92,89 млн. м³ та загальною площею водного дзеркала 4913,8 га. У басейні р. Дніпро знаходиться 785 ставків (сумарний об'єм 76,86 млн. м³, площа водного дзеркала – 4100,6 га), у басейні р. Десна – 1054 ставки (сумарний об'єм 78,56 млн. м³, площа водного дзеркала – 4368,5 га).

Використовуються ставки, в основному, для риборозведення, рибогосподарських потреб, а також як протиерозійні і протипожежні водойми.

У області налічується 1324 озера, сумарним об'ємом 136,50 млн. м³ та площею водного дзеркала 6524,6 га. З них 124 озера знаходиться у басейні р. Дніпро (сумарний об'єм 14,94 млн. м³, площа водного дзеркала – 952,6 га) та 1200 озер – у басейні р. Десна (сумарний об'єм 121,56 млн. м³, площа водного дзеркала – 5572,0 га).

Живлення озер здійснюється водами різного походження: атмосферні опади, поверхневий стік з прилеглого водозбору, підземні води у вигляді джерел. Частина озер має постійний зв'язок з річками, що протікають поруч, через рукави, протоки та стариці. Озера, як правило, заростають водно-болотною рослинністю, а береги – чагарниками.

Технічний стан водойм в цілому по області визначений як

задовільний, але більшість гідротехнічних споруд на них потребує проведення ремонтно-відновлюваних робіт.

4.1.2 Водозабезпеченість території Чернігівської області

Найбільшою у Чернігівській області є система водозборів басейну річки Десна. В цілому в басейні Десни формується біля 22 % поверхневого стоку р.Дніпро, або 15 % стоку усіх річок України. Водні ресурси Десни є джерелом господарського питного водопостачання м. Києва та технічного водопостачання промислових підприємств та теплоенергетики м.Чернігова.

На р. Снов у 50 роки минулого сторіччя побудовано малу гідроелектростанцію.

В якості транспортних шляхів річки Чернігівської області, окрім р.Десна в межах м. Чернігів та періодично на ділянці до м.Новгород-Сіверський, не використовуються.

Ресурси річкового стоку Чернігівської області в середній по водності та дуже маловодні роки забезпеченості 50 % та 95 %, подані нижче.

Табл. 4.1.2.1 Ресурси річкового стоку Чернігівської області в середній по водності та дуже маловодні роки.

Область	Приток, км ³		Місцевий стік, км ³		Загальні ресурси, км ³		Питомі середні місцеві ресурси тис. м ³	
	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	на 1 км ²	на одну людину
Чернігівська	26,12	17,35	3,45	1,91	29,57	19,26	108,2	3,22

Табл. 4.1.2.2 Дані про питомі величини запасів підземних вод

Пор. №	Найменування показника	Одиниця виміру	Величина показника
1	Площа області	тис. км ²	31,9
2	Населення області (в середньому за 2013 р.)	тис. осіб	1072,8
3	Величина прогнозних запасів підземних вод:		
	– загальні	тис. м ³ /добу	8323,3
	– на 1 км ²	м ³ /добу	260,9
	– на одну людину	м ³ /добу	7,76
4	Величина експлуатаційних запасів підземних вод:		
	– експлуатаційні запаси	тис. м ³ /добу	515,1
	– на 1 км ²	м ³ /добу	16,15
	– на одну людину	м ³ /добу	0,48

Вся територія Чернігівської області у гідрогеологічному відношенні знаходиться в межах Дніпровського артезіанського басейну. Прісні підземні води приурочені до осадових відкладів четвертинних, неогенових, палеогенових, верхньо - та нижньокрейдяних.

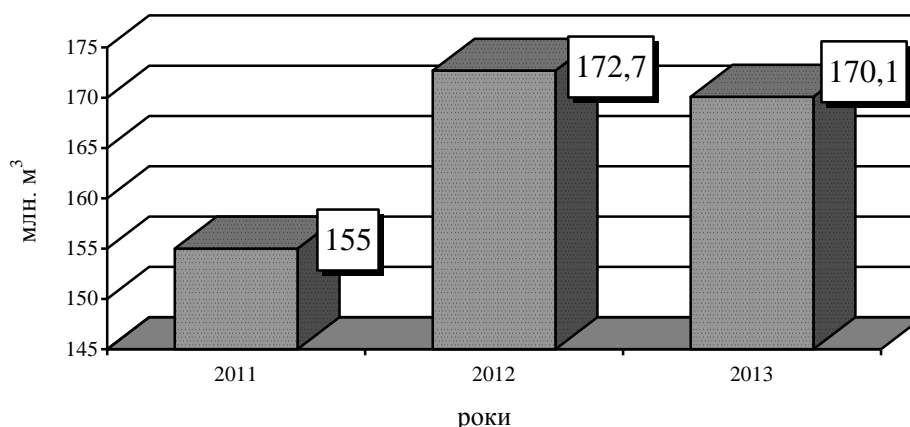
Усі водоносні горизонти підземних вод є водними об'єктами загальнодержавного значення. Чернігівська область забезпечена підземними водними ресурсами в достатній мірі.

Прогнозні ресурси підземних вод в Чернігівській області, за даними Державної геологічної служби України, складають 3038,0 млн.м³. Експлуатаційні запаси підземних вод становлять 188,0 млн.м³.

На питні та санітарно-побутові потреби населення в області використовуються лише підземні води.

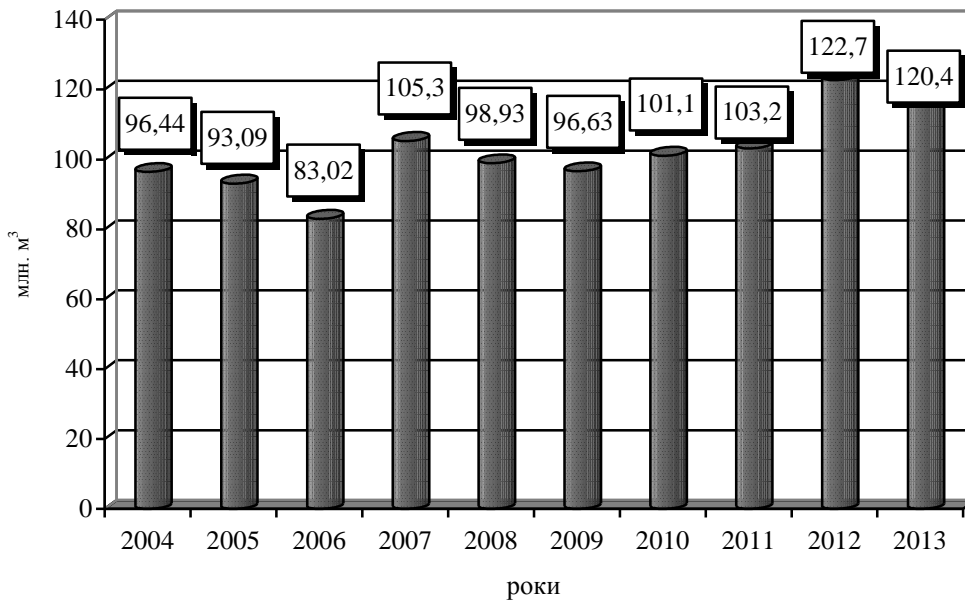
Загальний забір води в 2013 році в області, згідно з даними державної статистичної звітності форми № 2-ТП (водгосп), становив 170,1 млн. м³. У порівнянні з 2012 роком (172,7 млн. м³) забір свіжої води зменшився на 2,6 млн. м³ або на 1,5 % (рис. 4.1.2.1).

Рис. 4.1.2.1 Забір свіжої води

Забір води з поверхневих джерел зменшився в порівнянні з минулорічним на 2,3 млн. м³ або на 1,9 % і становить 120,4 млн. м³. Динаміка забору води з поверхневих джерел за останні десять років представлена на рис. 4.1.2.2.

Рис. 4.1.2.2 Динаміка забору води з поверхневих джерел

Загальний обсяг забору підземних вод становить 49,7 млн. м³, і, в порівнянні з 2012 роком (50,0 млн. м³) зменшився на 0,3 млн. м³, або на 0,6%. Динаміка забору води з підземних джерел за останні десять років наведена на рис. 4.1.2.3.

Рис. 4.1.2.3. Динаміка забору води з підземних джерел

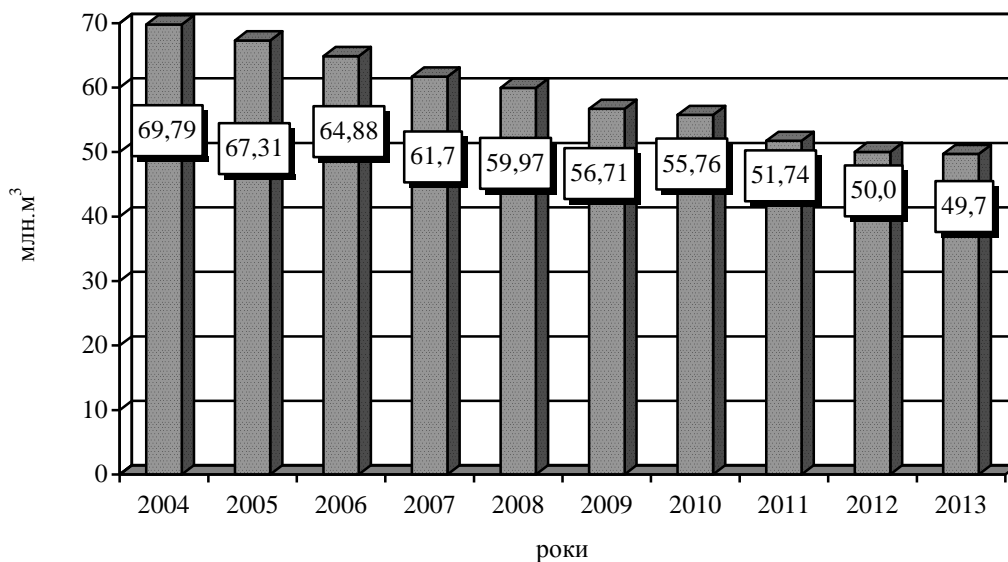

Табл. 4.1.2.3 Структура загального водозабору

	млн. м ³			%
	2012р.	2013р.	Різниця (+ збільш. - зменш.)	
Загальний водозабір	172,7	170,1	- 2,6	- 1,5
- забір води поверхневої	122,7	120,4	- 2,3	- 1,9
- забір води підземної	50,0	49,7	- 0,3	- 0,6

4.1.3 Водокористування та водовідведення

Загальне використання водних ресурсів в 2013 році становило 156,3 млн. м³. В порівнянні з минулим 2012 роком (163,2 млн. м³) – зменшилось на 6,9 млн. м³, або 4,2 %.

Використання води в комунальному господарстві становило 26,5 млн. м³, і зменшилось проти 2012 року (26,8 млн. м³) на 0,3 млн. м³.

Використання води в промисловості, в порівнянні з 2012 роком (90,96 млн. м³), зменшилось на 7,5 млн. м³, і становило 83,5 млн. м³.

Використання води в сільському господарстві становило 42,6 млн. м³, і збільшилось в порівнянні з попереднім роком (41,5 млн. м³) на 1,1 млн. м³. Це пояснюється збільшенням об'ємів використання води на ставково-рибне господарство.

Рис. 4.1.3.1 Структура загального використання води, млн.м.³

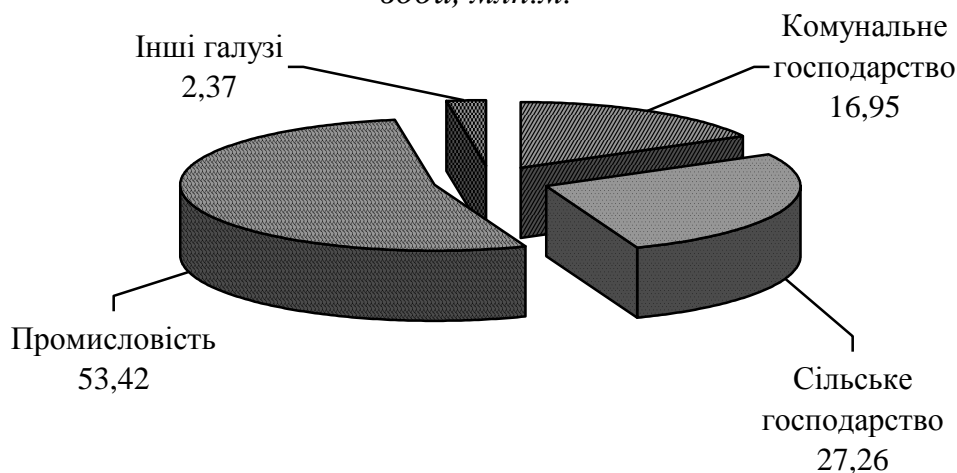

Табл. 4.1.3.1 Відсоток від загального використання води

Промисловість	53,42 %
Комунальне господарство	16,95 %
Сільське господарство	27,26 %
Інші галузі	2,37 %
ВСЬОГО	100 %

Забір і використання води в галузях народного господарства в динаміці представлено у табл. 4.1.3.2.

Табл. 4.1.3.2 Забір і використання води

млн. м³ на рік

Роки	Найменування річкового басейну	Забрано води			Використано води						
		З поверхневих джерел	З підземних джерел	Всього	Промисловість	Сільське господарство	В тому числі		Комунальн	Інші галузі	Всього
							риборозведення	Зрошення			
2011	р. Десна	86,76	39,71	126,5	91,02	3,174	0,740	0,041	20,95	3,914	119,1
	р. Сула	8,985	11,20	20,18	2,863	8,411	7,037	-	3,339	0,143	14,76
	р. Трубіж	-	0,588	0,588	0,187	0,198	-	-	0,138	0,030	0,553
	р. Дніпро	7,459	0,096	7,555	-	6,534	6,496	-	0,041	0,011	6,586
	р. Супой	-	0,069	0,069	-	0,069	-	-	-	-	0,069
	р. Сож	0,03	0,082	0,112	0,031	0,013	-	-	0,048	0,003	0,095
	Всього по області	103,2	51,74	155,0	94,11	18,40	14,27	0,041	24,52	4,101	141,1
2012	р. Десна	79,05	38,03	117,1	82,95	2,950	0,472	0,066	23,26	3,740	112,9
	р. Сула	35,54	11,19	45,73	7,793	30,28	29,03	0,002	3,288	0,189	41,55
	р. Трубіж	-	0,577	0,577	0,170	0,168	-	-	0,167	0,029	0,534
	р. Дніпро	9,070	0,090	9,160	-	8,005	7,977	-	0,039	0,010	8,054
	р. Супой	-	0,048	0,048	-	0,048	-	-	-	-	0,048
	р. Сож	0,043	0,089	0,132	0,044	0,007	-	-	0,047	0,003	0,101
	Всього по області	122,7	50,02	172,7	90,96	41,46	37,48	0,068	26,80	3,971	163,2
2013	р. Десна	76,73	37,37	114,1	79,67	3,144	0,648	0,05	23,01	3,476	109,3
	р. Сула	34,69	11,52	46,21	3,652	31,25	29,97	0,015	3,259	0,179	38,34
	р. Трубіж	-	0,572	0,572	0,153	0,178	-	-	0,169	0,026	0,526
	р. Дніпро	8,914	0,093	9,007	-	7,977	7,951	-	0,027	0,009	8,013
	р. Супой	-	0,049	0,049	-	0,049	-	-	-	-	0,049
	р. Сож	0,052	0,075	0,127	0,054	0,004	-	-	0,038	0,002	0,098
	Всього по області	120,4	49,68	170,1	83,53	42,6	38,57	0,065	26,5	3,692	156,3

За останній рік забір води по басейну р. Десна зменшився на 3,0 млн.м³ проти попереднього року (117,1 млн. м³) і становив 114,1 млн. м³. Використання води зменшено проти 2012 року на 3,6 млн. м³ і становило 109,3 млн. м³.

Використання та відведення води по підприємствам галузей економіки за 2013 рік представлено у табл. 4.1.3.3.

Табл. 4.1.3.3 Використання та відведення води підприємствами галузей економіки за 2013 рік

млн.м³

Галузь економіки	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побутово-питні потреби	виробничі потреби	всього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Електроенергетика	76,24	0,343	75,9	64,46	-	-
Вугільна промисловість	-	-	-	-	-	-
Металургійна промисловість	-	-	-	-	-	-
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,185	0,156	0,029	-	-	-
Машинобудування	0,206	0,102	0,104	-	-	-
Нафтогазова промисловість	1,6	0,046	0,821	-	-	-
Житлово-комунальне господарство	27,752	27,143	0,615	22,39	16,79	-
Сільське господарство	42,6	0,008	21,56	25,1	-	-
Харчова промисловість	4,745	0,422	4,225	1,695	0,15	-
Транспорт	0,493	0,397	0,096	0,024	-	-
Промисловість будівельних матеріалів	0,077	0,01	0,067	-	-	-
Інші галузі	2,402	2,013	0,383	0,331	-	-
Всього	156,3	30,64	103,8	114,0	16,94	-

Загальний скид стічних вод у 2013 році зменшився проти минулого року на 4,2 млн. м³ (1,9 %) і становить 121,4 млн. м³.

Табл. 4.1.3.4 Структура скиду стічних вод

	млн. м ³		% від загального скиду
	2012 р.	2013 р.	
1. У водойми області	117,2	114,0	93,9
2. На поля фільтрації	2,086	1,823	1,5
3. У накопичувачі	1,443	1,421	1,2
4. У підземні горизонти	4,807	4,165	3,4
Всього	125,6	121,4	100

Табл. 4.1.3.5 Структура скиду стічних вод у водойми області

	млн. м ³		% від загального скиду
	2012 р.	2013 р.	
1. Недостатньо очищених	18,55	16,94	14,9
2. Нормативно чистих без очистки	94,11	90,39	79,3
3. Нормативно очищених	4,58	6,63	5,8
Всього	117,2	114,0	100

Динаміка використання та відведення води зведена до табл. 4.1.3.6.

Табл. 4.1.3.6 Основні показники використання і відведення води

Показники	млн. м ³					
	1990	2000	2010	2011	2012	2013
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	293,9	134,8	156,8	155,0	172,7	170,1
у тому числі для використання	286,4	130,7	152,2	149,8	168,5	162,1
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на	285,2	122,0	142,4	141,1	163,2	156,3
виробничі потреби	159,9	62,75	105,8	107,1	105,4	103,8
побутово-питні потреби	54,06	47,67	31,18	29,43	31,41	30,64
зрошення	0,825	-	0,040	0,041	0,068	0,065
сільськогосподарські потреби	62,02	6,774	4,336	4,294	4,049	4,073
ставково-рибне господарство	3,827	3,420	-	-	-	-
Втрати води при транспортуванні	2,088	8,774	9,880	8,683	5,328	5,772
Загальне водовідведення з нього	211,8	96,27	127,0	128,0	125,6	121,4
у поверхневі водні об'єкти	177,4	87,14	119,2	119,9	117,2	114,0
у тому числі						
забруднених зворотних вод	7,244	32,34	18,85	17,00	18,55	16,94
з них без очищення	1,330	-	-	-	-	-
нормативно очищених	55,13	10,07	5,478	5,977	4,58	6,63
нормативно чистих без очистки	114,7	44,73	94,88	96,89	94,11	90,39
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	346,0	177,2	145,2	143,0	138,6	146,2
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	66,24	71,13	72,91	74,65	72,36	73,28
Потужність очисних споруд	71,52	60,43	74,00	66,81	66,28	65,57

Табл. 4.1.3.7 Забір, використання та відведення води за 2013 рік

Назва водного об'єкта	Забрано води із природних водних об'єктів - всього	Використано води	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти	
			всього	з них забруднених зворотних вод
Поверхневі води	120,4	116,6	114,0	16,94
Підземний горизонт	49,68	39,75	-	-

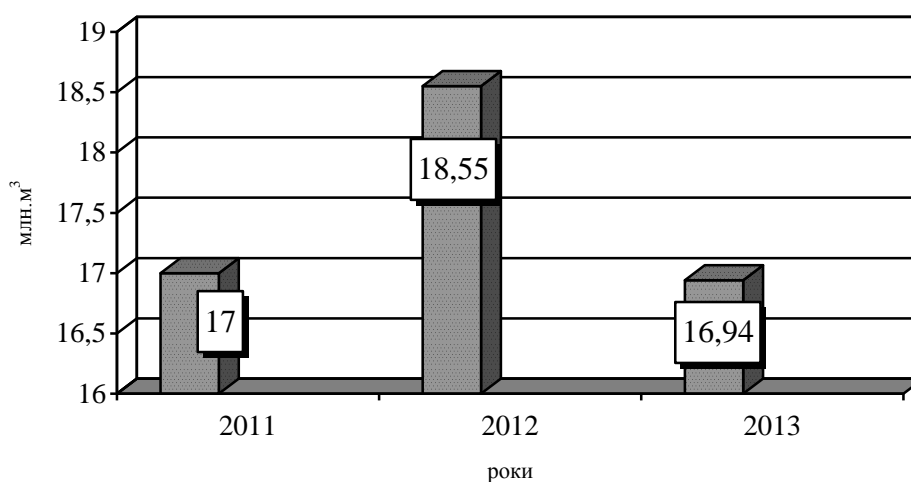
4.2. Забруднення поверхневих вод

4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

Головні джерела забруднення поверхневих водних об'єктів - це підприємства комунального господарства – 99,1 % скидів від загального обсягу забруднених стічних вод.

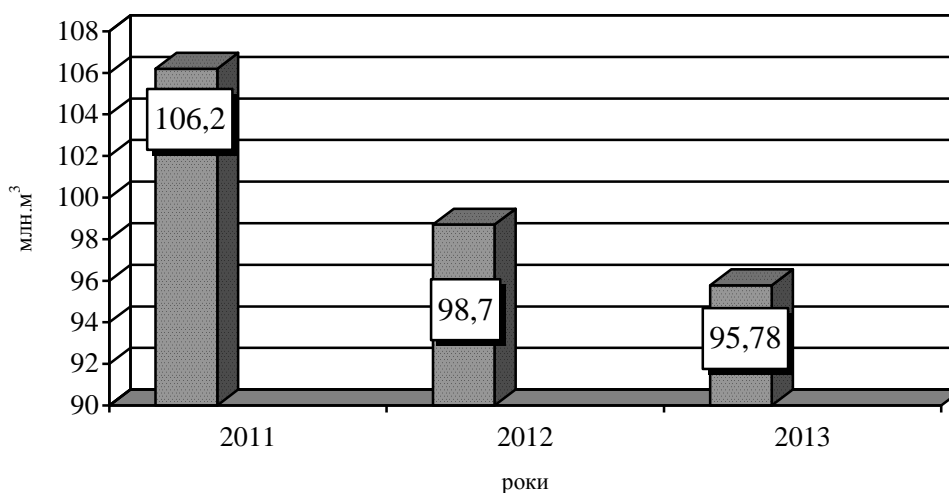
Скид недостатньо очищених стічних вод зменшився, в порівнянні з 2012 роком, на 1,61 млн. м³ (8,6%) і становив 16,94 млн. м³ (рис. 4.2.1.1).

Рис. 4.2.1.1 Динаміка скиду недостатньо очищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти

Велике навантаження від впливу зворотних вод зазнає басейн р.Десна, не зважаючи на зменшення скидів зворотних вод в порівнянні з 2012 роком з 98,7 млн. м³ до 95,78 млн. м³ (рис. 4.2.1.2).

Рис. 4.2.1.2 Динаміка скиду зворотних вод у басейн р. Десна

Перелік підприємств-забруднювачів, типи очищення зворотних вод у розрізі річкових басейнів та скидання зворотних вод і забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти наведено в додатку 1, таблицях 4.2.1.1 – 4.2.1.4.

Обсяг оборотної та повторно-послідовно використаної води збільшився і становив 146,1 млн. м³, що на 7,5 млн. м³ більше рівня 2012 року. Відсоток економії свіжої води у 2013 році становив 73,28 проти 72,39 у попередньому році.

Дані по використанню води в системах оборотного, повторно-послідовного водопостачання зведені до табл. 4.2.1.5 додатку 1.

4.2.2. Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)

Основною проблемою щодо охорони та раціонального використання водних ресурсів області протягом останніх років залишається питання забруднення поверхневих водних об'єктів. У 2013 р. одинадцять підприємств допустили скид недостатньо очищених стічних вод у водойми області у обсязі 16,94 млн.м³, що менше, ніж у 2012 році на 1,61 млн.м³ (8,6%).

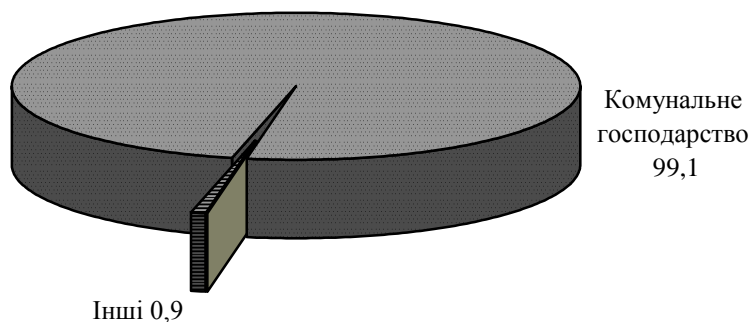
Загальний скид забруднюючих речовин у природні водні об'єкти по підприємствах-забруднювачах зменшився на 759,8489 т і становив 13301,3738 т проти минулорічних 14061,2227 т (табл. 4.2.2.1).

Табл.4.2.2.1 Перелік основних забруднювачів водних об'єктів по галузях народного господарства

По р. №	Галузі народного господарства	Об'єм скидання забруднених стічних вод, млн.м ³ /рік			Обсяги забруднюючих речовин, що скидаються при цьому, тонн/рік
		Всього	НО	НДО	
1.	Комунальне господарство				
	2012 р.	18,54	-	18,54	14055,472
	2013 р.	16,7905	-	16,7905	13154,1063
2.	М'ясо-молочна галузь				
	2012 р.	-	-	-	-
	2013 р.	0,1534	-	0,1534	147,2675
3.	Інші				
	2012 р.	0,0064	-	0,0064	5,7507
	2013 р.	-	-	-	-
	Всього:				
	2012 р.	18,55	-	18,55	14061,2227
	2013 р.	16,94	-	16,94	13301,3738

Обсяги скидів забруднених стічних вод між галузями економіки у процентному відношенні в 2013 році розподілилися наступним чином (рис. 4.2.2):

Рис. 4.2.2 Співвідношення обсягів скидів забруднених стічних вод, %

Основними забруднювачами водних об'єктів є підприємства комунального господарства – 99,1 % скидів від загального обсягу забруднених стічних вод.

За даними Державної екологічної інспекції у Чернігівській області водовідведення господарсько-побутових та виробничих стічних вод з міських та селищних каналізаційних мереж області проводився на 23 комплекси очисних споруд повної штучної біологічної очистки стічних вод, з яких 17 комплексів працювали зі скидом зворотних вод у водні об'єкти, 3 - без скиду очищених стічних вод у водні об'єкти, та 3 комплекси взагалі не працювали. Не працювали комплекси очисних споруд в смт. Талалаївка, с.Наумівка та смт. Срібне. В смт. Талалаївка та смт. Срібне для розміщення стічних вод використовувались поля фільтрації колишніх тваринницьких комплексів. В с. Наумівка Корюківського району видалення стічних вод проводилось на мулові майданчики колишнього комплексу очисних споруд.

Комплекс очисних споруд Куликівського виробничого управління житлово-комунального господарства знаходився у напівзруйнованому стані. В зв'язку з критичним фінансовим станом комунального підприємства тривалий час не проводився необхідний поточний ремонт основних ланок очистки. Очисні споруди потребують проведення робіт з повної реконструкції та модернізації. Куликівською селищною радою проведені роботи по розробленню проектно-кошторисної документації на реконструкцію очисних споруд, але в зв'язку з відсутністю фінансування роботи не проводяться.

Аналогічна ситуація з Бахмацьким міським комплексом очисних споруд. Очисні споруди знаходились в напівзруйнованому стані. Ремонт основних ланок очистки не проводився. Існуюча ланка очистки – біофільтр, не виконував своїх функцій, чим спричинено повторне забруднення зворотних вод та негативний вплив на гідрохімічний стан річки Борзенка.

Очисні споруди потребують проведення робіт з повної реконструкції та переоснащення, або будівництва нового комплексу очисних споруд. Бахмацькою міською радою проведені роботи по розробленню проектно-кошторисної документації на реконструкцію очисних споруд, але в зв'язку з відсутністю фінансування роботи не проводяться.

Очисні споруди штучної біологічної очистки комунального підприємства «Господар» смт. Варва загальною потужністю 3000 м³/добу працювали з порушенням технологічного регламенту. Однією з причин неефективної роботи комплексу очисних споруд є значна недовантаженість, фактично добове надходження становило біля 200 м³ стічних вод. В результаті недостатньо очищені стічні води скидалися в річку Удай, що негативно впливає на гідрохімічний стан водойми.

Першочерговим є підключення до каналізаційної мережі частини приватного сектору, що дасть змогу використовувати комплекс у відповідності до запроектованого технологічного регламенту і тим самим зменшити антропогенне навантаження на водойму.

Очисні споруди комунального підприємства «Ніжинського управління водопровідно-каналізаційного господарства» були завантажені лише на половину проектно потужності.

На сьогоднішній день для недопущення наднормативних скидів у водний об'єкт пов'язаних з застарілою технологією очистки та моральною і фізичною зношеністю ланок очистки необхідно:

- провести повну реконструкцію та модернізацію всіх ланок очистки комплексу очисних споруд;
- передбачити проектування і будівництво цеху зневоднення мулового осаду для вирішення питання утилізації надлишкового мулу;
- забезпечити відновлення системи доочищення стічних вод шляхом розчистки та впорядкування ставків доочищення.

Зазначені вище роботи необхідно провести в найближчий термін, оскільки подальша експлуатація застарілого і зношеного обладнання Ніжинських очисних споруд приведе до наднормативних скидів та негативного впливу на річку В'юницю.

Очисні споруди комунального підприємства «Ладан-житлосервіс» (смт. Ладан Прилуцького району) працювали з порушенням технологічного режиму, що є результатом значної недовантаженості. Всі ланки очистки потребують проведення ремонтних робіт, необхідним є заміна системи аерації з використанням малоенергоємних технологій, що дасть змогу покращити процес очищення та здешевити собівартість очистки.

Проблемою в сфері охорони навколишнього природного середовища Талалаївського району є вирішення питання каналізування смт. Талалаївка та підключення каналізаційних мереж до існуючого комплексу очисних споруд повної біологічної очистки ЕКО-100, який збудовано за кошти обласного природоохоронного фонду. В зв'язку з незначними об'ємами стічних вод комплекс очисних споруд тривалий час не експлуатується. На

сьогоднішній день стічні води, які надходять з комунальної мережі, розміщуються на полях фільтрації колишнього тваринницького комплексу.

В 2013 році за дольової участі ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат» проведено переоснащення очисних споруд Комунального підприємства водоканалізаційного господарства «Ічень» Ічнянської міської ради Чернігівської області, а саме впроваджено блок попереднього очищення стічних вод, що включає блоки: приготування та дозування флокулянту, попереднього освітлення оброблених стічних вод та аеробного окислення частково освітлених стічних вод. Також для покращення роботи Ічнянських комунальних очисних споруд відновлено систему пневматичної аерації в одній із існуючих секцій аеротенка.

Після проведення вищезазначених заходів роботу очисних споруд було відновлено, але враховуючи накопичення в каскаді біоставків шару мулу відбувається повторне забруднення зворотних вод. На сьогоднішній день Ічнянською міською радою проведено роботу по розробленню проектної документації з реконструкції та очистці однієї черги біоставків. На зазначені роботи з міського бюджету передбачено 400 тис. грн., але в зв'язку з відсутністю фінансування роботи не проводяться. Забруднення об'єктів довкілля продовжується.

Комунальне підприємство «Вода» Коропської селищної ради Коропського району експлуатує очисні споруди штучної біологічної очистки проектною потужністю 400 куб. м/добу. Комплекс очисних споруд знаходився в напівзруйнованому стані, потребував проведення робіт з реконструкції. Стічні води з комунальної мережі селища відводились на очисні споруди з наступним їх скидом у водний об'єкт – озеро Конопляна. Скид стічних вод у біологічну водойму здійснювався з перевищенням нормативів гранично допустимого скиду забруднюючих речовини.

Коропською селищною радою проводились роботи по розробленню проектної документації на реконструкцію комплексу очисних споруд, але в зв'язку з відсутністю фінансування роботи не завершені.

Одним з найбільших забруднювачів водних об'єктів недостатньо очищеними стічними водами в Чернігівській області є КП «Чернігівводоканал» (у 2013 році було скинуто 16,1126 млн.м³). Концентрація забруднюючих речовин, що скидаються разом зі стічними водами, після очищення на очисних спорудах підприємства в р. Білоус, правобережну притоку р. Десна, перевищував встановлені нормативи гранично допустимого скиду по фосфатах. Останнім часом очисні споруди м. Чернігова працювали з перевантаженням. Дисбаланс співвідношення органічних компонентів і азоту призводив до низької ефективності очистки стоків.

На сьогоднішній день підтримуються в задовільному технічному стані каналізаційні мережі та комплекси очисних споруд в містах з значною кількістю населення, де здійснюють виробничу діяльність підприємства.

Очисні споруди ПрАТ «Куликівське молоко»

Локальні очисні споруди ПрАТ «Куликівське молоко» потужністю 220 м³/добу збудовані підприємством за власні кошти. Досягнуто високу ефективність очищення виробничо-побутових стічних вод, які характеризуються значним вмістом домішок біологічного і антропогенного походження, обумовлених технологічними процесами щодо виготовлення молочної продукції, і обробки устаткування з метою дотримання бактеріологічних і санітарно-гігієнічних вимог.

Основні проблеми щодо незадовільного очищення зворотних вод Чернігівщини виникають на комплексах очисних споруд, які експлуатуються підприємствами житлово-комунального господарства. Зазначені проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

Також нагальною проблемою на сьогодні практично всіх очисних споруд, які приймали комунально-побутові стічні води – це використання населенням області фосфатовмісних миючих засобів, що в свою чергу приводить до високих показників по вмісту фосфатів на вході до очисних споруд. Існуючі технологічні регламентами роботи очисних споруд на сьогоднішній день не забезпечували ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксувався скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів з перевищенням граничнодопустимих показників по вмісту фосфатів.

Загальний скид забруднюючих речовин у природні водні об'єкти області, згідно державної статистичної звітності форми № 2-ТП (водгосп), у 2013 році становив 20,994 тис.тонн. В перерахунку на душу населення маса скинутих забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти становить 19,7кг.

4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод

На території Республіки Білорусь і Російської Федерації формується 84% річкових вод басейну р. Дніпра. До Дніпра, з його великими притоками – Березина, Прип'ять, Сож – на території Республіки Білорусь скидають стічні води промислові і комунальні підприємства таких міст, як Орша, Шклов, Могильов, Бихов, Речиця і Лоєв (р. Дніпро), Мінськ, Борисів, Бобруйськ і Світлогорськ (р. Березина), Гомель, Кричев (р. Сож).

На території Брянської області Російської Федерації формується 53% вод басейну р. Десна. Найбільшим забруднювачем р. Десни є м. Брянськ. З початком функціонування заводу зі знищення хімічної зброї та могильника для поховання хімічних відходів в м. Почеп Брянської області виникає загроза стану р. Судость, притоці р. Десни. Значну частину забруднень дають сільгосппідприємства.

Визначити об'єм і якість забруднень неможливо через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) Республіки Білорусь та Російської Федерації.

Контроль за станом поверхневих вод в транскордонних створах здійснювався Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів та Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області.

Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів, згідно «Програми спільного гідрохімічного стану водних об'єктів у зоні діяльності Московсько-Окського басейнового водного управління та Деснянського басейнового управління водних ресурсів у прикордонних створах», проводився щоквартальний спільний контроль якості води у 9 створах: на р. Десна (с. Камінь та с. Мурав'ї Н. - Сіверського р-ну); на р. Снов (с. Тимоновичі Семенівського р-ну, с. Забрама Климівського р-ну (Російська Федерація), с. Горськ Щорського р-ну), на р. Судость (с. Грем'яч Н.-Сіверського р-ну), на р. Ірпа (с. Городок Семенівського р-ну), на р. Цата (с. Ключи Щорського р-ну), на р. Ревна (с. Леонівка Семенівського р-ну).

У 2013 році спільно зі спеціалістами лабораторії м. Клиніці відібрано 40 проб на гідрохімічний аналіз, включаючи 4 проби із діючих колодязів, які розташовані поблизу транскордонних створів

Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області здійснювалися спостереження за вмістом фосфатів, розчиненим киснем та органічними сполуками у транскордонних водних об'єктах: р. Судость (с. Грем'яч Н.-Сіверського р-ну) та р. Десна (с. Камінь та с. Мурав'ї Н.-Сіверського р-ну).

Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів здійснювався щоквартальний контроль стану водних об'єктів на кордоні з Республікою Білорусь в створах: р. Дніпро (с. Кам'янка Ріпкинського району) та р. Сож (с. Старі Яриловичі Ріпкинського району).

За результатами гідрохімічних аналізів в транскордонних створах річок Дніпра, Сож, Десни, Судость, Снов, Ірпи, Ревни та Цати гідрохімічний

та радіологічний стан річкової води залишався на рівні минулорічних показників.

Дані гідрохімічних аналізів свідчили, що головними забруднювачами р. Снов та її приток р. Ревна, р. Цата, р. Ірпа були промислові і сільгосп підприємства Брянської області Російської Федерації.

Основними забруднюючими речовинами транскордонних водотоків є: органічні речовини, залізо загальне, марганець, іони амонію, фосфат-іони. Зафіксовані перевищення гранично-допустимих концентрацій для водойм рибогосподарського призначення заліза загального та марганцю характерні для річок Поліської зони.

4.3 Якість поверхневих вод

4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками.

Відбір проб та гідрохімічний аналіз поверхневих вод області в 2013 році здійснювався Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів, Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області, Головним управлінням Держсанепідслужби у Чернігівській області, Чернігівським обласним центром з гідрометеорології, КП «Чернігівводоканал» та КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова». Поверхневі води контролювались відповідно до затверджених відомчих планів робіт.

В результаті проведених досліджень встановлено, що екологічний стан даних об'єктів у порівнянні з 2012 роком не набув суттєвих змін. Як і раніше, спостерігалось перевищення норм гранично допустимих концентрацій (ГДК) для водойм рибогосподарського призначення по залізу загальному, марганцю та, іноді, по амоній-іонам і нітрит-іонам.

Кисневий режим водних об'єктів області в 2013 році був задовільний. Вміст розчиненого кисню знаходився в межах 6,1 – 10,8 мг/дм³. В цілому, за результатами гідрохімічного моніторингу, показники якості поверхневих вод значних змін не зазнали.

На якісний стан поверхневих вод Чернігівщини впливає антропогенне навантаження та природні чинники. Чернігівське і Новгород-Сіверське Полісся відносяться до гумідної зони, ґрунтові і дренажні води якої мають підвищену концентрацію органічних сполук гумусового ряду (гумусові кислоти). Головним джерелом надходжень гумусових кислот (гумінової і фульвіокислоти) в ґрунтові, дренажні і поверхневі води є ґрунти і торф'яники болотистої і лісної місцевості області, з яких вони вимиваються дощовими і дренажними водами. Підвищений вміст гумусових сполук у воді спричиняє порушення кисневого режиму у водоймах і каналах у бік його погіршення, особливо в умовах підвищеного температурного режиму повітря. Особливо чутливий до цих змін марганець. В анаеробних умовах він здатний накопичуватись в значній кількості. Таким чином, вміст марганцю у дренажних та поверхневих водах має природне походження.

Органічні сполуки фосфору присутні в поверхневих водах у розчинному, зваженому і колоїдному стані. Мінеральний фосфор потрапляє в природні води у вигляді поліфосфат-іонів. Це домішки добрив, компоненти господарсько-побутових стічних вод (с/г підприємств, неочищених чи недостатньо очищених побутових стічних вод), які надходять з водозбору осушувальних систем в умовах зниженого та застійного водообміну у каналах.

Під час паводку, коли діючі гідро-технічні споруди відкриваються, велика кількість органічного фосфору, який утворюється в непроточних каналах продовж попереднього вегетаційного періоду в результаті життєдіяльності, посмертного розпаду водних організмів і обміну з донними відкладами, потрапляє у водотоки. Таким чином, вміст сполук фосфору у дренажних та поверхневих водах має як природне, так і антропогенне та техногенне походження.

Джерелом аміакових сполук є азотовмісні речовини, що потрапляють в поверхневі і дренажні води різними шляхами: з тваринницьких ферм, з накопичених твердих відходів несанкціонованих сміттєзвалищ, накопичених органічних відходів життєдіяльності сільськогосподарських тварин, за рахунок скидів господарсько-побутових стічних вод, залишків складів мінеральних добрив та пестицидів, мінералізації донних відкладень каналів. Утворення нітритів і нітратів (нітрифікація) зумовлено подальшим окисленням аміакових сполук.

За результатами досліджень *Деснянського басейнового управління водних ресурсів*:

р. Дніпро – 1116 км, створ на кордоні з Республікою Білорусь, с. Кам'янка Ріпкинського р-ну. Середня концентрація розчиненого у воді кисню упродовж року становила $8,06 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$, а за час спостереження концентрація коливалась в межах $6,35 - 9,09 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$.

Перевищення середньорічних норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 4,0 рази ($0,22 - 0,58 \text{ мг}/\text{дм}^3$), марганцю – у 6,5 разів ($0,058 - 0,070 \text{ мг}/\text{дм}^3$). Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Впливу на якісний стан води у створі на території нашої області не має.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Дніпро можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Дніпро можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Сож – 32 км, ліва притока р. Дніпро. Створ на кордоні з Республікою Білорусь. Кисневий режим упродовж року був задовільним (середня концентрація $7,59 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$), а за час спостереження концентрація коливалась в межах $6,5 - 8,1 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$.

Перевищення середньорічних концентрацій, в порівнянні з ГДК, спостерігалось по: залізу загальному – у 4,0 рази (0,20 – 0,61 мг/дм³), марганцю – у 6,7 разів (0,059 - 0,072 мг/дм³). Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення з незначними коливаннями в залежності від пори року. В даному створі на води р. Сож жодного негативного впливу не спостерігалось.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Сож можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Сож можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Десна – 573 км, 569 км, 390 км, 350 км, 200 км, 55 км, ліва притока р. Дніпро. Якість води у головній водній артерії області контролювалась у шести створах, починаючи з кордону з Російською Федерацією (573 км, 569 км) і закінчуючи кордоном з Київською областю (55 км). Всі створи контролювались щоквартально, за виключенням створів: (569 км) біля с. Камінь Н.- Сіверського р-ну та (200 км) м. Чернігів – щомісячно. Кисневий режим у всіх створах був задовільним – 8,19 (6,97 - 8,90) мгО₂/дм³.

Гідрохімічна якість поверхневих вод у створах р. Десна практично не зазнала значних змін, спостерігались тільки поодинокі коливання концентрацій окремих показників, зокрема заліза загального та марганцю. Перевищення концентрацій цих показників, порівняно з ГДК, у 2013 році складали: заліза загального – у 3,7 разів (0,10 – 0,75 мг/дм³), марганцю – у 8,7 разів (0,044 - 0,130 мг/дм³).

Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення і їх значення, з невеликим відхиленням, відповідали сезонним коливанням. До забруднення річки призводить ряд очисних споруд м. Н.- Сіверський (ТОВ «Комунальник», ПрАТ «Н.-Сіверський сирзавод), які безпосередньо скидають стічні води в р. Десна.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Десна можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Десна можна віднести до III класу (помірно забруднена).

р. Снов – 182 км, 156 км, 120 км, права притока р. Десна. Якість води контролювалась у трьох транскордонних створах (с. Тимоновичі Семенівського р-ну, с. Забрама Клімівського р-ну (Російська Федерація), с. Горськ Щорського р-ну). Всі створи контролювались щоквартально, створ на 182 км (с. Тимоновичі Семенівського р-ну) – щомісячно. Кисневий режим у всіх створах був задовільним – 7,67 (6,90 - 9,02) мгО₂/дм³.

Перевищення середньорічних концентрацій показників, порівняно з нормами ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2013 році складали: заліза загального – у 3,6 разів (0,13 – 0,61 мг/дм³), марганцю – у 9,1 рази (0,049 - 0,16 мг/дм³) та незначне перевищення по амоній-іонам в 1,1 рази (створ в с. Горськ Щорського р-ну). Концентрації інших гідрохімічних показників відповідали нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Снов можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Снов можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Судость – 3 км, права притока р. Десна. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Грем'яч Новгород-Сіверського р-ну. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,77 (6,34 - 8,72) мгО₂/дм³. Як і у минулих роках, в 2013 році спостерігались сезонні перевищення норм ГДК: заліза загального в середньому в 2,8 рази (0,18 – 0,43 мг/дм³), марганцю – у 10,2 рази (0,071 - 0,15 мг/дм³). Концентрація інших гідрохімічних показників відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. На території Чернігівської області р. Судость значного антропогенного тиску не зазнає, всі основні підприємства-забруднювачі знаходились на території Російської Федерації.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Судость можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Судость можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Ірпа – 2 км, ліва притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Городок Семенівського р-ну. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,96 (7,10 - 8,53) мгО₂/дм³. Постійне перевищення норм ГДК у даному створі спостерігається по деяких показниках: залізу загальному – у 3,9 разів (0,22 – 0,50 мг/дм³), марганцю – у 7,8 разів (0,046 – 0,14 мг/дм³), амоній-іонів – у 1,1 рази (0,24 - 1,02 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм для водойм рибогосподарського призначення. Забруднювали річку підприємства Брянської області Російської Федерації.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Ірпа можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Ірпа можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Ревна – 52 км, ліва притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Леонівка Семенівського р-ну. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,62 (6,75 - 8,43) мгО₂/дм³, спостерігався стабільний хімічний склад води з незначними коливаннями в залежності від пори року. Перевищення концентрацій деяких речовин в 2013 році, порівняно з ГДК, зафіксовані по залізу загальному – у 4,7 разів (0,20 – 0,91 мг/дм³), марганцю – у 7,3 рази (0,052 – 0,10 мг/дм³). Концентрація інших речовин відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. На території Чернігівської області підприємств, які б могли негативно впливати на її гідрологічний стан, не має.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Ревна можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Ревна можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Цата – 7 км, права притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Ключи, Щорського р-ну. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,32 (6,90 - 8,13) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК забруднюючих речовин в середньому спостерігалось по деяких показниках: залізу загальному – у 6,7 разів (0,47 – 0,87 мг/дм³), марганцю – у 11,0 разів (0,08 – 0,14 мг/дм³), амоній – іонів – у 1,2 рази (0,28 – 1,03 мг/дм³). Концентрація інших речовин відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Води р. Цата забруднюються підприємствами, які розміщені на території Російської федерації.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Цата можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Цата можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Сейм – 42 км, ліва притока р. Десна. Створ на кордоні з Сумською областю, м. Батурич Бахмацького району. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 8,17 (7,76 - 8,60) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2013 році зафіксовані по: залізу загальному – у 1,8 разів (0,15– 0,22 мг/дм³), марганцю – у 7,8 разів (0,073– 0,082 мг/дм³). Концентрація інших показників відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Води р. Сейм не зазнають значного впливу на території Чернігівської області.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів,

води річки Сейм можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Сейм можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Білоус – 0,5 км, права притока р. Десна. Створ у м. Чернігів. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,57 (6,80 - 8,17) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2013 році спостерігалось по: залізу загальному – у 4,6 разів (0,27 – 0,72 мг/дм³), марганцю – у 9,4 рази (0,067– 0,140 мг/дм³), амоній-іонам – у 1,7 разів (0,59 – 1,20 мг/дм³), нітрит-іонам – у 2,1 рази (0,063 - 0,32 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Основним забруднювачем річки є КП «Чернігівводоканал», яке цього року скинуло близько 16,0 млн. дм³ недостатньо очищених стічних вод, причиною цього стало значне перевантаження очисних споруд, дисбаланс співвідношення органічних компонентів і азоту призводить до низької ефективності очистки стоків.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Білоус можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Білоус можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Стрижень – 0,1 км, права притока р. Десна. Створ у м. Чернігів. Середня концентрація розчиненого у воді кисню упродовж року – 8,19 (7,25 - 8,80) мгО₂/дм³. У порівнянні з минулими роками, гідрохімічний стан р. Стрижень погіршився: збільшився вміст заліза загального у 1,02 рази, марганцю у 1,2 рази, фосфат – іонів у 1,2 рази, зменшився вміст амоній-іонів, нітрит-іонів. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2013 році спостерігалось по: залізу загальному – у 4,3 рази (0,16 – 0,77 мг/дм³), марганцю – у 9,6 разів (0,074– 0,13 мг/дм³), амоній-іонам – у 1,7 разів (0,54 – 1,06 мг/дм³), нітрит – іонам – у 1,5 разів (0,044 – 0,18 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

Річка Стрижень зазнає великого антропогенного навантаження, оскільки протікає по території м. Чернігів і в її русло стікають дощові та талі води майже з усієї території населеного пункту (24 водовипуски).

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Стрижень можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Стрижень можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Остер – 30 км, ліва притока р. Десна. Створ знаходиться на 1 км нижче по течії від смт. Козелець. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,9 (7,42 - 8,40) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК у 2013 році для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 3,7 разів (0,27 – 0,41 мг/дм³), марганцю – у 7,8 разів (0,068– 0,088 мг/дм³), амоній-іонам – у 1,3 рази (0,41 – 0,83 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Незначний вплив на річку здійснюють недостатньо очищені стічні води КП «Козелецьводоканал», очисні споруди якого знаходяться в незадовільному стані, потребують негайного ремонту та переоснащення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Остер можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Остер можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

р. Удай – 233 км, права притока р. Сула. Створ знаходиться на 2 км нижче м. Прилуки. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,68 (7,3 - 8,0) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК у 2013 році для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 3,5 разів (0,29 – 0,43 мг/дм³), марганцю – у 7,8 разів (0,066– 0,10 мг/дм³), амоній-іонам – у 1,1 рази (0,46 – 0,63 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Річка Удай теж має певне антропогенного навантаження, оскільки протікає по території міста Прилуки і в неї також скидаються господарсько-побутові стічні води КП «Прилуkiteпловодопостачання» близько 3,0 млн. м³.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Удай можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Удай можна віднести до III класу якості (помірно забруднена).

Гідрохімічний моніторинг дренажних, ґрунтових вод та аналіз їх якісного стану на осушувальних системах Чернігівської області здійснювався у 2013 році здійснювався на 38 осушувальних системах Чернігівської області, згідно з вимогами «Інструкції з організації та здійснення моніторингу зрошуваних та осушуваних земель» (НД 33-5.5-15-2008 р.). Показники забруднення дренажних вод порівнювалися з нормативними значеннями вмісту показників по СанПіН 4630-88 (санітарні норми і правила для господарського питного користування).

В звітному році на якісний стан дренажних вод осушувальних систем області впливали природні, антропогенні та техногенні чинники.

Підвищений вміст заліза у вигляді комплексів з солями гумінових кислот у дренажних і поверхневих водах носить на Чернігівщині природний характер. Вміст загального заліза в звітному році перевищував гранично допустимі концентрації по СанПіН 4630-88 (ГДК < 0,3 мг/дм³) на більшості осушувальних систем в 1,3–6,4 рази. За багаторічний цикл спостережень (2004-2013 роки) на більшості осушувальних систем продовж майже всього вегетаційного періоду його концентрація вища за ГДК.

Нітритний азот є проміжною сходинкою у ланцюжку бактеріального процесу окислення амонію до нітратів і навпаки, відновлення нітратів до азоту і аміаку (денітрифікація – в анаеробних умовах), і його вміст в звітному році не перевищив показників ГДК. Кількість нітратного азоту також не перевищувала ГДК, але відносно попередніх років концентрація цього показника збільшилася. Зафіксовані значення нітратного і нітритного азоту, в період спостережень, знаходяться значно нижче допустимих концентрацій і негативного впливу на якість дренажних вод не мають.

За нормативами СанПіН 4630-88 вміст амонійного азоту в дренажних водах продовж звітнього року не перевищував гранично допустимих концентрацій (ГДК < 2,0 мг/дм³), але зафіксовано збільшення його вмісту відносно попередніх років. Токсичні для риб концентрації амонійного азоту (вище 0,8 мг/дм³) були зафіксовані на 5 осушувальних системах.

Вміст марганцю в 2013 році за СанПіН 4630-88 в 6 випадках із 8 перевищував ГДК в 1,1–3,1 рази (ГДК < 0,1 мг/дм³). Накопиченню у водах каналів осушувальних систем значної кількості марганцю сприяє погіршений кисневий режим через підвищений вміст гумусових сполук у воді, особливо на фоні підвищеного температурного режиму повітря, а також розкладання фітопланктону. Тому найбільша його концентрація спостерігається навесні і влітку. Отже, вміст марганцю у дренажних водах має природне походження.

Вміст фосфатів у звітному році вище ніж у минулі роки, але не перевищує ГДК < 2,15 мг/дм³ (наказ № 471, від 30.07.2012 року Міністерства аграрної політики та продовольства України) і складав 0,14–1,35 мг/дм³.

Інші важкі метали (Cu, Ni, Cr+3, Cr+6) в дренажних водах не виявлені.

Кількісний вміст хлоридів у 2013 не перевищує ГДК (СанПіН 4630-88).

В звітному році на нетипових осушувальних системах вміст в дренажних водах азоту амонійного, азоту нітритного, азоту нітратного не перевищував ГДК.

За результатами хімічних вимірювань дренажні води за 2013 р. прісні, сухий залишок 0,21–0,83 г/дм³, гідрокарбонатні натрієві, гідрокарбонатні кальцієві, гідрокарбонатні магнієві першого, другого та третього типу (за класифікацією Альокіна О.А.).

За екологічною оцінкою якості поверхневих вод за відповідними категоріями дренажні води належать до II класу якості води (чисті), другої

та третьої категорії (чисті, досить чисті води), а також III класу якості води (забруднені), четвертої категорії (слабо забруднені).

Ґрунтові води за хімічним складом різноманітні. По співвідношенню між аніонами і катіонами води відносяться до гідрокарбонатних натрієвих I та II типу, гідрокарбонатних кальцієвих I, II типу, гідрокарбонатних магнієвих I та III типу та хлоридна натрієва I типу, (згідно класифікації Альокіна О.А.). Сухий залишок ґрунтових вод у 2013 р. склав 0,21–0,67 г/дм³, рН – 5,7–8,87.

Вміст амонійного азоту змінювався від 0,07 до 10,9 мг/дм³. Перевищення ГДК за вмістом амонійного азоту (ГДК < 2,0 мг/дм³) за нормативами СанПіН 4630-88 було зафіксовано на осушувальних системах: «Кучинівка» (ств. II, св. 17), «Турчанка» (ств. IX, св. 117), «Калита Гало» (ств. II, св. 50; ств. I, св. 18), «Остер I ч.» (ств. II, св. 18), «Млинок» (ств. I, св. 5), «Остер II ч.» (ств. II, св. 34).

Перевищення гранично допустимих концентрацій по СанПіН 4630-88 (ГДК < 0,3 мг/дм³) загального заліза в звітному році у 1,6–9 разів спостерігалось на осушувальних системах «Кучинівка», «Тур'я», «Крюкова». На осушувальній системі «Турчанка» перевищення спостерігалось у 36 разів.

Вміст нітритного та нітратного азоту, а також хлоридів не перевищував гранично допустимих концентрацій.

У більшості випадків зустрічались води гідрокарбонатні натрієві першого типу, кількість яких становила 46 %. Наявні гідрокарбонатні натрієві води другого типу, вміст яких становив 4,5 %. Кількість проб гідрокарбонатних кальцієвих вод першого типу зменшилася на 39 % в порівнянні з 2012 роком і склала 27 %, другого типу – зменшилася вдвічі та становить 4,5 % (згідно класифікації Альокіна О.А.). Кількість проб з гідрокарбонатною магнієвою водою першого типу складає 9 % (зменшилася на 14 %, в порівнянні з 2012 роком), а з гідрокарбонатною магнієвою третього типу – 4,5 %. Кількість проб хлоридних натрієвих вод першого типу склала 4,5 %. Сульфатні кальцієві води відсутні.

За даними Державної екологічної інспекції у Чернігівській області гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін у порівнянні з 2012 роком і переважно відповідали ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Зафіксовані в пробах перевищення ГДК по залізу загальному та марганцю характерні для водойм території Полісся.

З метою відстеження можливих транскордонних техногенно-екологічних загроз, у зв'язку з функціонуванням в м. Почеп Брянської області Російської Федерації заводу зі знищення хімічної зброї, щомісячно здійснювалися спостереження за вмістом фосфатів, розчиненого кисню та органічних сполук на транскордонних водних об'єктах: р. Судость (с. Грем'яч Н. – Сіверського р-ну) та р. Десна (с. Камінь та с. Мурав'ї Н. – Сіверського р-ну). Кисневий режим водойм упродовж року був задовільним:

р. Судость - 7,31 (6,99 – 7,82) мгО₂/дм³, р Десна- 8,08 (7,1 – 9,33) мгО₂/дм³; перевищень ГДК по показникам, що визначалися, не зафіксовано.

Чернігівським обласним центром з гідрометеорології щомісячно здійснювався відбір проб води р.Десна в районі м.Чернігів і аналіз першого дня (вміст розчиненого кисню, БСК₅, діоксид вуглецю, рН, температура води та гідрологічні показники) у створах: 1км вище міста та в межах міста.

Аналіз проб води за гідрохімічними і гідробіологічними показниками проводився в лабораторіях Центральної геофізичної обсерваторії.

У 2013 р. водність річки Десна була вище водності попереднього року і середньої багаторічної (K=1,20).

За даними гідрохімічних спостережень вміст розчиненого у воді кисню був задовільним, в межах 10,46 – 10,57 мгО₂/дм³.

У 2013 р. перевищення гранично допустимих концентрацій (ГДК) спостерігалось за сполуками важких металів.

В обох створах пункту контролю середньорічний вміст сполук заліза загального досягав рівнів 3,1 – 4,8 ГДК, сполук цинку – 3,2 - 3,4 ГДК, хрому шестивалентного – 5 - 6 ГДК, сполук марганцю – 5,9 - 6,5 ГДК, міді – 15 ГДК.

На рівні ГДК зафіксовані концентрації сполук азоту нітритного у створі в межах міста та фенолів – в обох створах спостережень.

Головним управлінням Держсанепідслужби у Чернігівській області згідно програми моніторингу лабораторні дослідження води річок Десна, Дніпро та їх притоків проводились щоквартально у затверджених 59 контрольних створах (12 - першої категорії водойм та 47 - другої).

Порівняльний аналіз стану водних об'єктів за санітарно-хімічними показниками, що визначалися в 2012 р. та 2013 р., свідчить про наявність незначних позитивних змін у їх санітарному стані.

В цілому по області питома вага досліджених проб води водних об'єктів у місцях водокористування населення, які не відповідають гігієнічним нормативам за санітарно-хімічними показниками, склала в 2013 році 14,4 % (Ніжинський р-н – 57,1 %, Прилуцький р-н – 66,7 %, м. Ніжин та м. Прилуки – 100 %), 2012 році – 20,8 %.

В другому кварталі 2013 року спостерігались поодинокі перевищення вмісту мінеральних сполук азоту (2,8-6,47 мг/дм³) у воді водойм другої категорії чотирьох контрольних створів. Було відмічено перевищення вмісту заліза загального в шести створах (0,32-0,34 мг/дм³) постійного спостереження водойм першої та в двадцяти семи створах (0,34-2,5 мг/дм³) водойм другої категорії. Перевищення вмісту марганцю (0,11-0,32 мг/дм³) спостерігались у восьми створах водойм другої категорії. Концентрація інших солей важких металів не перевищувала нормативів згідно СанПіНу №4630-88 «Санитарные правила и нормы охраны поверхностных вод от загрязнения».

Разом з тим спостерігались перевищення нормативів для води водойм за БПК₂₀:

- для водойм першої категорії значення коливались в діапазоні від 3,2 до 6,32 мгО₂/дм³ (створи № 21 – р. Десна вище м. Чернігова м/р Бобровиця, зона купання та відпочинку, № 22 – р. Десна нижче м. Чернігова, зона купання та відпочинку населення, № 23 – р. Десна, с. Шестовиця, нижче кордону м. Чернігова, № 28 – р. Десна, м. Чернігів – в центрі населеного пункту, зона купання та відпочинку населення, № 29 – р. Десна, с. Максим Козелецького району, на кордоні Чернігівської та Київської областей, № 30 – р. Десна вище устя р. Остер, Козелецький район, № 31 – р. Десна, м. Остер, Козелецький район - зона купання та відпочинку населення, № 32 – р. Остер, смт. Козелець, № 33 – р. Десна нижче впадіння р. Остер, смт. Десна, Козелецького району);

- для водойм другої категорії – 6,1-6,9 мгО₂/дм³ (створи № 7 – р. Десна с. Придеснянське Коропського району – зона купання та відпочинку населення, № 8 – р. Десна, с. Пекарев вище впадіння р. Сейм на 500 м, Сосницький р-н, № 24 – р. Стрижень, устя, м. Чернігів, № 27 – р. Стрижень, м. Чернігів – зона купання та відпочинку населення, № 37 – р. Дніпро с. Дніпровське Чернігівського р-ну – межа Чернігівської та Київської областей, № 43 – р. Удай вище м. Прилуки – зона купання та відпочинку, № 45 – р. Удай нижче м. Прилуки (вплив скиду стічних вод міськканалізації), № 48 – р. Удай на 500 м нижче скиду стічних вод ПО «Пожмашина» с. Ладан Прилуцького району, № 49 – р. Удай, с. Ладан Прилуцького р-ну – зона купання та відпочинку, № 50 – р. Борзенка, м. Борзна – в середині населеного пункту, № 55 – р. Ревна нижче скиду стічних вод КП «Ревна», Семенівський р-н).

Залишкові кількості пестицидів у всіх визначених створах були відсутні.

4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів

В 2013 році гідробіологічні спостереження на р. Десні в районі м.Чернігова проводились 4 рази на рік Центральною геофізичною обсерваторією за фітопланктоном і зоопланктоном.

Фітопланктон річки був чисельним та різноманітним, його розвиток відповідав сезонній динаміці, були представлені всі основні таксономічні групи водоростей. Основу альгофлори складали діатомові та зелені водорості-індикатори помірного забруднення. Зоопланктон був небагатий та малочисельний, угруповання знаходилося в нестабільному стані, сезонна динаміка розвитку була порушена.

В цілому стан водної екосистеми за фітопланктоном відповідав III класу якості вод - помірно забруднені та III-IV класу якості вод - помірно забруднені-забруднені за зоопланктоном.

4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Мікробіологічні дослідження поверхневих вод здійснювало Головне управління Держсанепідслужби у Чернігівській області.

В цілому по області питома вага досліджених проб води водних об'єктів у місцях водокористування населення, які не відповідають гігієнічним нормативам за бактеріологічними показниками в 2013 році – 14,5 % (Бахмацький р-н та м. Чернігів – 50 %, Борзнянський р-н – 60 %, Коропський р-н та м. Прилуки – 33,3 %, Н.-Сіверський р-н – 16,0 %), в 2012 році - 18,0 %.

Спостерігались перевищення індексу ЛКП:

– для водойм першої категорії перевищення в межах 240000 і більше в 1 дм³ (створи № 21 – р. Десна вище м. Чернігів м/р Бобровиця, - зона купання та відпочинку населення, № 22 – р. Десна нижче м. Чернігова, зона купання та відпочинку населення, № 23 – р. Десна, с. Шестовиця, нижче кордону м. Чернігова, № 28 – р. Десна, м. Чернігів – в центрі населеного пункту, зона купання та відпочинку населення);

– для водойм другої категорії – 240000 в 1 дм³ і більше (створи № 1 – р. Десна на межі Чернігівської області з Російською Федерацією, Н.-Сіверський р-н, № 3 р. Судость – устя, с. Гремяч Н-Сіверського р-ну, № 4 – р. Десна, нижче на 1 км м. Н-Сіверський, № 5 – р. Шостка в місті впадіння в р. Десна, Н-Сіверський р-н, № 6 – р. Десна на 500 м нижче впадіння р. Шостка, Н-Сіверський район, № 7 – р. Десна с. Придеснянське Коропського району – зона купання, № 24 – р. Стрижень, устя, м. Чернігів, № 25 – р. Білоус, м. Чернігів на 500 м вище скиду стічних вод міськканалізації, № 26 – р. Білоус, м. Чернігів на 500 м нижче скиду стічних вод міськканалізації, № 27 – р. Стрижень, м. Чернігів – зона купання та відпочинку населення, № 43 – р. Удай, вище м. Прилуки – зона купання та відпочинку населення, № 44 – р. Удай м. Прилуки - всередині населеного пункту, № 45 – р. Удай нижче м. Прилуки (вплив скиду стічних вод міськканалізації), № 50 – р. Борзенка, м. Борзна всередині населеного пункту.

Віруси та їх антигени в постійних створах спостережень не виявлені.

4.3.4. Радіаційний стан поверхневих вод

Радіаційний стан поверхневих вод області контролювався Деснянським басейновим управлінням та Головним управлінням Держсанепідслужби у Чернігівській області.

У відповідності з наказом МОЗ України від 03 травня 2006 р. №256 Про затвердження Державних гігієнічних нормативів, допустимі рівні вмісту радіонуклідів ¹³⁷Cs та ⁹⁰Sr у продуктах харчування та питній воді – 2,0 Бк/кг (або 54,0 пКі/дм³).

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області радіологічний стан води річок Десна, Судость, Снов, Дніпро в межах області протягом останніх років не зазнав суттєвих змін. Вміст радіонуклідів

у водоймах характеризується як стабільний і складає по ^{90}Sr $<0,1$ Бк/кг, по ^{137}Cs $< 2,0$ Бк/л.

Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів, відповідно до Програми державного моніторингу довкілля на 2013 рік, радіологічні проби щоквартально відбирались у 15 створах (в т.ч., 11 транскордонних) річок Дніпро, Сож, Десна, Судость, Снов, Ірпа, Ревна, Цата та Остер. В 2013 році відібрано 64 проби на вміст радіонуклідів (64 пробопідготовки на вміст ^{137}Cs , 64 вимірювання на вміст ^{90}Sr). Результати радіологічних аналізів свідчать, що продовж 2013 року вміст ^{137}Cs та ^{90}Sr знаходився значно нижче встановлених норм (^{137}Cs : $< 2,7$ пКі/дм³; ^{90}Sr : 0,10 – 1,07 пКі/дм³).

4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення

Вода є основою існування життя на Землі. Вона потрібна скрізь – в побуті, сільському господарстві, промисловості.

Основним джерелом водопостачання на території Чернігівської області є підземні води. За інформацією Головного управління держсанепідслужби у Чернігівській області, Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи облдержадміністрації водозабезпечення населення області здійснюється 316 господарсько-питними водопроводами, в тому числі 36 комунальними, 62 відомчими, 218 сільськими водопроводами. Крім того, населення використовує воду з 2629 колодязів громадського користування.

Для господарсько-питних водопроводів використовується вода тільки з підземних джерел (артсвердловини).

Централізованим водопостачанням охоплено 61,1% населення області, із них 19,0 % - сільське населення.

У 2013 році проведена перевірка 50 водопровідних споруд, з яких при обстеженні виявлені порушення на 17 (34,0% від обстежених).

Проведено 2459 досліджень води централізованого водопостачання з мікробіологічних показників, з них 49 проб (2%) не відповідали вимогам Державних санітарних норм та правил 2.2.4.171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», затверджених наказом МОЗ України від 12.05.10р. № 400 (зі змінами), що не перевищує обласний показник.

Децентралізоване водопостачання населення області здійснювалось 2629 колодязями громадського користування, з яких 52 (2%) не відповідали санітарним вимогам.

Найголовнішою проблемою у водопостачанні населення області залишалась якість питної води децентралізованого водопостачання та його санітарно-технічний стан.

З 1346 досліджених проб води децентралізованого водопостачання 459 проб (34,1%) не відповідали вимогам Державних санітарних норм та правил 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для

споживання людиною» з санітарно-хімічних показників щодо підвищеного вмісту нітратів внаслідок органічного забруднення четвертинного водоносного горизонту (Чернігівський, Борзнянський, Семенівський, Менський райони).

З 1031 дослідженої проби води децентралізованого водопостачання не відповідали вимогам з мікробіологічних показників 290 проб (28,1%).

Спалахів інфекційних захворювань, пов'язаних з водним фактором передачі, в області не зареєстровано.

Проблемами безпеки питної води систем централізованого водопостачання комунальних водопроводів продовжує залишатись значна зношеність водопровідних мереж, внаслідок чого виникають аварійні ситуації та пориви, що створює умови для виникнення інфекційних захворювань (вірусний гепатит А, кишкові інфекції, тощо).

Незадовільний стан систем централізованого водопостачання сільського населення поглиблюється тим, що більша частина сільських водопроводів стала безгосподарною з причин розформування сільських колективних господарств і несвоєчасної їх передачі у власність органів місцевого самоврядування. Крім того, не створені служби чи бригади по експлуатації сільських водопроводів, відсутні необхідна техніка та фонд запасних частин, не вирішене питання фінансування цих заходів.

Поверхневі води використовуються в обмеженій кількості, в основному для рибоводних ставів та технічного водопостачання підприємств.

4.6 Заходи щодо покращання стану водних об'єктів

Найбільш актуальними проблемами в сфері охорони та раціонального використання водних ресурсів є незадовільний стан мереж водопостачання і водовідведення та каналізаційних очисних споруд.

Необхідно ліквідувати диспропорцію між потужностями каналізаційних очисних споруд та фактичними об'ємами стічних вод, які поступають на очистку, забезпечити будівництво нових та реконструкцію існуючих каналізаційних очисних споруд та мереж водопровідно-каналізаційного господарства.

Вирішення проблеми очистки стічних вод та припинення забруднення водних об'єктів можливо при достатній фінансовій підтримці існуючих природоохоронних програм на національному, регіональному та місцевому рівнях.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОМЕРЕЖІ

5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування екомережі

5.1.1 Загальна характеристика

Забезпечення сталого, екологічно збалансованого розвитку України, підвищення її природно-ресурсного потенціалу, збереження цінних природних територій, біологічних ресурсів, що на них знаходяться, генетичного фонду тваринного та рослинного світу вимагають дотримання оптимального балансу між територіями, що інтенсивно експлуатуються, і такими, щодо яких запроваджуються спеціальні режими охорони та відтворення. Для забезпечення такого балансу в Україні формується екологічна мережа.

Екомережа – це природні ділянки (біогеоценотичний покрив), що поєднані між собою і можуть складати значну неперервну територію з певним природоохоронним та/чи господарським статусом, даючи можливість рослинам і тваринам забезпечити розмноження та тривале існування їх груп (популяцій), а людям – на визначених умовах – ними користуватися чи їх охороняти. Річ в тім, що в процесі суспільно-історичного розвитку людство на значних територіях знищило або суттєво змінило біогеоценотичний покрив, що має негативні наслідки в можливостях популяцій організмів існувати, а біогеоценотичного покриву – здійснювати роботу з трансформації сонячної енергії, підтримання біогеохімічного балансу, балансу води, кліматичних умов, що є основою для виживання людства і існування держав.

В області діє Програма формування національної екомережі в Чернігівській області на 2003 – 2015 роки, затверджена рішенням обласної ради від 14 серпня 2003 року. Основною метою Програми є збільшення в області земель з природними ландшафтами до рівня, близького до притаманного їм природного стану, та формування територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій.

5.1.2 Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Головні загрози біорізноманіттю пов'язані сьогодні з діяльністю людини. Вони полягають у знищенні природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин, їх фрагментації та деградації (включаючи забруднення), у глобальній зміні клімату, екологічно-незбалансованій

експлуатації видів людиною, поширенні чужорідних видів, розповсюдженні хвороб тощо.

Знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо. Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісових екосистем, які є основою для збереження біорізноманіття.

Серед видів антропогенної діяльності, що негативно впливають на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття Чернігівської області найбільш поширеними є:

- надмірна розораність територій,
- прогресуюча деградація полезахисних лісосмуг,
- надмірне рекреаційне навантаження на узбережжя водних об'єктів та інших рекреаційних ділянок;
- інтенсивне забруднення сільськогосподарських земель та інших угідь хімікатами, промисловими та побутовими відходами.

Табл.5.1.2.1 Складові структурних елементів екологічної мережі

Одиниця адміністративно-територіального устрою	Загальна площа області, тис. га	Загальна площа екомережі, тис. га	Складові елементи екомережі, тис. га											
			Об'єкти ПЗФ	Водно-болотні угіддя	Відкриті заболочені землі	Водоохоронні зони винесені в намір	Прибережні захисні смуги	Ліси та інші лісовкриті площі	Курортні та лікувально-оздоровчі території	Рекреаційні території	Землі під консервацію	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним	Пасовища, сіножаті	Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві
Чернігівська область	3190,3	1817,392	253,492	0	130,1	0	62,0	738,8	0,1	2,0	10,8	28,2	591,9	0

5.1.3 Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Біорізноманіття, крім його самодостатньої цінності, забезпечує людство усім необхідним для існування. Воно забезпечує функціонування екосистем, у тому числі підтримує кругообіг та очистку природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. Біорізноманіття забезпечує

населення продуктами харчування, ліками, сировиною для промисловості, формує безпечне для життя і здоров'я довкілля.

На виконання заходів щодо розбудови екомережі в області проводяться щорічні заходи щодо створення захисних лісових насаджень, рекультиватії малопродуктивних земель, розширення мережі природно-заповідного фонду.

В 2013 році велись роботи по розширенню Ічнянського НПП та роботи з підготовки проекту створення НПП «Дніпровсько – Деснянське міжріччя», розробці проектів створення нових природно-заповідних об'єктів місцевого значення.

Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації за участю Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства, Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка, громадськості та представників ЗМІ було проведено засідання за «круглим столом» на тему «Збереження біорізноманіття». Широко висвітлювались в засобах масової інформації тематичні статті про птахів, мисливство та ін.

5.1.4 Формування екомережі

Екомережа утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

Природні ландшафти спостерігаються майже на половині території Чернігівщини. У найменш зміненому вигляді вони збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях. Найбільш захищеними є природні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду, які займають 7,6 % території області.

5.1.5 Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Біологічна й генетична безпека є складовою частиною національної безпеки цивілізованої держави. І тому переважна більшість країн, які досягли певного рівня розвитку встановили правила поводження з генетично модифікованими організмами (ГМО) і приділяють цьому процесу серйозну увагу.

Генетично модифіковані організми (ГМО, Genetically modified organisms, GMOs) можна визначити як організми, генетичний матеріал (ДНК) яких змінювався не внаслідок відтворення або природної

рекомбінації, а через додавання модифікованого гена чи гена іншого біологічного виду або різновиду організмів. Перші ГМО як комерційні продукти з'явилися на світовому ринку десятиліття тому і поступово почали використовуватись при виробництві сільськогосподарської продукції. Протягом останніх років ринок трансгенних організмів, тобто організмів (мікроорганізмів, рослин, тварин), що містять у своєму складі ГМО, набуває все більшого розвитку. Існують країни, де дозволено виготовляти та споживати продукти і товари з ГМО.

Україна перебуває на початковому етапі створення системи біобезпеки в державі. Для нас є необхідним ретельне вивчення та врахування міжнародного досвіду в цій сфері, зокрема країн-членів ЄС. Так, Законом України від 12.09.2002 № 152-IV Україна приєдналася до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття (Україна є Стороною зазначеної Конвенції з 1994 року). Метою протоколу є сприяння забезпеченню належного рівня захисту в галузі безпечної передачі, обробки і використання живих змінених організмів, отриманих у результаті використання сучасної біотехнології, які можуть мати несприятливий вплив на збереження і стале використання біологічного різноманіття, з урахуванням також ризиків для здоров'я людини та з особливою увагою до транскордонного переміщення.

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області у 2013 році досліджено 286 проб продовольчої сировини і харчових продуктів на вміст ГМО. Генетично модифікованих організмів в пробах не виявлено.

5.2 Охорона, використання та відтворення рослинного світу

5.2.1 Загальна характеристика рослинного світу

Рослинний світ Чернігівщини характеризується значною різноманітністю видового складу. Серед видів лісової рослинності поширеними є сосна, ялина, дуб, вільха, береза. Уздовж залізниць, автомобільних доріг насаджені лісосмуги, які мають важливе значення для очищення повітря від шкідливих викидів транспортних засобів, у підліску росте крушина, ліщина, калина.

У зниженнях з надмірним зволоженням розвивається болотна рослинність. Болота мають значні запаси торфу. За розміщенням розрізняють болота заплавні, низинні, долинні, притерасні, старих річищ. Найбільш поширені низинні болота. В їх рослинному покриві переважають трав'яні і трав'яно-мохові угруповання. Поширені осока, очерет, рогіз, тростяниця, хвощ, лепеха та ін. З дерев – вільха чорна, менше – сосна, береза, верба, чагарники з верби і берези.

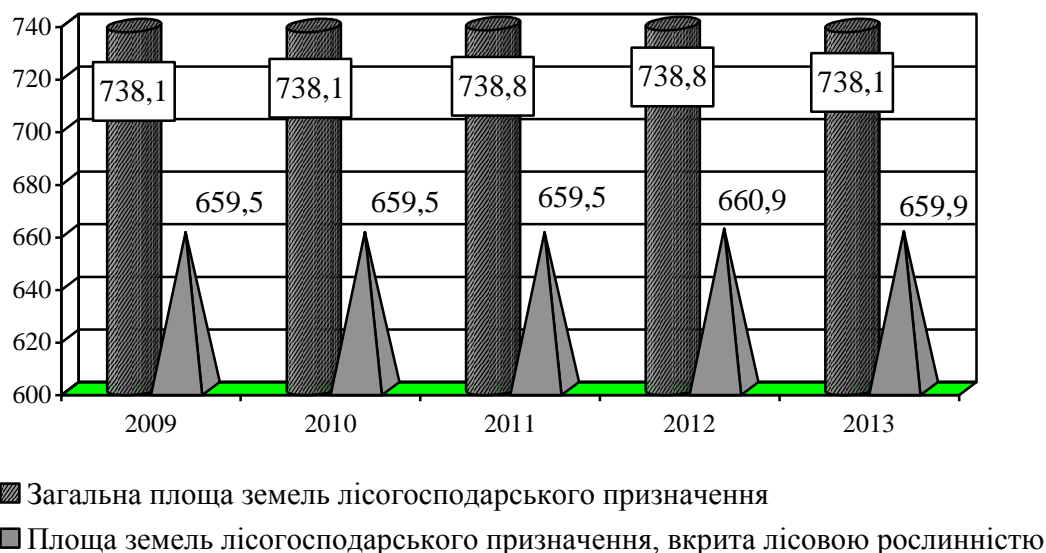
Рослини – головна ланка в екосистемі і є основним компонентом біогеоценозів і саме вони надають йому загального вигляду. Вони є джерелом більш як десяти тисяч біологічно активних речовин, які діють на організм людини та тварин. Основу переважної більшості біогеоценозу

складають зелені рослини Рослини приймають участь в утворенні корисних копалин і ґрунтів, захищають ґрунти від ерозії тощо. Для людини рослини створюють необхідне середовище існування, є об'єктами естетичного задоволення, важливим джерелом їжі, сировиною для промисловості тощо.

5.2.2 Охорона, використання та відтворення лісів

Загальна площа земель лісгосподарського призначення становить 738,1 тис. га.

Рис.5.2.2.1. Динаміка земель лісгосподарського призначення, в т.ч. вкритих лісом, тис.га

Лісистість території області нерівномірна і коливається від 37–41 % (Семенівський, Ріпкинський, Корюківський райони), до 8–11 % (Бахмацький, Варвинський, Куликівський, Менський райони), середня лісистість території області складає 20,7 %.

Розподіл земель лісгосподарського призначення наведений в табл. 5.2.2.1:

Табл.5.2.2.1 Землі лісогосподарського призначення Чернігівської області
(станом на 01.01.2014 року)

Пор. №		Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	2	3	4	5
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	738,1	
	у тому числі:			
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	444,5	
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	183,5	Підприємства КП «Чернігівоблагроліс»
1.3	площа земель лісогосподарського призначення власників лісів	тис. га	109,9	Міноборони, Мінприроди, Бахмацька дистанція захисних лісонасаджень ПЗЗ, с/г підприємства, Коропське СЛП «Агролісгосп», РКСЛП «Корюківкаліс»
1.4	площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	тис. га	50,9	
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	659,9	
3.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	20,7	

Більшість лісокористувачів області провели поділ лісів на категорії захисності та виділення особливо захисних ділянок.

Табл.5.2.2.2. Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення у 2013 році

Затвержена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/тис. м ³	Зрубано по господарствах хвойні розрахункова лісосіка, тис. м ³	Зрубано по господарствам					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
				фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³
2013	980,74	2877,3/ 832,093	582,08	1571/577,482	51,44	220,8/ 40,71	347,22	513,5/ 213,901

Протягом 2013 року на території області проводились санітарні та лісовідновні рубки. У порівнянні з 2012 роком площа суцільних санітарних рубок зменшилась на 60,2 га, лісовідновних – зменшилась на 12,0 га.

Заготівля деревини під час проведення рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, становить 644,148 тис. м³, в тому числі рубки догляду – 129,114 тис. м³. Хоча зауважимо, що рубки догляду за лісом – це масова лісова селекція дерев, за допомогою якої лісівники формують насадження за складом і формою, за якістю деревини, за швидкістю зростання та продуктивністю дерев.

Основними причинами проведення суцільних санітарних рубок є буреломи, вітровали, лісові пожежі, ураження насаджень кореневою губкою, зміна кліматичних умов та гідрологічного режиму.

Використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт здійснюється в підприємствах, підпорядкованих Чернігівському обласному управлінню лісового та мисливського господарства, з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища та природних ландшафтів з дотриманням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

Використання корисних властивостей лісів для потреб мисливського господарства здійснюється відповідно Лісового кодексу України та законів України «Про рослинний світ», «Про мисливське господарство та полювання».

Лісовідновлення на території області проводиться на площах після суцільних рубок, створення нових лісів – на непридатних для сільськогосподарського використання землях.

За 2013 рік лісгосподарськими підприємствами відтворено лісів на площі 4038,77 гектарів.

На всіх зрубках протягом року проходить лісовідновлення, а на зрубках після пожежі лісовідновлення проходить протягом 2-х років, щоб в перший рік площа набула відповідних якостей природного середовища.

Табл.5.2.2.3. Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень,га

	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Лісовідновлення, лісорозведення на землях лісового фонду	2708,4	3391,4	2961,7	3386,2	3979,16	4038,77
Створення захисних лісонасаджень на непридатних для с/г землях	523,0	955,9	425,4	255,6	406	-
Створення позахисних лісових смуг	2,0	-	-	-	-	-

Забезпечення розширеного відтворення лісів, тобто створення нових лісових насаджень в обсягах, які перевищують їх вирубування, а також збереження лісових масивів, зростання продуктивності та раціональне використання – одне із основних завдань лісівників Чернігівщини.

В останні роки значну соціальну підтримку має збільшення площ лісових насаджень за рахунок створення нових лісів на прийнятих деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських землях. Це чітко засвідчено в останніх законодавчих і нормативних актах, що є ключовим блоком Державної програми «Ліси України» на період до 2015 року та регіональної програми комплексного розвитку лісового господарства Чернігівської області на 2011-2015 роки. На виконання цієї програми по створенню захисних лісових насаджень збільшується лісистість нашого регіону. Тільки в період з 2006 до 2014 рр. створено лісові насадження на 4822,9-гектарній площі деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських земель. Кожного року колективи держлісгоспів, незважаючи на низку об'єктивних причин (починаючи із несприятливих погодних умов), роблять все можливе, щоб забезпечити вчасне відтворення лісів. А це дозволить безперервно та ефективно поповнювати запаси деревини, зберегти і підвищувати корисні властивості лісів, зміцнювати екологічний стан в області.

Так, протягом минулого року було відтворено лісів на площі 2226,87 га. Слід додати, що створено 111,4 га різних плантацій із них: новорічних ялинок – 9,9 га, плодово-ягідних – 2,6 га, горіхоплідних – 5,9 га, 3,0 га клонової сосни звичайної та 3,0 га родинної плантації сосни звичайної

Приживлюваність лісових культур на зрубках, у порівнянні з 2012 роком, покращилась, і становить 91,5% (нормативна – 90%). На прийнятих деградованих, малопродуктивних землях – 90,4% (нормативна – 85%).

Для забезпечення сталого розвитку лісонасінневої справи на науковій основі, визначення її основних напрямків і показників, розроблена обласна Галузева програма розвитку на 2010-2015 роки. Вже створено 10,0 га клонових насінневих плантацій сосни звичайної, 6,8 га родинних насінневих плантацій модрина та родинну плантацію сосни звичайної в Городнянському держлісгоспі площею 4,8 га.

Табл.5.2.2.4 Динаміка проведення лісогосподарських заходів, пов'язаних і не пов'язаних з веденням лісового господарства

Рік	Загальна площа, га	Фактично зрубано, тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³	площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³	площа, га	Фактично зрубано, га/тис. м ³
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
2009	10878,2	316,8	9006,1	9006,1/ 277,6	1601,9	1601,9/ 28,4	270,2	270,2/ 10,9
2010	15363,9	367,9	13217,5	13217,5/ 338,1	2213,8	2213,8/ 26,1	262,2	262,2/ 8,51
2011	26655,16	554,5	23368,06	9129,4/ 215,3	2473,3	369,8/ 3,2	403,1	225,05/ 3,9
2012	21317,9	647,754	18958,42	706,3/ 596,194	1930,8 3	1930,83/ 51,183	562,45	562,45/ 15,007
2013	21743,6	644,148	19050,2	/605,427	1584,1	/26,094	337,4	/12,601
у тому числі: 1. Рубки догляду								
2009	2143,8	40,9	1890,1	1890,1/ 36,3	101,7	101,7/ 1,8	152	152/ 2,8
2010	3979	66,9	3503,4	3503,4/ 58,8	347,3	347,3/ 4,9	126,3	126,3/ 3,0
2011	6977,4	189,9	6339,7	1707,01/ 32,03	482	204,1/ 0,2	154,9	45,7/ 0,4
2012	5125,134	71,156	4624,834	398/ 65,583	326,3	326,3/ 4,191	129,2	129,2/ 1,409
2013	6990,1	129,114	5844,3	/123,303	277,5	/3,968	83,1	/1,843
2. Лісовідновні рубки								
2009	12	2,2	–	–	–	–	12	12/ 2,2
2010	11,3	2,0	5,1	0,9	-	-	6,2	1,1
2011	167	20,33	163	20,31	1	1	3	3/ 0,4
2012	14,1	4,985	13,1	4,785	-	-	1,0	0,2
2013	3,1		3,1					
3. Суцільні санітарні рубки								
2009	619,4	145,5	604,4	604,4/ 142,5	5,3	5,3/ 1,5	10	10/ 1,4
2010	538,9	131,9	588,5	588,5/ 129,0	2,6	2,6/ 0,4	10,3	10,3/ 2,4
2011	648,06	154,3	606,1	439,2/ 76,6	9,6	2,1	12,3	4,6/ 0,4
2012	1147,8	320,341	1083,4	1083,4/ 309,925	21,7	6,336	24,8	4,08
2013	1087,6	283,408	1073,1	/280,322	12,5	2,881	2,0	0,205

Ймовірність загрози за коефіцієнтом пожежної небезпеки для Чернігівщини дещо вище від середньоукраїнської. Поширення лісових пожеж на значних територіях може створювати реальну загрозу для життя людей, об'єктів господарювання та відпочинку. Показники імовірності виникнення великих пожеж та найбільші масштаби пошкоджень і матеріальних збитків характерні для лісів, де можливе виникнення пожежної небезпеки III-V класів, особливо на території Городнянського, Козелецького, Корюківського, Новгород-Сіверського і Семенівського районів. Загальна площа таких лісів в області складає близько 226,0 тис. га.

Пожежонебезпечний період 2013 року був середнім по тривалості бездошових періодів. Найвищий 5-й клас пожежної безпеки тримався на протязі 12 днів, 21 день був 4 клас пожежної безпеки. В цей період державна лісова охорона працювала в складних умовах. Проводилось цілодобове чергування. В охороні лісів від пожеж було задіяно більше 500 чоловік.

Основною причиною виникнення лісових пожеж на початку пожежонебезпечного періоду, як правило, є випалювання сухої рослинності та її залишків на сільгоспугіддях і придорожніх смугах поруч з лісовими масивами.

Протягом 2013 року виникло 16 пожеж настилу в лісі на загальній площі 2,73 га. Середня площа однієї пожежі становить 0,17га. Для забезпечення охорони лісів від пожеж в структурних підрозділах управління створено 22 лісові пожежні станції, до складу яких входить 38 пожежних автомобілів, 22 мотопомпи, 24 пожежні цистерни, 127 одиниць іншої техніки, споруджено 33 спеціальні спостережні вежі висотою 36-45 м, встановлено 20 телевізійних систем спостереження, а також обладнано 75 місць для забору води пожежними автомобілями. Спостереження за лісами в пожежонебезпечний сезон здійснювався при допомозі авіаційного патрулювання, телевізійних систем спостереження і наземного патрулювання. Авіаційне патрулювання було розпочато 19.05.2013 р., наліт склав 140 годин.

За 2013 рік створено мінералізованих смуг 4034 км., а догляд за ними проведено на 10556 км. Всі небезпечні в пожежному відношенні лісові масиви були оборані.

Інформація щодо динаміки лісових пожеж на території Чернігівської області наведена на рис. 5.2.2.2 та в табл. 5.2.2.5.

Рис. 5.2.2.2. Динаміка лісових пожеж

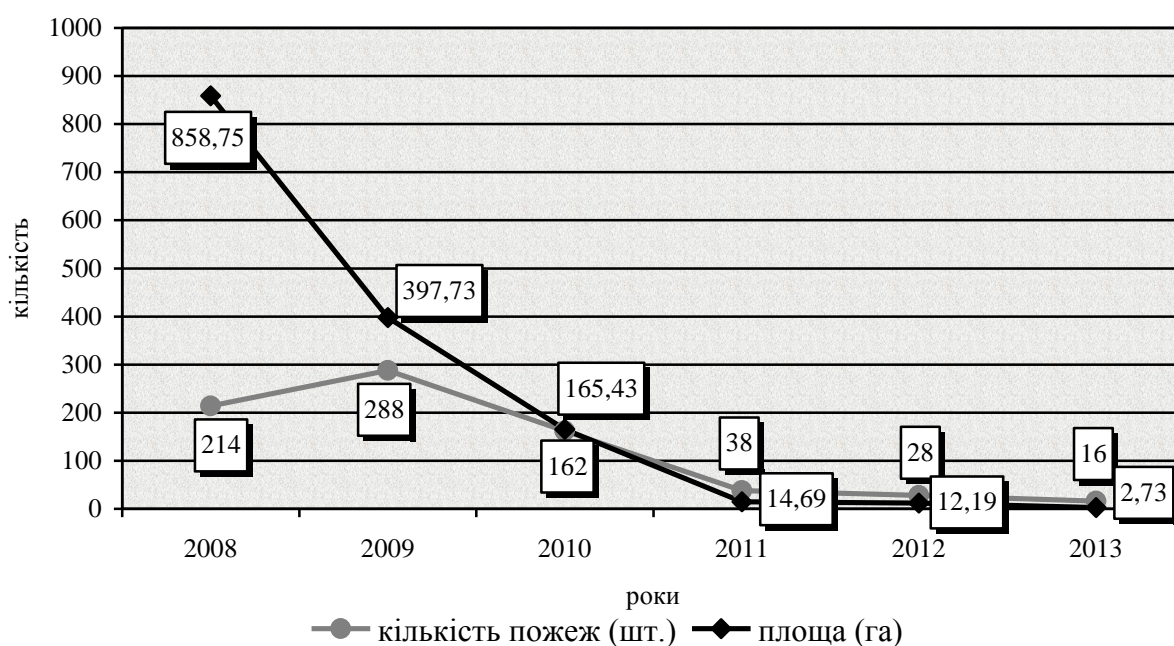

Табл.5.2.2.5. Загибель лісових насаджень від пожеж

№	Користувач	Кількість випадків	Пройдено пожежами, га			Площа на 1 випадок, га		Завдані збитки, тис. грн.	
			Лісові землі		Нелісові землі	Звітний рік, га	Попередній рік, га	всього	в т.ч. побічні **
			всього	в т.ч. верховими					
1	Чернігівське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	2,0	-	-	2,0	0,13	7000	-
2	Остерський військовий лісгосп	4	24,8	-	-	6,2	0,9	321,6	-
3	Чернігівський військовий лісгосп	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Ічнянський НПП	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Мезинський НПП	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Коропське СЛП «Агролісгосп»	-	-	-	-	-	-	-	-
7	РКСЛП «Корюківкаліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
8	КП «Чернігівоблагроліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
9	ТОВ СЛГ «Авангардліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
	Всього	5	26,8	-	-	8,2	1,03	7321,6	-

5.2.3 Стан використання природних недревних рослинних ресурсів

До 2008 року на території області здійснювалася заготівля лікарської сировини, а саме: лепехи, цмину піскового, квітів та плодів глоду криваво-червоного, звіробою, крушини ламкої, трави конвалії, квітів липи, мати-й-мачухи, кропиви собачої, сухоцвіту болотного, чебрецю, деревію, плодів шипшини, бобівнику трилистого, квітів чорної бузини. Всього за рік заготовлялося 9,5 тонн сировини, що становило приблизно 30% від встановлених лімітів.

Заготівля лікарських рослин протягом 2008–2013 року не здійснювалася.

5.2.4 Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

Рослинний світ області багатий і різноманітний. Природна рослинність, представлена великою кількістю видів вищих і нижчих рослин. Флора — найбеззахисніша перед діяльністю людини, вона дуже чутливо реагує на зміни екологічних чинників і є показником їх впливу на природу.

Причин зникнення окремих видів рослин у природі є декілька: зміна кліматичних умов, косіння, випасання худоби, розорювання земель, зривання на букети, використання лікарської сировини, висаджування на присадибних ділянках. Тобто найбільший негативний вплив несе діяльність людини.

Всього на території області нараховується 50 видів рослин, занесених до Червоної книги України та 19 рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України.

Для збереження рідкісних видів рослинності в області створено 4 ботанічні заказники загальнодержавного значення та 95 – місцевого. Значну увагу збереженню видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України приділяють і на територіях Ічнянського та Мезинського національних природних парків (далі - НПП), регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський» (далі - РЛП).

На території Мезинського НПП виявлено 17 видів судинних рослин, занесених до Червоної книги України. Група регіонально рідкісних видів нараховує на території парку 14 видів. Також охороняються 3 види рослин, занесених до Європейського червоного списку. Кількість рослин, що підпадають під дію міжнародних договорів України: Бернська конвенція – 1; СІТЕS, додаток – 10; ЧК МСОП – 2.

Регіональним ландшафтним парком «Міжрічинський» у 2013 році в межах їх діяльності підготовлено матеріали для державного кадастру території ПЗФ України. Відносно РЛП «Міжрічинський» та 17 об'єктів ПЗФ (заказники, пам'ятки природи, заповідне урочище), що розташовані у

його межах, виявлено та закартувано понад 30 нових місць зростання рідкісних видів рослин, занесених до Червоної книги України – водяного горіха плаваючого, зозулиних слізок яйцевидних, коручки болотяної, ковили дніпровської, смілки литовської, півників сибірських, плауна колочого), виявлено та закартувано ряд нових місць зростання регіонально рідкісних видів рослин, що охороняються у Чернігівській області (ялівець звичайний, зимолюбка зонтична, андромеда багатоквіткова, гвоздика несправжньорозчепірена тощо), виявлено нові території із рослинними угрупованнями із домінуванням регіонально рідкісних видів рослин – багна болотяного (2), мучниці (8), журавлини болотяної (1) тощо.

5.2.5 Адвентивні види рослин

Адвентивні рослини — види рослин, що за нормальних умов не характерні певній асоціації і потрапили в угруповання випадково, в результаті заносу людиною, тваринами або іншими чинниками поширення діаспор.

Чимало з них, лише недавно оселившись у нас, стали вже злісними бур'янами, поширення яких тепер не можна припинити і залишається лише стримувати їх розселення за допомогою карантинних заходів. Приплив нових видів збільшується з кожним роком і веде до поступової зміни бур'янової флори. Вже тепер на околицях великих міст на рудеральних місцях бур'янова флора більш як наполовину складається з адвентивних рослин.

Прижившись в новій місцевості, рослини продовжують поширюватись також і природними засобами. Від ефективності останніх часто залежить доля занесених рослин. З первісного осередку адвентивні рослини розносяться людиною в нові місцевості і утворюють там нові осередки. Навколо цих осередків адвентивні рослини розселяються вже самостійно і згодом утворюють-великі колонії. Поступово ці колонії з'єднуються між собою і поширення чужоземців набирає загрозливих розмірів. Адвентивні бур'яни поширюються переважно в місцях з порушеним рослинним покривом, тому що ніякі, навіть найбільш ефективні, засоби поширення не можуть подолати конкуренцію, яку бур'яни зустрічають у природних ценозах. Бур'янові угруповання менше здатні протистояти поширенню адвентивних рослин і навіть іноді повністю витісняються ними.

Аналіз фітосанітарного стану області по розповсюдженню амброзії полинолистої на території області

На території Чернігівської області вже чимало адвентивних видів рослин і слід відмітити, що процес цей триває. Значну частину з них складають злісні та карантинні бур'яни. Серед адвентивних рослин є отруйні, такі як болиголов, чорношир, лаконос, ваточник та інші. Ще

одна група рослин є продуцентами алергенів, які викликають у людей стійкі та важковиліковувані полінози. Найвідоміша з них – амброзія полинолиста, що спричиняє осінню сінну лихоманку та астматичні загострення. Станом на 01.01.2014 року на території області амброзія полинолиста зареєстрована в 19 районах на площі 1365,445 га.

Під час геоботанічних досліджень науковцями відмічаються найбільш поширені амброзії полиноистої - узлісся масивів, які контактують із с/г ділянками, узбіччя доріг

Вогнища амброзії полиноистої в області в основному зайняли неорані території з порушеним природним рослинним покривом, які являються джерелом поширення цього бур'яну. На них, просто неможливо застосувати хімічні заходи контролю амброзії. Багаторазове скошування бур'яну неефективне, тому що в період росту і розвитку рослини дуже швидко відростають, утворюючи велику кількість бокових пагонів, які буквально лежать на землі. Наступне скошування їм уже не заважає, бур'ян утворює насіння на низько розміщених стеблах і засмічує ґрунт.

Табл.5.2.5 Співвідношення географо-генетичних груп адвентивних видів

<i>Географо-генетичні групи антропофітів</i>	<i>Число антропофітів (археофітів)</i>	<i>% від всіх антропофітів</i>	<i>Число ксенофітів</i>	<i>% від всіх ксенофітів</i>
Європейська	20	39,9	15	15,9
Південноєвропейсько-азіатська	15	29,9	12	12,8
Східноєвропейсько-азіатська	12	24,8	8	8,9
Азіатська	4	6,4	7	7,8
Американська	–	–	57	53,1
Африканська	–	–	1	0,98
Невизначеного походження	–	–	–	–

5.2.6 Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Одним із основних елементів благоустрою населених пунктів є зелені насадження. Крім естетичного, вони мають ще й величезне санітарне значення, захищаючи міста і села від диму, вихлопних газів, пилу тощо. Зелений масив приміської зони є резервуаром чистого повітря для населеного пункту. Парки, сади, алеї і бульвари – це своєрідні легені, які очищають забруднене повітря, створюють сприятливий мікроклімат і оздоровлюють довкілля. Вдале поєднання різних рослин дозволяє значно зменшити шкідливі санітарні фактори урбанізації. Так, насадження дерев і кущів значно зменшують амплітуду температурних коливань, збільшують у спекотні дні вологість повітря, покращуючи таким чином теплообмін людини і її самопочуття.

Але на сьогодні стан утримання зелених насаджень, розвиток зеленого господарства знаходяться на досить низькому рівні. Відсутні плани озеленення, найчастіше посадка дерев проводиться лише під час екологічних акцій. Гостро стоїть питання з якісним посадковим матеріалом.

Важливим для забезпечення охорони та використання зелених насаджень населених пунктів є їх інвентаризація, метою якої є одержання достовірних комплексних даних про кількість і стан зелених насаджень; ведення моніторингу стану і кількості зелених насаджень; розроблення програм, заходів з розвитку зелених зон населених пунктів України; визначення основних напрямів селищної, районної та міської політики щодо утримання, розведення і захисту зелених насаджень.

Згідно Закону України «Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва» від 2 грудня 2010 року N 2739-VI, протягом 2013 року визначалось проведення інвентаризації природоохоронних об'єктів у містах та інших населених пунктах, у тому числі зелених, рекреаційних зонах, парках та лісопарках.

В межах населених пунктів Чернігівської області знаходяться 117 об'єктів природно-заповідного фонду та 4 лісопарки. Всі вони проінвентаризовані, з 252 скверів проінвентаризовано лише 10, з 164 парків проінвентаризовано 7, з інших наявних 954 об'єктів зеленого господарства проінвентаризовано 144.

Табл.5.2.6 Озеленення населених пунктів, га

Заходи	Рік			
	2010	2011	2012	2013
Створено нових зелених насаджень, тис. од.	493	96,54	100,5	100,0
Проведено ландшафтну реконструкцію насаджень, га	-	-	-	-
Проведено догляд за насадженнями, га	2873	2834,1	2834,1	2834,1

5.2.7 Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду

Охорона рослинного світу передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезростання, збереження від знищення, пошкодження, захист від шкідників і хвороб, а також невиснажливе використання.

Охорона рослинного світу здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками та користувачами (у тому числі орендарями)

земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, а також користувачами природних рослинних ресурсів.

З метою збереження умов місцезростання об'єктів рослинного світу підприємства, установи, організації та громадяни, діяльність яких пов'язана з розміщенням, проектуванням, реконструкцією, забудовою населених пунктів, підприємств, споруд та інших об'єктів, а також уведенням їх в експлуатацію, повинні передбачати і здійснювати заходи щодо збереження умов місцезростання об'єктів рослинного світу.

Щорічно працівниками наукових установ ведуться дослідження видового складу рослинного та тваринного світу національних природних та регіонального ландшафтних парків області.

Серед охорони та збереження рослинного світу важливим є раціональне обмежене їх використання; висаджування нового лісу на місці вирубаного; раціональне збереження ягідних, кормових, лікарських, технічних рослин; проведення селекції та насінневих дослідів для створення видів лісової флори, продуктивніших і стійкіших до хвороб і забруднень середовища; створення лісозахисних і водоохоронних лісосмуг, рекреаційних і заповідних лісових і лісопаркових зон і масивів; боротьба з кислотними дощами; підвищення рівня екологічної освіти та виховання свідомого ставлення населення, особливо молоді, до рослинного світу.

Важливим є створенням системи державного обліку та здійсненням державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу, занесенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань — до Зеленої книги України. Встановленням юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використанням природних рослинних ресурсів.

5.3 Охорона, використання та відтворення тваринного світу

5.3.1 Загальна характеристика тваринного світу

Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Тваринний світ нашої області представлений великим різноманіттям. Із хребетних водяться ссавці, птахи, риби, плазуни, земноводні. Для мішаних лісів найбільш типовими є такі види ссавців, як косуля, дикий кабан, олень, білка, борсук, куниця, заєць, лисиця, вовк; із птахів — тетерев, рябчик, глухар, шпак, синиця, кулик, журавель сірий; із плазунів — вуж, гадюка звичайна, ящірка, черепаха болотяна. У степовій

зоні із ссавців водяться ховрах, тушканчик, миша польова, хом'як, тхір, лисиця, їжак; із птахів — жайворонок, перепілка, вівсянка, куріпка, журавель степовий; із плазунів — полоз, гадюка степова. У тваринному світі лісостепової зони поєднуються лісові й степові види.

5.3.2 Стан та ведення мисливського та рибного господарства

Використання тваринного світу в порядку ведення мисливського господарства здійснюється з наданням підприємствам, установам, організаціям права користування середовищем перебування тварин — мисливськими угіддями.

На сьогоднішній день площа мисливських угідь області становить 2 млн. 789 тис. га. із них лісових – 681,0 тис. га., польових – 1905,7 тис. га., водно-болотних – 180,8 тис. га, інші – 21,5 тис. га.

В області налічується 59 користувачів мисливських угідь, яким рішеннями обласної ради надані мисливські угіддя, в т.ч.:

- держлісгоспи (8 господарств) – 212,7 тис. га. (8 %)
- УТМР (9 господарств) – 1808,7 тис. га. (65 %)
- інші користувачі (42 господарства) – 710,9 тис. га. (25 %)
- резерв державного мисливського фонду – 57,3 тис. га. (2 %)

В цілому по області в мисливському господарстві зайнято 526 працівників, із них 44 – мисливствознавці та 370 егерів.

У державних лісогосподарських підприємствах в мисливському господарстві працює 8 мисливствознавців та 24 егерів.

У 2013 році на охорону і відтворення тваринного світу в області було витрачено 5 млн. 415 тис. грн. В середньому на 1 тис. га мисливських угідь області витрачається 1964 грн., що перевищує норму вкладення коштів згідно ст. 30 Закону України «Про мисливське господарство та полювання».

Табл. 5.3.2.1. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин, голів

<i>Види мисливських тварин</i>	<i>2000</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>
Копитні	9903	14772	14179	14298	13936	13437
Хутрові	75676	87797	56599	64769	66085	68151
Пернаті	325004	794035	798982	845797	801149	839714

У 2013 році за результатами обліку чисельність становила: вовків - 127 голів, лисиць - 3215 голів.

В результаті всіх видів полювань було добуто: вовків - 46 голів, лисиць - 2314 голів.

За звітний рік в області складено 268 протоколи на порушників правил полювання та стягнуто 47192 грн. штрафів.

Використання ліміту добування мисливських тварин наводиться в таблиці:

Табл. 5.3.2.2. Добування основних видів мисливських тварин, голів

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій	Причина невикористання
2010	кабан	1000	684	683	1	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	козуля	435	435	313	122	
	олень благ.	50	50	33	17	
	олень плямистий	7	7	0	7	
2011	кабан	997	995	626	150	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	козуля	397	399	251	100	
	олень благ.	34	34	23	10	
	олень плямистий	8	8	8	-	
2012	лось	16	16	16	0	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	кабан	839	868	545	121	
	козуля	310	314	245	37	
	олень благ.	27	27	19	6	
	олень плямистий	-	-	-	-	
	бобер	10	10	10	0	
	куниця	24	24	9	15	
2013	лось	31	31	30	0	Низький попит через високу вартість ліцензій, доведення поголів'я тварин до оптимальної чисельності
	кабан	899	899	537	119	
	козуля	406	406	302	534	
	олень благ.	30	30	24	6	
	олень плямистий	8	8	1	6	
	бобер	15	15	15	0	
	куниця	21	21	8	12	

В 2013 році дозвільні документи на вилучення водних біоресурсів на підконтрольних водоймах отримали 8 користувачів:

1. ФОП Чоботар (м. Чернігів); р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

2. ПП «Трактородеталь» (м. Чернігів); р. Десна з озерами та р. Дніпро в межах Чернігівської області.

3. ФОП Белік О.Ф. (м. Мена); р. Десна з озерами в межах Чернігівської області.

4. ТОВ «Штиль» (сmt. Любеч, Ріпкинського району); р. Дніпро в межах Чернігівської області.

5. ПП «Міронов» (с. Смолин, Чернігівського району); Київське водосховище.

6. ТОВ «Рибалка» (с. Радянська Слобода, Чернігівського району); р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

7. ФОП Притиковський М.Ф. (м. Чернігів); р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

8. ПП «Гринько» (с. Мамекине, Новгород-Сіверський район); р. Десна з озерами в межах Чернігівської області.

За перше півріччя 2013 року користувачами було виловлено на р. Дніпро – 4,353 т., що складає 12 % від виділеної квоти, на р. Десна було вилучено 1,891 т. риби, що складає 10 % від виділеної квоти.

На кінець року на р. Дніпро користувачами було використано:

ПП «Трактородеталь» - 80,8 % від квоти, ТОВ «Штиль» - 80,8 % від квоти, ФОП Чоботар А.М. – 78,5 % від квоти, ТОВ «Рибалка» - 37,2 % від квоти, ФОП Притиковський М.Ф. – 86 %. По видам риби була використана загальна квота по лящу – 83,2 %, верховодці – 74,8 %, синцю – 64,8 %, плітці – 61,8 %, щуці – 53,3 %, по плоскирці – 46,9 %.

Зовсім не використовувалась квота на раки.

На р. Дніпро в межах Чернігівської області на кінець року переважну більшість в уловах склав лящ – 12,022 т. (53,9 % від загальної маси), плоскирки було вилучено – 3,986 т. (17,86 % від загальної маси), плітки – 2,628 т. (11,78 % від загальної маси), вилов щуки – 1,36 т. (6,1 % від загальної маси), синця вилучили – 0,551 т. (2,47 % від загальної маси), інші водні біоресурси склали – 1,761 т. (7,89 % від загальної маси).

На р. Десна з озерами використання квот користувачами склалося наступним чином: ФОП Белік О.Ф. було використано – 85,04 % від виділеної квоти, ПП «Трактородеталь» - 83,5 % від виділеної квоти, ПП «Гринько» - 38,7%.

По видам риби було використана загальна квота по верховодці – 100%, плоскирці – 83,4 %, синцю – 77,4 %, лину – 71,4 %, окуню – 68,1 %, щуці – 66,5 %, плітці – 65,6 %, краснопірці – 64,5 %, лящу – 59,5 % карасю – 54 %. Зовсім не використовувалась квота на раки.

На р. Десні з озерами в межах Чернігівської області переважну більшість в уловах, згідно звітів про обсяги використання квот, займає лящ – 3,729 т. (27,97 % від загальної маси), плоскирка – 2,07 т. (15,5 % від загальної маси), потім йдуть синець – 1,966 т. (14,74 % від загальної маси), плітка – 1,673 т. (12,6 % від загальної маси), щука – 0,965 т. (7,24 % від загальної маси), верховодка – 0,9 т. (6,75 % від загальної маси), інші види риби склали – 2,03 т. (15,2 % від загальної маси).

В 2013 році працівниками управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області було виявлено 6 порушень Правил промислового рибальства. Директор ПП «Міронов» подав не точні облікові данні по обсягам вилучених водних біоресурсів за 2012 рік, рибалка ТОВ «Штиль» використовував на промислі не зареєстрований в установленому порядку плавзасіб, відповідальний за лов ТОВ «Штиль» перевищив відсоток допустимого прилову молоді риби, рибалки ТОВ «Рибалка» використовували на промислі ставні сітки із забороненим розміром вічка, та на рибоприймальному пункті ТОВ «Рибалка» в урочищі Сивки

зберігалися сітки із забороненим розміром вічка. Винні особи були притягнуті до адміністративної відповідальності.

Динаміка вилову водних біоресурсів на р. Дніпро показує що вилов в цьому році зменшився в порівнянні з минулим, але є одним із найбільших за 10 років. По всім видам водних біоресурсів показник за 2013 рік перевищує середній багаторічний вилов. Спостерігається тенденція до зменшення вилову тільки по верховодці. Причина цього є не зменшення запасів цього виду водних біоресурсів, а нерентабельність здійснення промислу, через що майже ніхто не проводить її вилучення. Також слід зазначити що зменшення вилову основних промислових видів риби (лящ, щука, плітка, плоскирка) відбулося внаслідок пізнішого початку промислу ТОВ «Рибалка», який є найбільш потужним користувачем. В цьому році він приступив до промислу тільки у вересні, в той же час в минулому році промисел він розпочав у червні.

На р. Десні з озерами в межах Чернігівської області показник вилову також один із найбільших, більше було вилучено тільки в 2006 році. По всім видам водних біоресурсів показник за 2013 рік перевищує середній багаторічний вилов. Спостерігається тенденція до зменшення вилову тільки по верховодці. Причина цього, як і на р. Дніпро, є нерентабельність здійснення промислу.

Рибницько-меліоративні роботи з метою поліпшення умов природного відтворення водних біоресурсів у 2013 році не виконувались. Всі користувачі приймали участь у вселенні водних біоресурсів у р. Дніпро.

В звітному році вселення водних біоресурсів в природні водойми здійснювало ПрАТ «Чернігіврибгосп», користувачі водних біоресурсів, та користувачі за рахунок компенсаційних коштів за збитки рибному господарству України. В рамках бюджетної програми у 2013 році ПрАТ «Чернігіврибгосп» було вселено в Київське водосховище дволітку товстолоба 0,440365 млн.шт.

Користувачами водних біоресурсів в р. Дніпро в 2013 році вселено дволітку коропа 0,002681 млн.шт., а також за рахунок компенсаційних коштів за збитки рибному господарству України управлінням житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради в р. Стрижень було вселено дворічку коропа 0,0035 млн.шт.

В 2013 році в Чернігівській області здійснювали штучне розведення та вирощування водних біоресурсів за Режимом СТРГ 13 користувачів на 15 водних об'єктах.

Управлінням охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області за 2013 рік було викрито 1903 порушення правил рибальства, з них 1267 справ розглянуті посадовими особами Чернігіврибоохорони, 536 справ передано на розгляд судів, викрито 307 справ з нанесенням шкоди рибному господарству України на загальну суму 633624,27 грн., складено 9 протоколів за збут заборонених знарядь лову, викрито 2 порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України

та 189 протоколів за порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного світу. Про виявлені порушення складаються адміністративні матеріали за ст.85 ч 4 КУпАП, 85 -1КУпАП, за ст.88-1 КУпАП та за ст.90 КУпАП, які направляються до суду.

За 2013 рік працівниками Чернігіврибоохорони було виявлено 9 справ з ознаками кримінального злочину які були направлені до слідчих органів ЛВМ у річковому порту «Чернігів» для прийняття рішення згідно статті 97 КПК України.

Табл. 5.3.2.3. Динаміка вилову риби

Рік	Водний об'єкт	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
2000	р. Дніпро	56,1	28,26
	р. Десна та Деснянські озера	130,7	7,19
Разом по області		110,8	23,973
2009	р. Дніпро	55,4	14,579
	р. Десна та Деснянські озера	50,5	10,113
Разом по області*		105,9	24,69
2010	р. Дніпро	48,8	20,723
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	9,522
Разом по області		95,5	30,245
2011	р. Дніпро	48,8	16,935
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	8,899
Разом по області		95,5	25,834
2012	р. Дніпро	48,8	27,329
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	10,727
Разом по області		95,5	38,056
2013	р. Дніпро	48,8	22,308
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	13,333
Разом по області		95,5	35,641

5.3.3 Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Тваринний світ становить один з найбільш вразливих об'єктів природи, бо впливати на його стан можна як безпосередньо (на самих тварин), так і через вплив на середовище його перебування. Підґрунттям такої діяльності є комплексний підхід до охорони та поліпшення всієї екологічної системи довкілля, в якій перебуває і складовою частиною якої є тваринний світ.

До Червоної книги України заносяться види тварин і рослин, які постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виняткової (морської) економічної зони. Занесені до Червоної книги України види тварин і рослин підлягають особливій охороні на всій території України.

Україна є стороною великої кількості міжнародних угод, які стосуються збереження та збалансованого використання біорізноманіття. Серед них Конвенція про біологічне різноманіття і Картахенський протокол про біобезпеку до неї, Конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення та угоди до неї, Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів, Всеєвропейська стратегія збереження біотичного різноманіття, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі та інші.

Серед дикої природи області зустрічаються багато тварин занесених до Червоної книги України (2009), серед яких ссавці: видра річкова, норка європейська, рись, горностай; птахи: лелека чорний, скопа, шуліка рудий, лунь польовий, лунь степовий, змієїд, орел-карлик, підорлик малий, орлан-білофіст, балобан, журавель сірий, дрофа, поручайник; риби: стерлядь, марена, ялець звичайний, карась звичайний минь річковий та йорж носар.

Область населяє близько 420 видів хребетних тварин, серед яких понад 60 видів ссавців, біля 300 видів птахів, більше 40 видів риб. З них до Червоної книги України занесено – 152 види, до списку міжнародного союзу охорони природи – 28 видів, до Європейського червоного списку – 52 види, до списку видів Бернської конвенції – 381 вид, Бонської конвенції – 30 видів. З 290 видів птахів 194 види гніздяться на території області, 50 видів є осілими, 207 видів мають статус пролітних в групу залітних або випадково залітних входить 41 вид, зимуючих 51 вид.

Охороною та відтворенням занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України тварин, займаються як уповноважені державні органи, так і користувачі. Особливій охороні також підлягають середовища перебування Червонокнижних тварин.

На території Мезинського НПП виявлено 64 види тварин, занесених до Червоної книги України, та 25 видів тварин, що занесені до Європейського червоного списку. Кількість тварин, що підпадають під дію міжнародних договорів України: Бернська конвенція – 189 видів; CITES, додаток – 22 видів; ЧК МСОП – 26 видів; Бонської конвенції – 72 види.

Табл. 5.3.3.1. Охорона та відтворення тваринного світу

<i>Регион</i>	<i>Усього видів тварин, занесених до Червоної книги України, екз.</i>	<i>Кількість видів тварин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва</i>	<i>Кількість популяцій видів тварин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва</i>
Чернігівська область	152	Рись (<i>Lynx lynx L</i>) на території РЛП «Міжрічинський» орієнтовно 10 особин	1 Бізон європейський (<i>Bison bonasus</i>)

5.3.4 Інвазивні види тварин

Інвазивні види тварин – чужорідні немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно за межами їхніх природних середовищ існування, де вони осіли, розмножуються й поширюються в способи, що завдають шкоди середовищу, до якого вони потрапили.

В Чернігівській області у 2013 році чужорідних видів тварин не виявлено. На сьогодні видовий склад даних видів достовірно невідомий через відсутність спеціальних досліджень, в першу чергу фауни безхребетних.

5.3.5 Заходи щодо збереження тваринного світу

За інформацією Головного управління ветеринарної медицини в Чернігівській області протягом 2013 року на території області реєструвались захворювання диких тварин на сказ.

Основним джерелом інфекції є хворі на сказ дикі тварини, в основному лисиці.

У 2013 році виявлено неблагополучних пунктів та захворіло на сказ диких тварин:

- лисиці – виявлено 9 неблагополучних пунктів, де захворіло 17 тварин,
- єнотовидні собаки – 3 неблагополучні пункти, захворіло 7 тварин,
- ондатри – 1 неблагополучний пункт, захворіла – 1 тварина,
- свині – 1 неблагополучний пункт, захворіла – 1 тварина.

З діагностичною метою Чернігівською регіональною державною лабораторією ветеринарної медицини за 2013 рік досліджено диких тварин на бруцельоз – 358 голів, з них: 314 голів кабанів (в 3-х пробах серологічно виявлено антитіла), 3 лося, 9 оленів 23 козулі, 9 лисиць; на лептоспіроз – 183 голови, з них: 157 кабанів (в 25-ти пробах серологічно виявлено антитіла), 2 лося, 9 оленів; на хворобу Ауєскі – 48 голів свиней (в 15-ти пробах серологічно виявлено антитіла); на класичну чуму свиней – 48 голів (в 11-ти пробах серологічно виявлено антитіла); на африканську чуму свиней – 179 голів, позитивних результатів не виявлено.

В результаті проведених досліджень на трихінельоз з 412 матеріалів від диких свиней, 193 - від лисиць, 3 – від єнотовидних собак позитивних результатів не встановлено

5.4 Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

5.4.1 Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду

Станом на 01 січня 2014 року природно-заповідний фонд області нараховує 656 об'єктів загальною площею 253,492 тис. га, що становить 7,6 % площі області. Природно-заповідний фонд складають 8 категорій

об'єктів: Ічнянський (площею 9665,8 га) та Мезинський (площею 31035,2 га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1287,5га) регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський», 442 заказники, 137 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк загальнодержавного значення.

Табл. 5.2.1.1 Структура природно-заповідного фонду Чернігівської області станом на 01.01.2014 року

Пор. №	Категорія об'єкта	Загальна кількість	Площа, га
Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення			
1.	Національні природні парки	2*	41988,5
2.	Заказники:	11	9326
	Ландшафтні	2	5217
	Ботанічні	4	1038
	Гідрологічні	4	2556
	Загальнозоологічні	1	515
3.	Пам'ятки природи	7	297
	Комплексні	1	100
	Гідрологічні	6	197
4.	Дендрологічний парк	1	204,7
5.	Зоологічний парк	1	9
6.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	40
Всього територій та об'єктів загальнодержавного значення		23	51865,2
Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення			
1.	Регіональний ландшафтний парк	1	78753,95
2.	Заказники:	431	104402,8
	Ландшафтні	32	12385,1
	Лісові	35	6739
	Ботанічні	96	29126,9
	Ентомологічні	2	58
	Іхтіологічні	2	52,7
	Орнітологічні	4	104,3
	Гідрологічні	260	55936,8
3.	Пам'ятки природи	130	560,97
	Ботанічні	95	139,64
	Зоологічні	7	64,3
	Гідрологічні	24	334,03
	Геологічні	4	23
4.	Заповідні урочища	52	17541,2
5.	Дендрологічний парк	1	11,9
6.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	18	332,9
Всього територій та об'єктів місцевого значення		633	201603,72

Пор. №	Категорія об'єкта	Загальна кількість	Площа, га
Всього територій та об'єктів природно-заповідного фонду		656	253468,92

* НПП «Залісся» враховується, як об'єкт ПЗФ Київської області, площа території НПП «Залісся», що розташована на території Чернігівської області (1287,5 га), додана до площі національних природних парків.

Об'єкти природно-заповідного фонду на території області розташовані досить нерівномірно.

Табл. 5.2.1.2 Об'єкти природно-заповідного фонду Чернігівської області в розрізі адміністративних територій станом на 01.01.2014 року

№	Район, місто	Кількість, шт.	Площа, тис га	Відсоток заповідності, %
1.	Бахмацький	27	3,21	2,16
2.	Бобровицький	32	5,67	4,00
3.	Борзнянський	30	2,00	1,24
4.	Варвинський	10	2,27	3,85
5.	Городнянський	31	9,65	6,16
6.	Ічнянський	27	16,26	10,32
7.	Козелецький	34	71,40	26,84
8.	Коропський	30	37,41	28,51
9.	Корюківський	27	8,06	5,66
10.	Куликівський	29	6,69	7,09
11.	Менський	34	7,49	5,44
12.	Ніжинський	16	4,04	2,67
13.	Н.-Сіверський	50	6,47	3,59
14.	Носівський	23	2,72	2,36
15.	Прилуцький	30	10,96	6,11
16.	Ріпкинський	44	12,65	6,07
17.	Семенівський	30	6,34	4,31
18.	Сосницький	19	3,41	3,72
19.	Срібнянський	14	2,08	3,59
20.	Талалаївський	8	1,85	2,92
21.	Чернігівський	50	21,81	8,56
22.	Щорський	31	10,81	8,43
23.	м.Ніжин	4	0,06	1,40
24.	м. Прилуки	5	0,012	0,28
25.	м. Чернігів	21	0,17	2,18
	Всього	656	253,492*	7,6

* площу в тис.га заокруглено (без заокруглення площа становить 253468,92 га)

По кількості заповідних об'єктів область посідає перше місце в Україні, але така значна кількість викликає певні труднощі з їх охорони та збереження.

На збереження об'єктів природно-заповідного фонду, значною мірою, впливає наявність проектів землеустрою з організації та встановлення їх меж. Однією з головних причин, що значно стримує

виконання зазначених робіт, є нестача коштів в місцевих бюджетах при значній кількості об'єктів.

З метою попередження незаконного використання земель природно-заповідного фонду винесено в натурі межі 6 об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення площею 8765,2 га (16,8%) та 283 об'єктів місцевого значення площею 30313,9 га (15,1 %). Встановлення в натурі межі регіонального ландшафтної парку «Міжріччинський», площею 78753,95 га, а це близько 40% від площі об'єктів місцевого значення, не проводилось в зв'язку з тим, що на його території ведуться роботи по створенню національного природного парку «Дніпровсько-Деснянське міжріччя», встановлення меж об'єктів природно-заповідного фонду проведено лише по об'єктам, розташованим на землях лісового фонду.

З метою визначення характеру функціонування та режиму територій, протягом року велись роботи по розробці положень про пам'ятки природи та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Постійно ведуться роботи по визначення територій перспективних для подальшого заповідання: продовжувались роботи по розширенню території Ічнянського НПП на 9,434 тис. га за рахунок приєднання земель в Ічнянському, Ніжинському та Прилуцькому районах, та створенню нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення – заказників в Ріпкинському, Чернігівському, Козелецькому районах та ботанічних пам'яток природи в м. Чернігові та Чернігівському районі.

5.4.2 Водно-болотні угіддя міжнародного значення

Водно-болотні угіддя мають велике як природне, так і соціокультурне значення. У планетарному аспекті важливе екологічне значення мають висока акумулятивна і продуктивна здатність водно-болотних угідь, їх сполучна функція між суходільними та водними типами екосистем.

Багаті і різноманітні водно-болотні угіддя Чернігівщини. Постановою Ради Міністрів УРСР № 143 від 26.березня 1979 року в Чернігівській області було визначено 156 болотних комплексів загальною площею 45 тис. га, які потребують збереження і охорони.

На сьогодні більшість цінних водно-болотних угідь входить до складу природно-заповідного фонду. Переважна більшість гідрологічних заказників та пам'яток природи (264 заказники та 29 пам'яток природи) в Чернігівській області створена з метою збереження унікальних та типових водно-болотних масивів. Їх площа, понад 60 тис. га, складає близько 30 % від загальної площі природно-заповідного фонду області.

У 2013 році розглянуто та підтримана пропозиція щодо надання водно-болотним угіддям заплави р. Десна (між м. Остер та с. Смолин) статусу міжнародного значення. До складу угіддя входять: широка заплава р. Десна з численними старицями, заплавленими озерами з розвинутою

прибережно-водною рослинністю, торфовими болотами і луками, невеличкими ділянками заплавних лісів.

5.4.3 Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина

У травні 2009 року в Республіці Корея (острів Жежу) на 21-ій сесії Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» була затверджена заявка України щодо надання статусу Деснянському біосферному резервату, із включенням його до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Загальна площа Деснянського біосферного резервату, в межах Новгород-Сіверського району Чернігівської області, становить близько 10 тис. га і відноситься, за виключенням існуючих на цій території природно-заповідних об'єктів, до транзитної зони резервату.

Гідроекологічне значення цієї транзитної території полягає в тому, що Десна є незарегульованою і найбільшою лівою притокою Дніпра. На даній території відрізка Десни знаходиться значна кількість заплавних озер, які відіграють певну роль у збереженні гідробіорізноманіття та функціонуванні гідрофільних фітокомплексів.

Слід відзначити характерну для Десни рису, таку як високий рівень весняної повені, що сприяє щорічному затопленню майже всієї заплави річки, а це сприяє формуванню значного біорізноманіття на цій території.

Характерними рисами цієї території є наявність натуральних ландшафтів місць знаходжень популяцій окремих раритетних видів флори і фауни, територій для ренатуралізації.

В області відсутні об'єкти, віднесені до Всесвітньої природної спадщини.

Формування української частини Смарагдової мережі Європи

Смарагдові об'єкти – це такі території, на яких мешкають, або перебувають тимчасово види тварин та розташовані оселища (біотопи), що охороняються Бернською конвенцією, та відповідають іншим умовам, щоб територія могла отримати статус Смарагдового об'єкта.

У всьому світі продовжується скорочення біологічного розмаїття. Фрагментація місць існування, забруднення, надмірна експлуатація територій і створення штучних ландшафтів збільшують швидкість втрати біотопів, тим самим обмежуючи.

Допомогти у збереженні природного середовища проживання видів на фрагментованих природних територіях і в антропогенних ландшафтах можуть екологічні мережі. Цей підхід до збереження біорізноманіття, заснований на екологічних принципах, і, в той же час, допускає деяке господарське використання ландшафту. Екологічні мережі складаються з трьох компонентів: «ключові території» (забезпечують умови для збереження важливих екосистем, середовищ існування і популяцій видів); «коридори» (для взаємозв'язку між ключовими територіями) і «буферні зони» (для захисту екологічної мережі від несприятливих зовнішніх впливів).

Серед природно-заповідних об'єктів Чернігівської області до потенційних Смарагдових об'єктів України віднесені: Деснянський біосферний резерват, Ічнянський та Мезинський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжріччинський», загальнодержавні заказники загальнозоологічний «Каморетський», гідрологічний «Дорогинський», ландшафтний «Замглай» та ботанічний «Брецький».

5.5 Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон

Суть поняття рекреаційних ресурсів, їх сучасний стан та необхідність захисту від негативного впливу економічних та екологічних факторів, що діють в навколишньому середовищі

Завдяки поєднанню певних природних факторів та ресурсів формуються потужні рекреаційні комплекси. Відповідно до цього регіон має визначену структуру свого рекреаційного комплексу.

Для того, щоб проаналізувати стан і структуру рекреаційних ресурсів в області необхідно чітко розуміти що саме розуміють під рекреацією і рекреаційними ресурсами.

Рекреація - це поняття, що охоплює усі види відпочинку, у тому числі санаторно-курортне лікування і туризм. У повсякденному житті для короткочасного відпочинку використовуються парки і лісопарки, музеї, заклади культури, стадіони, зони відпочинку; для тривалого відпочинку - санаторії, будинки відпочинку, пансіонати, турбази, готельно-відпочинкові комплекси та різного виду засоби пересування. Перспективи розвитку рекреаційного комплексу Чернігівщини потребують залучення додаткових інвестицій в оновлення інфраструктури, що працює на потреби рекреаційного комплексу, інтенсивного розвитку туризму та індустрії відпочинку і оздоровлення в цілому.

У найменш зміненому вигляді вони збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях. Найбільш захищеними є природні рекреаційні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду. Сприятливі передумови для збільшення площі земель з природними рекреаційними ландшафтами, що склалися у процесі реформування економічних відносин у землекористуванні, забезпечуються шляхом:

- надання переваги відновленню природних ландшафтів як найбільш доцільному виду використання земель, що вибувають із сільськогосподарського використання;

- встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг навколо водних об'єктів;

- збільшення території лісів, лісосмуг навколо сільськогосподарських угідь, промислових та житлових зон;

- необхідного виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі охорони довкілля.

5.6 Природно-культурна спадщина

На державному обліку, за інформацією Департаменту культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, в області перебуває 8792 пам'ятки культурної спадщини (враховуючи внутрішньокмплексні), у тому числі: 5571 – археології, 3056 – історії, 165 – монументального мистецтва. З них – 1565 пам'яток національного значення. До переліку історичних населених місць України включено 14 населених пунктів області, три з них мають тисячолітню історію (м.Чернігів, м. Новгород-Сіверський, селище Любеч).

В області діє 31 музей комунальної форми власності та 3 національні заповідники, а саме: «Чернігів стародавній», «Гетьманська столиця», «Качанівка». Перлинами нашого краю є – Древній Любеч, історичний Седнів, Новгород-Сіверський музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», Сокиринський палац Галаганів, Музей-заповідник П.Куліша «Ганнина Пустинь», Козелецький собор Різдва Богородиці, Сосницький музей О.Довженка, Меморіальний комплекс «Пам'яті Героїв Крут», Музейно-меморіальний комплекс партизанської слави «Лісоград».

5.7 Туризм

На Чернігівщині зосереджений значний історико-культурний та природно-рекреаційний потенціал, що робить область привабливою для залучення інвестицій та розвитку різних видів туризму.

Наявні водні об'єкти, джерела мінеральних вод, лісовий фонд, різноманітна ландшафтна структура сприятлива для збалансованого розвитку різних напрямків рекреаційної діяльності.

В організації відпочинку особлива роль належить водним об'єктам. Мікрокліматичний комфорт, мальовничий ландшафт берегів, заплавні території – все це сприяє тому, що водойми можна цілком вважати природними лікувальними місцевостями. Основна мета перебування туристів в Чернігівській області – отримання екскурсійних та лікувально-оздоровчих послуг.

Однією з форм відпочинку мешканців і гостей області, іноземних туристів є сільський туризм. В області діє близько 35 садиб, які пропонують різні варіанти відпочинку в сільській місцевості. Основні центри сільського зеленого туризму знаходяться в Чернігівському, Коропському, Ічнянському та Ріпкинському районах.

Швидко набирає обертів такий вид активного туризму, як водний. Послуги в організації водних подорожей надають 5 приватних підприємств.

Серед установ природно-заповідного фонду області найбільш привабливими в рекреаційному та туристичному відношенні є Мезинський та Ічнянський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжріччинський», дендропарк загальнодержавного значення «Тростянець» та Менський зоопарк загальнодержавного значення.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ І ҐРУНТИ

6.1 Структура та використання земельних ресурсів

6.1.1 Структура та динаміка змін земельного фонду

Земельний фонд Чернігівської області станом на 1 січня 2014 року складає 3190,3 тис. га. Структура земельного фонду свідчить, що 2068,4 тис. га (64,8 %) зайнято сільськогосподарськими угіддями; ліси та інші лісовкриті площі по області становлять 739,4 тис. га (23,2 %); забудовані землі – 99,9 тис. га (3,1 %); відкриті заболочені землі – 130,2 тис. га (4,1%); відкриті землі без рослинного покриву складають 27,9 тис. га (0,9%); території, що покриті поверхневими водами – 68,0 тис. га (2,1 %); інших земель – 56,5 тис. га (1,8 %) (табл. 6.1.1.1.).

Табл. 6.1.1.1 Динаміка структури земельного фонду області

Основні види угідь	2009		2010		2011		2012		2013	
	загально ї площі територ	Всього, тис. га	Всього, тис. га	загально ї площі територ	Всього, тис. га	загально ї площі територ	Всього, тис. га	загально ї площі територ	Всього, тис. га	загально ї площі територ
Загальна територія у тому числі:	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0
1. Сільсько- господарські угіддя	2076,7	65,1	2069,0	64,8	2069,8	64,9	2068,4	64,8	2068,4	64,8
2. Ліси і інші лісовкриті площі	734	23,0	738,8	23,2	738,1	23,1	739,4	23,2	739,4	23,2
3. Забудовані землі	100,0	3,1	99,8	3,1	99,6	3,1	99,9	3,1	99,9	3,1
4. Відкриті заболочені землі	127,2	4,0	130,1	4,1	130,2	4,1	130,1	4,1	130,2	4,1
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	28,2	0,9	28,2	0,9	28,2	0,9	27,9	0,9	27,9	0,9
6. Інші землі	56,3	1,8	56,4	1,8	56,4	1,8	56,6	1,8	56,5	1,8
Усього земель (суша)	3122,4	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9
Території, що покриті поверхневими водами	67,9	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1

Структура земель, в порівнянні з 2012 роком, майже не змінилася і використання земель за цільовим призначенням свідчить про високе антропогенне навантаження на земельні ресурси (рис. 6.1.1.1 - 6.1.1.3.).

Рис. 6.1.1.1 Структура земельного фонду по основних видах угідь та функціональному використанню

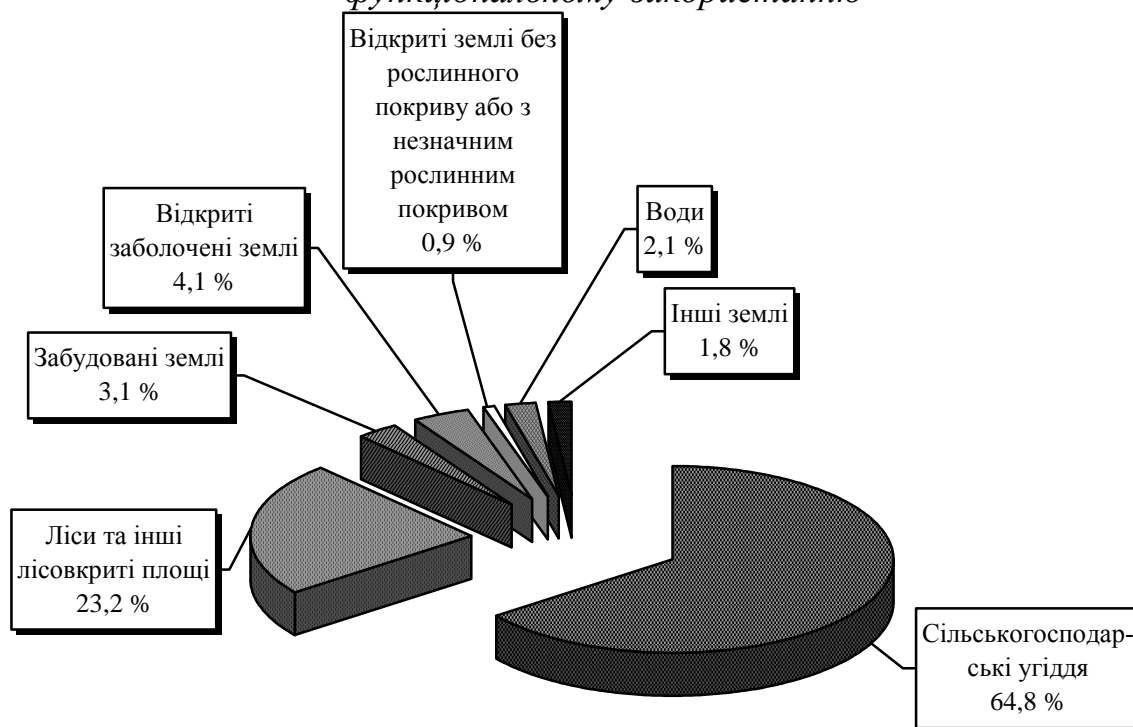

Рис. 6.1.1.2 Структура сільськогосподарських угідь (у % відношенні до загальної площі області)

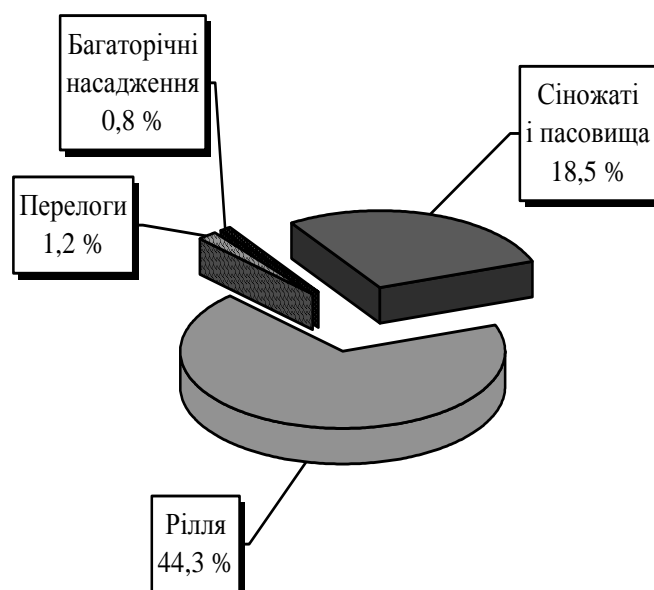
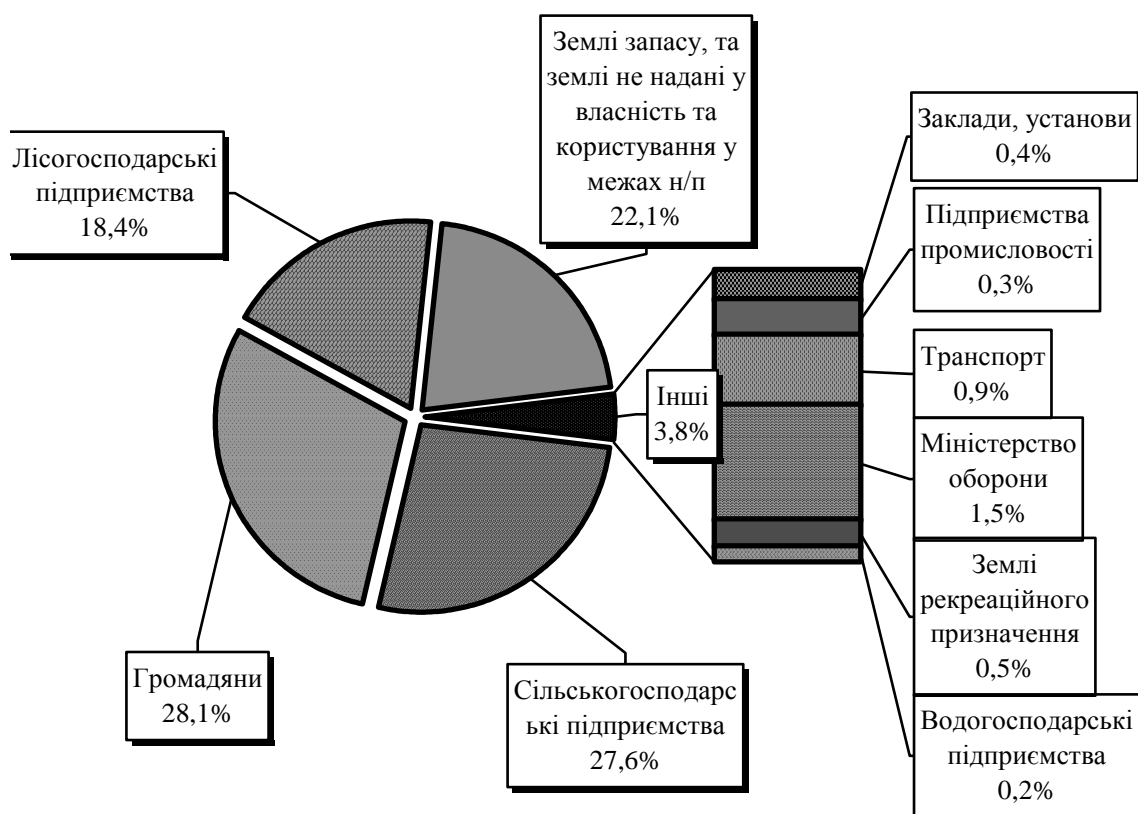

Рис. 6.1.1.3 Структура земельного фонду по власникам землі та землекористувачам

6.1.2 Господарська освоєність земельних угідь

До основних земельних угідь від стану яких, в значній мірі, залежить екологічна ситуація в області, відносяться сільськогосподарські угіддя, землі лісового та природно-заповідного фонду.

Оцінка розподілу земельних ресурсів області за їх господарським використанням станом на 01.01.2014 свідчить, що найбільша питома вага належить сільському господарству – 27,6 %, лісогосподарські підприємства – 18,4 %, громадяни, яким надані землі у власність і користування (в т.ч. селянські (фермерські) господарства) – 28,1 %, землі запасу та землі, які не надані у власність та постійне користування в межах н/п – 22,1 %.

Розподіл земельних ресурсів за цільовим призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості.

6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси залишаються сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт та оборонна діяльність.

Зокрема, формування потужних аграрних підприємств у сільському господарстві, які орендують масиви орних земель, що налічують десятки тисяч гектарів, веде до максимального спрощення агроландшафтів. Окремі поля, зайняті зерновими культурами, досягають площі багатьох сотень гектарів на яких відсутнє належне невиснажливе чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах.

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями. Низькостійкими та найбільш вразливими, в екологічному відношенні, залишаються території південних районів області, зокрема: Носівського, Варвинського, Бахмацького, Срібнянського, Талалаївського, Прилуцького, Ічнянського.

В ході реалізації практичних заходів щодо охорони земель здійснювалась рекультивация порушених земель. У 2013 році в області рекультивовано 1 га порушених земель, що становить 0,031 % від загальної площі території.

Проблеми відтворення і підвищення родючості ґрунтів не можна вирішувати ізольовано від проблеми ерозії та зсуву ґрунтів. Разом з природними факторами, розвитку ерозійних процесів сприяють висока ступінь розораності території.

З огляду на екологічну доцільність необхідно провести оптимізацію структури ґрунтового покриву лукопасовищних угідь. Ці угіддя традиційно приурочені до менш родючих, відносно ріллі, ґрунтів, які мають певні обмеження щодо використання під польові культури, але цілком придатні для використання трав.

Реалізація запропонованих заходів щодо консервації деградованих, малородючих ґрунтів орних земель та трансформації лукопасовищних угідь дозволить отримати в першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду.

Оптимізація співвідношення ріллі, сіножатей і пасовищ має велике значення, тому що це найдешевший спосіб регулювання еколого-економічних взаємозв'язків у природно-антропогенних відносинах.

Законом України «Про охорону земель» окреслено основні напрями охорони земель із метою раціонального використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захисту від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів та продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного й історико-культурного призначення.

6.3 Стан та якість ґрунтів

6.3.1 Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення

Чернігівською філією ДУ «Держґрунтохорона» в 2013 році моніторинг ґрунту здійснювався за 20 радіологічними, токсикологічними і агрохімічними показниками, рослинницької продукції - за 12 показниками. У ґрунті визначали вміст важких металів (свинець, кадмій), залишкові кількості пестицидів (ДДТ, ГХЦГ), радіонукліди (цезій-137, стронцій-90), показники родючості (вміст гумусу, азоту, фосфору, калію, кальцію, магнію, бору, марганцю, міді, цинку, кобальту, обмінна та гідролітична кислотність, сума ввібраних основ).

Наведені дані вказують на досить складний екологічний стан довкілля Чернігівщини і на необхідність застосування невідкладних заходів по його покращанню.

Радіологічні дослідження проводились при уточнюючому радіологічному обстеженні шляхом перерахунку згідно закону радіоактивного розпаду; проведенні агрохімічної паспортизації земель Менського, Ніжинського, Носівського та Ріпкинського районів у 85 господарствах та при проведенні уточнюючого радіологічного обстеження господарства «КрокУкрзалізбуд» с. Білоріччя Прилуцького району на відповідність ґрунтів вимогам до спеціальної сировинної зони. Щільність забруднення Sr-90 – 0,006–0,021 Кі/км².

Всього по області площа забруднення цезієм – 137 від 1 до 5 Кі/км² становить 39,7 тис.га, від 5 до 15 Кі/км² – 1,4 тис.га, стронцієм – 90 від 0,02 до 0,15 Кі/км² – 1432,7 тис.га і від 0,15 до 3,0 Кі/км² – 32,6 тис.га. Разом забруднено Cs – 137 більше 1Кі/км² – 41,1 тис.га (2,2%) Sr-90 більше 0,02 Кі/км² – 1465,3 тис.га (79,8%).

6.3.2 Забруднення ґрунтів

В 2013 році у ґрунтах сільгоспугідь Ніжинського, Носівського, Менського та Ріпкинського районів визначали вміст найбільш небезпечних для довкілля важких металів – свинцю і кадмію.

За результатами обстежень середній вміст свинцю в ґрунтах обстежених районів становить 0,9 мг/кг ґрунту, що відповідає слабкому рівню забруднення. Вміст свинцю коливається від 0,14 мг/кг у Ріпкинському районі до 7,40 мг/кг у Ніжинському (при ГДК = 6,0 мг/кг) – тобто від фонового до дуже високого рівня забруднення (табл. 6.3.2.1).

Найбільше забруднення виявили в ґрунтах ТОВ «Сираївське» с.Сираї Козелецького району, де рівень забруднення становив 6,1 мг/кг ґрунту, що в 3 рази перевищує ГДК, та в окремих зразках ґрунту інших досліджуваних районів, з перевищенням ГДК.

Найбільше забруднення виявили в ґрунтах ФГ «Північ- Агро» с. Вертіївка Ніжинського району, де рівень забруднення становить 7,40 мг/кг

грунту, що перевищує ГДК, та в окремих зразках ґрунту інших досліджуваних районів, з перевищенням ГДК.

Таблиця 6.3.2.1 – Вміст рухомих форм свинцю у ґрунті сільгоспугідь, обстежених у 2013 р.

Район	Кількість зразків	Вміст свинцю, мг/кг			
		мін.	середній	макс.	ГДК
Ніжинський	684	0,16	1,22	7,40	6,0
Носівський	645	0,21	1,26	4,08	
Менський	465	0,18	0,57	5,6	
Ріпкинський	214	0,14	0,55	1,81	
Всього	2008	0,14	0,9	7,40	

Середній вміст кадмію в ґрунтах обстежених районів становить 0,08 мг/кг ґрунту, що відповідає фоновому рівню забруднення (табл. 6.3.2.2). Максимальний показник по кадмію сягає середнього рівня забруднення і становить 0,54 мг/кг ґрунту (Ніжинський район), при ГДК 0,7мг/кг.

Таблиця 6.3.2.2 – Вміст кадмію у ґрунті сільгоспугідь, обстежених у 2013 р.

Район	Кількість зразків	Вміст кадмію, мг/кг			
		мін.	середній	макс.	ГДК
Ніжинський	684	0,01	0,09	0,54	0,7
Носівський	645	0,01	0,09	0,25	
Менський	465	0,01	0,06	0,34	
Ріпкинський	214	0,02	0,06	0,12	
Всього	2008	0,01	0,08	0,54	

Слід відмітити, що ґрунтовий покрив області представлений здебільшого малогумусними, легкими за гранулометричним складом ґрунтами, які мають низьку буферну здатність, що обмежує їх можливості до інактивації техногенних важких металів. Тому вміст в таких ґрунтах навіть відносно невеликих кількостей важких металів може привести до небезпечного забруднення ними сільськогосподарської продукції.

Взагалі, питання забруднення ґрунтів важкими металами недостатньо обґрунтоване методиками досліджень та нормативними показниками. Чинні ГДК занадто загальні, не враховують їх сукупної негативної дії, хоча відомо, що вона в декілька разів вища, ніж найбільш висока дія одного металу. Є необхідність в уточненні методик дослідження, які б визначали рухомі і валові форми вмісту в ґрунті важких металів.

Порівнюючи результати останніх турів обстеження, слід відмітити, що незважаючи на стабільний характер важких металів, їх вміст у ґрунтах

дещо змінюється. Відносно до попередніх турів обстеження середній показник по вмісту свинцю і кадмію має тенденцію до збільшення. Тому виникає ряд тривожних питань, адже загалом, з роками спостерігається збільшення відсотка ґрунтів, забруднених свинцем і кадмієм.

Забруднення ґрунту залишковими кількостями пестицидів

Визначення вмісту залишкових кількостей пестицидів проводилось на сільськогосподарських угіддях, де відбирались сигнальні зразки.

В 2013 році на сільськогосподарських угіддях відібрано 120 зразків ґрунту. Із них в 6 зразках знайдені залишки ДДТ та в 2 зразках - залишки симазину та прометрину. Перевищень гранично допустимої концентрації не виявлено. Максимальний вміст залишкової кількості ДДТ становить 0,02мг/кг при ГДК – 0,1мг/кг, а симазину 0,1мг/кг при ГДК – 0,2мг/кг та прометрину 0,02 мг/кг при ГДК – 0,5 мг/кг.

Рівні забруднення рослинницької продукції

В проведених дослідженнях на вміст нітратів у 26 зразках сільськогосподарської продукції перевищення ГДК не виявлено.

З проаналізованих 35 зразках рослинницької продукції на вміст важких металів міді, цинку, кадмію і свинцю перевищення рівнів ГДК не виявлено.

У досліджених 3-х зразках рослинницької продукції на вміст залишкових кількостей пестицидів не виявлено.

6.3.3 Деградація земель

Результати агрохімічної паспортизації земель, їх моніторинг показують, що у більшості районів області проявляються процеси агрохімічної деградації ґрунтів.

Порівнюючи основні агрохімічні показники (забезпеченість ґрунтів рухомим фосфором, калієм, ступінь кислотності ґрунтів) в розрізі районів останнього туру обстеження з попереднім туром варто відзначити, що окремі показники родючості ґрунтів дещо стабілізувались, проте зростають площі кислих земель.

Найбільш інтенсивно зменшуються запаси фосфору в Городнянському, Ічнянському, Н.-Сіверському, Чернігівському, Щорському районах, де вони за 5 років знизились на 5-9 мг/кг ґрунту, зменшення відбулось у 10 районах. В цілому по області урожай с.-г. культур за вмістом фосфору лімітується на 82% площ. В Городнянському, Ріпкинському, Сосницькому, Щорському районах дефіцит рухомого фосфору спостерігається на 91-97% площ.

В забезпеченості ґрунтів рухомим калієм спостерігається збільшення його вмісту, зменшення відбулось лише в Ічнянському, Козелецькому, Менському та Н.-Сіверському районах. Калієм ґрунти області забезпечені набагато гірше, ніж фосфором. За вмістом калію урожай с.-г. культур лімітується на 83% площ орних земель області. В Городнянському, Козелецькому, Корюківському, Н.-Сіверському,

Семенівському районах площі ґрунтів з дуже низьким і низьким вмістом калію займають 50-54%.

У зв'язку з відсутністю державного фінансування докорінного поліпшення земель, в області за 5 років площі кислих ґрунтів збільшились на 8 % і становлять 59 % орних земель. В порівнянні з попереднім туром ґрунти у Варвинському, Коропському, Куликівському, Менському, Н.-Сіверському, Ріпкинському, Семенівському районах підкислились на 11-20%. Найскладніша ситуація виявлена в Городнянському, Коропському, Менському, Н.-Сіверському, Семенівському та Щорському районах, де площі кислих ґрунтів займають 72-85 % орних земель.

Агрохімічний стан ґрунтів погіршується, тому що винос поживних речовин з ґрунту не компенсується внесенням відповідних доз органічних і мінеральних добрив. При цьому, як мінімум, повинен бути забезпечений бездефіцитний баланс елементів живлення.

Дієвими заходами в області щодо усунення виявлених порушень у малопродуктивних і деградованих ґрунтах є проведення консервації та рекультивації деградованих земель (табл. 6.3.3.1 - 6.3.3.3).

Таблиця 6.3.3.1 Консервація деградованих і малопродуктивних земель станом на 01.01.2014 р.

Види земель	Всього на початок року (законсервовано)		Проведено консервацію протягом 2013 р		Всього потребують консервації	
	тис. га	% загальної площі території	тис. га	% загальної площі території	тис. га	% загальної площі території
Деградовані землі	3,9	0,122	0	0	0	0,00
Малопродуктивні землі	5,8	0,182	0,038	0,001	9,7	0,30

Таблиця 6.3.3.2 Площа деградованих та малопродуктивних земель по Чернігівській області (тис. га), станом на 01.01.2014 р.

Пор. №	Назва району	Землі, які знаходяться у стані консервації		Землі, які потребують консервації	
		Деградовані	Малопродуктивні	Деградовані	Малопродуктивні
1	Бахмацький				256,14
2	Бобровицький		166,83		125
3	Борзнянський		176,4		16
4	Варвинський			100	185,2
5	Городнянський		60	116	

6	Ічнянський	394,31			348,9
7	Козелецький		1001,52		25,18
8	Коропський			250,27	317,45
9	Корюківський		155,82		84,95
10	Куликівський				
11	Менський				279
12	Ніжинський		187,5	269,91	325,6
13	Н.Сіверський			783	1469,56
14	Носівський		109,18	76,34	75
15	Прилуцький			600	650
16	Ріпкинський				384,16
17	Семенівський			414,45	
18	Сосницький			685	
19	Срібнянський			510	750,97
20	Талалаївський				17,4
21	Чернігівський		511,21		555,2
22	Щорський		411,3		19,5
23	м.Ніжин				
24	м.Прилуки				
25	м.Чернігів				
Всього:		394,31	2779,76	3804,97	5885,21

Таблиця 6.3.3 Площа порушених, відпрацьованих та рекультивованих земель по Чернігівській області станом на 01.01.2014р.

Пор. №	Назва району	Площа порушених земель, тис. га	% до загальної площі території району	Площа відпрацьованих земель, тис. га	% до загальної площі території району	Площа рекультивованих земель, тис. га	% до загальної площі території району
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Бахмацький	46,35	1,45	0,026	0,02	0,00465	0,00
2	Бобровицький	101	3,17	0,071	0,05	0	0,00
3	Борзнянський	202	6,33	0,186	0,12	0	0,00
4	Варвинський	7,0064	0,12	0,0038	0,01	0,0068	0,012
5	Городнянський	197,91	6,11	0,079	0,05	0	0,00
6	Ічнянський	72,6	0,46	0,029	0,02	0	0,00
7	Козелецький	103	3,23	0,1	0,04	0	0,00
8	Коропський	310	9,72	0,246	0,19	0	0,00
9	Корюківський	85	2,66	0	0,00	0	0,00
10	Куликівський	14	0,15	0,002	0,00	0	0,00

11	Менський	116	3,64	0,029	0,02	0,005	0,00
12	Ніжинський	300,8	9,43	0,15	0,10	0	0,00
13	Н.Сіверський	254	7,96	0,135	0,07	0	0,00
14	Носівський	2	0,02	0,001	0,00	0,018	0,02
15	Прилуцький	166,99	5,23	0,072	0,04	0	0,00
16	Ріпкинський	100,38	3,15	0,054	0,03	0,00732	0,00
17	Семенівський	155	4,86	0,053	0,04	0	0,00
18	Сосницький	311,4	9,76	0,18	0,20	0	0,00
19	Срібнянський	-	0,00	0	0,00	0	0,00
20	Талалаївський	76,47	1,21	0,059	0,09	0,0144	0,02
21	Чернігівський	386,2	12,11	0,158	0,06	0,00435	0,00
22	Щорський	130	4,07	0,111	0,09	-	0,00
23	м.Ніжин	-	0,00	0	0,00	-	0,00
24	м.Прилуки	-	0,00	0	0,00	-	0,00
25	м.Чернігів	2,8	0,36	0	0,00	-	0,00
Всього:		3137,906	98,36	1,7428	0,055	0,06052	0,002

Недостатні обсяги застосування добрив, відсутність інших значних джерел поповнення ґрунту елементами живлення обумовили, починаючи з 1993 року, формування в землеробстві області гостродефіцитного балансу гумусу та поживних речовин.

Збереження, відтворення і раціональне використання родючості ґрунтів є основною умовою забезпечення стабільного розвитку агропромислового комплексу і найважливішим джерелом розширення сільськогосподарського виробництва. Від рівня ґрунтової родючості напряму залежить ріст урожайності і валових зборів сільськогосподарських культур.

Основним критерієм родючості ґрунтів при всіх її складових, з практичної точки зору, є величина врожаю сільськогосподарських культур, як функції природних і набутих властивостей, зумовлених складною системою ґрунтових процесів, які регулюються цілеспрямованою діяльністю людини. Родючість ґрунту має також важливе природоохоронне значення, збільшуючи цінність земель сільськогосподарського призначення не тільки як об'єктів виробництва, але і як компонентів біосфери.

Охорона земельних ресурсів від деградації – одна з найважливіших проблем сучасності. Необхідно уважно стежити за балансом поживних речовин, процесами їхнього перетворення, щоб не зашкодити природному середовищу, не забруднити його і найбільш економно витрачати ресурси, відповідно до планового врожаю. Слід пам'ятати, що родючість ґрунту, як безцінний вичерпний важкопоновлювальний ресурс потребує систематичного поповнення використаних речовин. Одним з найефективніших ресурсних засобів підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування органічних та мінеральних добрив.

6.4 Оптимізація використання та охорона земель

Оптимізація використання земель – це, перш за все, збереження і розумне використання землі як основного природного ресурсу та базисного компоненту довкілля. Головними шляхами досягнення її цілей є, в першу чергу, збереження, відновлення та розширення територій із природними біоценотичними комплексами, по-друге, мінімізація (в т.ч. через нормування) антропогенного (головним чином, виробничого) навантаження на інші землі.

Наміри та потреби використання земель в області, визначені у загальнодержавних програмах економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, інших державних програмах, схемах розвитку галузей економіки, які передбачають необхідність значного скорочення площі ріллі та виробничих територій (особливо під відкритими розробками, кар'єрами, відповідними спорудами транспорту і зв'язку) з передбаченою вивільнених земель для інших видів використання.

Основний напрямок екологічної оптимізації землекористування, таким чином, слід визначити як використання земель саме в тих угіддях, де вони будуть приносити найбільший дохід. Це досягається за рахунок якнайбільш повного використання природної родючості ґрунтів, взаємоузгодження структури земельних угідь із виробничими планами підприємств. Оптимізація використання земель має визначатись на основі показників продуктивності ґрунтів такої структури сільськогосподарських угідь, в котрій гармонізовано будуть досягатися висока продуктивність, доходність та рентабельність сільського господарства.

Територіальна організація потребує вдосконалення і поліпшення суспільного виробництва. Важливим методом використання земель сільськогосподарського призначення є їх екологічна оптимізація з урахуванням басейнової приналежності ділянок, наявності природних первісних осередків. Підвищення рівня потенційної і економічної родючості ґрунтів є стратегічним напрямком щодо інтенсифікації землеробства, удосконалення і зміцнення кормової бази тваринництва.

Серед стратегічних завдань щодо планування використання земель найважливішими на перспективу є:

- зменшення розораності земельного фонду;
- збільшення територій заліснення;
- поетапне встановлення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь в зональних системах землекористування;
- дотримання екологічних вимог охорони земель при землевпорядкуванні територій;
- заборона відведення особливо цінних сільськогосподарських угідь для несільськогосподарських потреб;
- застосування економічних важелів впливу на суб'єкти землекористування.

7. НАДРА

7.1 Мінерально-сировинна база

Державним балансом запасів корисних копалин, за останніми даними, на території області враховано 284 родовища і 42 об'єкта обліку (з урахуванням комплексності - 326) з 16 видів різноманітних корисних копалин. Розробляється 67 родовищ і 34 об'єкта обліку.

7.1.1 Стан та використання мінерально-сировинної бази

З 25 родовищ вуглеводневої сировини у промисловій розробці перебувало 18 родовищ, на стадії розвідки – 1, було підготовлено до промислового освоєння - 1 та законсервовано 5 родовищ. Запаси торфу підраховані на 100 родовищах, з яких розроблялось 10.

Сировинна база промисловості будівельних матеріалів спирається на 122 родовища і 3 об'єкта обліку з 7 видів різноманітних корисних копалин, з яких до розробки було залучено 18 родовищ і 1 об'єкт обліку.

На території області взято на облік балансові експлуатаційні запаси підземних вод на 34 родовищах, які включають 3 ділянки мінеральних підземних вод та 31 ділянку питні та технічні підземні води.

7.2 Система моніторингу геологічного середовища

Вся територія Чернігівської області у гідрогеологічному відношенні знаходиться в межах Дніпровського артезіанського басейну. Експлуатаційні запаси підземних вод по водоносних горизонтах і комплексах у відкладах приурочені до осадових відкладів четвертинних, олігоцен - пліоценових, еоценових, верхньо - крейдяних, крейдових сеноман - келовейських, юрських .

Усі водоносні горизонти підземних вод є водними об'єктами загальнодержавного значення. Чернігівська область забезпечена підземними водними ресурсами в достатній мірі.

7.2.1 Підземні води: ресурси, використання, якість

Води підземних горизонтів використовуються на виробничі та господарсько-побутові потреби, вони розвідані на 29 ділянках.

Питне забезпечення населення здійснюється тільки підземними водами.

Прогнозні ресурси підземних вод Чернігівської області становлять 3,038 км³/рік, що становить близько 15% загального об'єму підземних вод України (табл. 7.2.1.1, 7.2.1.2).

Табл. 7.2.1.1 Прогнозні ресурси підземних вод питного призначення, зосереджених в річкових басейнах Чернігівської області

Басейн річки	Прогнозні ресурси, км ³ /рік			Експлуатаційні запаси, км ³ /рік
	Всього	В тому числі :		
		пов'язані з поверхневим стоком	не пов'язані з поверхневим стоком	
Дніпро всього:	3,038	0,486	2,552	0,233
в т.ч. Десна	1,600	0,256	1,344	0,130
Сож	0,015	0,002	0,013	-
Судость	0,007	0,001	0,006	-
Сейм	0,048	0,008	0,040	-
Снов	0,258	0,041	0,217	0,011
Остер	0,586	0,094	0,492	0,029
Трубіж	0,003	0,0005	0,0025	-
Супой	0,017	0,003	0,014	-
Удай	0,383	0,061	0,322	0,052
Ромен	0,037	0,006	0,031	-
р.Дніпро від р.Сож до початку Київського водосховища	0,084	0,013	0,071	0,011

Табл. 7.2.1 Прогнозні ресурси підземних вод питного призначення, зосереджених в адміністративних районах Чернігівської області

Адміністративні райони	Прогнозні ресурси, км ³ /рік			Експлуатаційні запаси, км ³ /рік
	Всього	В тому числі		
		Пов'язані з поверхневим стоком	Не пов'язані з поверхневим стоком	
Бахмацький	0,210	0,010	0,200	0,0087
Бобровицький	0,033	0,019	0,014	
Борзнянський	0,348	0,030	0,318	
Варвинський	0,032	-	0,032	
Городнянський	0,110	-	0,110	0,0031
Ічнянський	0,149	0,011	0,138	
Козелецький	0,277	0,073	0,204	0,0033
Коропський	0,012	-	0,012	
Корюківський	0,026	-	0,026	
Куликівський	0,175	0,012	0,163	
Менський	0,310	0,031	0,279	
Ніжинський	0,164	0,029	0,135	0,0256
Н.-Сіверський	0,036	-	0,036	0,0036
Носівський	0,182	0,007	0,175	
Прилуцький	0,160	0,026	0,134	0,0517
Ріпкинський	0,143	0,055	0,088	0,0112
Семенівський	0,060	-	0,060	
Сосницький	0,030	-	0,030	
Срібнянський	0,035	-	0,035	
Талалаївський	0,054	-	0,054	
Чернігівський	0,394	0,022	0,372	0,0734
Щорський	0,098	0,084	0,014	0,0076
м. Чернігів	-	-	-	
Всього:	3,038	0,409	2,629	0,188

Підземні води є основним джерелом для забезпечення питних потреб населення, харчової та переробної промисловості і сільгоспвиробництва.

В області експлуатується 10 родовищ прісних підземних вод: Бахмацьке, Городнянське, Козелецьке, Крехаївське 1, Ніжинське, Новгород-Сіверське, Прилуцьке, Славутицьке, Чернігівське, Щорське.

В області використовуються такі водоносні горизонти:

- Четвертинний;
- Харківський;
- Бучацький;
- Верхньокрейдяний;
- Нижньокрейдяний.

Четвертинний горизонт використовується повсюди. Забір води, в основному, проводиться шахтними колодзями, рідше – трубчатими.

Харківський і бучацький горизонти можуть бути пов'язані між собою.

Якість води з верхньокрейдяного і нижньокрейдяного горизонтів відповідає вимогам ДСанПіН 2.2.4-171-10. Але в останні роки у верхньокрейдяному виявлені нітрати, які приблизно в 2 рази перевищують нормативні вимоги.

У 2013 році забір підземних вод із артезіанських свердловин становив 49,7 млн. м³.

В області, згідно ліцензій, експлуатується одне родовище мінеральної води: Менське – 1 свердловина, власником якої є санаторій «Остреч» Менського району, 1 свердловина - власник ТОВ «Нептун». Родовище Березнянське – 2 свердловини, власник – ПАТ «САН ІнБев Україна» (Чернігівське відділення), не експлуатується.

7.2.2 Екзогенні геологічні процеси

Незбалансована та безсистемна господарська діяльність створила реальні передумови для активного розвитку природних екзогенних геологічних процесів, серед яких найбільш руйнівними є зсуви, що розвинені на території області разом з переробкою берегів річок, ерозією на схилах балок.

Залучення територій з розвитком природних екзогенних геологічних процесів до сфери господарської діяльності призводить до неминучих змін навколишнього середовища, що супроводжується техногенним посиленням природного перебігу процесів. Безпека життєдіяльності населення та численних господарських об'єктів у районах розвитку небезпечних природних і природно-техногенних процесів є однією з основних соціально-екологічних проблем сьогодення.

Так, у 2013 році найбільшу небезпеку для об'єктів економіки та життєдіяльності людей становили зсуви та руйнування берегів. Ситуація ускладнюється відсутністю фінансування робіт із захисту сільських

населених пунктів та сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод, населених пунктів від негативної дії зсувних процесів та берегоукріплювальних робіт (табл. 7.2.2.1). Ситуація ускладнюється обмеженістю фінансування робіт із захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод, населених пунктів від негативної дії зсувних процесів та берегоукріплювальних робіт.

Табл. 7.2.2.1 Поширення екзогенних геологічних процесів (ЕГП)

Пор. №	Вид (ЕГП)	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, од.	% ураженості регіону
1.	Розповсюдження зсувів	0,027	9	
2.	Поширення карсту	31810	2313**	10,0
3.	Поширення підтоплення (з глибиною залягання ґрунтових вод тільки в інтервалі 0-3,0 м)	146	36*	0,5

* у випадку прояву процесу підтоплення об'єктом є населений пункт,

** прояву карстового процесу – поверхневі карстопрояви

На території області зсуви мають розвиток на крутих берегах і крутих схилах долин річок Десна, Дніпро, Удай, їх притоках, а також в ярах і балках.

Адміністративно ці території відносяться до Коропського, Новгород-Сіверського, Прилуцького, Срібнянського районів та м.Чернігів.

В цих районах області 25 населеним пунктам загрожують зсувні процеси. Загальна площа таких земель складає 17,67 кв. км.

Кількість зсувонебезпечних ділянок щороку змінюється внаслідок ліквідації (зрізання, зчищення), або появи на тілі раніше закартованих дрібніших молодих зсувів та їхньої активізації.

Табл. 7.2.2.2 Перелік зсувонебезпечних територій в Чернігівській області

Адреса	Ураженість території зсувами, кв. км	Кількість зсувів, од.	Кількість населених пунктів у зонах зсувів, од.
м. Чернігів	3,37	14	1
Коропський район	1,2	8	4
Н.-Сіверський район	5,7	9	5
Прилуцький район	2,7	9	6
Срібнянський район	4,7	9	9
Всього:	17,67	49	25

Активізація зсувів відбувається під впливом природних та антропогенних факторів. Вплив господарської діяльності на розвиток цього процесу пов'язаний з додатковим навантаженням на схили під час будівельних робіт, додатковим обводненням зсувонебезпечних територій витокami води з водних споруд та комунікацій тощо.

Зростання активності прояву зсувного процесу також тісно пов'язане з режимом атмосферних опадів та температур, змінами положення рівнів ґрунтових вод тощо. Основними природними чинниками зсувних процесів є метеорологічні та гідрологічні, дію яких можна суттєво зменшити шляхом застосування пасивних та активних засобів інженерного захисту: зниження ерозійної та абразійної дії вод, перепланування поверхні та дренажу схилів, закріплення схилів рослинністю, технічна меліорація ґрунтів та регулювання поверхневого стоку на схилах.

Осередкового впливу на розвиток зсувів при сільськогосподарській діяльності можна уникнути зменшення замулення поверхневих водостоків та недопущенням змін рельєфу шляхом засипання ярів та балок, розорювання зсувонебезпечних схилів та вирубування лісів.

Протягом 2013 року кошти на здійснення протиерозійних та протизсувних заходів не виділялись.

При сучасному рівні функціонування економіки та у зв'язку зі складною екологічною ситуацією, для попередження та уникнення загроз надзвичайних ситуацій від геологічних чинників потрібно:

- забезпечити належне фінансування та реалізацію затверджених програм природоохоронного спрямування;
- удосконалити існуючу систему моніторингу підтоплення земель та зсувонебезпечних територій;
- удосконалити механізм регулювання та контролю за впровадженням господарської діяльності на зсувонебезпечних територіях;
- здійснити економічно та екологічно обґрунтовані протизсувні заходи до початку господарського освоєння зсувонебезпечних територій;
- здійснити аналіз ефективності використання зрошувальних земель та окремих зрошувальних систем та визначити доцільність їх подальшої експлуатації у наявному стані;
- забезпечити соціальний захист населення, що проживає на критично підтоплених територіях.

На території Чернігівської області спостерігається як природне, так і техногенне підтоплення земель. За багаторічними спостереженнями постійного природного та техногенного походження зазнають 36 сільських населених пунктів на загальній площі біля 150 км².

Ділянки природного підтоплення земель в області розташовані в основному в межах заплави р.Дніпро (Чернігівський район), р.Десна (Сосницький район), р. Сейм (Бахмацький та Борзнянський райони), р.Снов (Щорський та Городнянський райони) та на територіях з природними пониженнями рельєфу.

Основними причинами техногенного підтоплення в населених пунктах області є:

- порушення умов стоку поверхневих вод різними видами будівництва, інженерними спорудами і комунікаціями, які знаходяться в зоні можливого підтоплення;

- незадовільний стан та ліквідація природних дренажних систем, ярів, балок та вибалків, тимчасових водотоків в зв'язку з будівництвом на них ставків і водоймищ, які створюють підпір води і погіршують умови підземного стоку, що призводить до підвищення рівня ґрунтових вод і зумовлює підтоплення прилеглої до них території;

- незадовільний стан мереж водопостачання та каналізації, відсутність центральних систем водовідводу на забудованих та освоєваних територіях;

- незадовільний стан осушувальних систем;

- припинення експлуатації неглибоких водоносних горизонтів, високий рівень техногенного навантаження, що викликаний міською забудовою;

- зменшення дренажної здатності русел річок через їх замулення.

В останні роки значна частина заплавних низинних територій річки Десна, що належать до зон можливого затоплення, забудована міськими і сільськими поселеннями, дачними будівлями, інженерними спорудами і комунікаціями. На забудованих та освоєваних територіях не здійснюються заходи щодо запобігання розвитку процесів підтоплення. Інженерних споруд та захисних дамб для ефективного запобігання затоплення територій внаслідок повеней на річці Десна в області майже немає.

На території Чернігівської області до об'єктів господарювання, які знаходяться в зоні можливого підтоплення, відносяться очисні споруди, які належать підприємствам житлово-комунального господарства та іншим організаціям.

Згідно з довгостроковим прогнозом циклічності природної водності очікується подальше підвищення рівня ґрунтових вод, що триватиме до 2035 року. Це ще більше погіршить ситуацію в області, особливо на територіях з техногенним підтопленням, що має невідворотний постійний характер.

З метою захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь Чернігівської області від шкідливої дії вод протягом 2013 року в рамках виконання Регіональної цільової програми розвитку водного господарства Чернігівської області на період до 2021 року, затвердженої рішенням Чернігівської обласної ради від 29 березня 2013 року та плану виконання природоохоронних заходів по напрямках та об'єктах, що фінансуються із державного бюджету, затвердженого Держводагенством України, Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів за участю водогосподарських організацій в області проводились

заходи із захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь.

Протягом 2013 року за рахунок державних коштів були проведені природоохоронні заходи на загальну суму 4,7 млн гривень: виконано науково-технічну документацію по об'єкту «Схема покращення гідрологічного режиму та екологічного стану русла р. Десна»; проведено роботи із розчищення та упорядкування русел річок в Чернігівському та Козелецькому районах; закінчені роботи з розчищення 890 метрів русел річок в Корюківському, Чернігівському та Борзнянському районах. Це дало змогу поліпшити умови формування та пропуску паводків та повеней.

7.3 Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Державний геологічний контроль за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр України здійснюється Мінприроди та його органами на місцях.

Органами державного геологічного контролю є: Головне управління державного геологічного контролю за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр що утворено в структурі Мінприроди, територіальні інспекції за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр.

Збір, аналіз, узагальнення та надання геологічної інформації забезпечується ДНВП Державним інформаційним геологічним фондом України «ГЕОІНФОРМ УКРАЇНИ».

7.4. Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Згідно діючого законодавства: Кодексу України «Про надра» та чинного Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 №615, передбачено отримання спеціальних дозволів на будь-який вид користування надрами, в тому числі розробку корисних копалин, геологічне вивчення чи дослідно-промислову розробку. Документи для отримання спеціальних дозволів погоджуються з органами Мінприроди України.

Інформація про використання надр на території Чернігівської області наведена у додатку 3 табл. 7.4.1.

8. ВІДХОДИ

8.1. Структура утворення та накопичення відходів

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним з найбільших забруднювачів навколишнього середовища та негативно впливають на всі його компоненти. Ситуація ускладнюється і тим, що зберігається значний розрив між обсягами накопичених відходів і обсягами їх знешкодження та використання.

Враховуючи природні та економічні фактори, основну складову в загальній масі відходів, що утворюються в області, займають тверді побутові відходи та виробничі відходи 4 класу небезпеки, які, в основному, видаляються на полігони, сміттєзвалища, накопичувачі тощо.

Напрямки поводження з відходами розподілено наступним чином:

- на полігони та сміттєзвалища видалено біля 325922,9 тонн відходів (за даними статзвітності);

- на підприємствах утворюється біля 804,547 тонн промислових токсичних відходів I-III класів небезпеки, з них - частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області, незначна кількість (біля 60 тонн) розміщується на власних об'єктах видалення (підрозділи ПАТ «Укрнафта»);

Динаміка утворення відходів представлена в таблиці 8.1.1.

Табл. 8.1.1 Показники утворення відходів на території Чернігівської області в динаміці за 2009-2013 роки

№ з/п	Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
1	Обсяги утворення відходів:	**	**	**	740579,6	469162,872
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи, т	120055,0	148224,0	489400,0	**	**
	Відходи за формою 14-МТП (номенклатура з 57 видів), т	1303440,0	**	**	**	**
	Небезпечні (токсичні) відходи (за формою звітності № 1 – небезпечні відходи, т	1586,5	3500,0	2491,3	1012,6	804,547
	Відходи житлово-комунального господарства, тис. м ³	1080,966	886,766	796,8	-	977,500
	Загальна кількість відходів, т	1425351,7	373415,5	489599,2	740579,6	713538,572
2	Інтенсивність	**	**	**	**	**

№ з/п	Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
	утворення відходів:					
	Загальна кількість відходів на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.	**	**	**	**	**
	Утворення небезпечних (токсичних) відходів I-III класів небезпеки на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.	**	**	**	**	**
	Утворення твердих побутових відходів на особу, м ³ / на 1 чол.	0,974	0,807	0,728	-	0,912

** - Статистичне спостереження за формою № 14-МТП (звіт про утворення, використання і поставку вторинної сировини і відходів виробництва) починаючи з 2010 року в органах статистики не розроблялось.

Значний негативний вплив на об'єкти довкілля області здійснюють: промислові токсичні відходи, відходи які утворилися в результаті реформування аграрного сектору економіки - непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» (2,915 млн. тонн) та тверді побутові відходи. Знижують рівень екологічної безпеки області насамперед не значні обсяги відходів, що накопичені, а стан тих місць де вони зберігаються.

Серед різних видів відходів, які утворюються в процесі господарської діяльності, найбільшу небезпеку для довкілля і здоров'я населення становлять токсичні промислові відходи, що мають в своєму складі фізіологічно активні речовини, які викликають токсичний ефект. Токсичність – міра несумісництва речовини з життям, обернено пропорційна смертельній дозі чи концентрації. Небезпечні хімічні речовини за рахунок наявності небезпечних складників можуть викликати отруєння організму людини та забруднення навколишнього природного середовища. Сам по собі ефект небезпечної дії речовини є наслідком взаємодії між хімічними, фізико-хімічними властивостями та медико-біологічним станом організму на момент контакту з речовиною.

Протягом 2013 року на 308 підприємствах області утворилось 804,547 тонн відходів I-III класів небезпеки.

Інформація щодо обсягів накопичення небезпечних відходів I-III класів небезпеки, станом на 01.01.2014 р. представлена в таблиці 8.1.2.

Табл. 8.1.2 Обсяги накопичення відходів на території Чернігівської області (станом на 01.01.2014 р.)

Пор. №	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Суб'єкти підприємницької діяльності, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням небезпечних відходів	од.	308	Суб'єкти підприємницької діяльності, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням відходів I-III класів небезпеки
2	Накопичено небезпечних відходів, усього	т	888,648	
	у тому числі:			
3	відходи I класу небезпеки	т	139,113	
4	відходи II класу небезпеки	т	138,057	
5	відходи III класу небезпеки	т	611,478	

Тверді побутові відходи (ТПВ), що утворюються в області, складуються на полігонах та сміттєзвалищах. Станом на 01.01.2014 р. в обласний реєстр мість видалення відходів внесено 14 полігонів та 312 сміттєзвалищ. Вказані об'єкти займають площу понад 389 га.

За даними статистики щорічно кількість відходів, які розміщуються на сміттєзвалищах області, становить більше 326 тис.тонн.

Інформація про стан полігонів та звалищ твердих побутових відходів на території області які занесено в обласний реєстр місць видалення відходів та обсяги розміщених відходів представлена в таблиці 8.1.3.

Табл. 8.1.3 Інформація про стан полігонів та звалищ твердих побутових відходів які внесені до обласного реєстру місць видалення відходів

№ п/п	Назва одиниці адміністративно-територіального устрою регіону (район)	Кількість полігонів та звалищ	Площа зайнята полігонами та звалищами, га
1.	м. Ніжин	1	15,0
2.	м. Прилуки	1	12,5656
3.	м. Чернігів	1	23,8842
4.	Бахмацький	1	8,0
5.	Бобровицький	22	30,5
6.	Борзнянський	37	44,25
7.	Варвинський	1	0,5
8.	Городнянський	61	61,52
9.	Ічнянський	38	44,75
10.	Козелецький	2	25,8
11.	Коропський	27	24,345
12.	Корюківський	22	26,8
13.	Куликівський	1	0,4
14.	Менський	0	0
15.	Ніжинський	0	0
16.	Новгород –Сіверський	4	9,28

17.	Носівський	4	2,62
18.	Прилуцький	0	0
19.	Ріпкинський	0	0
20.	Семенівський	0	0
21.	Сосницький	1	3,9
22.	Срібнянський	0	0
23.	Талалаївський	12	9,598
24.	Чернігівський	55	25,3
25.	Щорський	35	20,08
	Разом:	326	389,0928

Слід зазначити, що система обліку твердих побутових відходів не відтворює реальної картини щодо фактичної кількості утворення відходів. Метрологічний облік відходів (зважування) забезпечується лише в м.Ніжин, планується встановити ваги також на полігоні ТПВ м. Прилуки. Облік відходів, які потрапляють на інші полігони ТПВ проводиться візуально лише в одиницях об'єму, що в перерахунку на одиниці маси не відтворює реальну картину обсягів відходів, які розміщуються на об'єктах. На сміттєзвалищах сільських територіальних громад облік взагалі не ведеться. Тому, наявні дані щодо обліку відходів на полігонах ТПВ та сміттєзвалищах мають індикативний характер і не відтворюють реальну картину утворення та накопичення відходів.

8.2 Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

В області практично вирішена проблема поведження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

В зв'язку з неповним охопленням власників відходів статистичним спостереженням за формою №1- відходи, отримані дані не відповідають фактичним обсягам утворених відходів і не відображають реальну картину щодо операцій з відходами. Зокрема це стосується непридатних пестицидів та дрібних утворювачів відходів, які при значній своїй загальній кількості, в основному, не звітуються і така категорія відходів як «відходи автотранспорту» залишається поза обліком.

Динаміка поведження з небезпечними відходами I-III класів небезпеки представлена в таблиці 8.2.1

Табл. 8.2.1 Основні показники поводження з відходами I – III класів небезпеки (тис. тонн)

Пор. №	Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
1	Утворилося	4	5	6	7	8
2	Одержано від інших підприємств	1,6	3,5	2,448	1,0	0,8
3	у тому числі з інших країн	0,1	0,3	0,128	0,2	0,1
4	Використано	–	–	–	–	–
5	Знешкоджено (знищено)	0,2	1,0		0,4	0,3
6	у тому числі спалено	0,0	0,0		0,0	0,0
7	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	0,0	0,0	0,0259	0,0	0,0
8	Передано іншим підприємствам	0,0	0,1		0,0	0,1
9	у тому числі іншим країнам	0,7	3,0		1,1	2,1
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	–	0,1	–	–	–
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	–	–	–	–	–
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	0,0	–	–	–	–

В м. Чернігові розміщення рідких токсичних відходів проводилося в ставку-накопичувачі, збудованому в 1991 році з частковим забезпеченням природоохоронних вимог. За попередній період на ставках, які виведені з експлуатації, з 1985 року накопичено відходів близько 130 тис. м³. Санітарно-захисна зона (3000 метрів) об'єкту не витримана.

Дослідженнями впливу ставків на навколишнє природне середовище зафіксовано розширення ореолу забруднення ґрунтових вод, забруднення атмосферного повітря продуктами випаровування, забруднення ґрунтів прилеглих територій важкими металами. Ставки негативно впливають на всі компоненти навколишнього природного середовища і підлягають закриттю і рекультивації. З липня 2005 року експлуатація об'єкту припинена. На даний час відходи в ставках-накопичувачах не розміщуються, але негативний вплив об'єкта на довкілля залишається.

Для зменшення негативного впливу на якість підземних і поверхневих вод від промислових відходів у ставках-накопичувачах, розроблена і затверджена проектно-кошторисна документація «Будівництво установки для утилізації рідких токсичних відходів на полігоні твердих побутових відходів (с. Масани)».

Для знищення промивних вод з вмістом гексаметилендіаміну на території ВАТ «Чернігівське Хімволокно» функціонувала установка високотемпературного спалювання.

В області була вирішена проблема утилізації відпрацьованих ртутьвмісних ламп. На сьогоднішній день на ПАТ «Чернігівське Хімволокно» дія установки по їх демеркуризації призупинена, питання щодо функціонування її не вирішується. Відповідні дані наведені в таблиці 8.2.2

Табл. 8.2.2 Обсяги утилізації відпрацьованих ртутьвмісних ламп

Назва підприємства виробництва, адреса	Спеціалізація (види відходів, що утилізуються)	Потужність	Утилізовано відходів за 2011 рік	Утилізовано відходів за 2012 рік	Утилізовано відходів за 2013 рік
ПАТ «Чернігівське Хімволокно», (м. Чернігів, вул. Щорса, 78) Установка по утилізації люмінесцентних ламп	Відпрацьовані люмінесцентні лампи	200000 шт./рік	18700 шт.	0 штук	0 штук

Не вдалося вирішити питання системного використання золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» в будівельній галузі. Також не ведеться пошук інших напрямків її використання, що значно зменшило б навантаження на об'єкти довкілля.

Негативним чинником діяльності підприємства є значні обсяги утворення золи від спалювання вугілля, якої щорічно утворюється більше 100 тис. тонн (в 2013 році утворено золи 110615 тонн).

Для розміщення основних виробничих відходів КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «Фірма «ТехНова» – вугільної золи та шлаку – використовується золонакопичувач № 1, розташований у II поясі санітарно-захисної зони р.Десна на відстані 1 км від підприємства. За допомогою гідравлічної системи відбувається золо- та шлаковидалення. Золонакопичувач № 1 займає площу 36 га і поділений на 7 секцій з висотою дамб 8,5-10 метрів. Проектна потужність золонакопичувача, який експлуатується з 1961 року, згідно проекту, розробленого проектним інститутом «Променергопроект», складає 1851 тис.тонн. На території золонакопичувача № 1 розташований шламонакопичувач, площа якого складає 1 га та 2 шлаконакопичувачі.

В 2002 році ВАТ «Інститут «Чернігівводпроект» розроблено проект «Золонакопичувач № 2 КЕП «Чернігівська ТЕЦ». Згідно проекту потужність золовідвалу № 2 складає 900,85 тис.тонн золи.

Резерв вільних площ золонакопичувача № 1 та № 2 вичерпано.

Станом на 01.01.2014 р. на золонакопичувачах № 1, № 2 підприємства розміщено 2751,85 тис. тонн золи.

У зв'язку з тим, що золонакопичувач № 2 заповнений, розпорядженням Чернігівської РДА від 25.02.2011 р. № 99 затверджено

містобудівні умови і обмеження забудови земельної ділянки по об'єкту «Будівництво золонакопичувача № 3» на території Київської сільської ради Чернігівського району. Місткість золонакопичувача запланована в межах 1512 тис.тонн, орієнтовно термін експлуатації визначено 8,4 роки. Станом на 01.01.2014 року на золонакопичувачі № 3 розміщено 164,545 тис.тонн.

За результатами вишукувань, проведених фахівцями Українського наукового гігієнічного центру, зола Чернігівської ТЕЦ може використовуватись для виробництва будівельних матеріалів. Незважаючи на неодноразові звернення до керівництва підприємства, Чернігівського міськвиконкому, який залишається власником об'єкту, не вдалося вирішити питання системного використання золи в будівельній галузі. Також не ведеться пошук інших напрямків її використання, що значно зменшило б навантаження на об'єкти довкілля.

При існуючих темпах спалювання вугілля та відсутності альтернативних джерел палива, питання необхідності виділення додаткових земельних ділянок для складування золи буде постійно поставати перед органами виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідних територій.

Проблеми в сфері поводження з твердими побутовими відходами на території області дійсно досягли свого найвищого рівня загострення. Стан місць видалення твердих побутових відходів становить реальну небезпеку для довкілля та населення, що проживає на прилеглих територіях. На більшості їх відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу, не визначені технологічні карти, накопичення сміття проводиться безсистемно, ущільнення та присипка ґрунтом здійснюється не своєчасно або взагалі не проводиться, не ведеться облік відходів, не відновлюється або відсутнє обвалування, прилегла територія засмічена відходами.

Недостатня кількість та технічний стан спеціалізованої техніки взагалі ставить під загрозу процес сміттєвидалення в більшості районних центрів області. На територіях сільських рад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами, самі відходи складаються у природних рельєфних утвореннях. Існуюча система санітарного очищення населених пунктів недосконала, її фрагментарність, роз'єднаність та різноманітність не забезпечує достатнього контролю за санітарним станом територій та операціями поводження з побутовими відходами.

Через відсутність на території області сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів, як вторинної сировини, складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

Крім того, в області існує проблема, яка на сьогодні не містить вираженого характеру, але через певний час її наслідки будуть становити

реальну загрозу як об'єктам довкілля, так і здоров'ю населення прилеглих територій. Суть її полягає в тому, що в результаті життєдіяльності населення утворюються відходи, які містять небезпечні складові, зокрема, відпрацьовані люмінесцентні та енергозберігаючі лампи, відпрацьовані хімічні джерела струму, зіпсована електронна техніка та електричне обладнання, відходи автотранспорту тощо. Враховуючи досягнення науково-технічного прогресу, обсяги побутових відходів, що утворюються у населення та містять небезпечні складові будуть постійно збільшуватись. Вказані групи відходів, в основному, не вилучаються, а вивозяться на полігони та сміттєзвалища за унітарною схемою видалення. При цьому, на даному етапі не можливо оцінити їх обсяги та наслідки для довкілля.

Органи місцевого самоврядування, за відсутності відповідної інфраструктури щодо збору і переробки таких відходів та цільового фінансування, не забезпечують вирішення зазначеної проблеми.

Основними причинами такого становища є відсутність коштів у органів місцевого самоврядування, на які покладена відповідальність за забезпечення цієї ділянки роботи та не в повному обсязі виконання своїх обов'язків визначеними комунальними підприємствами.

Станом на 01.01.2014 р. в обласний реєстр мість видалення відходів внесено 14 полігонів та 312 сміттєзвалищ, які займають площу біля 390 га. За даними статистики, щорічно кількість відходів, які розміщуються на сміттєзвалищах області, становить більше 326 тис.тонн.

Будівництво об'єктів поводження з побутовими відходами в області майже не проводиться. Фінансування благоустрою та реконструкції полігонів та сміттєзвалищ здійснюється лише за рахунок обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, а із місцевих бюджетів по залишковому принципу та в разі крайньої необхідності. Дотримання правил експлуатації сміттєзвалищ носить епізодичний характер по всій території області. Коштів вистачає лише на приведення об'єктів до мінімальних вимог експлуатації (впорядкування обвалування та під'їзних шляхів, розчистка водовідвідних каналів, ущільнення відходів).

В області існує нагальна проблема по впровадженню інноваційних технологій в сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами.

З ряду причин на даний час система роздільного збору твердих побутових відходів та вилучення їх ресурсно-цінних компонентів на території області не запроваджена. Відходи споживання населенням продукції в тарі (упаковці), в основному, не вилучаються і не переробляються, а потрапляють на полігони та сміттєзвалища, що створює додаткові навантаження на ці об'єкти та зменшує економічний потенціал територій. Існуючі економічні механізми стимулювання збору та утилізації відходів не сприяють збільшенню обсягів їх переробки.

Тому питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно розвинутих територій) є досить актуальним для регіону, і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

Найкраща організація системи вилучення ресурсноцінних відходів створена в м.Ніжин, де побудовано 5 пунктів по збору твердих побутових відходів з розсортуванням їх для подальшої переробки та утилізації корисних компонентів. В цих приймальних пунктах проводиться первинне сортування відходів та вилучаються їх корисні компоненти, в основному склобій, макулатура, поліетилен. У приймальних пунктах встановлено 48 контейнерів для збирання твердих побутових відходів. Крім того, за даними КП ВУКГ у місті встановлено ще 10 контейнерів. Місткість контейнерів 0,75 м.

На сьогодні експлуатуються пункти двох конструкцій: з в'їздом сміттєвоза всередину будівлі і з прийманням контейнерів з вулиці через розсувні ворота. В цих приймальних пунктах проводиться первинне сортування відходів та вилучаються їх корисні компоненти, в основному, склобій, макулатура, поліетилен. Однак функціонування цих пунктів як осередків роздільного збирання твердих побутових відходів і виділення компонентів, що можуть використовуватися як вторинна сировина, є досить незначним. В перспективі планується спорудження ще 5 таких пунктів. В сортувальних пунктах вилучається до 10% ресурсно-цінних відходів.

Досвід м. Ніжина впроваджено і в м. Прилуки, але через брак коштів побудовано лише 2 пункти збору відходів. Основна маса відходів населеного пункту збирається за унітарною планово-регулярною системою.

У місті Чернігові функціонує унітарна система збору твердих побутових відходів, яка унеможливує вилучення відходів що мають ресурсну цінність безпосередньо на об'єктах їх утворення. Вивезення ТПВ із житлової забудови міста здійснюється комунальними підприємствами за планово-регулярною та планово-побудинковою системами. Крім того, вивезення сміття від прибирання закріплених територій здійснюється власним транспортом утворювачів відходів. У багатоповерховому житловому секторі запроваджено створення мережі контейнерних майданчиків для збору твердих побутових відходів.

На даний час облаштовано 131 такий майданчик, загальна кількість встановлених контейнерів складає 600 шт. При цьому не забезпечується роздільний збір відходів, із складу побутових відходів не вилучаються відходи, які мають ресурсну цінність та небезпечні складові відходів.

В районних центрах області вживаються певні заходи по організації збирання ресурсно-цінних відходів, на території громад функціонують пункти прийому вторинної сировини, подекуди визначено місця розміщення контейнерів для збирання побутових відходів від населення,

розробляються регіональні програми поводження з побутовими відходами. Але комплексний підхід у вирішенні проблем не простежується.

У сільських населених пунктах області збиранням побутових відходів та вилученням їх ресурсно-цінних компонентів взагалі не займаються. На територіях громад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами.

Викликає занепокоєність перевантаженість полігонів м. Чернігова та м. Корюківка. Будівництво нових об'єктів поводження з побутовими відходами в області не проводиться. Через досить значні обсяги капіталовкладень, будівництво за рахунок місцевих бюджетів не представляється можливим, інвестиції в зазначену сферу діяльності не надходять. Фінансування благоустрою та реконструкції полігонів та сміттєзвалищ здійснюється лише за рахунок обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, а із місцевих бюджетів по залишковому принципу та в разі крайньої необхідності.

З метою забезпечення переробки відходів, для видалення яких на території області відсутні спеціальні споруди та місця, і які розміщуються на полігонах твердих побутових відходів та сміттєзвалищах, Департамент вважає за необхідне:

- створення системи збору, перевезень, сортування та утилізації побутових відходів з одночасним виробництвом теплової енергії;
- будівництво заводу з переробки пластикових відходів і виготовлення готової продукції;
- санація полігону ТПВ м. Чернігова;
- створення потужностей для утилізації твердих побутових відходів на основі технології газифікації.

Крім того, рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 20 жовтня 2009 року № 283 ВАТ «Облтеплокомуненерго» визнано виконавцем проекту «Збір та утилізація звалищного газу на Чернігівському полігоні твердих побутових відходів», яке взяло на себе зобов'язання за власні кошти проводити такі роботи на протязі двадцяти років.

Устаткування системи збирання та утилізації біогазу передбачається розміщувати на 2-х промислових майданчиках: 1-й – на території Чернігівського полігону ТПВ (загальна площа полігону становить 30,18 га), майданчик розміщення технологічного обладнання розташований у південній частині полігону і має розміри 0,09 га; 2-й – на території існуючої котельні по вул. Інструментальній, 17, на ділянці площею 0,005 га.

Проектом передбачено збір біогазу, який утворюється у зв'язку з проходженням аеробних процесів внаслідок розкладання відходів на полігоні, та утилізація його шляхом спалювання з метою отримання теплової і електричної енергії. Проектна кількість отримання біогазу становить 800 м³/год, 6017 тис.м³/рік.

Склад запроектованих споруд: 1-й пусковий комплекс – свердловини (56 шт.) для каптажу біогазу, мережа газового дренажу (2 км),

магістральні газопроводи (0,6 км), установка для вилучення біогазу із свердловин, вузол підготовки біогазу, свіча для факельного спалювання;

2-й пусковий комплекс - установка осушення біогазу, система компресування з охолодженням, транспортний газогін (4,35км), енергетичний комплекс.

Технологія використання біогазу:

1. Факельна установка спалювання біогазу. Витрата газу 800 м³/год.

2. Використання біогазу в котельні по вул.Інструментальній, 17-а - котел №2 ДКВР-20/13. Максимальна витрата газу 1545 м³/год, 4054,76 тис.м³/рік.

Проектом передбачається будівництво: підземного газопроводу від полігону вздовж вул.Елеваторна та вул. Любецька – до існуючих опор тепломережі; наземного газопроводу по існуючим опорам тепломережі – до котельні; ШРП з регуляторами тиску газу.

3. Використання біогазу на енергетичному комплексі, який призначений для покриття потреб котельні в електроенергії. Проектом передбачено будівництво енергетичного комплексу на базі 4-х газотурбінних установок в комплекті з теплоутилізатором відпрацьованих димових газів, електричною потужністю 260 кВт/год і тепловою 252 кВт/год. Максимальна витрата газу при роботі 4-х турбін становить 260 нм³/год, 1926,24 тис.нм³/рік. Максимальна витрата води через один модуль 2,5 л/год.

По вказаному проекту виконані роботи:

- розроблена передпроектно-вишукувальна документація для впровадження проекту;

- виконані експериментально передпроектно-вишукувальні роботи по створенню системи збирання та утилізації звалищного газу;

- в тілі полігону пробурені та облаштовані експериментальні свердловини системи збирання та утилізації звалищного газу;

- прокладені шлейфи для визначення можливих об'ємів звалищного газу;

- взяті проби аналізу звалищного газу ПТПВ «Сертифікаційним випробувальним центром опалювального обладнання»;

- отримано протокол «Визначальних випробувань біогазу експериментальних свердловин полігона твердих побутових відходів».

Поводження з непридатними до використання хімічними засобами захисту рослин

Загрозу забруднення природних об'єктів, в першу чергу підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм, небезпечними речовинами продовжують створювати накопичені непридатні і заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин.

Станом на 01.01.2014 року на території області існує 49 місць, в яких обліковується 268,6 тонни непридатних до використання хімічних

засобів захисту рослин (далі ХЗЗР). Стан 29 складських приміщень незадовільний.

Протягом останніх років, внаслідок здійснення процесів економічної трансформації суспільства, велика кількість непридатних пестицидів перетворилась в безхазяйні відходи, практично залишившись поза доглядом та контролем. Департаментом проводиться постійний супровід бази даних непридатних пестицидів області щодо руху та стану місць їх зберігання, періодично ініціюється проведення інвентаризації отрутохімікатів.

На сьогодні, з усіх існуючих методів знешкодження непридатних пестицидів, найбільш екологічно ефективним є спалювання в спеціальних високотемпературних печах, обладнаних сучасними системами очищення димового газу та контролю за викидами і небезпечними рештками.

Інформація щодо поводження з непридатними пестицидами в розрізі районів наведена в таблиці 8.2.3.

Об'єкти найбільшої кількості зберігання непридатних отрутохімікатів наведені в таблиці 8.2.4.

Табл. 8.2.3 Поводження з непридатними пестицидами на території Чернігівської області у 2013 році

<i>Пор. №</i>	<i>Район</i>	<i>Перезатарено впродовж року, т</i>	<i>Знешкоджено впродовж року, т</i>	<i>Утворено (виявлено) впродовж року, т</i>	<i>Кількість на кінець року, т</i>
1	Бахмацький	0	0	0,0	0,0
2	Бобровицький	0	0	0,0	0,0
3	Борзнянський	0	0	29,0	29,0
4	Варвинський	0	0	25,5	25,5
5	Городнянський	0	0	0,0	0,0
6	Ічнянський	0	0	45,2	45,2
7	Козелецький	0	0	0,0	0,0
8	Коропський	0	0	0,0	0,0
9	Корюківський	0	0	0,0	0,0
10	Куликівський	0	0	0,0	0,0
11	Менський	0	0	0,0	0,0
12	Ніжинський	0	0	0,0	0,0
13	Новгород-Сіверський	0	0	0,0	0,0
14	Носівський	0	0	35,3	35,3
15	Прилуцький	0	0	98,0	98,0
16	Ріпкинський	0	0	0,0	0,0
17	Семенівський	0	0	21,5	21,5
18	Сосницький	0	0	0,0	0,0
19	Срібнянський	0	0	11,1	11,1
20	Талалаївський	0	0	0,0	0,0
21	Чернігівський	0	0	0,0	0,0
22	Щорський	0	0	3,0	3,0
	Всього по області	0	0	268,6	268,6

Табл. 8.2.4 Місця зберігання найбільшої кількості непридатних або заборонених до використання пестицидів

№	Назва підприємства	Показники
1.	Миколаївська сільська рада Борзнянського району	29 тонн твердих непридатних ХЗРР знаходяться в складі, стан незадовільний
2.	с.Гнідинці Варвинського району	Безхазяйні 10,5 тонн знаходяться в непристосованому приміщенні. Стан задовільний.
3.	с. Більмачівка Ічнянського району	Безхазяйні 8,8 тонн знаходяться в металевих ємностях в задовільному стані.
4.	м.Носівка	7,0 тонн - стан задовільний
5.	с.Білорічиця, Прилуцького району	19,0 тонн знаходяться в незадовільному стані
6.	с.Колісники Прилуцького району	12 тонн знаходяться в незадовільному стані
7.	с.Сергіївка Прилуцького району	18 тонн знаходяться в складі в незадовільному стані
8.	ТОВ «Енергопостач» м.Прилуки	14,0 тонн знаходяться в складі в незадовільному стані

Загрозу забруднення природних об'єктів, в першу чергу підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм, небезпечними речовинами створюють накопичені непридатні і заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин.

Протягом останніх років велика кількість непридатних пестицидів, які накопичувались на різноманітних складах та звалищах по всій території Чернігівської області ще з радянських часів, перетворилась в безхазяйні відходи, практично залишившись поза доглядом та контролем, створюючи таким чином небезпеку людям і довкіллю. ХЗРР перетворилися на своєрідну міну сповільненої дії.

За результатами комісійних інвентаризацій на землях Чернігівської області було накопичено близько 1000 тон ХЗРР. Хімікати зберігалися в 110 місцях, з них в 67 місцях, стан зберігання яких було визнано незадовільним.

Питанням остаточного вирішення проблеми непридатних пестицидів, зокрема перезатаренням та вивезенням їх на утилізацію за межі області розпочалося Мінприроди України, Чернігівською обласною державною адміністрацією, обласною радою, Держекоінспекцією у Чернігівській області та громадськими екологічними організаціями в 2011 році.

Станом на кінець 2013 року в області чистих від непридатних хімікатів 14 районів: Коропський, Козелецький, Талалаївський, Сосницький, Бахмацький, Менський, Бобровицький, Городнянський, Куликівський, Корюківський, Ніжинський, Новгород-Сіверський, Ріпкинський та Чернігівський.

Всі роботи по збиранню, перезатаренню та відвантаженню проводились під контролем спеціально створеної комісії з представників обласних установ та організацій під головуванням Голови комісії з приймання робіт із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення та знешкодження непридатних до використання пестицидів та тари від них на території Чернігівської області.

В області докладаються всі зусилля для забезпечення повного звільнення регіону від отрутохімікатів. Адже стратегія державної екологічної політики України щодо очищення території держави від непридатних пестицидів полягає не в ліквідації застарілих пестицидів та отрутохімікатів в окремих точках, а в комплексному повному очищенні території найближчим часом.

Табл. 8.2.5 Проведені заходи щодо зменшення техногенного впливу непридатних або заборонених до використання пестицидів на навколишнє природне середовище

<i>Рік</i>	<i>Кількість перезатарених або знешкоджених пестицидів</i>	<i>Витрачено коштів, тис. грн.</i>	<i>Джерело фінансування</i>
2003	Перезатарено 80,65 тонн	133	100 – Державний фонд охорони навколишнього природного середовища (ОНПС) 33 – обласний фонд ОНПС
2004	Знешкоджено 14 тонн Перезатарено 46 тонн	190	150 - Державний фонд ОНПС 30 - обласний фонд ОНПС 10 - районний фондів ОНПС
2005	Знешкоджено 26,8 тонни	342	280 – обласний фонд ОНПС 62 – районний бюджет
2006	Знешкоджено 48,3 тонни	630	600 - Обласний фонд ОНПС 30 - районний бюджет
2007	Знешкоджено 45,18 тонни	652,6	630 – обласний фонд ОНПС 22,6 – інші джерела фінансування
2008	Знешкоджено 49,34 тонни	945,0	945 – обласний фонд ОНПС
2009	Знешкоджено 52,472 тонни	1060,0	1060,0– обласний фонд ОНПС
2010	Роботи не проводились		
2011	Знешкоджено 768,8 тонни	17280,35	2000,0 - Державний фонд ОНПС 15280,35 - обласний фонд ОНПС
2012	Знешкоджено 341,886	7691,175	7691,175 - Державний фонд ОНПС
2013	Роботи не проводились		

8.3 Використання відходів як вторинної сировини

Згідно Закону України «Про відходи» організацію збирання і видалення побутових відходів, створення полігонів для їх захоронення, а також організацію роздільного збирання корисних компонентів цих відходів забезпечують органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації. Порядок поводження з ТПВ у населеному пункті

(селі, селищі, місті) визначається Правилами благоустрою, Схемою санітарної очистки та місцевими програмами поводження з відходами, які затверджуються рішеннями органів місцевого самоврядування. Методи та засоби здійснення операцій з ТПВ обираються органами місцевого самоврядування самостійно з урахуванням складу та властивостей твердих побутових відходів, їх річного обсягу утворення, кліматичних умов регіону, потреби у вторинних енергетичних та матеріальних ресурсах, органічних добривах, економічних факторів та інших вимог.

Через відсутність на території області сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів, як вторинної сировини, складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

Незважаючи на зусилля, направлені на стабілізацію стану екологічної безпеки, не відпрацьований зв'язок між утворенням, заготівлею та утилізацією або знешкодженням відходів.

Основними напрямками, на яких необхідно сконцентрувати увагу всіх причетних до проблеми служб області, вважаємо наступні:

- зменшення шкідливого впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини за рахунок впровадження нових сучасних високоефективних методів збирання, зберігання, перевезення, утилізації та захоронення твердих побутових відходів відповідно до сучасних вимог охорони довкілля;

- налагодження ефективних систем поводження з твердими побутовими відходами в межах територіальних громад, запобігання утворенню несанкціонованих звалищ відходів;

- зменшення утворення і захоронення відходів шляхом впровадження роздільного збирання компонентів твердих побутових відходів;

- концентрація фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів для вирішення проблеми поводження з побутовими відходами, зокрема будівництва та реконструкції полігонів та сміттєзвалищ.

За наявними даними, на протязі певного проміжку часу стабільно здійснюють діяльність, пов'язану із збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини, мають відповідні ліцензії: ПАТ «Екологія», ТОВ «Чернігів Еко Втор», ТОВ «Слов'яни», ПП «Чернігів-Вторма», ТОВ «Органіка ЛТД», ТОВ «Аметист», ПП «Дон-Бас», ТОВ «Еко-Гарантія», ФОП Крюков М.П., ТОВ «Укрпорт-Сервіс», ТОВ «Еко-Втор» (всі - м. Чернігів), ПП «Озон» (м. Прилуки), ФОП Кіяшко Г.Г., ФОП Орел А.А. (всі - м. Бахмач). Згадані суб'єкти господарювання проводять заготівлю макулатури, склобою, відходів полімерних, відходів гумових, матеріалів текстильних вторинних з подальшою відправкою на переробні підприємства.

На території області спеціалізоване підприємство ПП «Озон» здійснює діяльність з заготівлі та переробки найбільшого переліку

відходів, як вторинної сировини. Підприємство ТОВ «Аметист» здійснює переробку макулатури (виробництво туалетного паперу, гофрокартону); ТОВ «Слов'яни», ТОВ «Чернігів Еко Втор» - подрібнення і гранулювання полімерів.

На підприємстві ТОВ «Слов'яни»

Аналіз наявної інформації показує, що при впровадженні ефективної системи організації збирання і заготівлі відходів обсяги їх перероблення, в перспективі, можуть значно зрости. Досягнення вказаних показників можливе за рахунок забезпечення роздільного збирання відходів, будівництва сміттєпереробних комплексів та розвитку підприємств, які здійснюють переробку відходів.

В області налічується 18 виробників продукції в тарі (упаковці), у яких утворюються відходи, що підлягають переробці та утилізації, як вторинної сировини. Зазначені суб'єкти господарювання не мають власної інфраструктури щодо збору та утилізації використаної тари, яка утворюється в результаті споживання їхньої продукції. Незначні обсяги ресурсно-цінних відходів, які, в основному, утворюються за рахунок відходів технологічних процесів, передаються заготівельним організаціям, що займаються їх збиранням та переробкою.

На даний час механізм відповідальності виробника за збір і переробку тари (упаковки), яка утворилась в результаті споживання його продукції, не врегульований.

Діючі економічні механізми стимулювання збору та утилізації відходів не сприяють збільшенню обсягів їх переробки. Існуюча нормативно-правова база щодо стимулювання заходів по утилізації чи

переробці відходів на практиці залишається нереалізованою через зарегульованість процедур. За відсутності реальних засад економічного стимулювання, інвестиції у сферу поводження з відходами майже не надходять. Кошти в переробку відходів, особливо небезпечних не вкладаються.

8.4 Транскордонне перевезення небезпечних відходів

Транскордонне перевезення небезпечних відходів здійснюється згідно Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і «Жовтого» та «Зеленого» переліків відходів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 року № 1120. Експорт, імпорт та транзит небезпечних відходів здійснюється тільки за умови наявності письмової згоди Мінекоресурсів України.

8.5 Державне регулювання в сфері поводження з відходами

З метою попередження негативного впливу та обмеження обсягів утворення і накопичення відходів, стимулювання впровадження прогресивних маловідходних технологій, вдосконалення економічного механізму стягнення платежів за розміщення відходів 308 суб'єктам господарювання області видано дозволи на розміщення відходів, які не відносяться до небезпечних; погоджено 418 лімітів на утворення та розміщення відходів які не відносяться до небезпечних; затверджено 33 ліміти утворення та розміщення відходів, які не відносяться до небезпечних на 2014 рік.

Особлива увага приділяється недопущенню видалення відходів, що мають ресурсну цінність, або для утилізації яких існують відповідні технології. Кількість підприємств, що проходять процедуру лімітування, на протязі останніх 3 років залишається майже не змінною, щорічні обсяги лімітів на розміщення відходів залишаються на рівні 1 млн. тонн, фактичні обсяги утворення відходів усіх класів безпеки в середньому за рік становлять біля 674,7 тис. тонн.

З метою повного обліку та опису місць видалення відходів, а також для контролю за кількісним та якісним складом відходів ведеться реєстр місць видалення відходів (далі Реєстр МВВ). Станом на 01.01.2014 року в обласному Реєстрі МВВ обліковується 370 об'єктів.

Майже в повному обсязі паспортизовано об'єкти в Бобровицькому, Борзнянському, Городнянському, Ічнянському, Чернігівському, Щорському районах, більше половини з наявних – в Корюківському, Талалаївському та Коропському районах. В Менському районі не паспортизовано жодного місця видалення відходів.

Для забезпечення наповнення обласного реєстру об'єктів утворення відходів (далі Реєстр ОУВ) станом на 01.01.2014 року було внесено до реєстру 4 нових суб'єкти господарювання.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки

Національна безпека, згідно із Законом України від 19.06.2003 №964-IV «Про основи національної безпеки України», це – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Серед пріоритетів національних інтересів України у цьому плані є забезпечення екологічно та техногенно-безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів.

За даними управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи облдержадміністрації у 2013 році населення, об'єкти господарювання та територія області перебували під негативним впливом чинників природного та техногенного походження, які призводили до виникнення надзвичайних ситуацій і небезпечних подій, загибелі людей, погіршення умов життєдіяльності населення та значних економічних збитків.

У природній сфері масштаби, розвиток та наслідки негативної дії небезпечних факторів традиційно визначались як природними особливостями території області, так і несприятливими кліматичними наслідками.

Основними чинниками фізичного походження, що призводили до виникнення надзвичайних ситуацій та небезпечних подій природного характеру, залишались стихійні гідрометеорологічні явища: інтенсивні опади у вигляді снігу, хуртовини, сильний вітер тощо.

Рівень безпеки у техногенній сфері посилювався високим рівнем фізичного та морального зносу основних виробничих фондів, обмеженими можливостями щодо фінансування превентивних заходів, недостатнім матеріально-технічним оснащенням органів управління та сил реагування на надзвичайні ситуації. Також негативно впливає на рівень безпеки недосконалість технологічних процесів у багатьох галузях промисловості, недостатні можливості у сфері розвитку і реконструкції виробничого потенціалу з дотриманням сучасних вимог безпеки тощо.

Протягом 2013 року на території області зареєстровано 2496 надзвичайних ситуацій і подій, з них 5 класифікованих надзвичайних ситуацій, які за масштабами розподілилися наступним чином: місцевого рівня – 4; об'єктового рівня – 1. Збитки від надзвичайних ситуацій та подій склали 11 млн 259,4 тис. гривень.

В порівнянні з 2012 роком кількість надзвичайних ситуацій (у 2012 році – 6) зменшилася на 16,7 %, при цьому кількість небезпечних подій (у 2012 році – 2445) збільшилася на 1,9 %.

Факторами виникнення аварій або погіршення загального стану техногенної безпеки області є розташування на території області 710 потенційно небезпечних об'єктів, на яких зберігається або використовується значна кількість хімічних, вибухових і пожежонебезпечних речовин. Найвища імовірність виникнення надзвичайних ситуацій зберігається на хімічно небезпечних об'єктах та об'єктах комунального господарства.

Природні небезпеки представлені небезпечними процесами і явищами геологічного, гідрометеорологічного характеру, загрозами пожеж у природних екосистемах та загрозами медико-біологічного характеру.

Хімічна небезпека в області пов'язана з наявністю об'єктів, що використовують хімічні речовини, забрудненням довкілля та утворенням відходів. На території області розміщені 17 хімічно небезпечних підприємств, на яких зберігається та використовується 303,6 т небезпечних хімічних речовин, з них аміаку – 87,4 т, інших небезпечних хімічних речовин – 216,2 т. Ці підприємства розподілені по ступенях хімічної небезпеки наступним чином: III ступеню - 4 підприємства, IV ступеню – 13 підприємств. Найбільше хімічно небезпечних об'єктів зосереджено у м.Чернігів (5).

Практично на всіх аміачно-холодильних установках області експлуатується обладнання, яке відпрацювало встановлений термін роботи і потребує капітального ремонту або заміни. Рівень ризику виникнення на них аварійних ситуацій, пов'язаних з викидом аміаку, залишається дуже високим.

В області є низка небезпечних об'єктів (територій), становище яких потребує вирішення екологічних проблем, пов'язаних з небезпекою для навколишнього середовища. Це об'єкти, на яких, або навколо яких, існують проблеми, пов'язані із забрудненням довкілля, включаючи об'єкти, що виробляють, використовують або зберігають хімічні, біологічні речовини, у т.ч. шламонакопичувачі, золівдвали, цвинтарі, скотомогильники та інші.

Особливу небезпеку становить утворення і накопичення токсичних відходів, серед яких найнебезпечнішими є відходи із вмістом важких металів, нафтопродукти, непридатні до застосування пестициди.

На території області утворилось 804,547 т небезпечних відходів I-III класу, з них: відходів I класу безпеки – 120,451 т, II класу безпеки – 364,366т, III класу безпеки – 319,730т.

В області відходи I-III класів безпеки утворюються на 308 підприємствах області (за даними статзвітності).

Основна кількість відходів утворюється у більш розвинених промислових зонах області – містах Чернігів та Прилуки. Найбільше відходів утворюється в результаті діяльності підприємств переробної промисловості.

На даний час практично вирішена проблема поводження з промисловими відходами I-III класів безпеки. Вжиття організаційних та

адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

Залишається напруженою ситуація із розміщенням золи, що утворюється при спалюванні вугілля на КЕП «Чернігівська ТЕЦ», де накопичено понад 2915892,905 т золи та швидко продовжують заповнюватись резервні площі для її зберігання.

В м. Чернігів розміщення рідких токсичних відходів проводиться в ставку-накопичувачі, збудованому в 1991 році з частковим забезпеченням природоохоронних вимог. За попередній період на ставках, які виведені з експлуатації, з 1985 року накопичено відходів близько 130 тис. м³. Санітарно-захисна зона (3000 метрів) об'єкту не витримана.

Дослідженнями впливу ставків на навколишнє природне середовище зафіксовано розширення ореолу забруднення ґрунтових вод, забруднення атмосферного повітря продуктами випаровування, забруднення ґрунтів прилеглих територій важкими металами. Ставки негативно впливають на всі компоненти навколишнього природного середовища і підлягають закриттю і рекультивації. З липня 2005 року експлуатація об'єкту припинена. На даний час відходи в ставках-накопичувачах не розміщуються, але негативний вплив об'єкта на довкілля залишається.

Наприкінці минулого століття були накопичені і зберігаються на складах райагрохімів та сільгоспідприємств заборонені і непридатні до використання хімічні засоби захисту рослин, які представляють собою суміші декількох хімічних речовин і представляють значну небезпеку для довкілля та населення. Їх дослідження не проводилося і відповідно клас хімічної та вибухопожежної небезпеки не визначений. Станом на 01.01.2014 року на території області існує 49 місць, в яких обліковується 268,6 тонни непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі ХЗЗР). Стан 29 складських приміщень незадовільний.

Господарська діяльність людини створює одну із самих гострих проблем нашої цивілізації – проблему захисту природного середовища від негативного впливу відходів виробництва і споживання. Все те, що виробляється, споживається і видобувається, рано чи пізно перетворюється у відходи.

Тверді побутові відходи (ТПВ), що утворюються в результаті життєдіяльності населення області, складуються на 14 полігонах і 312 сміттєзвалищах, які займають площу понад 389 га.

За даними статистики, щорічно кількість відходів, які розміщуються на сміттєзвалищах області, становить більше 326 тис. тонн. Їх заповнення не супроводжується оптимізацією технології експлуатації, зростанням технічної оснащеності та вдосконаленням схем санітарної очистки. На більшості об'єктів відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу. Коштів вистачає лише на приведення

об'єктів до мінімальних вимог експлуатації (впорядкування обвалування та під'їзних шляхів, розчистка водовідвідних каналів, ущільнення відходів).

Існує нагальна проблема по впровадженню інноваційних технологій, зокрема, для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами.

У господарському комплексі області функціонує 637 пожежо- і вибухопожежонебезпечних об'єктів, з них найнебезпечнішими є: Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів, Мринське виробниче управління підземного зберігання газу, нафтогазовидобувне управління «Чернігівнафтогаз», Державна організація комбінат «Айстра», ПАТ «Млибор», Гнідинцівський газопереробний завод, Чернігівський та Бахмацький газонаповнювальні пункти, Прилуцька та Менська газонаповнювальні станції, об'єкти ДП ДАК «Хліб України», ПАТ «Прилуцький хлібзавод» тощо. Ці підприємства експлуатують понад 150 потенційно небезпечних об'єктів підвищеної небезпеки, у тому числі 4 нафтопромисли («Лесяківський», «Гнідинцівський», «Прилуцький» і «Талалаївський»), 2 підземних сховища газу («Олишівське» в Чернігівському районі об'ємом 600 млн. куб. м та «Червоно-Партизанське» у Носівському районі, об'ємом 3 млрд. куб. м).

Переважна кількість цих об'єктів розташована на території міст Чернігів, Прилуки, Ніжин та Варвинського, Прилуцького і Козелецького районів.

Абсолютна більшість підприємств області працює на морально застарілому обладнанні, яке використовується понад 20-30 років і більше. Дефіцит інвестицій практично блокує процес оновлення основних фондів промисловості і сільського господарства. Кризовий стан економіки викликав різке падіння технологічної, виробничої, трудової дисципліни, а безвідповідальне ставлення керівників підприємств і населення до виконання правил та норм пожежної безпеки на виробництві та в побуті негативно впливають на реальний рівень пожежної безпеки в області.

Підвищену екологічну безпеку становлять трубопроводи, резервуарні парки нафтопродуктів, зливно-наливні естакади, газонаповнювальні компресорні станції, тощо. Довжина трубопроводів загального користування, які проходять по території області, складає 12382,64 км, з них: 11918,44 км газопроводів. Головною проблемою трубопровідного транспорту, що суттєво впливає на стан техногенної безпеки, є наявність значної кількості основних засобів виробництва із понаднормативними строками експлуатації. Незадовільний стан трубопроводів призводить до їх розгерметизації і супроводжується розливом і потраплянням нафтопродуктів у ґрунт, забрудненням поверхневих та ґрунтових вод.

Аналіз пожежної ситуації в лісах за останні роки свідчить, що формується вона переважно під впливом антропогенних факторів та природних умов. Це, насамперед, необережне поводження з вогнем людей, що разом із погодними умовами (тривалий період сухої погоди, низька

відносна вологість повітря, високий температурний фон, сільськогосподарські пали, блискавки тощо) значною мірою обумовлює їх виникнення та інколи розповсюдження на значних площах. Загальна площа зони поширення можливих пожеж в екосистемах на території області становить 357,0 тис. га, у тому числі лісових – 226,0 тис. га (31,7% від загальної площі земель лісового фонду) та польових – 131,0 тис. га (27% від площі сільськогосподарських угідь). Поширення лісових пожеж на значних територіях може створювати реальну загрозу для життя людей, об'єктів господарювання та відпочинку.

Ймовірність загрози за коефіцієнтом пожежної небезпеки для Чернігівщини дещо вище від середньоукраїнської.

Показники імовірності виникнення великих пожеж та найбільші масштаби пошкоджень і матеріальних збитків характерні для лісів, де можливе виникнення пожежної небезпеки III-V класів, особливо на території Городнянського, Козелецького, Корюківського, Новгород-Сіверського і Семенівського районів. Загальна площа таких лісів в області складає близько 226,0 тис. га.

Пожежонебезпечний період 2013 року розпочався у квітні. Протягом пожежонебезпечного періоду 2013 року зареєстровано 39 пожеж настилу в лісі на загальній площі 36,03 га. Прямі збитки від пожеж склали 3,5 тис. гривень. За цей же період минулого року в лісових масивах виникло 28 пожеж на загальній площі 12,19 га.

Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації протягом року постійно проводилась профілактично-роз'яснювальна робота через засоби масової інформації, власний веб-сайт щодо виконання заходів пожежної безпеки, правил поведінки та пояснення наслідків можливого виникнення пожеж в навколишньому середовищі.

До транскордонних небезпек області відносяться можливі аварії з викидом 10 % активності на Курській, Смоленській АЕС (Росія), Ігналінській АЕС (Литва); з викидом до 50% активності – крім вищезгаданих, на Калінінській, Нововороніжській АЕС (Росія) і на АЕС, що розташовані в Болгарії, Угорщині та Чехії і Словачії.

Крім аварій на АЕС, до транскордонних небезпек відносяться аварії і катастрофи на підприємствах хімічної промисловості, які розміщені в прикордонних районах.

Поблизу населеного пункту Речиця на Дніпрі в районі нафтогазовидобування знаходиться Білоруський газопереробний завод, а в самому місті – гідролізно-дріжджовий завод. У Мозарі (р. Прип'ять) знаходиться нафтопереробний завод, в Калінковичах – завод побутової хімії.

Певну небезпеку для області можуть становити підприємства хімічного виробництва в Росії, які розташовані на річках, русла яких проходять і по території нашої області. До них відносяться: завод по виробництву фосфорних добрив біля м. Брянська на р. Десна; один із найбільших у Європі комбінат миючих засобів в Шебекіно; Курський

комбінат синтетичного волокна і Курський завод гумотехнічних виробів (на р. Сейм).

Для централізованого водопостачання використовуються харківський, бучацький, верхньо- і нижньокрейдяний водоносні горизонти.

Централізованим водопостачанням охоплено 61,1% населення області, із них 19,0 % - сільське населення.

Проблемами безпеки питної води систем централізованого водопостачання комунальних водопроводів продовжує залишатись значна зношеність водопровідних мереж. Наразі незадовільний стан систем централізованого водопостачання сільського населення зумовлений тим, що більша частина сільських водопроводів стала безгосподарною через розформування сільських колективних господарств та несвоєчасну передачу у власність органів місцевого самоврядування.

Більшість сільського населення Чернігівської області користується питною водою з джерел децентралізованого водопостачання – колодязів громадського користування.

Централізованими системами водовідведення забезпечені 43 населені пункти (2,8% від їх загальної кількості), а саме: 15 міст (94,0% від їх загальної кількості), 14 селищ міського типу (48,3% від їх загальної кількості) та 14 сільських населених пунктів (1,0 % від їх загальної кількості).

Водовідведення господарсько-побутових та виробничих стічних з міських та селищних каналізаційних мереж Чернігівської області проводиться на 23 комплекси очисних споруд повної штучної біологічної очистки стічних вод, з яких 17 комплексів працюють зі скидом зворотних вод у водні об'єкти, 3 - без скиду очищених стічних вод у водні об'єкти та 3 комплекси взагалі не працюють.

На сьогоднішній день підтримуються в задовільному технічному стані каналізаційні мережі та комплекси очисних споруд в містах з значною кількістю населення та де здійснюють виробничу діяльність підприємства. В сільській місцевості в зв'язку з зупинкою підприємств, відсутністю достатньої матеріально-технічної бази і фахівців та зменшенням об'ємів водокористування комплекси очисних споруд біологічної очистки взагалі не використовуються, або експлуатуються з порушенням технологічних регламентів.

В дев'яти населених пунктах відведення комунально-побутових стічних вод проводилось на поля фільтрації, які є одним із найбільш застарілих методів очистки стічних вод. В тому числі відведення стічних вод на поля фільтрації проводилось з районних центрів, де проживає значна кількість населення та проводять діяльність виробничі підприємства в м. Городня Городнянського району, в смт. Сосниця Сосницького району та в м. Носівка Носівського району. Питання щодо будівництва нових сучасних комплексів очисних споруд, які можуть забезпечити зменшення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище не вирішується.

Не працюють комплекси очисних споруд в смт. Талалаївка, с.Наумівка та смт. Срібне. В смт. Талалаївка та смт. Срібне для розміщення стічних вод використовуються поля фільтрації колишніх тваринницьких комплексів. В с. Наумівка Корюківського району видалення стічних вод проводиться на мулові майданчики колишнього комплексу очисних споруд.

У напівзруйнованому стані знаходяться комплекси очисних споруд Куликівського виробничого управління житлово-комунального господарства, Бахмацького міського комплексу очисних споруд, комунального підприємства «Вода» Коропської селищної ради. Працюють з порушенням технологічного регламенту очисні споруди штучної біологічної очистки комунального підприємства «Господар» смт. Варва, комунального підприємства «Ніжинського управління водопровідно-каналізаційного господарства», комунального підприємства «Ладан-житлосервіс», комунального підприємства водоканалізаційного господарства «Ічень».

Найбільшу загрозу навколишньому середовищу становлять безхазяйні свердловини, контроль за станом яких майже втрачено. Незважаючи на щорічне проведення на території області робіт по ліквідаційному тампонажу свердловин, їх кількість не тільки не зменшується, а навпаки зростає. При переході права власності на земельні ділянки, новими власниками приймаються рішення щодо доцільності використання розташованих на них артсвердловин, непотрібні кидаються напризволяще і залишаються поза контролем та регулюванням.

Крім того, проводиться масове буріння нових свердловин. Роботи ведуться без оформлення відповідних дозволів, проекти виконання робіт не розробляються, пробурені свердловини не ставляться на облік, здійснюється самовільне водокористування.

Загальні обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення по Чернігівській області протягом 2005-2008 років збільшувались, в 2011 році дещо стабілізувались, а в 2013 році спостерігалось зменшення викидів на 2,7% в порівнянні з минулим роком. Опосередковано на ці процеси вплинули кризові явища в економіці держави, що загальмувало темпи промислового виробництва.

З метою реалізації державної політики в сфері охорони атмосферного повітря, спрямованої на зменшення забруднення атмосферного повітря, протягом останніх десяти років зусилля були направлені на переведення теплогенеруючих установок з твердого палива на природний газ.

Сьогодні, для подолання газової залежності, пропонується переведення їх на альтернативні види палива – вугілля, мазут, торфобрикети тощо. Незважаючи на безсумнівну необхідність пошуку та запровадження інших джерел теплової енергії, слід враховувати, що газ залишається найбільш екологічно чистим видом палива і використання інших існуючих видів призведе до значного збільшення номенклатури та

обсягів викидів забруднюючих речовин. Для досягнення діючих нормативів викидів необхідно буде встановлювати нові типи обладнання або розробляти заходи по зменшенню викидів, що неможливо вирішити в короткі терміни.

За попередніми розрахунками при використанні в якості палива вугілля, обсяги викидів забруднюючих речовин зростуть у 26 разів в порівнянні з використанням природного газу, при використанні мазуту – в 10 разів, торфу – у 8 разів. Тому при прийнятті рішень щодо переведення обладнання на альтернативні види палива необхідно враховувати екологічну складову цього питання.

Внаслідок діяльності окремих військових частин в області продовжує залишатись гостра проблема щодо забруднення нафтопродуктами навколишнього природного середовища.

Нафтохімічне забруднення зони аерації ґрунтів та підземних водоносних горизонтів в м. Прилуки Чернігівської області пов'язане з функціонуванням колишньої військової частини Міністерства оборони України. Забруднення ґрунтів та підземних вод нафтопродуктами на території військової частини сталося внаслідок експлуатації складів паливно-мастильних матеріалів та ділянки нафтопродуктопроводу між складами у період з 1954 по 1991 роки. За результатами досліджень встановлено, що на даний час у водоносних горизонтах та зоні аерації ґрунтів знаходиться 17795 тонн нафтопродуктів та зроблено висновок про необхідність прийняття термінових заходів для локалізації і ліквідації негативних наслідків із метою недопущення подальшого поширення нафтопродуктів.

Останні роботи по ліквідації забруднення проводились протягом 2006 року. В 2007 році ТОВ «ЕкоГідроГео» розроблений робочий проект «Природовідновлювальні роботи по локалізації та ліквідації наслідків забруднення нафтопродуктами ґрунтів та ґрунтових вод складів пального, підземного трубопроводу та прилеглої території колишньої військової частини А», загальна вартість запроєктованих робіт становить 2613 тис. грн. в цінах 2007 року. Проект не реалізується через відсутність фінансування.

Аналогічна ситуація з забрудненням нафтопродуктами зони аерації ґрунтів існує і на території в/ч в м. Ніжин, яка з 1999 року підпорядкована Міністерству надзвичайних ситуацій. Тут теж роботи по очистці призупинені ще у 1998 році і проблема з ліквідації забруднень навколишнього природного середовища залишається не вирішеною.

Незважаючи на впровадження комплексу заходів по захисту постраждалого населення, стан здоров'я жителів населених пунктів радіаційно-забрудненої зони, за даними управління охорони здоров'я облдержадміністрації, має стійку тенденцію до погіршення, про що свідчить зростання показників захворюваності, хворобливості, смертності та виходу на інвалідність.

9.2 Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

Державний реєстр об'єктів підвищеної небезпеки містить докладні відомості про понад 17 тис. об'єктів, до числа яких входять промислові підприємства, шахти, кар'єри, магістральні газо-, нафто- і продуктопроводи, гідротехнічні споруди, вузлові залізничні станції, мости, тунелі, накопичувачі та полігони промислових відходів, місця збереження небезпечних речовин і ін.

Обласною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій затверджено «Перелік потенційно небезпечних об'єктів та підвищеної небезпеки, розміщених на території Чернігівської області».

Забезпечення екологічної безпеки на потенційно небезпечних об'єктах вимагає технічного переоснащення виробництва з впровадженням новітніх ресурсо- та енергозберігаючих технологій, посилення нагляду за неухильним виконанням вимог промислової безпеки на потенційно небезпечних об'єктах та удосконалення законодавства з питань екологічної безпеки.

Таб. 9.2.1. Перелік екологічно небезпечних об'єктів загальнодержавного та обласного рівня

Пор. №	Назва об'єкту	Вид економічної діяльності	Відомча належність (форма власності)
1.	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	Виробництво електричної енергії	комунальна
2.	ПАТ «Чернігівське Хімволокно»*	Виробництво хімічних волокон	колективна
3.	КП «Чернігівводоканал»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
4.	ВАТ «ЧеЗаРа»	Виробництво електронних приладів	колективна
5.	ПрАТ «КСК «Чексіл»	Виробництво тканин	колективна
6.	Полігон твердих побутових відходів Чернігівської міської ради	Видалення відходів	комунальна
7.	Ставки-накопичувачі рідких промислових відходів підприємств	Видалення відходів	комунальна
8.	ДКП «Бахмач – Водсервіс»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
9.	ПАТ «Бобровицький молокозавод»	Виробництво продуктів харчування	колективна
10.	КП «Господар» смт.Варва	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
11.	Гнідинцівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта»	Переробка природного газу	державна

12.	Городнянське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг з водовідведення	комунальна
13.	КП «Козелецьводоканал»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
14.	Куликівське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг з водовідведення	комунальна
15.	ПрАТ «Новгород – Сіверський сирзавод»	Виробництво продуктів харчування	колективна
16.	ПАТ «Корюківська фабрика технічних паперів»	Виробництво шпалер	колективна
17.	Філія «Менський сир» ППКФ «Прометей»	Виробництво продуктів харчування	колективна
18.	Полігон твердих побутових відходів Ніжинської міської ради	Видалення відходів	комунальна
19.	ДП НП «Очисні споруди» КП НУВКГ	Надання послуг з водовідведення	комунальна
20.	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу	Зберігання природного газу	державна
21.	ПАТ «Носівський цукровий завод»	Виробництво цукру	колективна
22.	ПАТ Тютюнова компанія «В.А.Т-Прилуки»	Виробництво тютюнових виробів	колективна
23.	Полігон твердих побутових відходів Прилуцької міської ради	Видалення відходів	комунальна
24.	КП «Прилукитепловодопостачання»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
25.	ПАТ «Линовицький цукровий завод «Красний»	Виробництво цукру	колективна
26.	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів	Транспортування природного газу	державна
27.	Щорське ПрАТ «Комунальник»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна

*- підприємство банкрут

9.3 Радіаційна безпека

9.3.1 Стан радіаційного забруднення Чернігівщини

Значна територія Чернігівської області зазнала радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Формування радіоактивного забруднення території області після аварії на Чорнобильській АЕС відбувалось, коли в складі газо-аерозольної фази переважали легко летючі радіоактивні елементи, головними з яких були радіоізотопи йоду та цезію. На відстані до 50 км від реактора в Чернігівському та Ріпкинському районах області утворився ряд невеликих по площі аномалій з щільністю забрудненості цезієм-137 більше, ніж 5 Кі/км², а на окремих ділянках – понад 15 Кі/км². Таким чином, основними радіонуклідами, які визначають радіаційний стан на забрудненій території, є цезій-137 і стронцій-90.

Майже 1735 тис. га території області зазнала радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС і потребує екологічного оздоровлення та проведення комплексу протирадіаційних заходів, в тому числі 42,9 тис. га сільськогосподарських угідь.

Спостереження за щільністю забруднення ґрунту і рівнями забруднення рослинної продукції радіонуклідами проводиться з 1986 року Чернігівською філією ДУ «Держґрунтохорона» в чотирьох районах області на 6 стаціонарних пунктах.

Моніторинг радіологічних даних проводиться в ґрунті та рослинницькій продукції, які характеризуються такими показниками:

- рівень гама-фону – 8-10 мкР/год;
- щільність забруднення радіо цезієм – 0,28-0,72 Кі/кв.км;
- щільність забруднення радіостронцієм – 0,08-0,30 Кі/кв.км

За результатами дозиметричних вимірювань гамма-фон в забруднених районах на сьогодні складає від 8 до 40 мкР/год.

В цілому погодно-кліматичні та ландшафтно-геохімічні особливості забруднених територій області (велика кількість земель з торф'яно-болотяними та дерново-підзолистими ґрунтами в умовах підвищеної зволоженості) сприяють підвищенню біологічної доступності радіонуклідів та міграції їх по біологічних ланцюжках.

В залежності від рівнів забруднення ґрунту радіонуклідами, ландшафтно-геохімічних особливостей забруднених територій здійснюється перехід радіонуклідів з ґрунту в рослини. Визначення кількості забрудненої продукції дозволяє скласти оцінку радіаційної ситуації регіону. Динаміка рівнів забруднення радіоцезієм рослинної продукції вказує на те, що в останні роки не спостерігається їх суттєвого зниження, в основному вони стабілізувались. Незважаючи на переважно низькі рівні забруднення радіонуклідами харчової продукції місцевого виробництва, ще відмічаються випадки перевищення допустимих рівнів (ДР-2006) вмісту радіоцезію в продукції тваринного і рослинного походження. Ці випадки реєструються в своїй більшості у господарствах контрольованої зони, розміщених на територіях з забрудненістю ґрунту більше 1 Кі/кв.км.

На здійснення заходів з мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи протягом 2013 року по видатках, що фінансуються через ДСНС України, в область надійшло 3 млн.308,034 тис. гривень.

У 2013 році виконані роботи з дослідження понад 6,0 тис. зразків сільськогосподарської та харчової продукції; перевищення допустимого рівня вмісту радіонуклідів виявлено в 11 зразках грибів свіжих, в тому числі з Ріпкинського району – в 10 зразках, Сосницького району – в 1 зразку.

Радіаційний вплив, причиною якого можуть бути окремі виробництва, об'єкти і матеріали, є одним із найбільш небезпечних техногенних факторів, які мають негативний вплив на умови життя населення і навколишнє середовище. В Чернігівській області відсутні підприємства атомної енергетики, підприємства по видобуванню та переробці уранових руд, спецкомбінати та пункти по захороненню радіоактивних відходів. Проте, існують об'єкти, що використовують у господарській, медичній та науковій діяльності джерела іонізуючого випромінювання (ДІВ) і які потребують постійного контролю стану радіаційної безпеки.

Джерела іонізуючого випромінювання використовуються у вигляді радіоактивних речовин або генеруючих іонізуюче випромінювання пристроїв у медицині, промисловості, будівництві, наукових дослідженнях та інших галузях господарства. На підприємствах, в установах та організаціях області наявні лише закриті ДІВ (за винятком медичних закладів), рентгенапарати, еталонні та контрольні джерела.

Для поліпшення радіаційної ситуації, забезпечення зменшення накопичення радіонуклідів в організмі людини, обмеження надходження радіоактивних речовин з продуктами харчування місцевого виробництва необхідно відновити фінансування та виконання заходів з реабілітації території, яка зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Це вапнування, внесення достатньої кількості в необхідних співвідношеннях мінеральних добрив, застосування органічних добрив, які забезпечують бездефіцитний баланс гумусу в ґрунті, докорінне та поверхневе поліпшення природних кормових угідь, формування структури посівних площ з культур, які здатні менше накопичувати радіонукліди і таке інше. Значна нерівномірність, плямистість щільності забруднення ґрунту, істотна варіабельність його агрохімічних показників, а, отже, і нерівномірність забруднення пасовищного корму вимагає більш детального обстеження пасовищ, що дасть можливість уникнути використання найбільш забруднених площ.

9.3.2. Поводження з радіоактивними відходами

Спеціальну діяльність по поводженню з радіоактивними відходами, що утворюються при використанні джерел іонізуючого випромінювання в народному господарстві, виконує Державне спеціалізоване підприємство «Київський державний міжобласний спеціалізований комбінат».

У Чернігівській області розташовано 3 сховища радіоактивно-забруднених відходів дезактивації, утворених під час проведення робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – в Корюківському, Семенівському і Ріпкинському районах. Всі вони знаходяться в лісовій зоні, на безпечній відстані від населених пунктів (зони гарантованого добровільного відселення), малих рік і водойм, і не викликають загрозу довкіллю та здоров'ю населення. Але за результатами обстеження в 2012 році, технічний стан 2-х сховищ відходів (Ріпкинське і Семенівське) визнано незадовільним через відсутність, знищення та розкрадання огорожі, в'їзних воріт. Радіаційний стан сховищ – задовільний, параметри радіаційного контролю не перевищують узгоджені з органами Держсанепідслужби України «Рівні радіоактивного забруднення поверхні об'єктів, які знаходяться на контролі КДМСК Державної корпорації Українське державне об'єднання «Радон».

Основна маса радіоактивних відходів, що накопичуються в області, утворюється в результаті закінчення терміну експлуатації ДІВ, які використовувались на підприємствах, в установах та організаціях. За інформацією Північної державної інспекції з ядерної та радіаційної безпеки в області до радіаційно-небезпечних об'єктів віднесено: ДП «Чернігівстандартметрологія», Ніжинська експедиція з геофізичних досліджень у свердловинах Державного геофізичного підприємства «Укргеофізика», ПАТ «Слов'янські шпалери-КФТП», Комунальний лікувально-профілактичний заклад «Чернігівський обласний онкологічний диспансер». Також, на території області функціонують 10 установ, які використовують ДІВ у промисловості та науці.

Головним шляхом забезпечення радіаційної безпеки має бути забезпечення надійного контролю за станом радіаційної безпеки сховищ радіоактивно забруднених відходів дезактивації та під час використання джерел іонізуючого випромінювання.

9.3.3 Стан і проблеми зони відчуження Чорнобильської АЕС

Стан і проблеми зони відчуження Чорнобильської атомної станції не відносяться до компетенції Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1 Структура та обсяги промислового виробництва

Деякі підприємства промислового сектору Чернігівської області є основними виробниками окремих видів продукції в Україні. Серед них - ПАТ «Слов'янські шпалери-КФТП» - один з найбільших в Європі виробників шпалер; ПрАТ «Камвольно-суконна компанія «Чексіл» - основний виробник вовняних та напіввовняних тканин; ПАТ «Тютюнова компанія «В.А.Т.- Прилуки», яка є одним із найбільших високотехнологічних виробництв на українському тютюновому ринку; ПрАТ «Завод «Ніжинсільмаш» - один з провідних виробників на внутрішньому ринку обладнання для птахівництва; товариства «Виробниче підприємство «Пожспецмаш» та «Завод «Пожспецмаш» - єдині в Україні виробники пожежних машин; Чернігівська філія ПП «Компанія «Інекс Укр Паркет» - провідний виробник паркету і паркетної продукції в Україні; ТОВ «Новофіл» - виробник оплетеної еластомірної нитки в Україні.

За даними Головного управління статистики в Чернігівській області обсяги реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності та реалізованої промислової продукції по містах та районах Чернігівської області за 2013 рік наведено в табл. 10.1.1 та 10.1.2.

Табл. 10.1.1 Обсяг реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності за 2013 рік

	Код за КВЕД-2010	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу	
		тис.грн.	у % до всієї реалізованої продукції
Промисловість	В+С+D+E3 6	14085278,7	100
Добувна та переробна промисловість постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	В+С+D	14014017,2	99,5
Добувна та переробна промисловість	В+С	11085328,8	78,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	В	1587056,1	11,3
Переробна промисловість	С	9498272,7	67,4
з неї			
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10-12	6207091,5	44,1

Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15	348291,5	2,5
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	16-18	1485490,8	10,5
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	... ¹	... ¹
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	131427,7	0,9
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	–	–
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22, 23	253554,7	1,8
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24, 25	116004,7	0,8
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	26-30	731417,2	5,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	2928688,4	20,8
Забір, очищення та постачання води	E36	71261,5	0,5

¹ Інформація конфіденційна відповідно до Закону України “Про державну статистику”

Примітка. Короткострокові дані щодо обсягів реалізованої промислової продукції розроблено на підставі місячної звітності. Інформація за видами промислової діяльності сформована за функціональним принципом (по однорідних продуктах).

Табл. 10.1.2 Обсяг реалізованої промислової продукції по містах та районах за 2013 рік

	<i>Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу</i>	
	<i>тис.грн.</i>	<i>у % до всієї реалізованої продукції</i>
Чернігівська область	14085278,7	100,0
м.Чернігів	5731652,8	40,7
м.Ніжин	374425,3	2,7
м.Прилуки	3695348,9	26,2

райони		
Бахмацький	17000,5	0,1
Бобровицький	159008,9	1,1
Борзнянський	19581,2	0,1
Варвинський	174614,8	1,2
Городнянський	30429,4	0,2
Ічнянський	447487,4	3,2
Козелецький	131569,3	0,9
Коропський	17043,9	0,1
Корюківський	1266611,9	9,0
Куликівський	109030,4	0,8
Менський	861391,0	6,1
Ніжинський	189573,5	1,3
Н.-Сіверський	121172,9	0,9
Носівський	64578,3	0,5
Прилуцький	439771,1	3,1
Ріпкинський	79748,8	0,6
Семенівський	30041,3	0,2
Сосницький	54816,3	0,4
Срібнянський	–	–
Талалаївський	113,0	0,0
Чернігівський	36121,3	0,3
Щорський	34146,5	0,2

Примітка. Короткострокові дані щодо обсягів реалізованої промислової продукції розроблено на підставі місячної звітності.

10.2 Вплив на довкілля

Промисловий комплекс має першорядне місце серед забруднювачів навколишнього природного середовища відходами, викидами, стічними водами всіх видів виробництв, сільського та комунального господарств населених пунктів регіону та держави загалом.

Три підприємства області: КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради, КЕП «Чернігівська теплоелектроцентраль» ТОВ фірми «ТехНова» та ПАТ «Чернігівське Хімволокно» входять до «Переліку 100 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами довкілля в Україні» внаслідок

виробничої діяльності, розробленого Мінприроди України. На сьогодні ПАТ «Чернігівське Хімволокно» повністю зупинило виробничу діяльність.

Виключити повністю вплив антропогенної діяльності на стан довкілля в сучасних умовах нереально. Однак можливо і необхідно систематично вдосконалювати діючі, та впроваджувати нові норми й правила забезпечення гармонійного існування людини в природній системі.

Одним з перспективних напрямів такого вдосконалення повинна стати систематизація і широке та активне впровадження нормативно-правових актів щодо стандартизації в сфері використання, збереження та охорони довкілля на промислових та хімічно-небезпечних об'єктах

10.2.1 Гірничодобувна промисловість

На території Чернігівської області проводиться використання підконтрольних кар'єрів та розробка гірничо-видобувних підприємств області. Дана діяльність представлена підприємствами «Чернігівторф». Видобування вуглеводнів (нафти): Прилуцьке нафтогазовидобувне управління «Чернігівнафтогаз», ПАТ «Укрнафта». Видобування неенергетичних матеріалів – видобування крейди: ПАТ «Н.-Сіверський завод будівельних матеріалів»; видобування піску та глини: ТОВ «Папернянський кар'єр скляних пісків».

До підприємств добувної промисловості Чернігівської області (крім паливно-енергетичних підприємств), що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2013 році (за статистичними даними), відноситься 1 суб'єкт господарювання. Ним в повітря області викинуто 18,543 т забруднюючих речовин.

10.2.2 Металургійна промисловість

У 2013 р. випуск промислової продукції у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування становив 91,8%, у машинобудуванні – 81,3%.

До підприємств металургійної промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2013 році (за статистичними даними) відноситься 1 суб'єкт господарювання. Ним в повітря області викинуто 685,367 т забруднюючих речовин.

10.2.3 Хімічна та нафтохімічна промисловість

Протягом 2013 року, порівняно з попереднім роком, підприємства з виробництва хімічних речовин і хімічної продукції спрацювали з приростом. Обсяги виробництва хімічних речовини і хімічної продукції суттєво зросли на 16,1%.

До підприємств хімічної промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2013 році (за

статистичними даними) відносяться 3 суб'єкти господарювання. Ними в повітря області викинуто 0,888 т забруднюючих речовин.

ПАТ «Чернігівське Хімволокно» було одним з найбільших підприємств серед об'єктів хімічної промисловості області. Протягом 2013 року «Чернігівське Хімволокно» повністю зупинило діяльність. У зв'язку зі зменшенням замовлень споживачів на продукцію підприємства зупинено основне виробництво та робота підлеглих структурних підрозділів. Виробнича діяльність підприємства проводилась лише епізодично і в окремих структурних підрозділах. В зв'язку з зупинкою підприємства, скидання виробничих стічних вод у мережу зливової каналізації не здійснювався, в р. Білоус проводився скид лише дощових вод.

10.2.4 Харчова промисловість

Харчова та переробна промисловість, як і багато інших галузей народного господарства, є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище. Виробництво харчових продуктів супроводжується утворенням рідких, газоподібних та твердих відходів, що забруднюють гідросферу, атмосферу та ґрунти.

Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів домінує в промисловому комплексі Чернігівської області. Галузь об'єднує 78 підприємств, які забезпечують майже половину промислового виробництва області. Крім того, випуском харчових продуктів займаються структурні підрозділи непромислових організацій та малі підприємства.

Протягом 2013 року в обсягах реалізації 67,4% займала продукція переробної промисловості. Зокрема, частка підприємств із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів становила 44,1%.

Зросло виробництво замороженого м'яса великої рогатої худоби майже у 10 разів, свіжого чи охолодженого м'яса свиней – на 37,0%, молока рідкого обробленого – у 1,5 рази,

Основною проблемою екології харчових виробництв є проблема води. Усі підприємства потребують велику кількість води, що використовується безпосередньо в технології основного продукту (пивоварна, спиртова, цукрова), для миття обладнання та інших цілей. Більшість цієї води у вигляді забруднених стоків виводиться із процесу та надходить у навколишнє середовище.

На даний час на більшості харчових підприємств Чернігівської області застарілі, неефективні очисні споруди. Підприємства харчової промисловості скидають стічні води у водні об'єкти недостатньо очищеними.

Економічний механізм забезпечення безпеки довкілля не достатньо ефективний і не стимулює підприємства до організації ділень з очищення стічних вод.

10.3 Заходи з екологізації промислового виробництва

Для забезпечення покращання результатів в сфері охорони навколишнього природного середовища виробничо-господарська діяльність повинна базуватись на принципах: невиснажливого використання природних ресурсів; впровадження нових технологій, які забезпечують економію енергетичних і матеріальних ресурсів, утилізацію і повторне використання відходів; виробництва екологічно чистої продукції, яке характеризується незначним (екологічно безпечним) впливом на навколишнє природне середовище і людину; екологічного аудиту території і підприємств та моніторингу за станом природних ресурсів і якістю компонентів навколишнього середовища.

Результатів можна досягти шляхом забезпечення сталого (збалансованого) розвитку регіону; невиснажливого використання природних ресурсів, збереження і відновлення природного середовища під час господарської діяльності; врахування екологічних вимог і обмежень при прийнятті управлінських рішень щодо розвитку територій і видів виробничо-господарської діяльності; зниження рівнів забруднення атмосферного повітря, поверхневих вод, ґрунтів; безпечного для людей і навколишнього середовища поводження з промисловими відходами; проведення екологічного аудиту території і підприємств; створення ефективної системи моніторингу навколишнього природного середовища;

Істотним чинником негативного впливу на природні ресурси Чернігівської області є викиди в атмосферу, скиди недостатньо очищених стічних вод, продукування та накопичення відходів, небезпечних речовин. За 2013 рік Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації видано 117 дозволів на спецводокористування; 141 дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Крім того, 308 суб'єктам господарювання видано дозволи на розміщення відходів, які не відносяться до небезпечних, погоджено 418 лімітів на утворення та розміщення відходів, які не відносяться до небезпечних та затверджено 33 ліміти на утворення та розміщення відходів, які відносяться до небезпечних для подальшого стимулювання впровадження прогресивних маловідходних технологій.

Підприємствами області на протязі року проводились відповідні природоохоронні заходи. На КЕП «Чернігівська ТЕЦ» виконано щорічний ремонт мокрих золоуловлювачів пиловугільних котлів ст. № 1-4, капітальні ремонти котлів з відновленням антикорозійного захисту золоуловлювачів, обмурівки топочної камери котлів, заміною газоходів на котлі № 3 від золоуловлювачів до димової труби. Загальний обсяг витрат КЕП «Чернігівська ТЕЦ» за кошторисною вартістю склав 820 тис грн.

На підприємстві розроблено техніко-економічне обґрунтування реконструкції та модернізації підприємства з монтажем газотурбінної установки та котла утилізатора, що дасть змогу значно зменшити час експлуатації вугільних котлів та зменшити обсяги викидів майже на 1,4

тис. тонн на рік. Для досягнення затверджених Державних нормативів гранично допустимих обсягів викидів підприємством розроблено план заходів, реалізація якого закінчиться в 2017 році, при цьому планується зменшити обсяги викидів майже на 1,4 тис. тонн на рік.

Ще в червні 2012 року на сесії Чернігівської міської ради була прийнята стратегічна програма розвитку КЕП «Чернігівська ТЕЦ». Нею передбачено створення робочого проекту будівництва нового енергоблоку, який буде працювати по новій технології – технології циркуляційно-киплячого шару. Ця технологія повинна відповідати жорстким європейським вимогам з екології.

Комунальним підприємством «Чернігівводоканал», в рамках реалізації проекту Міжнародного банку реконструкції та розвитку «Розвиток міської інфраструктури», проведено заміну насосного обладнання на 5-ти каналізаційних насосних станціях на загальну суму 37,8 млн гривень.

На заміну та ремонт водопровідних та каналізаційних мереж підприємствами галузі витрачено коштів на загальну суму 5,4 млн гривень. З території об'єктів проводиться своєчасний вивіз твердих побутових відходів.

В м. Чернігів працює ТОВ «Новофіл» – підприємство спеціалізується на прядінні натуральних шовкових, штучних та синтетичних волокон. Саме виробництво є екологічно чистим, технологія - нова для нашої країни. Оснащене найсучаснішим енерго-зберігаючим обладнанням, застосовуються новітні технології виготовлення еластомірної нитки (спіральна позументна). Продукція – виробництво еластомірної нитки (спіральна позументна), яка використовується для виробництва трикотажу, сучасних тканин різних типів, панчішно – шкарпеткових виробів, чоловічої та жіночої нижньої білизни, сучасних корсетних виробів та тканин із мікрофібри. Підприємство створене за рахунок інвестицій іноземного капіталу. Для забезпечення та налагодження цього виробництва придбано та ввезено в Україну сучасне обладнання. Продукція відома і за рубежом.

Протягом 2013 р., за даними Головного управління статистики в області, на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами Чернігівщини було витрачено 219 млн грн, зокрема, 45% - на очищення зворотних вод, по 20% – на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату та поводження з відходами, 10% – на збереження біорізноманіття і середовища існування.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1 Тенденції розвитку сільського господарства

За інформацією Головного управління статистики у Чернігівській області, Чернігівщина має значний сільськогосподарський потенціал, за площею сільськогосподарських земель вона шоста в Україні. Природно-кліматичні умови області сприяють ефективному виробництву багатьох видів рослинницької продукції. В структурі посівних площ провідне місце займають зернові, технічні культури, картопле-овочева група та кормові культури.

Загальна площа земель області охоплює 3190,3 тис. га, з неї сільськогосподарські угіддя становлять 2068,4 тис. га (64,8%), з яких 70,3% – рілля та перелоги, 1,2% – багаторічні насадження, 14,8% – сіножаті та 13,7% – пасовища. У користуванні та власності сільськогосподарських підприємств знаходиться 971,5 тис. га сільськогосподарських угідь (47,0% всіх сільгоспугідь).

У структурі сільськогосподарського виробництва значне місце належить тваринництву: молочно-м'ясному скотарству, свинарству та птахівництву.

Господарствами всіх категорій у 2013 році одержано 3119,4 тис. т зерна (на 6,1% більше обсягу 2012 року), з них сільськогосподарськими підприємствами вироблено 2961,8 тис. т (94,9% загального збору), господарствами населення – 157,6 тис. т (5,1%). З одного гектара намолочено 46,7 ц зернових (у 2012 році – 43,2 ц з 1 га). У загальному виробництві зернових культур провідне місце належить кукурудзі – 72,2%, пшениці – 17,6%, житу – 4,9%, ячменю – 2,7%.

В 2013 році валовий збір картоплі склав 1,5 млн т, що становить майже 1,4 т на одного жителя області.

Таблиця 11.1.1 Валовий збір сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств

(тисяч центнерів)

Роки	Усі зернові культури	Цукро-ві буряки (фабричні)	Соняшник на зерно	Льондовгунець (волокно)	Картопля	Овочі	Кормові корені плоди	Кукурудза на силос і зелені корми	Усього трав на сіно		Плоди та ягоди
									однорічних	багаторічних	
2013	31236,2	2627,9	2863,8	2,3	15192,0	2098,1	4540,1	5410,5	647,2	1967,4	162,3

Посів озимих культур під урожай 2014 року виконано на площі 205,4 тис. га озимих культур на зерно, у тому числі, озимої пшениці посіяно 162,7 тис. га (100,2% до 2012 року), жита – 41,0 тис. га (53,3%).

Сільгосптоваровиробниками області у 2013 році придбано 866 одиниць сільськогосподарської техніки на загальну суму 384,0 млн грн, що на 29,9 млн грн (+8%) більше ніж у 2012 році.

У 2013 році введено в експлуатацію 2 зернозберігальних комплекси: у ТОВ «Маяк» потужністю 6,5 тис. т (Носівський район) і 1-ша черга будівництва потужністю 42 тис. т у ТОВ «Малодівицьке ХПП» (Прилуцький район). Всього на початок 2014 року в області діють 30 сертифікованих елеваторів. У 2013 році реконструйовано (побудовано) та введено в експлуатацію 26 сушарок загальною потужністю 18,8 тис. т на добу. Сільськогосподарськими підприємствами області введено в експлуатацію 9 об'єктів молочного напрямку на 3,9 тис. голів.

За даними обласного Головного управління статистики на 1 листопада 2013 р. в області налічувалося 622 фермерські господарства, з них – 485 діючі. У власності та користуванні фермерів знаходилося 98,1 тис.га сільгоспугідь, у тому числі 90,9 тис.га ріллі. На одне господарство в середньому припадало 157,7 га сільськогосподарських угідь.

Таблиця 11.1.2. Валовий збір зернових культур у всіх категоріях господарств

(тисяч центнерів)

Роки	Усі зернові культури	у тому числі									
		пшениця		жито		ячмін ь ярий	овес	просо	гречк а	Куку- рудза на зерно	Зерно - бобов і
		озима	яра	озиме	яре						
2013	31236,2	5362,8	119,8	1526,0	–	773,2	444,4	29,1	137,3	22555,2	216,5

В таблиці 11.1.2 відображено збір зернових культур всіма категоріями господарств Чернігівської області.

Фермерськими господарствами у 2013 р. вироблено 4,5% продукції сільського господарства області, а саме: зернових – 180,5 тис.т, цукрового буряка (фабричного) – 13,7 тис.т, картоплі – 31,9 тис.т, овочів – 0,4 тис.т, м'яса в забійній вазі – 1,8 тис.т, молока – 17,8 тис.т.

У минулому році фермери отримали прибутки від реалізації всієї продукції рослинництва, крім овочів. Економічно вигідним було й вирощування свиней та овець, виробництво молока.

11.2 Вплив на довкілля

Ґрунтовий покрив, рівнинність території і агрокліматичні умови фізико-географічних зон Полісся і Лісостепу, в межах яких розташована Чернігівська область, визначають оптимальне природне середовище для ведення сільського господарства.

Земельний фонд Чернігівської області станом на 01 січня 2014 року складав 3190,3 тис. га, з яких 2068,4 тис. га (64,8 %) зайнято сільськогосподарськими угіддями, у складі яких рілля становить 68,3 %,

що свідчить про високе аграрне навантаження та розораність ґрунтів території. Це спричиняє їх деградацію, а саме погіршення властивостей, родючості і якості земельних ресурсів.

На території Чернігівської області намітилась досить складна ситуація, пов'язана зі зменшенням вмісту гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію та азоту, масштабним проявом процесу підкислення, засолення і проявом ерозії ґрунтових ресурсів. Це свідчить про необхідність проведення природоохоронних заходів щодо збереження та підвищення продуктивності земельних ресурсів.

11.2.1 Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

Сучасні системи землеробства повинні бути енерго- і ресурсозберігаючими та забезпечувати з застосуванням особливостей ґрунтово-кліматичної зони, максимальну продуктивність сільськогосподарських культур з бажаними показниками якості, забезпечувати розширене відтворення родючості ґрунтів та максимальний рівень біологізації.

На Чернігівщині ґрунтовий покрив сформований, в основному, малогумусними ґрунтами легкого гранулометричного складу, що визначило їх низьку ємність вбирання, невисоку буферність, малу насиченість ґрунтовими колоїдами, а відтак, підвищену вразливість від техногенного та антропогенного впливу. Інтенсивне використання ґрунтів, значний антропогенний вплив на них зумовлюють необхідність постійного контролю за рівнем родючості.

Одним з найефективніших ресурсних засобів підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування органічних та мінеральних добрив.

За повідомленням Чернігівської філії ДУ «Держґрунтохорона», згідно із статистичними даними, під урожай 2013 року в сільськогосподарських підприємствах області було внесено 926 тис. ц поживних речовин мінеральних добрив, що на 207 тис. ц більше, ніж у попередньому році. Збільшення обсягів внесення мінеральних добрив відбулося в основному за рахунок азотних добрив – 158 тис. ц. На 27 тис. ц збільшилися обсяги внесення фосфорних та на 22 тис. ц калійних добрив.

В середньому по області на 1 гектар посівної площі було внесено 99 кг поживи, з них: азоту – 71, фосфору та калію по 14 кг (табл. 11.2.1.1).

Таблиця 11.2.1.1 Внесення мінеральних та органічних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами

	2013
Загальна посівна площа, тис. га	933,9
Мінеральні добрива:	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. ц	926
У тому числі:	
азотних, тис. ц	667
фосфорних, тис. ц	127
калійних, тис. ц	132
азотно-фосфорно-калійних, тис. ц	926
Удобрена площа під урожай, тис. га	778,9
% удобреної площі	83
Внесено на 1 га, кг	99
У тому числі:	
азотних, кг	71
фосфорних, кг	14
калійних, кг	14
азотно-фосфорно-калійних, кг	99
Органічні добрива:	
Всього внесено органічних добрив, тис. т	626,3
Удобрена площа, тис. га	41,9
% удобреної площі	4,5
Внесено на 1 га, т	0,7

Збільшилась не тільки кількість застосованих мінеральних добрив, а й площа, на яку вони вносились. Удобрена площа мінеральними добривами склала 83% від загальної посівної площі, яка порівняно із 2012 роком збільшилась майже на 100 тис. га.

В 2013 році ситуація з виробництвом і застосуванням органічних добрив залишилась на рівні 2012 року і становила 0,7 т/га. Удобрено органікою 41,9 тис. га, що становить 4,5% від загальної посівної площі.

Далі відображено розподіл земельної площі та сільськогосподарських угідь:

Таблиця 11.2.1.2 Розподіл земельної площі та сільськогосподарських угідь на 01.01.2014 р. (тис.га)

	Загальна земельна площа	Сільськогосп одарські угіддя	У тому числі		
			рілля	сіножа ті	пасовища
Усього земель	3190,3	2068,4	1415,3	307,1	283,0
Землі сільськогосподарських підприємств	996,6	971,5	864,5	59,4	46,5
державних	27,0	21,0	19,2	0,8	0,7
недержавних	969,6	950,5	845,4	58,6	45,8
у тому числі землі	115,8	114,8	100,8	7,6	6,2

фермерських господарств					
Землі громадян	781,2	462,2	435,0	148,2	132,3
Землі користувачів інших категорій	1412,5	334,7	115,7	99,5	104,2

За даними Головного управління Держземагенства у Чернігівській області

За даними Держсільгоспінспекції в Чернігівській області в останні роки, в цілому по області спостерігається позитивна динаміка по внесенню мінеральних добрив, біологізації землеробства тощо. Розроблено 36 проектів землеустрою щодо еколого-економічного обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь, з них 19 проектів пройшли державну земельпорядну експертизу. Найбільша кількість розроблених проектів на території Ніжинського району – 6 шт., Чернігівського району – 6 шт. Прилуцького району – 4 шт.

Внесення органіки та мінеральних добрив, за даними Державної служби статистики України, протягом 2013 року під посіви всіх сільськогосподарських культур регіону відображено в табл. 11.2.1.3, 11.2.1.4.

Таблиця 11.2.1.3 Внесення органічних добрив під посіви всіх сільськогосподарських культур

	Усього, тис.т			На 1 га посівної площі, тонн		
	2013	2012	2013 у % до 2012	2013	2012	2013 у % до 2012
Україна	9602,6	9636,9	99,6	0,5	0,5	100,0
Чернігівська	626,4	676,2	92,6	0,7	0,7	100,0

Державною інспекцією сільського господарства в Чернігівській області та Чернігівською філією ДУ «Держгрунтохорона» розроблено план спільних заходів на наступний, 2014 рік, щодо покращення якісного стану ґрунтів, підвищення родючості ґрунтів, основними напрямками з яких є: проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення та здійснення моніторингу поповнення ґрунту органічною речовиною на землях сільськогосподарського призначення; здійснення моніторингу за станом забезпечення мінеральними добривами в сільгоспідприємствах області; здійснення контролю за станом внесення мінеральних добрив та станом хімічної меліорації ґрунтів; здійснення моніторингу проведення хімічної меліорації ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення.

*Таблиця 11.2.1.4 Внесення мінеральних і органічних добрив
під урожай 2013 року
Під посіви всіх сільськогосподарських культур*

	<i>Мінеральні добрива (у поживних речовинах)</i>					<i>Органічні добрива</i>	
	<i>усього, тис.ц</i>	<i>у тому числі</i>			<i>на 1 га посівної площі, кг</i>	<i>усього, тис.т</i>	<i>на 1 га посівної площі, тонн</i>
		<i>азотні, тис.ц</i>	<i>фосфорні (вкл. фосфо- ритне борошно), тис.ц</i>	<i>калійні, тис.ц</i>			
Україна	14894,9	10409,1	2358,2	2127,6	79	9602,6	0,5
Чернігівська область	925,8	667,2	126,9	131,7	99	626,4	0,7
	<i>Під посіви зернових та зернобобових культур (без кукурудзи)</i>						
	198,4	143,8	26,6	28,0	73	125,1	0,5
	<i>Під посіви пшениці</i>						
	143,4	106,2	18,1	19,1	108	49,8	0,4
	<i>Під посіви кукурудзи на зерно</i>						
	455,2	361,6	47,0	46,6	132	142,6	0,4
	<i>Під посіви технічних культур</i>						
	230,5	132,8	48,5	49,2	98	38,2	0,2
	<i>Під посіви цукрових буряків (фабричних)</i>						
	15,0	7,0	3,2	4,8	255	0,1	0,0
	<i>Під посіви соняшнику на зерно</i>						
	118,1	71,8	24,6	21,7	89	30,2	0,2
	<i>Під посіви ріпаку</i>						
	64,6	39,4	12,1	13,1	144	6,0	0,1
	<i>Під посіви сої</i>						
	31,9	14,1	8,4	9,4	66	1,9	0,0
	<i>Під картоплю</i>						
15,5	5,7	3,4	6,4	325	34,1	7,2	
<i>Під овочі</i>							
0,4	0,2	0,1	0,1	150	0,5	1,9	
<i>Під багаторічні насадження (сади, ягідники, виноградники та інші)</i>							
–	–	–	–	–	0,0	10,3	
<i>Під природні сінокоси та пасовища</i>							
0,1	0,0	0,0	0,1	143	–	–	
<i>Під трави сіяні (однорічні та багаторічні)</i>							
8,2	7,7	0,2	0,3	15	44,9	0,8	

Враховуючи, що за рахунок добрив формується понад 50% приросту урожаю, то використання добрив рахується пріоритетним напрямком в агротехнологіях.

Недостатні обсяги застосування добрив, відсутність інших значних джерел поповнення ґрунту елементами живлення обумовили, починаючи з 1993 року, формування гостродефіцитного балансу поживних речовин та гумусу.

11.2.2 Використання пестицидів

За інформацією обласної Державної фітосанітарної інспекції на території Чернігівської області було використано пестицидів і біопрепаратів та їх залишки за 2013 рік (загальні зведені дані по групах):

(тонн)				
Найменування груп засобів захисту рослин	Залишок на 01.01.2013 року	Надійшло в область за 2013 року	Використано за 2013 рік	Залишок на 01.01.2014 року
Інсектициди та акарициди		73,7	73,7	-
Фунгіциди		154,0	154,0	-
Препарати для протруювання насіння		85,0	85,0	-
Гербіциди		895,1	895,1	-
Десиканти		157,9	157,9	-
Родентициди		12,6	12,6	-
Всього пестицидів		1378,3	1378,3	
Біопрепарати		10,95	10,95	-
Разом		1389,25	1389,25	-

За даними Чернігівської філії ДУ «Держгрунтохорона» визначення вмісту залишкових кількостей пестицидів проводилось на сільськогосподарських угіддях, де відбирались сигнальні зразки.

В 2013 році на сільськогосподарських угіддях відібрано 120 зразків ґрунту. Із них в 6 зразках знайдені залишки ДДТ та в 2 зразках – залишки симазину та прометрину. Перевищень гранично допустимої концентрації не виявлено. Максимальний вміст залишкової кількості ДДТ становить 0,02 мг/кг при ГДК – 0,1мг/кг, симазину 0,1 мг/кг при ГДК – 0,2 мг/кг та прометрину 0,02 мг/кг при ГДК – 0,5 мг/кг.

11.2.3 Екологічні аспекти зрошення та осушення земель

Наслідком меліорації, як правило, є суттєва зміна елементів водного балансу, особливо випаровування та річковий стік. Необхідність меліорації земель визначається кліматичними умовами території. Тривале зрошення спричинює низку екологічних проблем. Головна з них – це вторинне засолення ґрунтів, що виникає через надмірне зрошення і високий рівень ґрунтових вод.

За повідомлення Деснянського БУВР у Чернігівській області налічується 300,3 тис. га меліорованих земель, з них: 299,8 – осушуваних та 0,5 – зрошуваних. Крапельне зрошення – відсутнє.

В свою чергу, із зрошенням пов'язана проблема раціонального використання води. Осушення – це протилежний зрошенню процес. Його проводять на перезволожених землях, лісах, болотах з метою включення нових територій у сільськогосподарське виробництво.

На осушуваних землях збудовано закритий дренаж на площі 167,4 тис.га (56 %), системи з двобічним регулюванням на площі 240,8 тис.га (80 %). Площа, яка захищається від підтоплення – 25,6 тис.га.

Балансова вартість меліоративних фондів області становить 801,5 млн.грн., у тому числі на балансі водогосподарських організацій 231,1 млн.грн. (29%).

Водогосподарський комплекс області включає:

<i>Об'єкти</i>	<i>Од. виміру</i>	<i>Всього по області</i>	<i>З них на балансі водогосподарсь ких організацій</i>
Площа осушуваних земель	тис.га	299,8	
Протяжність відкритої осушувальної мережі	км	7994,45	3918,3
Протяжність закритої осушувальної мережі	-"-	54495	-
Протяжність дамб обвалування	-"-	140,7	127,9
Кількість польдерних насосних станцій	од.	9	9
Кількість гідротехнічних споруд:			
- на відкритій мережі	од.	6470	2550
- на закритій мережі	-"-	51271	-
Режимно-спостережні свердловини	-"-	605	605
у т.ч. на балансі МУВГ	-"-	91	91
на балансі Чернігівської ГГМЕ	-"-	514	514
Площа зрошуваних земель	тис.га	0,5	
Протяжність зрошувальної мережі, у т.ч.:	км	15,84	-
відкритої зрошувальної мережі	-"-	-	-
закритої зрошувальної мережі	-"-	15,84	-
колекторно-дренажної мережі	-"-	-	-
Кількість насосних станцій у зоні зрошення	од.	2	1
Кількість гідротехнічних споруд на зрошувальній та дренажно-скидній мережах			
Кількість водосховищ	од.	-	-
Повний об'єм водосховищ	од.	-	-
Корисний об'єм водосховищ	млн.куб. м	-	-
	млн.куб. м	-	-

Експлуатацію державної міжгосподарської зрошувальної та осушувальної мережі здійснюють 7 міжрайонних управлінь водного господарства і гідрогеолого-меліоративна експедиція. У тому числі:

Борзнянське МУВГ – 46,6 тис.га (зрошення – відсутнє).

Ічнянське МУВГ – 27,3 тис.га (зрошуваних – 0,5 тис.га, осушуваних – 26,8 тис.га)

Козелецьке МУВГ – 38,7 тис.га (зрошення – відсутнє).

Корюківське МУВГ - 39,8 тис.га (зрошення – відсутнє).

Ніжинське МУВГ – 54,8 тис.га (зрошення – відсутнє).

Сосницьке МУВГ – 21,2 тис.га (зрошення – відсутнє).

Чернігівське МУВГ – 71,9 тис.га (зрошення – відсутнє).

Болота нашої області – це важливі екосистеми, які є джерелом лікарських та медоносних рослин, ягід, грибів. У зв'язку з проведенням осушувальних меліорацій виникають небезпечні екологічні зміни водного балансу території та порушення режиму підземних вод, небажані зміни в гідроекологічному режимі, посилюються процеси деградації ґрунтів і зменшення продуктивності сільськогосподарських угідь.

З 2013 року в Україні реалізується проект Програми розвитку ООН в Україні та Європейської Комісії «Clima East: Збереження та стале використання торфовищ». У рамках даної Програми протягом 2013 року проводилось напрацювання щодо реалізації пілотного Проекту Європейської Комісії на території Ніжинського району.

Основна мета Проекту – посилення спроможності держави до пом'якшення наслідків зміни клімату. Створення моделі відновлення деградованих торфовищ Чернігівського регіону дозволить відродити екосистемні функції та економічну цінність, розширити площу природоохоронних територій, зберегти біорізноманіття Чернігівщини. Одним із шляхів виконання мети проекту буде створення регіонального ландшафтного парку «Ніжинський» (Ніжинський район, Чернігівська область).

Від реалізації цього Проекту територіальні громади Ніжинського району отримають нові робочі місця, долучаться до продуктивного використання біомаси для місцевих потреб.

11.2.4 Тенденції в тваринництві

За обсягом виробництва продукції тваринництва Чернігівщина у 2013р. посіла 14 місце серед регіонів України, виробивши 3,1% всієї продукції (за повідомленням обласного Головного управління статистики).

Останні роки спостерігалася тенденція зменшення виробництва м'яса і лише у 2013 р. його реалізовано на 14,4% більше попереднього року. Збільшення реалізації м'яса відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств, якими реалізовано 22,2 тис.т худоби та птиці в забійній вазі (на 30,6% більше). Господарства населення реалізували 17,5 тис.т худоби та птиці в забійній вазі, що на 1,1% менше 2012р.

Другий рік поспіль спостерігається позитивна динаміка виробництва молока, у 2013р. його надано 582,4 тис.т (на 0,2% більше 2012р.). Левова частка виробленого молока в області лишається за господарствами населення, частка яких у минулому році становила 63,4%.

З року в рік зростає виробництво яєць. У 2013 р. було вироблено 289,1 млн. шт. яєць (106,6% від рівня 2012 р.), у т. ч. в сільськогосподарських підприємствах – 48,7 млн.шт., господарствах населення – 240,4 млн.шт.

Місце області у виробництві основних продуктів харчування в Україні становить: м'яса – 23-24, молока – 6, яєць – 23-24.

Виробництво продукції тваринництва знаходиться в прямій залежності від поголів'я худоби. Протягом 2013 р. скоротилося поголів'я еликої рогатої худоби, у т.ч. корів, овець та кіз на 3,2%, 2,7% та 3,1% відповідно. Збільшилася чисельність свиней та птиці, відповідно, на 9,5% та 9,8%. У порівнянні з 1990 р. поголів'я ВРХ скоротилося в 6 разів, у т.ч. корів – у 3,5 раза, свиней – у 3,2 раза.

Виробництво на одного жителя області основних продуктів тваринництва характеризується такими даними: м'яса (забійна вага) – 37 кг (у середньому по Україні – 53 кг), молока – 543 кг (253 кг), яєць – 270 шт. (431 шт.). Серед областей України Чернігівщина посідає 4-5 місце за кількістю великої рогатої худоби, 18 – свиней, 17 – овець і кіз, 22-23 – птиці.

Таблиця 11.2.1 Чисельність худоби в сільгосп підприємствах Чернігівської області

(тис. голів)

	<i>На 1 січня 2014 р.</i>
Велика рогата худоба	238,6
в т. ч. корови (без корів на відгодівлі та нагулі)	130,9
Свині	240,7
Вівці	9,3
Кози	24,9
Коні	14,3

Індекс виробництва продукції тваринництва за 2013 р. до 2012 р. становив 102,5%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – 103,6%, господарствах населення – 101,8%.

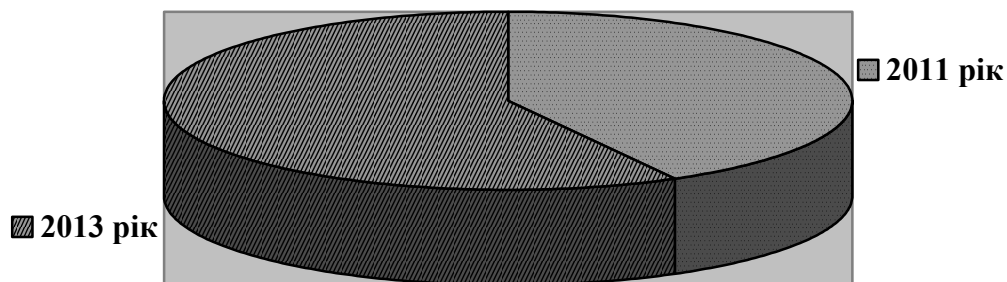
11.3 Органічне сільське господарство

Для організації виробництва продукції рослинництва та тваринництва агропромисловий комплекс області використовує сільськогосподарські угіддя: ріллю, сіножаті, пасовища. Але ділянки природних ландшафтів, що входять до національної екологічної мережі та підлягають особливій охороні – не використовуються агровиробниками.

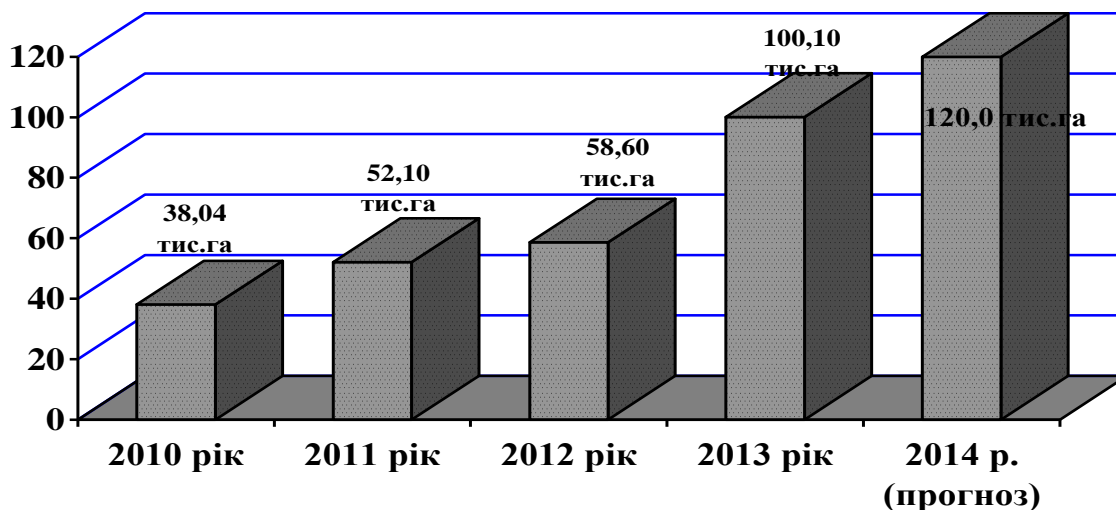
За інформацією Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації сучасний розвиток землеробства на території Чернігівської області щорічно нарощує обсяги екологічно обґрунтованих методів виробництва продукції.

Набуває поширення органічне виробництво продуктів харчування, нарощуються площі, на яких застосовуються біологічні методи захисту рослин від хвороб та шкідників.

Обсяги площ, які використовуються для виробництва екологічно чистої продукції рослинництва та тваринництва Чернігівщини, на кінець 2013 року склав 9,1 тис. га проти 6,6 тис. га в 2011 році:

Позитивною є і динаміка обсягів застосування біологічних методів захисту рослин, зображена на наступній діаграмі:

За даними статистичного бюлетеня Державної статистичної служби України наводимо внесення органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами України по регіонам. Дані наведено за 2013 рік у порівнянні з 2012 роком:

Внесення органічних добрив під посіви всіх сільськогосподарських культур

	Усього, тис. тонн			На 1 га посівної площі, тонн		
	2013	2012	2013 у % до 2012	2013	2013	2013 у % до 2012
Україна	9602,6	9636,9	99,6	0,5	0,5	100,0
Автономна Республіка Крим	264,5	392,0	67,5	0,5	0,7	71,4

Вінницька	581,3	636,5	91,3	0,5	0,5	100,0
Волинська	303,0	374,8	80,8	1,5	1,9	78,9
Дніпропетровська	372,5	390,7	95,3	0,3	0,3	100,0
Донецька	304,9	634,2	48,1	0,3	0,7	42,9
Житомирська	346,8	315,2	110,0	0,6	0,6	100,0
Закарпатська	2,2	5,6	39,3	0,1	0,3	33,3
Запорізька	103,9	130,6	79,6	0,1	0,1	100,0
Івано-Франківська	278,6	184,1	151,3	2,0	1,4	142,9
Київська	1100,5	1173,4	93,8	1,3	1,4	92,9
Кіровоградська	71,0	97,9	72,5	0,1	0,1	100,0
Луганська	103,3	73,3	140,9	0,1	0,1	100,0
Львівська	207,4	177,7	116,7	0,7	0,7	100,0
Миколаївська	125,3	93,4	134,2	0,1	0,1	100,0
Одеська	87,0	81,6	106,6	0,1	0,1	100,0
Полтавська	1566,2	1196,7	130,9	1,2	0,9	133,3
Рівненська	162,1	139,5	116,2	0,7	0,6	116,7
Сумська	384,5	369,0	104,2	0,4	0,4	100,0
Тернопільська	244,2	219,8	111,1	0,5	0,4	125,0
Харківська	628,5	481,8	130,4	0,5	0,4	125,0
Херсонська	56,0	60,6	92,4	0,1	0,1	100,0
Хмельницька	555,1	543,2	102,2	0,7	0,7	100,0
Черкаська	1038,9	1134,4	91,6	1,1	1,2	91,7
Чернівецька	88,5	54,7	161,8	0,7	0,4	175,0
Чернігівська	626,4	676,2	92,6	0,7	0,7	100,0
м. Севастополь	-	0,0	-	-	-	-

Науковцями встановлено, що для бездефіцитного балансу гумусу в ґрунтах області необхідно вносити на 1 га по 8-10 тонн органічних добрив. Проте таку кількість органічних добрив (гною) вносять лише 2% господарств.

Для відтворення родючості ґрунтів в сучасних умовах, коли рівень застосування органічних і мінеральних добрив скоротився, виникла потреба пошуку доступних і малозатратних заходів збереження та відновлення родючості ґрунту, одним з яких є застосування елементів біологізації.

Науковці Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН (м. Чернігів) переконані, що управління родючістю ґрунтів – це, перш за все, керування перебігом мікробіологічних процесів деструкції-синтезу органічної речовини та колообігу біогенних елементів для відтворення продуктивного потенціалу ґрунтів та забезпечення конструктивних і енергетичних потреб сільськогосподарських культур. Тому техногенні заходи сучасного землеробства повинні здійснюватися з врахуванням реакції або адаптивних можливостей мікроорганізмів ґрунту до антропогенного навантаження.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

12.1 Структура виробництва та використання енергії

До підприємств по виробництву та розподіленню електроенергії, газоподібного палива, тепла, води відносяться КЕП «Чернігівська теплоелектроцентраль ТОВ фірми «ТехНова», ПАТ «Чернігівобленерго», КП електричних мереж зовнішнього освітлення «Облсвітло», ПАТ по газопостачанню та газифікації «Чернігівгаз», ПАТ «Облтеплокомуненерго», ТОВ «Ніжинтепломережі», КП «Прилуки тепловодопостачання».

Таблиця 12.1.1 Динаміка використання паливно-енергетичних ресурсів

	2013 ¹
Споживання паливно-енергетичних ресурсів на енергетичні цілі, тис. т у.п.	1387,9
Темп зміни, % до обсягу 2000 р.	96,9
Споживання електроенергії млн. кВт.г	837,5
Темп зміни, % до обсягу 2000 р.	87,2
Споживання палива, тис.т у.п.	921,0
Темп зміни, % до обсягу 2000 р.	110,4

¹ У цій та наступній таблиці дані наведено з урахуванням обсягів роздрібного продажу бензину, газойлів (палива дизельного), пропану і бутану скраплених через автозаправні станції

Найбільшими споживачами паливно-енергетичних ресурсів залишаються підприємства промисловості. Використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за видами економічної діяльності підприємств спостерігалось найбільше – в промисловості, найменше – в закладах освіти та інших.

Таблиця. 12.1.2 Використання основних видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти на території області, тонн

	2013
Всього, т умовного палива	2010787,4
Первинні види палива	
Вугілля кам'яне	514251,7
Газ природний, тис. м ³	915885,0
Дрова для опалення, м ³ щільних	238182,8
Інші види первинного палива, т умовного палива	18346,9
Продукти переробки палива	

Кокс та напівкокс з вугілля кам'яного; кокс газовий	73,0
Бензин авіаційний	... ²
Бензин моторний	74942,0
Дистиляти нафтові легкі; фракції легкі інші	21,5
Паливо для реактивних двигунів типу гас	... ²
Гас	23,5
Гас освітлювальний	–
Газойлі (дизельне паливо)	113686,0
Мазути паливні важкі	... ²
Масла мастильні для процесів очищення	–
Масла мастильні	–
Оливи та мастила нафтові; дистиляти нафтові важкі ³	1993,6
Пропан і бутан скраплені	16372,6
Вазелін нафтовий, парафін, воски нафтові та інші	–
Бітум нафтовий (включаючи сланцевий)	4471,7
Мастила відпрацьовані	–
Присадки до мастил та палива	–
Інші види нафтопродуктів, тон умовного палива ⁴	8,1
Кам'яновугільний газ, одержаний шляхом перегонки в коксових печах тис.м ³	–
Інші продукти переробки палива, тон умовного палива	... ²

² Інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику".

³ З 2013 року змінено назву згідно номенклатури.

⁴ З 2013 року включено обсяги мастил відпрацьованих.

Таблиця. 12.1.3 Споживання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти

	2013 ¹
Всього по області млн. т умовного палива	2,0
Вугілля кам'яне/ область, у %	20,0
Газ природний, млрд. м ³ /область, у %	52,8
Бензин моторний/область, у %	5,5
Газойлі (паливо дизельне)/область, у %	8,2
Мазути паливні важкі / область, у %	0,1

¹ У цій таблиці дані наведено з урахуванням обсягів роздрібного продажу бензину, газойлів (палива дизельного), пропану і бутану скраплених через автозаправні станції.

12.2 Ефективність енергоспоживання та енергозбереження

На сьогодні енергоемність національної економіки у 3-4 рази більша, ніж у країн Європи та більша ніж в країнах СНД. Найбільшим споживачем сировини і паливно-енергетичних ресурсів і, відповідно, найбільшим виробником продукції у промисловості є гірничо-металургійний комплекс, енергоспоживання якого складає 65% відсотків від загального енергоспоживання в промисловості.

З метою забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів діє Програма енергоефективності Чернігівської області на 2009-2015 роки.

За інформацією Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури Чернігівської облдержадміністрації упродовж 2013 року в усіх сферах суспільного виробництва області впроваджені енергозберігаючі заходи, направлені на забезпечення щорічної економії 20,1 тис. тонн умовного палива на загальну суму 42,9 млн гривень. Велика увага при цьому приділялася використанню наявних місцевих видів палива та сучасним передовим технологіям при реконструкції систем теплопостачання населених пунктів.

Так, протягом 2013 року було проведено реконструкцію котелень на 26-ти об'єктах бюджетної сфери області, в тому числі на 12-ти об'єктах встановлено твердопаливні котли. Потужність встановленого котельного обладнання становить 3,2 МВт, вартість робіт — 7,6 млн гривень. Очікується, що це дасть змогу зекономити 1,5 млн. м³ природного газу за рік, або 6,3 млн. гривень.

Загалом, протягом останніх трьох років проведено роботу з реконструкції з встановленням сучасного котельного обладнання на 75-и об'єктах, в тому числі на 56-ох котельнях бюджетної сфери. На 32-х з них встановлено сучасне твердопаливне котельне обладнання. На підприємствах теплоенергетики постійно проводиться робота щодо зменшення втрат теплової енергії.

Серед проектів, які виконувалися за кошти інвесторів слід відмітити встановлення сучасних газових блочно-модульних котелень на 3-х об'єктах бюджетної сфери Бахмацького району (с. Халимоново, с. Красне, с. Курінь) та твердопаливного котла для опалення центральної районної лікарні у м. Ічня; проведення реконструкції котельні з встановленням 2-х сучасних твердопаливних котлів потужністю 0,8 МВт у дитячому санаторії «Пролісок» (Ніжинський район).

Питання раціонального використання енергоресурсів актуальне для нашого регіону. Оптимізація енергопостачання та енергоспоживання відіграватиме важливу роль у процесі соціально-економічної модернізації області. На Чернігівщині проводиться модернізація системи енергоспоживання за рахунок модернізації та реконструкції виробничого обладнання на підприємствах агропромислового комплексу, харчової

(переробної) промисловості, чим вдалося значно покращити енергоефективність економіки області.

Зменшення частки природного газу в паливному балансі області продовжувалась й у 2013 році. За рахунок інвестицій на об'єктах соціальної сфери встановлювались сучасні твердопаливні котельні. Опрацьовувалось питання організації виробництва теплової та електричної енергії з використанням місцевих видів палива, введення в експлуатацію газотурбінних установок з використанням біогазу сміттєзвалищ в якості палива тощо. Розширювались можливості використання місцевого палива, такого як фрезерний торф, відходи деревини.

На ПАТ «Облтеплокомуненерго» реалізовано 5 проектів зі встановлення твердопаливних котлів, де в якості палива використовуються пілети, загальна потужність обладнання складає 2,45 МВт. Сума інвестицій становить 6,3 млн грн, прогнозована щорічна економія – до 1 млн м³ природного газу.

На забезпечення енергетичної незалежності України на найближчу перспективу в області упродовж 2013-2015 років планується запровадити 67 заходів, направлених на енергозбереження. Загальна сума інвестицій – 290,1 млн грн. Очікувана економія – 43,5 тис. тонн умовного палива на рік, у грошовому еквіваленті – 126,1 млн грн. Вже напрацьовано проектно-кошторисну документацію по 14-ти об'єктах, по 18-ти — така документація знаходиться в стадії розробки або отримання висновку держекспертизи.

У порівнянні з минулими роками запровадження енергозберігальних технологій забезпечило зменшення споживання природного газу на мільйон кубометрів.

Інформація щодо використання основних видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за видами економічної діяльності у 2013 році надана таблиці 12.2.1:

Таблиця 12.2.1 Використання основних видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за видами економічної діяльності у 2013 році¹

	Витрачено т умовного палива	Витрати палива в натуральному вимірі			
		вугілля кам'яне, т	газ природний, тис.м ³	бензин моторний, т	газойлі (паливо дизельне), т
Всього	1891032,3	514251,7	915885,0	25082,9	92499,2
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	207272,6	433,2	22673,7	10837,4	65768,6
Промисловість	1541094,6	498911,2	834293,8	6600,1	9047,4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	247241,4	25,5	92736,5	1797,1	2342,7
Переробна промисловість	109262,3	3913,5	61012,2	3163,4	5088,9

У тому числі металургійне виробництво	–	–	–	–	–
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	1842,4	... ²	1359,5	19,7	85,3
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	11803,3	–	–	... ²	... ²
Виробництво харчових продуктів	55729,2	807,2	36733,3	1625,6	3278,0
Виробництво напоїв	5687,9	–	4516,1	61,5	97,5
Виробництво тютюнових виробів	3175,9	–	... ²	... ²	... ²
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1181804,3	494971,2	680169,4	1231,3	815,3
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2786,6	... ²	375,7	408,3	800,5
Будівництво	9329,2	... ²	1156,6	658,8	2171,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	15518,4	86,6	7359,0	1405,4	2259,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	43870,2	161,0	16252,7	1354,8	11576,0
Операції з нерухомим майном	1302,5	41,8	694,9	133,2	52,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	42647,6	9505,9	19882,3	1450,2	458,1
Освіта	10360,3	3312,9	4841,3	541,9	267,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	12002,8	1724,9	6345,5	701,5	122,5
Інші види діяльності	7634,1	70,5	2385,2	1399,6	776,4

¹ Дані наведено без урахування обсягів роздрібного продажу бензину, газойлів (палива дизельного), пропану і бутану скраплених через автозаправні станції.

² Інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику".

На ПАТ «Облтеплокомуненерго» реалізовано 5 проектів зі встановлення твердопаливних котлів, де в якості палива використовуються пілети, загальна потужність обладнання складає 2,45 МВт. Сума інвестицій становить 6,3 млн грн, прогнозована щорічна економія – до 1 млн м³ природного газу.

На забезпечення енергетичної незалежності України на найближчу перспективу в області упродовж 2013-2015 років планується запровадити 67 заходів, направлених на енергозбереження. Загальна сума інвестицій – 290,1 млн грн. Очікувана економія – 43,5 тис. тонн умовного палива на рік, у грошовому еквіваленті – 126,1 млн грн. Вже напрацьовано проектно-кошторисну документацію по 14-ти об'єктах, по 18-ти — така документація знаходиться в стадії розробки або отримання висновку держекспертизи.

У порівнянні з минулими роками запровадження енергозберігальних технологій забезпечило зменшення споживання природного газу на мільйон кубометрів.

12.3 Вплив енергетичної галузі на довкілля

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, як і в попередні роки, мають підприємства електроенергетики, транспортування газу трубопроводами, добування природного газу, на які припадає майже 27 % загальних викидів забруднюючих речовин, або 55 % викидів від стаціонарних джерел забруднення.

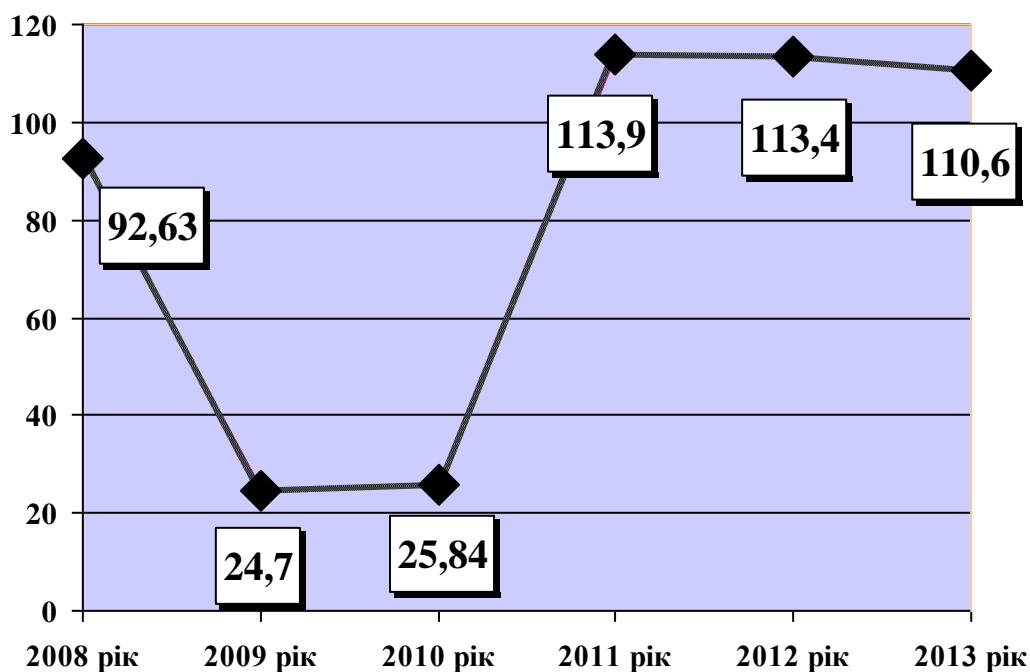
Основними забруднювачами атмосферного повітря в Чернігівській області за 2013 рік залишаються: КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», Гнідинцівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта», Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів ПАТ «Укртрансгаз», Мринське виробниче управління підземного зберігання газу ПАТ «Укртрансгаз».

Викиди КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» (найбільшого забруднювача атмосферного повітря в Чернігівській області) в повітря складають біля 44% від викидів стаціонарних джерел Чернігівської області та біля 90% від викидів по місту Чернігову. Вид палива, що використовується на протязі року, впливає на загальний об'єм викидів області.

Речовинами, які вносять вагомий кількісний вклад у сумарні викиди забруднюючих речовин підприємства та негативно впливають на стан навколишнього природного середовища, є: зола, сполуки азоту, сполуки сірки та оксид вуглецю.

Небезпечні промислові відходи забезпечують найбільш вагомий внесок у техногенне забруднення довкілля і, як наслідок, найбільш негативно впливають на здоров'я людини, стан біоти, забрудненість повітря та водних ресурсів. Так, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» знижують рівень екологічної безпеки області насамперед не тільки своїми значними обсягами, що накопичені, а самим екологічним станом тих місць, де вони зберігаються (в заплаві р. Десна).

Рис. 12.3.1 Обсяги утворення та накопичення золи на золовідвалах КЕП Чернігівська ТЕЦ (тис. тонн)

Одним з можливих напрямків вирішення проблеми накопичення золи є впровадження в будівельній галузі області технологій з використанням її як сировини, зокрема при виробництві шлакоблоків та будівництві автодоріг.

12.4 Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Зважаючи на підвищення цін на енергоносії, область постійно йде шляхом зниження у паливному балансі частки природного газу.

На даний час реалізуються наступні проекти:

- ПАТ «Облтеплокомуненерго» з метою скорочення споживання природного газу продовжує реалізацію проекту «Упровадження системи збирання та утилізації біогазу на полігоні ТПВ у м. Чернігові», яким передбачається будівництво та введення в експлуатацію енергетичного комплексу на базі чотирьох газотурбінних установок. Загальна вартість проекту – 70,0 млн грн, при щорічній економії природного газу понад 10 млн м³. На території сміттєзвалища вже проведено роботи по бурінню більше 50 скважин для відбору біогазу. Проектом передбачено збір біогазу, який утворюється у зв'язку з проходженням аеробних процесів внаслідок розкладання відходів на полігоні, та утилізація його шляхом спалювання, з метою отримання теплової і електричної енергії.

- В рамках реалізації проекту «Теплові насоси в Україні» облдержадміністрація звернулася до Інституту технічної теплофізики НАН

України з проханням включення м. Чернігів до переліку міст, в яких планується реалізація пілотних проектів з будівництва теплонасосних станцій. Проект «Будівництво теплонасосної станції, що використовує тепло стічних вод для теплопостачання мікрорайону по вул. Савчука у м.Чернігові» має техніко-економічне обґрунтування. Орієнтовна вартість реалізації проекту становить 120,0 млн грн., економія природного газу – 4,0 млн м³ на рік.

- Інвестиційний проект «Підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України», яким передбачено залучення коштів Міжнародного банку реконструкції та розвитку на проведення реконструкції основного обладнання КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірма «ТехНова», вартість проекту 35 млн доларів США.

Також, на території Чернігівської області, в районах зосередження основних запасів торфу, має перспективу розвитку торф'яна промисловість. За інформацією Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури облдержадміністрації торф'яні ресурси Чернігівської області складаються з 195 родовищ із запасами 251,8 млн. т, що складає 12% від загальних по Україні. Зараз торфу на паливо видобувається небагато, переважно для місцевих потреб.

Основною метою на теперішній час та найближчу перспективу є надійне, економічно ефективне та екологічно чисте енергозабезпечення за умов зменшення використання природного газу, збільшення обсягів використання місцевих видів палива. До державного фінансування долучається також і приватний бізнес – як до модернізації промислових об'єктів, так і до об'єктів бюджетної сфери. Робота проводиться системно по всіх закладах як бюджетної сфери, так і народногосподарського комплексу області.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

13.1 Транспортна мережа Чернігівської області

Територією Чернігівської області проходять 10 автодоріг державного значення. Дорогами Чернігівщини здійснюються міждержавні перевезення через 5 пунктів пропуску з Росією та Білоруссю. З дорогами на території області співпадають 10 туристичних маршрутів.

Головні автомагістралі: Москва-Київ-Одеса; Санкт-Петербург – Київ (Москва) – Одеса.

Міжнародний транспортний коридор № 9 Хельсінки – Санкт-Петербург – Київ (Москва) – Одеса (Кишинів) – Бухарест – Александрополіс.

Територіально найбільша кількість автотранспортних засобів зосереджена в містах: Чернігові, Ніжині, Прилуках.

Обласна мережа автобусних маршрутів загального користування налічує близько 500 маршрутів, в т.ч. приміських маршрутів – 231,

міжміських – 178, міських – 91, які обслуговують близько 150 перевізників. Для організації пасажирських перевезень в області функціонує 32 автостанції.

13.1.1 Структура та обсяги транспортних перевезень

За 2013 рік підприємствами автомобільного транспорту та фізичними особами-підприємцями перевезено 1496,9 тис. т вантажів, що на 17,2 % менше минулорічного періоду. Вантажооборот зменшився на 17,9 % і становив 586,7 млн ткм. Пасажирським автотранспортом області перевезено 69,1 млн пас., що на 17,4 % менше, ніж за відповідний період минулого року. Обсяг виконаного пасажирообороту зменшився на 9,2% і становив 740,7 млн пас. км.

Таблиця 13.1.1.1 Обсяги транспортних перевезень в 2013 році

Вид транспорту	Перевезено вантажів		Вантажооборот		Перевезено пасажирів		Пасажирооборот	
	млн. т	%	млн.т.км.	%	млн.	%	млн.пас.км.	%
Залізничний	... ¹	–	... ¹	–	9,2	98,3	... ¹	–
Автомобільний	12,8	99,2	860,1	88,5	69,2	82,5	740,1	90,5
Водний	–	–	–	–	0,0	99,5	0,3	102,9
Авіаційний	–	–	–	–	–	–	–	–
Трубопровідний	–	–	–	–	–	–	–	–
Міський електротранспорт	–	–	–	–	36,5	90,3	167,8	90,3
Всього	12,8	99,2	860,1	88,5	114,9	85,9	908,2	90,5

¹ Показники обчислюються на державному рівні.

13.1.2 Склад парку та середній вік транспортних засобів

Найбільшу частку у загальній кількості рухомого складу становили легкові автомобілі, вантажні, пасажирські автобуси та інші транспортні засоби.

На маршрутах задіяно більше 1200 транспортних засобів, переважна більшість марки «ПАЗ», «Рута», «Еталон» різних модифікацій. Середній вік автобусів, що здійснюють приміські і міжміські перевезення складає близько 8 років.

13.2 Вплив транспорту на довкілля

Обсяги викидів від пересувних джерел в 2013 році склали 47,348 тис. тонн, що на 414,461 тонни (0,9 %) менше минулорічного показника.

Аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря дає змогу констатувати, що найбільше викидів здійснюють вантажні автомобілі.

Таблиця 13.2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств Чернігівської області, тис.тонн

Роки	Вантажні автомобілі	Пасажирські автобуси	Пасажирські легкові автомобілі	Спеціальні легкові автомобілі	Спеціальні нелегові автомобілі
2013	7,6	1,8	3,3	0,6	1,6

13.3 Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

На території держави діють та розробляються нормативно-правові акти з мінімізації впливу всіх видів транспорту на довкілля. Розроблено Методику оцінки викидів парникових газів від автомобільного транспорту.

За останні роки намітилась тенденція до певного оновлення автомобільного парку, як на підприємствах, так і в приватному секторі. Нові європейські стандарти більш жорстко регламентують вміст забруднюючих речовин у вихлопних газах, що не може позитивно не вплинути на загальну ситуацію у сфері охорони атмосферного повітря.

За інформацією Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури Чернігівської облдержадміністрації, на території області значна частина транспортних засобів працює на природньому скрапленому газу, що в свою чергу сприяє зменшенню шкідливих викидів у навколишнє середовище.

14. ЗБАЛАНСОВАНЕ ВИРОБНИЦТВО ТА СПОЖИВАННЯ

14.1 Тенденції та характеристика споживання

На теперішній час ринкова економіка побудована на принципі задоволення всезростаючих потреб суспільства. При цьому все більше відбувається збільшення навантаження на довкілля, природні ресурси швидше вичерпуються, збільшується рівень питомої природоємності економіки.

Однією з важливих проблем економічного зростання країни є визначення стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку її регіонів.

На територіях сільських та селищних рад Чернігівської області існували 1117 різних промислових підприємств та 159 невеликих цехів, майстерень, комунальних підприємств та інших обслуговуючих організацій. На сьогодні кількість промислових та інших підприємств значно скоротилися і становить 736 одиниць промислових та 62 одиниці інших. Припинили свою діяльність консервні заводи та сокові цехи,

маслоцехи, цегельні заводи, льонопереробні, цукрові та крохмальні заводи, підприємства по видобутку торфу, крейди, фосфоритів. Скоротилася вдвічі кількість млинів, пекарень, круподерень, олієнь, спиртзаводів, комунальних підприємств. В той же час, майже не змінилась кількість (окремих районах навіть збільшилась) лісгоспів, пилорам, сирних, гончарних та керамічних цехів.

Серед найбільших платників податків сільських та селищних рад в основному великі сільгоспвиробничі підприємства (СТОВ, ТОВ, СВК, ПП, СФГ) – 91%, лісгоспи – 8%, приватні підприємці та, в окремих населених пунктах, власники земельних паїв – менш 1%.

Таблиця 14.1.1 Основні показники роботи сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання в 2013 році, млн.грн.

	Господарські товариства	Приватні підприємства	У т.ч. фермерські господарства	Виробничі кооперативи	Державні підприємства	Інші форми господарювання
Усього підприємств	234	103	13	19	7	12
Прибуткові	117	61	11	3	2	8
Сума прибутку, млн.грн.	315,3	116,6	30,2	2,4	0,3	4,0
Збиткові	117	42	2	16	5	4
Сума збитку, млн.грн.	-540,6	-53,8	-0,9	-18,1	-2,9	-4,3
Прибуток, збиток (-), млн.грн.	-225,3	62,8	29,3	-15,7	-2,6	-0,3

¹ у цій таблиці наведено дані по підприємствах, що звітували за ф №50-ст «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

14.2 Структурна перебудова та екологізація економіки

Через галузеву структурну недосконалість та науково-технічну відсталість багатьох галузей матеріального виробництва, низьку їх товарність щодо виготовлення кінцевої продукції, як правило сировинну та напівфабрикатну спрямованість, велику енерго- та матеріалоемну вагу, в нашій державі спостерігається подальше забруднення навколишнього природного середовища від діяльності виробничого комплексу.

На території Чернігівської області діє Середньострокова Програма соціально-економічного розвитку Чернігівської області на 2011-2015 роки «Чернігівщина-2015. Спільний шлях до добробуту». В її рамках органами виконавчої влади постійно проводиться аналіз ефективності виконання підприємствами заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Для зменшення забруднення довкілля Чернігівщини діяльністю виробничої сфери протягом 2013 року, серед інших підприємств і КЕП

«Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» продовжувало вкладати кошти у природоохоронні заходи.

З метою охорони атмосферного повітря Чернігівщини від забруднення у 2013 р. інші підприємства області здійснили 19 заходів, які сприяли зменшенню шкідливих викидів у атмосферу на 147 тонн.

В сфері поводження з відходами (за повідомленням Головного управління статистики в Чернігівській області): у 2013 р. на території області утворилося 675 тис. т відходів I – IV класів небезпеки, з них 469 тис. тонн – на підприємствах та 206 тис. тонн – у домогосподарствах. Протягом року утилізовано, оброблено (перероблено) 233 тис. тонн (35% від загальної кількості утворених), спалено – 8 тис. тонн відходів, з них 99% використано у вигляді палива з метою отримання енергії.

За інформацією Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства щодо впровадження енергозберігаючих технологій у водопровідно-каналізаційному господарстві за 2013 рік, КП «Чернігівводоканал» зменшило споживання електроенергії на 32%, що дозволило зекономити за рік 15,8 млн. грн. і зменшити витрату води на 7%, паливно-мастильних матеріалів – майже на 30%.

Протягом 2013 р. в охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами області було вкладено 219 млн. грн (45% - на очищення зворотних вод, по 20% – на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату та поводження з відходами, 10% – на збереження біорізноманіття і середовища існування).

14.3 Впровадження елементів «більш чистого виробництва» в Чернігівській області

Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки передбачено послідовне виконання заходів, спрямованих на запровадження більш екологічно чистого виробництва.

Екологічні заходи в області були спрямовані на збереження біорізноманіття, регулювання інтенсивності використання відновлювальних та невідновлювальних ресурсів, мінімізацію негативного впливу на водозбірні басейни річок, ґрунти, атмосферне повітря, підвищення рівня екологічної свідомості громадян.

При проведенні державної екологічної експертизи розглянуто та надано позитивний висновок щодо робочого проекту «Будівництво установки для утилізації рідких токсичних промислових відходів на полігоні твердих побутових відходів (с. Масани Чернігівська область)». Метою проекту є знешкодження токсичних промислових відходів, що накопичувались десятиріччями, та справляють негативний вплив на довкілля.

14.4 Ефективність використання природних ресурсів

Область виділяється своїми лісовими і водними ресурсами. Природні ресурси – це найважливіші компоненти навколишнього природного середовища, які використовують для задоволення матеріальних і культурних потреб людини.

Особлива увага в регіоні приділяється ефективному використанню природних ресурсів, зокрема, лісових ресурсів. Основними лісокористувачами області (обласне управління лісового та мисливського господарства, КП «Чернігівоблагроліс») у 2013 році було заготовлено 1232,1 тис.м³ деревини, з якої перероблено – 157,3 тис.м³ (12,8 %).

Значна частина відходів деревообробки і лісопиляння використовується населенням та організаціями області в якості палива. Також частково в промислових, побутових котлах лісгосподарських підприємств та для побутових потреб населення в якості палива використовується тирса.

Наявність у центральній частині Чернігівської області джерел мінеральної води сприяє розвитку туристичного та рекреаційного потенціалу.

В Чернігівській області налічується 1099 об'єктів-водокористувачів, з яких 609 відносяться до сфери промисловості і 490 – до сфери сільського господарства. Мають дозволи на спецводокористування 724 суб'єкта господарювання.

На Чернігівщині є запаси високоякісних скляних пісків загальнодержавного значення (Ріпкинський район), нафти, торфу. Торф'яні ресурси Чернігівської області складаються з 195 родовищ із запасами 251,8 млн. т (12% від загальних по Україні). За повідомленням Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури облдержадміністрації розглядалась перспектива виробничої діяльності ДП «Чернігівторф».

Велике промислове значення мають родовища крейди у Н.-Сіверському районі та цегельної сировини по всій території області. Налічується близько 15 родовищ глини, придатних для гончарства, виготовлення черепиці, кахлів, різноманітних виробів художньої кераміки.

На території області відкрито єдине в Україні родовище бішофиту (Ічнянський район, с. Новоподільське) унікальне за своїми запасами і лікувальними якостями.

В області здійснюється пошук додаткових джерел фінансування проектів із поліпшення інфраструктури, в тому числі із залученням коштів міжнародної технічної допомоги.

За інформацією, наданою Департаментом економічного розвитку облдержадміністрації, Чернігівщина задіяна у реалізації Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду-II фаза», участь у якому приймають 32 громади Бахмацького, Городнянського, Куликівського, Корюківського, Чернігівського та Щорського районів. Для

участі у Проекті адміністративні території відбирались за основними групами критеріїв, в т.ч. з урахуванням стану навколишнього природного середовища.

Реалізація мікропроектів здійснюється за наступними напрямками:

– покращення водопостачання, що дозволяє поліпшити санітарно-гігієнічний та екологічний стан в населених пунктах;

– впровадження заходів з енергозбереження, у т.ч. реконструкція вуличного освітлення з використанням енергозберігаючих заходів, що сприяє ефективному використанню теплових ресурсів.

Впровадження мікропроектів дозволить покращити інфраструктуру населених пунктів та сприятиме поліпшенню навколишнього природного середовища.

14.5 Оцінка «життєвого циклу виробництва»

На території Чернігівської області протягом року продовжувалась робота, спрямована на завпровадження замкнених виробничих циклів як у молочному, так і у м'ясному напрямках. Тваринницькі комплекси мають власну племінну базу, власне виробництво та кормову базу, а також займалися власною переробкою продукції. Замкнені виробничі цикли як у молочному, так і у м'ясному напрямках – це процес «від поля — до столу». Подальшою метою замкнених виробничих циклів як у молочному, так і у м'ясному напрямках є вивезення за межі області та країни не тільки сировини, а готової продукції, що дасть не лише відтворення виробництва, а й додаткову додану вартість, збільшення кількості робочих місць та відрахувань до бюджетів усіх рівнів області.

На території Чернігівської області збудовані та діють сорок доїльних зал, оснащених за світовими стандартами. Введено в експлуатацію шість тваринницьких об'єктів. Відчутно збільшилися надходження інвестицій в агропромисловий комплекс області.

Ключове значення для розвитку регіону має промисловий комплекс, який об'єднує близько 250 великих та середніх підприємств та забезпечує роботою понад 20% зайнятих в економіці області. Відкриття нових підприємств, технологічна модернізація та розширення існуючих виробничих потужностей дозволили за останні три роки збільшити реалізацію промислової продукції майже у півтора рази.

Створювались умови, спрямовані на покращення ситуації в промисловості, динамічного її розвитку – від дерегуляції та поліпшення інвестиційної привабливості до фінансової підтримки інвестиційних та інноваційних проектів підприємців у рамках відповідних регіональних програм.

Серед пріоритетів у цій сфері – забезпечення позитивних тенденцій економічного зростання шляхом диверсифікації промислового виробництва, його модернізації, а також відновлення у повному обсязі виробничої діяльності унікальних, не тільки для регіону, підприємств – «Хімволокно», «Білкозин», «ЧеЗаРа».

15. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

15.1 Регіональна екологічна політика

Охорона довкілля є однією з актуальних проблем сучасності. Згідно зі ст.16 Конституції України - забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Екологічна політика - це комплекс заходів, спрямованих на охорону навколишнього середовища, збереження і відновлення природних ресурсів, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу забруднення, запровадження екологічно чистих технологій, охорону і раціональне використання природних ресурсів. Визначається як організаційна та регулятивно-контрольна діяльність суспільства і держави, спрямована на охорону та оздоровлення природного середовища, ефективне поєднання функцій природокористування і природоохорони, забезпечення нормальної життєдіяльності та екологічної безпеки громадян.

Головною метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Регіональна екологічна політика повинна базуватися на відмінності соціально-економічного розвитку регіонів України, що зумовлює нерівномірне техногенне навантаження на навколишнє природне середовище.

Екологічна політика на території Чернігівської області формується, виходячи із закріплених у Конституції України прав людини на екологічно безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, на основах законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» щодо впровадження інтегрованої системи управління природними ресурсами, невиснажливе використання, збереження та відновлення природних ресурсів.

15.2 Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки

Відповідно до Закону України від 16.10.2012 № 5456-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації

повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні», передано повноваження від територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям, органам виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

Територіальні органи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України ліквідовані як юридичні особи публічного права, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 № 159. Відповідно до вищезазначеної постанови, територіальні органи, які ліквідувалися, продовжували виконувати своїх повноваження до 17 травня 2013 року.

Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації створений згідно з розпорядженням Чернігівської обласної державної адміністрації від 23.05.2013 № 194. Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації не є правонаступником Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області.

Основними завданнями Департаменту є:

- реалізація державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), забезпечення екологічної та у межах своєї компетенції радіаційної безпеки;

- забезпечення реалізації державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища на території Чернігівської області.

Департамент відповідно до визначених галузевих повноважень виконує такі завдання:

- забезпечує реалізацію державної політики у сфері заповідної справи, здійснює державне управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на території Чернігівської області відповідно до чинного законодавства;

- забезпечує здійснення заходів щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування екомережі на території Чернігівської області відповідно до чинного законодавства;

- видає дозволи на спеціальне використання природних ресурсів, дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами суб'єктам господарювання, об'єкти яких належать до другої та третьої групи, дозволи на спеціальне водокористування в разі використання води з водних об'єктів загальнодержавного значення;

- здійснює оброблення державної статистичної звітності в галузі охорони атмосферного повітря, матеріалів інвентаризації та утворює банк

даних про об'єкти, які справляють шкідливий вплив, про здійснені і заплановані заходи, спрямовані на поліпшення стану атмосферного повітря;

- вносить пропозиції щодо подання до Міністерства екології та природних ресурсів України переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню;

- здійснює державне управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в межах повноважень, визначених законодавством;

- проводить державну екологічну експертизу відповідно до законодавства;

- сприяє подальшому впровадженню принципів Орхуської конвенції, екологічній освіті та екологічному вихованню громадян, діяльності екологічних об'єднань громадян, рухів тощо;

- бере участь у розробці та реалізації державних та регіональних програм охорони навколишнього природного середовища, тощо.

В результаті реалізації норм Закону України від 16.10.2012 №5456-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» та утворення Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації підвищено ефективність впровадження та реалізація державної екологічної політики в Чернігівській області.

15.3. Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Протягом 12 місяців 2013 року Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області здійснено 1986 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства, перевірено 1049 об'єктів господарювання (підприємств, організацій) по дотриманню вимог природоохоронного законодавства.

За звітний період інспекторським складом позапланово перевірено 264 об'єкти, з них: на вимогу органів прокуратури – 47, перевірка виконання приписів та рішень – 96, за зверненнями фізичних та юридичних осіб – 95, по зверненню інших державних органів – 17.

Розподіл штрафних санкцій по ресурсах наведено на рис.15.3.1.

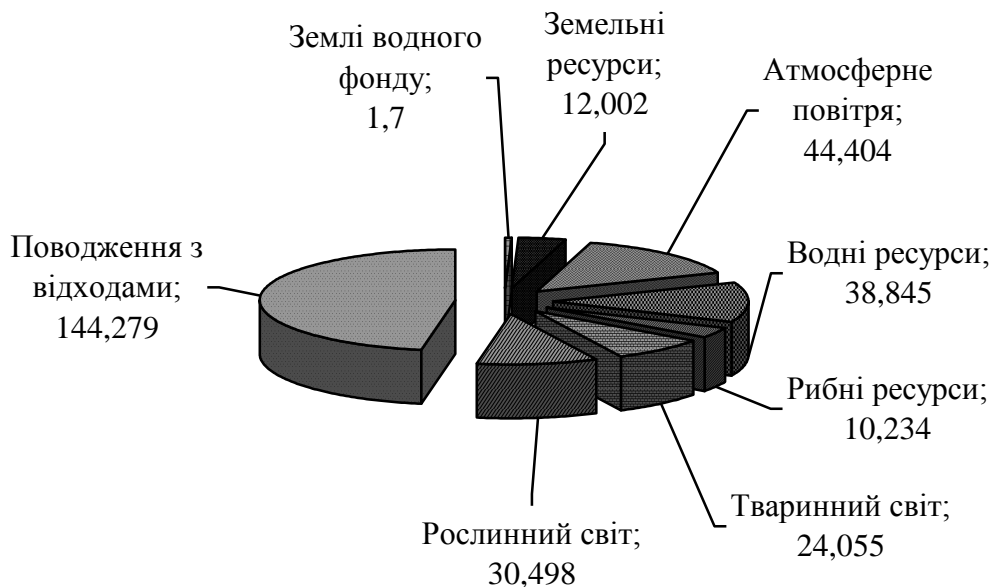
За порушення чинного законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища складено 1833 протоколи, передано для розгляду у судові органи 90 протоколів, до адміністративної відповідальності притягнуто 1738 осіб, сума накладених штрафів складає 310,284 тис. грн., сума стягнутих штрафів – 309,400 тис. грн. Матеріали по 93 справах передано до правоохоронних органів. По 11 справам (за матеріалами Держекоінспекції) розпочато кримінальне провадження.

За збитки, заподіяні державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства, пред'явлено 170 претензій на суму 16851,327 тис. грн., стягнуто 204 претензії на суму 1315236 тис. грн.

Пред'явлено до окружного адміністративного суду 9 адміністративних позовів щодо застосування заходів реагування у вигляді заборони діяльності.

Чотири позовні вимоги задоволені в повному обсязі – тимчасово призупинено (заборонено) виконання робіт, чотири відхилено. Загальна кількість випадків призупинення виробничої діяльності за минулий рік складає 25 об'єктів.

Рис.15.3.1. Розподіл штрафних санкцій по ресурсах за 2013 рік, тис.грн.

За 12 місяців 2013 року відділом інструментально-лабораторного контролю проведено аналітичний контроль 20 комплексів очисних споруд та виробничих теплообмінних вод технічного ставка на струмку в басейні р. Убідь. За результатами контролю скидів встановлено, що на 10 об'єктах було допущено скид з перевищенням ГДС. За збитки, заподіяні державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства підприємствам пред'явлено претензії.

Також проведено контроль промислових викидів в атмосферне повітря на 29 підприємствах по 104 джерелах викидів.

Проведено контроль викидів від пересувних джерел – 118 автотранспортних засобів.

Протягом 2013 року здійснено 3 перевірки підприємств, віднесених до «Переліку 100 екологічно небезпечних об'єктів України», а саме:

- позапланову та планову перевірку КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова». В ході перевірки встановлено, що підприємством не забезпечено виконання пункту припису Держекоінспекції у Чернігівській області щодо проведення контролю ефективності роботи ПГОУ – мокрих золоуловлювачів з трубами «Вентурі» МВ-ВТІ-3100. На звернення КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірма «ТехНова» термін виконання припису продовжено до 01.09.2013 року. За недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатації споруд відповідальну особу притягнуто до адмінвідповідальності, сума штрафу склала 0,272 тис. грн.;

- планову перевірку Комунального підприємства «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради. За результатами інструментально-лабораторних досліджень зворотних вод на скиді до р.Білоус періодично фіксується перевищення нормативів ГДС забруднюючих речовин по вмісту нітритів, нітратів, хлоридів та фосфатів, що є порушенням п.3 ст.44, п.6 ст.70 Водного кодексу України. Збитки заподіяні державі внаслідок порушення законодавства склали 106,251 тис.грн., які сплачені в повному обсязі. За невиконання пункту попереднього припису відповідальну посадову особу притягнуто до адмінвідповідальності на суму 0,255 тис. грн.

Контроль за охороною та використанням вод, відтворенням водних ресурсів

Протягом 2013 року здійснено 116 перевірок по контролю за станом використання поверхневих водних ресурсів. За результатами перевірок складено 96 протоколів, накладено штрафів на суму 14,382 тис. грн., стягнуто – 12,614 тис. грн. Пред'явлено 21 претензія на суму 176,714 тис. грн. Стягнуто 22 претензії на суму 143,421 тис. грн.

По контролю за станом підземних вод проведено 256 перевірок, за виявлені порушення складено 183 протоколи, притягнуто до адмінвідповідальності 179 осіб, у зв'язку з виявленими у порушенні ознаками злочину 4 матеріали перевірки передано до органів прокуратури та винесено 4 постанови про закриття справи.

Пред'явлено штрафних санкцій на суму 24,463 тис. грн., стягнуто 25,415 тис. грн. Пред'явлено 22 претензії на суму 16384,382 тис. грн., стягнуто 36 претензій на суму 688,601 тис. грн. По 5 справам розпочато кримінальне провадження.

За результатами позапланової перевірки по виконанню припису ПАТ «Бобровицький молокозавод» встановлено, що товариством за період з 03.07.2012 року по 12.02.2012 року з артезіанської свердловини без дозволу на користування надрами (підземні води) забрано 104900 м³ підземних вод. Сума збитків, заподіяних державі внаслідок порушення

законодавства, становить 4037,601 тис. грн. Порушнику пред'явлено претензію для добровільного відшкодування збитків.

Матеріали перевірки було направлено до органів прокуратури. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

За результатами планової перевірки Остерського ВУЖКГ встановлено, що підприємством використовуються надра для видобутку прісних підземних вод без наявності спеціального дозволу. За період з 29.03.2012 по 09.04.2013 років з підземних джерел забрано 165296 м³ прісних вод. Сума збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства, становить 1908,673 тис. грн. Порушнику пред'явлено претензію для добровільного відшкодування збитків.

Матеріали перевірки було направлено до органів прокуратури. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

За результатами перевірки КП «Міськдобробут» встановлено, що за період з 01.11.2011 по 05.03.2013 років з артезіанських свердловин самовільно без наявності спеціального дозволу на користування надрами забрано 161200 м³ підземних вод. Сума збитків заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства склала 1861,376 тис. грн. Підприємству пред'явлено претензію для добровільного відшкодування.

Матеріали перевірки було направлено до органів прокуратури. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

За результатами перевірки КП «Сосницьке КЖУ» встановлено, що за період з 25.04.2012 по 15.05.2013 року з артезіанських свердловин самовільно без наявності спеціального дозволу на користування надрами забрано 219160 м³ підземних вод. Сума збитків заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства склала 3237,431 тис. грн. Підприємству пред'явлено претензію для добровільного відшкодування.

Матеріали перевірки було направлено до органів прокуратури. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

За результатами планової перевірки Городнянського ВУЖКГ встановлено, що підприємством використовуються надра для видобутку прісних підземних вод без наявності спеціального дозволу. За період з 16.05.2012 по 20.06.2013 років з підземних джерел забрано 324000 м³ прісних вод. Сума збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства, становить 4786,128 тис. грн. Порушнику пред'явлено претензію для добровільного відшкодування збитків.

Матеріали перевірки було направлено до органів УМВС ЧО. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

За результатами планової перевірки КП «Маяк» встановлено, що підприємством використовуються надра для видобутку прісних підземних вод без наявності спеціального дозволу. За період з 08.08.2011 по 26.06.2013 років з підземних джерел забрано 13700 м³ прісних вод. Сума збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства, становить 202,376 тис. грн. Порушнику пред'явлено претензію для добровільного відшкодування збитків.

З метою припинення негативного впливу на навколишнє природне середовище в звітному періоді прийнято 4 рішення про тимчасову заборону діяльності суб'єктів господарювання.

З метою попередження негативного впливу на навколишнє природне середовище Головним державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області прийнято рішення № 24 від 23.11.2012 про заборону скиду стічних вод ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат» до Ічнянської міської каналізаційної мережі.

Контроль за охороною атмосферного повітря

Протягом 2013 року здійснено 365 перевірок по контролю за станом атмосферного повітря. За результатами перевірок складено 258 протоколів, притягнуто до адмінвідповідальності 258 посадових осіб. Сума накладених штрафів складає 44,404 тис. грн., стягнуто – 44,744 тис. грн. Пред'явлено 61 претензія на суму 90,156 тис. грн., стягнуто 77 претензій на суму 282,655 тис. грн.

В ході перевірки ПрАТ «КСК «Чексіл» виявлено перевищення встановлених нормативів гранично допустимих викидів речовин у вигляді суспендованих твердих часток. Понаднормові викиди ліквідовано шляхом проведення ремонтних робіт пилогазоочисного обладнання. За завдані державі збитки підприємству пред'явлено претензію на суму 0,129 тис. грн.

З метою припинення негативного впливу на навколишнє природне середовище в звітному періоді прийнято 16 рішень про тимчасову заборону діяльності суб'єктів господарювання.

Контроль за охороною та використанням земель

За 2013 рік здійснено 59 перевірок по контролю за станом земельних ресурсів. Складено 19 протоколів на суму 12,002 тис. грн. Стягнуто 16,235 тис. грн. Пред'явлено 19 претензій на суму 18,812 тис. грн. Стягнуто 15 претензій на суму 17,867 тис. грн.

В ході проведення позапланової перевірки на території Седнівської селищної ради Чернігівського району (сmt. Седнів та с. Нове) встановлено факти засмічення земельних ділянок побутовими відходами, зазначені відходи розміщуються мешканцями зазначених населених пунктів, особи яких не встановлені. У порушення вимог ст. 21 Закону України «Про відходи» Седнівською селищною радою не в повній мірі забезпечено ліквідацію несанкціонованих та неконтрольованих звалищ відходів, не організована дієва система збирання та видалення побутових відходів. За результатами перевірки проведений розрахунок розміру шкоди, зумовленої засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства на території Седнівської селищної ради, який становить 1475,911 тис. грн. Матеріали перевірки передані до Чернігівської міжрайонної прокуратури з наглядом за додержанням законів у природоохоронній сфері. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

За результатами позапланової перевірки по зверненню громадян виявлено розливи нафтопродуктів на земельній ділянці загальною площею 60 м² в м. Чернігів гр. Резніченком Д.О., що є порушенням ст.35 Закону України «Про охорону земель», відібрано проби ґрунтів та розраховано розмір шкоди за забруднення земельних ресурсів, що становить 118,904 тис. грн. Матеріали передані до прокуратури Чернігівської області для внесення відомостей про кримінальне провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Контроль за охороною та використанням земель водного фонду

Протягом 2013 року Держекоінспекцією було проведено 24 перевірки по контролю за охороною та використанням земель водного фонду. Складено 5 протоколів на суму 1,700 тис. грн., стягнуто – 1,020 тис. грн.

За збитки, заподіяні державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства, пред'явлено претензію на суму 0,617 тис. грн., яка сплачена в повному обсязі.

Контроль за поводженням з відходами

Протягом 12 місяців 2013 року здійснено 813 перевірок суб'єктів господарювання щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства з екологічної та радіаційної безпеки при поводженні з відходами та отруйними речовинами. За результатами перевірок складено 670 протоколів та 670 осіб притягнуто до адмінвідповідальності. Сума штрафних санкцій склала 144,279 тис. грн., стягнуто – 149,991 тис. грн.

З метою припинення негативного впливу на навколишнє природне середовище в звітному періоді прийнято 5 рішень про тимчасову заборону діяльності суб'єктів господарювання.

За 2013 р. згідно плану роботи було перевірено 170 суб'єкти господарювання, внаслідок діяльності яких утворюються відпрацьовані мастила (оливи). Основні виявлені порушення це: порушення правил ведення обліку відпрацьованих мастил, відсутній договір на передачу відпрацьованих мастил, змішування відходів. Також відсутність дозволу та лімітів на утворення і розміщення відпрацьованих мастил.

За виявлені порушення природоохоронного законодавства притягнуто до адмінвідповідальності 93 особи на суму 19,346 тис. грн.

На виконання Доручення від 02.03.2012 року №2/1-8-371 щодо перевірок підприємств, які в своїй діяльності використовують тару та пакувальні матеріали протягом звітного періоду інспекторським складом було перевірено 67 підприємств. За результатами перевірок надано 26 приписів, винесено 3 постанови про адміністративні стягнення за ст.188⁵ сумою 0,918 тис. грн.

За результатами роботи, проведеної органами місцевого самоврядування, з урахуванням перевірок Держекоінспекції у Чернігівській області було виявлено 1630 несанкціонованих сміттєзвалищ на території Чернігівської обл. Ліквідовано 1599 сміттєзвалищ. Загальна очищена площа від звалищ склала 217,845 га. Інспекторами

Держекоінспекції у Чернігівській області притягнуто до адмінвідповідальності 52 особи, сума штрафів склала 19,567 тис. грн.

Контроль за охороною, захистом, використанням рослинного світу

Протягом 2013 року здійснено 108 перевірок щодо охорони рослинного світу. За результатами перевірок складено 211 протоколів (в т.ч. ліси - 169). 204 особи притягнуто до адміністративної відповідальності на загальну суму 30,498 тис. грн., стягнуто – 25,160 тис. грн.

У зв'язку з виявленими у порушенні ознаками злочину матеріал перевірки передано до органів прокуратури та винесено 1 постанови про закриття справи.

За збитки заподіяні державі порушенням природоохоронного законодавства пред'явлено 46 претензій на суму 180,646 тис. грн., стягнуто 47 претензій на суму 165,801 тис. грн., загальна сума розрахованих збитків складає 946,097 тис. грн. Матеріали по 21 справі передано до правоохоронних органів. За результатами розгляду по 2 розпочато кримінальне провадження.

В ході перевірки ДП «Семенівкарайагролісгосп» встановлено факт незаконного пошкодження зелених насаджень до ступеня припинення росту. Загальна сума розрахованих розмірів шкоди становить 93,324 тис. грн. Матеріали перевірки було направлено до прокуратури Семенівського району. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

Під час перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства Будянською сільською радою встановлено, що робітниками державної сфери сільської ради проведено видалення дерев за відсутністю відповідного розпорядження Корюківської райдержадміністрації, що не відповідає вимогам ст.69 Лісового кодексу України. Збитки, завдані навколишньому природному середовищу, становлять 268,776 тис.грн. Матеріали перевірки було направлено до прокуратури Корюківського району. За результатами розгляду розпочато кримінальне провадження.

В ході проведення операції «Новорічна ялинка» здійснено 31 перевірка. Виявлено 3 порушення порядку заготівлі новорічних ялинок, 5 випадків самовільних рубок, 9 порушень порядку придбання та збуту ялинок. Складено 3 протоколи, які передано до суду. Обрахована сума збитків становить 179,401 тис. грн.,

В ході операції «Чистий ліс» 17 осіб притягнуто до адмінвідповідальності за ст. 73 КУпАП на загальну суму 2,788 тис. грн., стягнуто – 1,989 тис. грн.

За звітний період проведено 64 перевірки об'єктів природно-заповідного фонду, за виявлені порушення складено 22 протоколи, які передано до суду. Загальна сума розрахованих збитків склала 192,691 тис. грн.

Контроль за охороною, використанням та відтворенням тваринного світу та водних живих ресурсів

За 12 місяців 2013 року здійснено 77 перевірок по контролю за станом тваринного світу, в т.ч. 49 по браконьєрству. За результатами перевірок складено 144 протоколи, 8 протоколів передано до суду, до адмінвідповідальності притягнуто 136 осіб. Загальна сума накладених штрафів складає 24,055 тис. грн., стягнуто – 19,227 тис. грн. Загальна сума розрахованих збитків становить 37,750 тис. грн.

Під час проведення чергової перевірки по контролю за станом охорони та використанням тваринного світу виявлено факт браконьєрства в мисливських угіддях МРП «Новгород-Сіверське» ЧОО УТМР біля с.Фаївка Н.-Сіверського району - незаконне добування дикого кабана. Зазначене є порушенням ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», за що порушник притягнений до адмінвідповідальності за ст. 85, ч.2 КУпАП. Мисливську рушницю, набої, посвідчення мисливця та м'ясо кабана вилучено. Сума збитків становить 10,000 тис. грн. Матеріали справи передано до Н.-Сіверського районного суду.

На території Ріпкинського району затримано 9 порушників правил полювання, які незаконно здобули самця дикого кабана та двох самців лисиці. Було вилучено знаряддя добування (мисливська рушниця) та здобич. Порушники притягнуті до адмінвідповідальності. Обраховані збитки становлять 10 тис. грн. за фактом виявленого браконьєрства оформлені матеріали направлені на розгляд до місцевого суду Ріпкинського району.

В ході проведених перевірок також виявлено незаконне добування диких косуль та куниц. Суми завданих збитків становлять 16,000 тис. грн. і 1,500 тис. грн. відповідно. Матеріали перевірок направлено до Н.-Сіверського та Менського районних судів.

Протягом 2013 року проведено 99 перевірок по контролю за станом водних живих ресурсів (74 по браконьєрству). За результатами перевірок складено 168 протоколів (161 – по браконьєрству), 49 протоколів передано до суду. 119 осіб притягнуто до адмінвідповідальності, сума накладених штрафів складає 10,234 тис. грн., стягнуто 10,727 тис. грн. Сума розрахованих збитків складає 117,888 тис. грн.

В ході операції «Нерест» інспекційним складом проведено 24 рейдові перевірки, виявлено 63 порушення та складено 63 протоколи, загальна сума штрафних санкцій склала 3,094 тис. грн. 21 матеріал передано до місцевих судів. Сума нарахованих збитків склала 44,140 тис. грн. Вилучено 120,5 кг. риби та 83 знаряддя лову. За ознаками кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 249 КК України порушено 2 кримінальні справи.

В ході перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі збереження рослинного та тваринного світу

інспекторами Держекоінспекції у Чернігівській області затримано 3 жителів області, які здійснювали незаконний лов риби із застосуванням електричного струму. У порушників вилучено електропристрій, а також незаконно здобуту рибу, вилов якої завдав державним інтересам збитків на загальну суму 8,500 тис. грн. За даним фактом порушено кримінальну справу.

Під час перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі збереження рослинного та тваринного світу інспекторами Держекоінспекції у Чернігівській області затримано 2 порушників які в період заборони на лов водних біоресурсів, з використанням заборонених засобів лову, вилучили рибу у кількості 61 штука, чим порушили вимоги п. 3.15, 4.13, 4.14.1 «Правил любительського і спортивного рибальства» та спричинили шкоду в сумі 5,049 тис. грн.. Позов передано до Менського районного суду, який задоволений в повному обсязі. Судові виконавчі листи передані до відділу державної виконавчої служби Менського районного управління юстиції.

Під час перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства на р. Дніпро у межах РЛП «Міжріччинський» виявлено факти незаконного добування риби - без дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, чим порушено ст. 9-1 Закону України «Про природно-заповідний фонд України». При цьому було вилучено риби різних видів у кількості 693 шт. загальною вагою 464 кг. По факту складено 7 протоколів про адміністративне правопорушення за ст. 91 КУпАП та оформлено відповідні матеріали, які направлені до відповідних районних судів та Дніпровської екологічної прокуратури. Загальна сума розрахованих збитків склала 164,192 тис. грн.

15.4 Виконання державних цільових екологічних програм

Фінансування природоохоронних заходів в області відбувається у відповідності до державних та регіональних програм.

В області діє Програма формування національної екомережі в Чернігівській області на 2003-2015 роки, затверджена рішенням Чернігівської обласної ради від 14 серпня 2003 року.

Постійно ведуться роботи по визначенню та подальшому заповіданню цінних природних територій. Протягом 2013 року було проведено нараду зі створення національного природного парку «Дніпровсько-Деснянське міжріччя» за участю відповідних державних органів та користувачів природних ресурсів.

Продовжувались роботи по підготовці проекту розширення території Ічнянського національного природного парку, з наданням земель площею 2486,8 га в постійне користування парку.

Підготовлені проекти створення нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення:

- лісовий заказник місцевого значення «Конторщина», площею 321 га (Козелецький район);

- лісовий заказник місцевого значення «Прибори», площею 71 га (Козелецький район);

- лісовий заказник місцевого значення «Лисенки», площею 26,2 га (Корюківський район);

- гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення «Болото Кораблище», площею 10,0 га (Ріпкинський район біля с. Малий Зліїв);

- ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Дерева садиби П.Г.Березовського», площею 0,05 га (Чернігівський район, с. Старий Білоус);

- лісовий заказник місцевого значення «Олишівська дача» площею 533 га (Чернігівський район).

Проведені роботи, спрямовані на вирішення питання щодо створення в м. Чернігові регіонального ландшафтного парку «Ялівщина». Мінприроди України погоджено клопотання щодо створення в області регіонального ландшафтного парку «Ніжинський».

Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації у 2013 році розроблений проект «Програми охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області на 2014 – 2020 роки». Основною метою Програми є створення умов для забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та поліпшення його стану, реалізація ефективної природоохоронної політики на обласному рівні.

Програма містить в собі сім стратегічних цілей: підвищення рівня суспільної екологічної свідомості; поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища; інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління; припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; удосконалення регіональної екологічної політики.

Програму планується реалізувати за такими основними напрямками:

- охорона і раціональне використання водних ресурсів;
- охорона і раціональне використання земель;
- охорона та раціональне використання природних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду;
- раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів;
- організація системи екологічного моніторингу довкілля;

- наука, інформація і освіта.

Розв'язання екологічних проблем в рамках Програми буде забезпечуватися шляхом об'єднання та координації зусиль органів місцевої влади і місцевого самоврядування, природоохоронних організацій, підприємств, наукових установ, засобів масової інформації, населення, громадських організацій на обласному та місцевому рівнях, мобілізації наявних ресурсів для реалізації спільно запланованих заходів, залучення зацікавлених сторін до вирішення пріоритетних проблем, підвищення рівня обізнаності населення та його залучення до реалізації природоохоронної політики.

Здійснення заходів Програми сприятиме:

- підвищенню рівня суспільної екологічної свідомості;
- поліпшенню екологічної ситуації та підвищенню рівня екологічної безпеки;
- досягненню безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;
- інтеграції екологічної політики та вдосконаленню системи інтегрованого екологічного управління;
- припиненню втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;
- забезпеченню екологічно збалансованого природокористування;
- удосконаленню регіональної екологічної політики.

Проект Програми має спільні заходи з програмою соціально-економічного розвитку Чернігівської області, та іншими діючими програмами, спрямованими на покращання стану навколишнього природного середовища.

15.5. Моніторинг навколишнього природного середовища

В 2013 році суб'єктами обласної системи моніторингу довкілля здійснювалися моніторингові дослідження навколишнього природного середовища у межах функціональних повноважень та згідно відомчих планів.

У 2012 -2013 роках проходила реорганізація органів виконавчої влади, суб'єкти моніторингу змінили протягом року свої назви та функції. Частина функцій, пов'язана із спостереженням за довкіллям, внаслідок змін у законодавстві втрачена.

Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації здійснювався збір інформації від суб'єктів регіональної системи моніторингу довкілля.

Згідно з наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 26.04.2007 № 218 про затвердження Регламенту підготовки та розміщення екологічної інформації на ВЕБ-порталі, продовжується накопичення, систематизації та узагальнення екологічної інформації. Інформація в подальшому направлялася до

Мінприроди України для розміщення на ВЕБ-порталі в рубриці «Стан довкілля в регіонах» за такими напрямками: стан атмосферного повітря; стан поверхневих вод; радіаційний стан; стан земельних ресурсів та відходи. Щомісячно оновлювалася моніторингова інформація на сайті Департаменту.

Ця робота проводилась для забезпечення широкого доступу до екологічної інформації, а також на виконання положень Конвенції про доступ до інформації та участь громадськості в процесі прийняття рішень.

В Чернігівській області створюється геоінформаційна система (ГІС) - система апаратно програмних засобів та алгоритмічних процедур, що зроблена для цифрової підтримки, поповнення, маніпулювання, аналізу, математико-картографічного моделювання та образного відображення темпорально-географічнокоординованих даних.

В 2010 році створена ГІС система природно-заповідного фонду області, в 2011 – 2012 роках розроблялася ГІС система водних ресурсів області в напрямку прогнозування підтоплення паводковими водами територій (виконано прогноз підтоплень по м. Чернігів). Впровадження цих систем на різних рівнях дозволяє підняти рівень, оперативність та ефективність рішення задач у галузі керування якістю навколишнього середовища до світового рівня .

На основі моніторингової діяльності здійснювалось визначення інтегрального показника екологічного стану регіону, згідно Керівництва щодо здійснення інтегральної оцінки стану довкілля на регіональному рівні, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 584 від 14.11.2008 року.

Базовими, для розробки інтегральної оцінки, є екологічні показники, розроблені Європейською Економічною Комісією ООН «Руководство по применению экологических показателей в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии», «Директива Европейского парламента и Совета Европейского Союза № 2000/60/ЕС от 23 октября 2000 года» (Водная Рамочная Директива ЕС), та положення чинного законодавства, нормативно-правових документів стосовно створення Державної системи моніторингу довкілля і затверджених порядків та положень щодо його проведення.

Інтегральна оцінка стану довкілля визначається по основним реципієнтам: гідросфера, літосфера, атмосфера.

Для здійснення інтегральної оцінки визначається 5 класів стану довкілля із загальними назвами:

- сприятлива ситуація,
- задовільна ситуація,
- напружена ситуація,
- критична ситуація,
- кризова ситуація.

Інтегральний показник екологічного стану – показник стану навколишнього середовища, що являє собою середньозважене значення

інтегральних показників якості водних ресурсів, атмосферного повітря та земельних ресурсів. За розрахунковими даними екологічний стан довкілля області є задовільним.

15.6. Державна екологічна експертиза

Відносини в галузі екологічної експертизи регулюються Законами України «Про екологічну експертизу», «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими законодавчими актами України.

Здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, перелік яких затверджено Постановою КМУ від 28.08.2013 р. № 808.

До об'єктів державної екологічної експертизи відносяться:

-екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах або регіонах,

-документація по впровадженню нової техніки (технології), нових пестицидів і агрохімікатів,

-проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань регулювання відносин у галузі забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, діяльності, що може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища.

Заявки на проведення державної екологічної експертизи подаються на розгляд до еколого-експертного підрозділу Мінприроди.

Екологічна експертиза проектів будівництва об'єктів підвищеної екологічної небезпеки здійснюється експертними організаціями, у відповідності до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Протягом 2013 року Департаментом надавались пропозиції щодо врахування державних інтересів при розробленні містобудівної документації.

З метою реалізації положень Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» у Чернігівській області створені архітектурно-містобудівні ради, впроваджено «Порядок проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні», «Порядок надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, їх склад та зміст».

У нашому регіоні діє довгострокова комплексна регіональна Програма розроблення містобудівної документації населених пунктів області на 2004-2020 роки, у районах області затверджені відповідні районні Програми. Схема планування території Чернігівської області затверджена рішенням Чернігівської обласної ради від 28 вересня 2012 року.

Протягом року на розгляд обласної архітектурно-містобудівної ради винесено наступну містобудівну документацію: «Зміни до генерального плану с. Количівка Іванівської сільради Чернігівського району Чернігівської області», «Детальний план території перспективного розвитку с. Количівка Іванівської сільради Чернігівського району Чернігівської області» та «Детальний план території земельної ділянки на території Уляновської сільради (за межами населеного пункту) Чернігівського району Чернігівської області».

На протязі року Департаментом здійснювалась консультативна допомога з питань проведення державної екологічної експертизи. Представники Департаменту брали участь у засіданнях обласної архітектурно-будівельної ради при управлінні містобудування та архітектури облдержадміністрації.

Діяльність місцевих органів влади, які керуються Конституцією та законами України та активна участь громадян у обговоренні та схваленні планів перспективного розвитку територій позитивно сприятимуть містобудівній діяльності у Чернігівській області.

15.7. Економічні засади природокористування

15.7.1. Економічні механізми природоохоронної діяльності

Збереження, відновлення та раціональне використання природних ресурсів – головна мета діяльності державної системи охорони навколишнього природного середовища. Департамент екології та природних ресурсів спільно з Державною екологічною інспекцією забезпечують роботу еколого-економічного механізму раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища, здійснюють координацію природоохоронної діяльності відомств, підприємств, установ і організацій в області.

З набуттям чинності з 1 січня 2011 року Податкового кодексу України, найважливішим еколого-економічним інструментом природоохоронної діяльності є екологічний податок.

Екологічний податок – головне джерело надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища (державного, обласного та місцевих), які були створені державою з метою концентрації коштів і цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів (ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

В Податковий кодекс включено всі екологічні платежі за спеціальне використання природних ресурсів і за забруднення навколишнього природного середовища.

Так, в Податковому кодексі виділено окремі розділи, зокрема:

- збір за спеціальне водокористування води;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;

- плата за користування надрами;
- плата за землю;
- плата за спеціальне використання рибних та інших водних ресурсів;
- екологічний податок.

Податковий кодекс є нормативним актом прямої дії, в зазначених розділах встановлені порядки сплати та ставки за спеціальне використання природних ресурсів і за забруднення навколишнього природного середовища.

Податковим кодексом України розширено базу оподаткування та введено нові ставки екологічного податку.

Важливим нововведенням Податкового кодексу в частині економічного механізму природоохоронної діяльності стали норми, визначені в Прикінцевих положеннях.

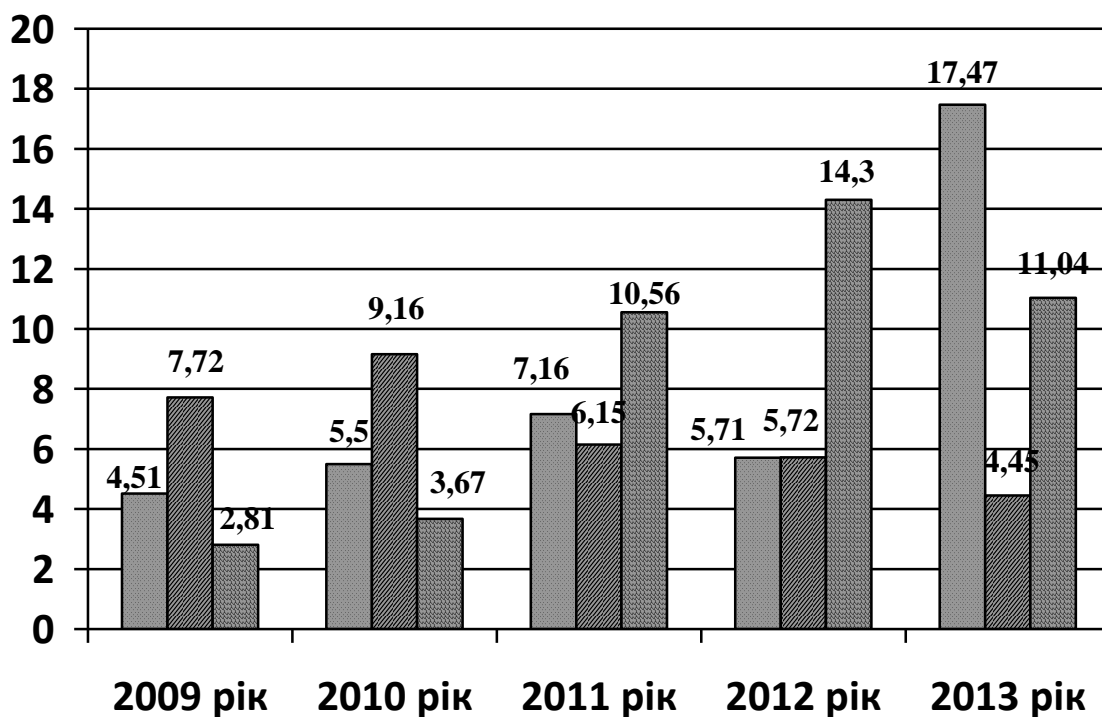
У відповідності з Бюджетним кодексом України екологічний податок до спеціального фонду Державного та місцевих бюджетів у 2013 році складає: до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища – 53%, з них 33% із спрямуванням на фінансове забезпечення виключно цільових проектів екологічної модернізації підприємств, до обласного фонду охорони навколишнього природного середовища – 13,5%, до місцевих (міських, селищних, сільських) природоохоронних фондів – 33,5%.

За даними Департаменту фінансів Чернігівської облдержадміністрації фактичне надходження коштів від екологічного податку та платежів за спеціальне використання природних ресурсів до державного та місцевих бюджетів у 2013 році становило:

- екологічного податку – 15494,2 тис. грн., або 113,7% від затвердженого плану на рік;
- збору за забруднення навколишнього природного середовища 18,9 тис. грн.;
- грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища – 1545,8 тис. грн., або у 3,3 рази більше від запланованих в бюджетах всіх рівнів асигнувань.

У порівнянні з 2012 роком, надходження коштів від екологічного податку збільшилися у 1,28 рази, у порівнянні з 2009 роком – у 2,19 рази.

Рис. 15.7.1.1 – Динаміка фактичного надходження коштів від екологічного податку (з 2009 року) та платежів за спеціальне використання природних ресурсів до державного та місцевих бюджетів, млн. грн.

■ Державний фонд ОНПС ■ Обласний фонд ОНПС ■ Місцеві фонди ОНПС

Показники фактичних надходжень зборів за спеціальне використання природних ресурсів до державного та місцевих бюджетів у 2013 році наведені в табл. 15.7.1.1

Табл. 15.7.1.1 Фактичні надходження зборів за спеціальне використання природних ресурсів за 2013 рік, тис.грн.

КБК	Назва	Сплачено до бюджетів у 2013 році (тис. грн.)		
		Державний бюджет	Місцевий бюджет	
			Факт	План
13010000	Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	14161,3	19070,6	21317,1
13020000	Збір за спеціальне використання води	9036,9	9098,5	9036,9
13030000	Плата за користування надрами	898753,5	5492,7	5724,4
13050000	Плата за землю	-	201338,4	211638,8
13070000	Плата за спеціальне використання рибних та інших водних ресурсів	-	3,0	6,5
19010000	Екологічний податок	13435,5		
	Разом	935387,2	235003,2	247723,7

15.7.2. Стан фінансування природоохоронної галузі

Фінансування природоохоронних заходів в області здійснюється за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів (в тому числі Державного, обласного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища), а також із власних коштів підприємств, організацій і установ.

Кошти фондів охорони навколишнього природного середовища спрямовуються на фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що відповідають основним напрямкам державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, визначених згідно з «Переліком видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1999 р. № 1147 із змінами та доповненнями.

У 2013 році природоохоронні заходи за рахунок коштів природоохоронних фондів не здійснювались.

Надходження та використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища за 2009-2013 роки приведені в табл. 15.7.2.1

Табл. 15.7.2.1 Надходження та використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, тис. грн.

Пор №	Обіг коштів	Рік				
		2009	2010	2011	2012	2013
1.	Залишок коштів на початок звітного періоду	1254,35	5984,87	11319,9	638,6	4993,0
2.	Надійшло коштів у звітному періоді – всього	7721,45	9163,82	6150,4	5978,6	3511,2
3.	Використано коштів – всього	2990,93	3828,80	16831,7	1624,2	0
4.	Залишок коштів на кінець звітного періоду	5984,87	11319,89	638,6	4993,0	8504,2
5.	% використання коштів	33	25,3	96,3	24,5	0

15.8 Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року визначено стратегічні завдання щодо технічного регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування.

Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки спрямовані

на впровадження науково обґрунтованих та безпечних для навколишнього природного середовища і здоров'я населення вимог до процесів, товарів та послуг.

Розвиток системи технічного регулювання потребує інтеграції екологічних норм, вимог та правил відповідно до законодавчої бази Європейського Союзу.

Впровадження міжнародних стандартів у сфері ресурсозбереження, охорони навколишнього природного середовища, надкористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів та послуг надасть можливість вітчизняному товаровиробнику покращити екологічні аспекти виробництва і продукції та рівень конкурентоздатності на міжнародних ринках.

15.9 Дозвільна діяльність у сфері природокористування

Одним із основних напрямків Департаменту є розгляд матеріалів та видача документів дозвільного характеру.

Для забезпечення раціонального використання і охорони водних ресурсів, запобігання та попередження забруднення водних об'єктів до водокористувачів доводяться ліміти водоспоживання та водовідведення. Станом на 01.01.2014 р. в Чернігівській області налічується 1115 об'єктів-водокористувачів. Мають дозволи на спецводокористування 701 суб'єкт господарювання.

У 2013 році видано 117 дозволів на спецводокористування та 13 водокористувачам, які здійснюють скид стічних вод у водні об'єкти, встановлено нормативи ГДС речовин. При видачі дозволів, в порівнянні з попередніми роками, висуваються більш суворі вимоги щодо дотримання водоохоронного законодавства, встановлюються більш жорсткі ліміти водоспоживання та нормативи скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти. Інформація про підприємства, які здійснюють діяльність без дозволів на спецводокористування, постійно надавалась до Держекоінспекції для відповідного реагування.

Для оцінки та забезпечення раціонального використання води у галузях економіки встановлюються технологічні нормативи використання води. В минулому році погоджено поточні індивідуальні технологічні нормативи використання питної води 28 водокористувачам.

Одним із невирішених питань є стан отримання дозволів на спеціальне водокористування в сільській місцевості. Особливо це актуально в населених пунктах де ліквідовані сільськогосподарські підприємства і водогосподарські споруди знаходяться на балансі сільських рад. На сьогоднішній день діючим законодавством не передбачено застосування засобів адміністративного впливу до органів місцевого самоврядування, які здійснюють експлуатацію водогосподарських споруд. В той же час органами місцевого самоврядування не приймаються заходи щодо створення комунальних

підприємств і як наслідок в сільській місцевості здійснюється забір води з артезіанських свердловин без відповідних дозволів.

З метою попередження негативного впливу та обмеження обсягів утворення і накопичення відходів, стимулювання впровадження прогресивних маловідходних технологій видано 309 дозволів на розміщення відходів та погоджено 419 лімітів на утворення та розміщення відходів суб'єктам господарювання області.

При видачі дозволів встановлюються умови щодо діяльності суб'єктів господарювання у сфері охорони навколишнього середовища.

Департаментом ведеться реєстр місць видалення відходів (МВВ). Станом на 01.01.2014 р. час в реєстрі обліковувалось 370 об'єктів, 5 з яких внесено Департаментом.

На забезпечення, збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про об'єкти утворення, оброблення та утилізації відходів Департаментом ведуться реєстри: об'єктів утворення відходів (ОУВ) та об'єктів оброблення та утилізації відходів (ООУВ). На даний час до реєстру ОУВ включено 164 об'єкти, до реєстру ООУВ – 6 об'єктів.

У зв'язку з тим, що в законодавство щодо поводження з відходами в останні роки внесено значну кількість змін і почастишали запитання власників місць видалення відходів про паспортизацію МВВ, а також великою кількістю помилок, які допускаються при заповненні паспортів МВВ, Департаментом було проведено семінар щодо особливостей оформлення документів у цій галузі. Для прискорення паспортизації МВВ усім райдержадміністраціям Чернігівської області було надіслано листи про необхідність інформування власників МВВ щодо процедури оформлення паспортів МВВ.

Для забезпечення екологічної безпеки, запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище видано 141 дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, в яких визначено шляхи та терміни зменшення обсягів викидів.

В останні роки спостерігається тенденція до зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Починаючи з 2011 року викиди від стаціонарних джерел забруднення а також від автотранспорту зменшуються в середньому на 5%.

15.10 Екологічний аудит та екологічне страхування

Екологічний аудит - це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям

екологічного аудиту (*Стаття 1 Закону України «Про екологічний аудит»*).

Екологічний аудит в Україні проводиться з метою забезпечення додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності.

Основними завданнями екологічного аудиту є:

- збір достовірної інформації про екологічні аспекти виробничої діяльності об'єкта екологічного аудиту та формування на її основі висновку екологічного аудиту;

- встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту;

- оцінка впливу діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан навколишнього природного середовища;

- оцінка ефективності, повноти і обґрунтованості заходів, що вживаються для охорони навколишнього природного середовища на об'єкті екологічного аудиту (*Стаття 8 Закону України «Про екологічний аудит»*).

Конкретні завдання екологічного аудиту в кожному окремому випадку, визначаються замовником, керуючись його потребами, відповідно до Закону України «Про екологічний аудит» та інших актів законодавства України, характеру діяльності об'єкта екологічного аудиту.

Об'єктами екологічного аудиту є:

- підприємства, установи та організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти;

- системи екологічного управління;

- інші об'єкти, передбачені законом.

Екологічний аудит може здійснюватися щодо підприємств, установ та організацій, їх філій та представництв чи об'єднань, окремих виробництв, інших господарських об'єктів у цілому або щодо окремих видів їх діяльності.

У разі проведення обов'язкового екологічного аудиту, замовником якого є зацікавлені органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктами екологічного аудиту також є керівники чи власники об'єктів екологічного аудиту.

Замовниками екологічного аудиту можуть бути центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні, а також фізичні особи.

Більш детальна інформація щодо регулювання екологічного аудиту затверджена в Законі України «Про екологічний аудит» (Відомості Верховної Ради України, 2004, № 45, ст.500), а також в методичних рекомендаціях щодо підготовки, здійснення та оформлення звіту про екологічний аудит (<http://www.menr.gov.ua/index.php/control/control2/269-normatyvno-pravovi-ta-metodychni-dokumenty>).

Виконавцем екологічного аудиту може бути юридична чи фізична особа (екологічний аудитор), кваліфікована для здійснення екологічного аудиту відповідно до вимог Закону України «Про екологічний аудит».

Екологічний аудит може здійснювати особа (екологічний аудитор), яка має відповідну вищу освіту, досвід роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища або суміжних сферах не менше чотирьох років поспіль та якій видано в установленому порядку сертифікат на право здійснення такої діяльності.

Екологічний аудит може здійснюватися юридичною особою, статутом якої передбачений такий вид діяльності, і в штаті якої є хоча б один екологічний аудитор.

З реєстром екологічних аудиторів можна ознайомитися на сайті Мінприроди (<http://www.menr.gov.ua/index.php/control/control2/268-reiestr-ekolohichnykh-audytoriv>).

15.11 Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля

Нова техніка і технологія, досягнення медицини, засоби масової інформації – саме ці фактори докорінно змінюють умови життя людей. Однак все частіше постає питання про бажані, небажані та непередбачені наслідки науково-технічного прогресу (НТП).

Особливо загостреною є проблема співвідношення НТП і збереження природного середовища, яке є єдино можливим середовищем життя людини.

Під забрудненням навколишнього природного середовища розуміють надходження в біосферу будь-яких твердих, рідких і газоподібних речовин, або видів енергії (теплоти, звуку, радіоактивності і т.п.) у кількостях, що шкідливо впливають на людину, тварин і рослини. На сьогодні існує дві проблеми: перша — безпосереднє забруднення навколишнього середовища; друга — збільшення масштабів водоспоживання. Обидві проблеми тісно пов'язані, бо друга викликає першу. Багато технологій розроблено без урахування екологічного фактора, часто вони малоефективні щодо одержання кінцевого продукту, але завдають значної шкоди природі.

На сьогоднішній день особливу увагу слід приділяти сільськогосподарському виробництву, як одному з потужних факторів забруднення навколишнього природного середовища. Існуючі нині способи господарювання сприяють суттєвому збідненню складу біоценозів ґрунтів, спостерігається зведення до мінімуму і, навіть, випадання з них окремих видів корисних організмів, що призводить до небажаних змін у співвідношенні між корисною і патогенною біотою. Вищезазначена ситуація демонструє не лише загострення проблеми родючості ґрунтів, а і цілої низки питань екологічного характеру, що особливо тривожить, адже екологічні функції ґрунтів є визначальними для існування людства.

Чернігівщина має значний науковий потенціал, висококваліфіковані кадри вчених і спеціалістів у галузі природничих та суспільних наук, якими здійснюються розробки і наукові дослідження в сфері екології і природокористування, впливу довкілля на стан здоров'я людини. Наукові установи виконують цілий комплекс різноманітних робіт з екологічних питань – це і наукові дослідження навколишнього середовища як регіону в цілому, так і окремих підприємств. Ці установи активно співпрацюють з промисловими підприємствами. На підставі виявлених проблем ведеться пошук нових напрямів співробітництва в частині модернізації та реконструкції виробництв, що забезпечує значне зниження витрат енергоносіїв, покращення технологічних та екологічних показників підприємств.

В 2013 році найбільш активними в проведенні наукових досліджень та розробок були: Чернігівський національний технологічний університет, Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України, Чернігівський державний інститут економіки та управління, Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.

Науково-педагогічними працівниками **Чернігівського національного технологічного університету** у галузі охорони довкілля у 2013 році проводились наступні наукові дослідження:

- Сучасний стан сфери поводження з відходами у місті Чернігові.
- Розробка організаційно-економічного механізму збирання, переробки та утилізації твердих побутових відходів у населених пунктах (на прикладі м. Чернігова).
- Еколого-економічна оцінка та способи зниження впливу утилізації відходів на оточуюче середовище.
- Еколого-економічні проблеми міських поселень.
- Види забруднення навколишнього природного середовища та напрями його охорони.
- Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку регіону.

Необхідно також відмітити, що в рамках проекту Темпус «Establishing Modern Master-level Studies in Industrial Ecology» (координатором проекту є Королівський технологічний інститут (Швеція) – один з найкрупніших провідних технічних університетів Європи) в університеті з 2013-2014 н. р. здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю 8.18010017 – Економіка довкілля та природних ресурсів (спеціалізація «Промислова екологія»).

У 2013 р. **Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України** здійснював науково-дослідні та координаційні роботи, як головна установа, за ПНД НААН «Сільськогосподарська мікробіологія».

На протязі 2013 року дослідження були спрямовані на з'ясування окремих особливостей взаємовідносин і взаємодії мікроорганізмів з

макроорганізмом, оптимізацію процесів біологічної трансформації сполук біогенних елементів у ґрунтах агроценозів за використання сучасних методів біоіндикації, вивчення особливостей формування угруповань мікроорганізмів при консервації кормів, впливу вірусів на продукційний процес культурних рослин і тварин та розробку заходів, що обмежують розвиток патогенів.

За результатами досліджень отримано такі найважливіші результати:

1. Методом аналітичної селекції одержано нові перспективні штами мікроорганізмів та підібрано комплементарні пари «сорт культури-штам мікроорганізмів», які характеризуються підвищеною продуктивністю та високою азотфіксувальною здатністю. Встановлено різну реакцію сортів сої, нуту, гороху, ріпаку озимого, льону олійного, гірчиці білої та чорної на інокуляцію певними штамми мікроорганізмів.

2. В результаті проведених генетичних досліджень встановлена висока фенотипічна гетерогенність бульбочкових бактерій сої. Показано, що вони достовірно розділяються на дві генетично різні групи. Першу філогенетичну групу утворюють повільнорослі, а другу формують інтенсивнорослі штами. Виявлені значні відмінності у організації геному цих штамів.

3. Показано існування в межах певного сорту злакових культур генотипів з високою здатністю до асоціативної азотфіксації, що може бути використано селекціонерами при виведенні нових та вдосконаленні існуючих сортів злакових культур. Розроблено спосіб оцінки азотфіксувального потенціалу сортів зернових культур.

4. Встановлено, що для підсилення рістстимулювальної активності біоагентів мікробних препаратів Діазобактерину та Поліміксобактерину можна використовувати розчин фітогормону – індолілоцтової кислоти (ІОК), який є додатковим чинником позитивного впливу на рослини. Застосування Діазобактерину та Поліміксобактерину в суміші з оптимальною кількістю ІОК сприяє розвитку кореневої системи, надземної частини, формуванню фотосинтетичного апарату рослин та синтезу білка в ході продукційного процесу озимої пшениці та озимого жита.

5. Показано можливість удосконалення біопрепаратів шляхом корегування умов вирощування бактеріальних культур з метою набуття клітинами мікроорганізмів таких ознак як стійкість до несприятливих факторів довкілля, подовженість терміну їх виживання в субстраті, що позначається на колонізаційній активності інтродукованих бактерій і, в кінцевому підсумку, на взаємодії з рослиною.

6. Встановлено, що з певними фунгіцидами можливо одночасне застосування мікробних препаратів, з іншими можливо використовувати біопрепарат, збільшуючи його дозу, з окремими пестицидами використання мікробних препаратів недопустиме. Отримані результати

увійшли до бази даних, яка формується в Інституті сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН.

7. За використання показників перебігу процесів азотфіксації, емісії N_2O , CO_2 та змін стану мікробних угруповань ризосфери культурних рослин обґрунтовано екологічні принципи удобрення сільськогосподарських культур. Використання добрив не повинно перевищувати меж фізіологічних потреб культурних рослин у сполуках біогенних елементів, що можна чітко відстежувати за спрямованістю мікробіологічних процесів.

8. Внесення в ґрунти агроценозів фізіологічно доцільних доз добрив при вирощуванні сільськогосподарських культур сприяє найбільшій результативності такого агрозаходу як передпосівна бактеризація насіння; за цих умов дія мікробних препаратів Ризогуміну, Мікрогуміну, Поліміксобактерину, Біограну, Альбобактерину, Діазофіту, Діазобактерину та ін. еквівалентна впливу мінеральних азотних добрив у дозах 30-60 кг д.р./га, фосфору і калію – 30-40 кг д.р./га залежно від культури та ґрунтово-кліматичних умов.

9. Лізіметричними дослідженнями встановлено, що застосування Мікрогуміну в технологіях вирощування вівса голозерного на дерново-підзолистому ґрунті суттєво обмежує втрати вологи, водорозчинного гумусу та сполук біогенних елементів по ґрунтовому профілю.

10. Використання Поліміксобактерину для передпосівної бактеризації насіння кукурудзи сприяє обмеженню вимивання за межі кореневмісного шару ґрунту поживних речовин та вологи. Ефективною є взаємодія препарату з сидератом. Застосування препарату по фоні внесення 40т/га гною є менш ефективним.

11. Урожайність пшениці озимої та кукурудзи суттєво зростає за використання для передпосівної бактеризації насіння мікробного препарату Поліміксобактерину; ефективність препарату не знижується при застосуванні протруйників насіння.

12. Для підвищення продуктивності ячменю ярого і вівса доцільним є застосування біопрепарату Мікрогуміну; передпосівна бактеризація позитивно впливає на метаболічні процеси в рослинах, що сприяє покращенню якості продукції.

13. За використання мікробних препаратів Альбобактерину та Поліміксобактерину в технологіях вирощування буряків цукрових зростає урожайність та цукристість продукції; додатковий збір цукру сягає 1т/га.

14. Результативність технологій вирощування льону олійного, гірчиці білої і чорної суттєво зростає за використання передпосівної бактеризації.

15. За використання Альбобактерину для передпосівної інокуляції насіння ріпаку озимого збільшується урожайність культури і вихід олії.

16. Збільшення реалізації азотфіксувального потенціалу зернобобових культур (сої, гороху, нуту, квасолі, люпину) та їх продуктивності досягається за використання мікробних препаратів

Ризогуміну та Ризобофіту; перспективним є роз'єднане в часі застосування мікробних препаратів, мікроелементів та стимуляторів росту рослин; при цьому мікробні препарати використовуються для передпосівної бактеризації насіння, а фізіологічно активні речовини – по вегетації.

17. Встановлено позитивний вплив дріжджів *Phaffia rhodozyma* на склад мікробіоценозу сліпої кишки перепілок, який проявлявся у збільшенні кількості корисної кишкової палички та зменшенні кількості стрепто- та стафілококів, а також у витісненні з вмісту кишки грибів роду *Candida* та протею.

18. Показано можливість застосування пробіотичних препаратів для детоксикації афлатоксину В1, зокрема застосування пробіотика «Вітакорм - Мультиспорин» сприяє нормалізації біохімічних показників крові тварин, порушених дією афлатоксину В1.

19. Удосконалено технологію силосування вико-вівсяних сумішок підвищеної вологості за використання закваски БПС-Л. Встановлено зменшення втрат сухої речовини, сирого протеїну та каротину за використання закваски БПС-Л.

20. Виявлено значний ступінь ураженості вузьколистістю: люпину жовтого – 33,3–90,0%, люпину білого – 32,1–56,6% на різних сортах. В розсадниках елітного насінництва картоплі визначено значне розповсюдження вірусних захворювань у моноінфекції (М-вірус картоплі) та у складі комплексних інфекцій (М-, S-, Y- віруси картоплі).

21. Встановлено, що застосування мікробних препаратів Ризобофіту, Ризогуміну та Хетоміка дало змогу зменшити кількість інфікованих рослин люпину жовтого у залежності від фази розвитку на 5,5–7,5%; 10,1–13,8%; 3,8–12,9% відповідно. Найбільший приріст урожаю зерна та зеленої маси люпину жовтого, ураженого ВЖМК, забезпечили препарати Ризогумін та Хетомік – 41,4% і 41,7% та 37,8% і 31,8% відповідно.

22. Застосування мікробних препаратів Поліміксобактерину, Бактопасльону та Хетоміка при веденні первинного насінництва картоплі забезпечило підвищення врожайності пробіркових рослин – на 8–61,2%, картоплі 1-го року розмноження – на 5,5–48% залежно від сорту і біопрепарату.

23. В результаті дослідження особливостей циклу репродукції ВСЛК в культурі клітин ВНК-21 встановлено, що культура клітин нирки новонародженого хом'яка продукує рецептори протеїнової або глікопротеїнової природи для адсорбції вірусу на поверхні клітини; гуанідин гідохлорид та 2-(α -оксибензил) бензімідазол в концентраціях 450 та 250 мкг/мл відповідно пригнічують репродукцію вірусу скручування листя картоплі *in vitro*; за температур, менших +24 С⁰ спостерігалось значне уповільнення репродукції ВСЛК в культурі клітин ВНК-21.

24. Розроблено методичні підходи та інструментарій щодо створення та трансферу інновацій у галузі сільськогосподарської мікробіології. Визначеною стратегією Інституту у сфері маркетингу інноваційної діяльності є інтенсифікація маркетингових зусиль в комплексі з розвитком та удосконаленням товару на існуючому ринку.

Перспективними є дослідження Інституту за напрямками ґрунтової мікробіології та біологічного захисту рослин і тварин, зоотехнічної мікробіології, а саме:

- розроблення заходів оптимізації процесів трансформації вуглецю і азоту в ґрунтах агроценозів;
- розроблення нових принципів застосування добрив для підвищення їхньої ефективності і зменшення навантаження на довкілля;
- розроблення заходів оптимізації біологічної активності ґрунтів за використання мікробних препаратів;
- розроблення системи екологічно безпечного ведення сільського господарства;
- розробка стратегій оптимізації кореневого живлення культурних рослин;
- розроблення високоспецифічних діагностичних тест-систем для діагностики фітопатогенних вірусів;
- розроблення нових та удосконалення існуючих технологій годівлі силосу, сінажу, сіна і вологого зерна кукурудзи та інших зернофуражних культур;
- організація системи ведення екологічно безпечного тваринництва в господарствах різних регіонів України, що передбачає одержання екологічно чистої продукції та зменшення техногенного навантаження на довкілля.

У 2013 році **Чернігівський державний інститут економіки та управління (ЧДІЕУ)** в галузі охорони навколишнього середовища включав напрями наукових досліджень, що виконуються у відповідності до Закону України від 12.10.2010 № 2519-17 «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (напрямок: Рациональне природокористування).

Вченою радою ЧДІЕУ, кафедрами інституту виконуються науково-дослідні роботи (НДР) та підготовлені наукові розробки, які готові до впровадження у діяльність підприємств та організацій, а саме:

- «Дослідження видового складу фіто-паразитичних нематод-ксилобіонтів та їх вплив на патологічні процеси в хвойних лісах поліської зони Чернігівської області».
- «Сучасний стан ґрунтів Чернігівського Полісся, заходи раціонального їх використання і поліпшення».
- «Удосконалення методів та засобів гідрологічного моніторингу».
- «Використання оборотної біоремедіації для очищення прилеглих територій об'єкта «Нафтобаза».

- «Міграція нафтопродуктів після техногенної аварії на об'єкті «Нафтобаза» ВАТ «Чернігівнафтопродукт».

- Наукова розробка «Екологічнобезпечна технологія застосування біологічних препаратів комплексної дії при вирощуванні льону олійного в умовах лівобережного Полісся».

На сьогоднішній день необхідно дотримуватися розумної рівноваги між виробництвом і природою, скорочуючи до мінімуму сумарні екологічні затрати та добиваючись найвищого економічного результату природозахисних заходів від забруднення.

В Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя викладачами та студентами університету проводилась наукова робота з вивчення флори і фауни Чернігівської області. Проводиться постійний моніторинг міграції птахів в Менському та Борзнянському районах (середня течія р. Десна) в рамках міжнародної акції по вивченню міграції птахів та моніторинг фауни Мезинського національного природного парку (Коропський район).

Студенти природничо-географічного факультету проводили наукові дослідження у проблемних групах та гуртках: «Ландшафтно-екологічні проблеми регіону»; «Рекреаційно-краєзнавчі дослідження».

На кафедрі біології природничо-географічного факультету виконувалися ряд колективних та індивідуальних тем:

- Колективна тема «Рослинний світ Чернігівщини та його охорона»: в рамках розділу «Динаміка рослинності басейну р. Удай» протягом 2013 р. проведені польові дослідження вказаної території, камеральне опрацювання зібраного матеріалу, повторні фітоценотичні профілі у південній частині басейну. Розпочато наукові дослідження з аналізу сучасного стану рослинності територій природно-заповідного фонду та шляхи оптимізації природно-заповідної мережі (зокрема Ніжинського районів). Досліджено сучасний стан рослинного покриву окремих територій природно-заповідного фонду Чернігівщини (Городнянський р-н). Обстежено сучасний стан рослинних угруповань природно-заповідних територій (ботанічний заказник місцевого значення «Зайцеві сосни», «Середовщина», «Боромики»). Виявлено території, які необхідно включити до складу ПЗФ Чернігівської області.

- Колективна тема «Еколого-фауністичний моніторинг біоценозів Чернігівщини»: виявлені нові місцезнаходження на території Чернігівщини рідкісних і червонокнижних видів.

- Індивідуальна тема «Абсолютно заповідний режим та його вплив на зміну ектопічних характеристик заповідних степів»: до аналізу були залучені результати синфітоіндикаційних обрахунків величин екологічних факторів різнорежимних ділянок таких заповідників: відділення Центрально-Чорноземного біосферного заповідника «Стрілецький степ» (Курська обл., Росія), відділення Природного заповідника «Білогір'я» «Ямський степ» (Білгородська обл., Росія), відділення Луганського природного заповідника «Стрільцівський степ» (Луганська обл., Україна),

Заповідник «Михайлівська цілина» (Сумська обл., Україна) та відділення Українського степового природного заповідника «Хомутовський степ» (Донецька обл., Україна).

Отримані результати синфітоіндикаційних обрахунків параметрів середовища свідчили, що тривала дія абсолютно заповідного режиму призводить до зміни величин ряду екологічних факторів, передусім едафічних (вологості ґрунту, вмісту у ньому мінерального азоту та сполук кальцію), що визначають диференціацію рослинних угруповань у просторі.

Викладачами **Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка** в 2013 році були здійснені експедиційні виїзди по дослідженню флори і рослинності Чернігівщини, та суміжних регіонів Республіки Білорусь (Гомельська область). Разом з Чернігівським обласним педагогічним ліцеєм було проведено ХХ літню еколого-краєзнавчу практику на базі урочища «Ялівщина».

Викладачі кафедри екології та охорони природи та інших кафедр ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка були залучені до виконання наукових проєктів, в рамках міжнародної співпраці.

Основні напрямки наукової та дослідної роботи базуються на пріоритетах Чернігово-Сіверського регіону, міжнародних аспектах міжрегіонального співробітництва в рамках Єврорегіону «Дніпро», технічних можливостях та її практичній спрямованості, і включають такі:

- Біорізноманіття та його складові: фіто-, ценотичне та екосистемне різноманіття Лівобережного Полісся, його соціологічні аспекти; фіторізноманіття та ценотичне різноманіття Східного Полісся; ентомофауна та нематодофауна Чернігівщини; стан популяцій хребетних (птахів, амфібій) Чернігова та приміських зон; просторово-часові трансформації ландшафтних комплексів лесових островів Чернігівського Полісся.

- Фізіологічні та біохімічні механізми впливів та взаємодій організмів: екологічна фізіологія і біохімія водних організмів, екологічні механізми діяльності вищих гідро біонтів.

- Заповідна справа, інтродукція та агрокультура_нематодофауна агроекосистем, її видовий склад та консорційні поєднання; заплавні лісові екосистеми, їх різноманіття та їх фітосоціологічні аспекти;; феноритми та сезонні зміни деревних видів родини *Rosaceae*; дендрофлора зелених зон міст Лівобережного Полісся, її систематичні та еколого-ценотичні особливості та механізми її стійкості.

- Екологічна освіта, виховання та природоохоронні аспекти: студентський екологічний та природоохоронний рух; практичні екологічні проєкти та їх вплив на формування світоглядних аспектів студентів природничих спеціальностей ВНЗ.

- Техноекологічні аспекти охорони довкілля та його компонентів шляхи зменшення техногенного впливу на довкілля та його складові; технологічні аспекти водозабезпечення і водовідведення.

15.12 Участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

Діяльність багатьох неурядових природоохоронних організацій спрямована на поліпшення стану довкілля: очищення води в річках, ставках і джерелах; заліснення берегів річок; збереження зелених насаджень; охорону природних заповідників і зелених зон. Законодавство нашої держави дозволяє спеціально акредитованим неурядовим громадським організаціям проводити громадську екологічну експертизу. Висновки громадської екологічної експертизи можуть враховуватися при проведенні державної екологічної експертизи.

Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації з метою врахування пропозицій та зауважень громадськості щодо стану довкілля, та відповідно до плану консультацій з громадськістю керівництвом та спеціалістами-екологами проводились засідання за «круглим столом» та зустрічі з громадськістю.

На інформаційні заходи запрошувались представники зацікавленої громадськості, спеціалісти відповідних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємств та організацій, регіональні мас-медіа.

Спеціалістами та керівництвом Департаменту взято участь в організації та проведенні 7 засідань за «круглим столом», трьох зустрічах з громадськістю. Департаментом активно проводились екологічно-просвітницькі та раз'яснювальні заходи серед студентської та учнівської молоді області. Екологами надавалась всебічна допомога та консультації старшокласникам загальноосвітніх шкіл, вищих навчальних закладів щодо екологічних проблем області та шляхів їх вирішення, сприяння участі молоді у Всеукраїнських екологічних конкурсах, написаннях профільних бакалаврських, дипломних робіт.

Зустрічі з громадськістю та засідання за «круглим столом» були присвячені питанням надання природоохоронного статусу регіонально-ландшафтного парку лісовому урочищу «Ялівщина», розташованому в м.Чернігів; врахуванню екологічної складової в розробленні регіональної Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області до 2020 р.; небезпеці використання родентицидів (проведеному при обласній громадській організації «Клуб «Експертна думка») тощо. Взято участь у засіданні робочої групи Громадської ради при Чернігівській облдержадміністрації з питань збереження та розвитку природно-заповідного фонду м. Чернігів.

Враховано пропозиції та матеріали громадськості про проведені екологічні, природоохоронні заходи протягом 2013 року для підготовки регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища області.

Протягом року члени Президії обласної організації Українського товариства охорони природи, а також керівні органи на місцях брали активну участь в засіданнях громадських організацій, «круглих столах»,

конференціях з природоохоронних питань. Консультували населення області, оформлювали відповідні рішення та звернення до державних органів влади та місцевого самоврядування про вжиття заходів, направлених на збереження довкілля, усунення порушень природоохоронного законодавства тощо.

Представники Департаменту та органів влади разом з представниками інститутів громадянського суспільства області брали участь у роботі семінарів «Сильні громадські ради – сильна виконавча влада та громада». Де ознайомилися з інструментами, які забезпечують вплив громади на владу та активно обговорили можливості використання в своїй діяльності процедури громадської експертизи та консультацій з громадськістю.

Для демократичної влади громадська експертиза та консультації з громадськістю фактично виступають додатковим ресурсом. Вони дозволяють отримати реалістичну зовнішню оцінку діяльності влади та практичні пропозиції.

15.12.1 Діяльність громадських екологічних організацій

Діяльність громадських організацій має досить широкі напрацювання для розвинення природоохоронної діяльності, спрямовуються зусилля на покращання екологічного стану, сприяння втіленню засад сталого (збалансованого) розвитку. Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації, інші органи виконавчої влади та місцевого самоврядування активно співпрацюю у цьому напрямку з інститутами громадянського суспільства області.

Діяльність *Чернігівської обласної благодійної організації «Аратта»* - спрямування зусиль молодого покоління, екологічної освіти та екологічної пропаганди задля сталого розвитку суспільства, привернення уваги оточуючих до навколишнього середовища, нашого «зеленого» та «блакитного» багатства. ЧОБО «Аратта» протягом року поширювала активну діяльність в цьому напрямку. Проведено низку «круглих столів», екологічних акцій по висадці дерев та благоустрою території. На базі Макошинського відділу «Аратти» відбулась робота Літньої екологічної школи більше ніж для 30 підлітків. Проводились екологічні напрацювання, інформаційні та практичні акції, вікторини. Молодь і відпочивала на березі Десни, і збагачувала свій багаж екологічних знань і навичок, мала змогу сформуванати активну життєву позицію щодо збереження довкілля.

Школярами дитячої громадської організації *«Екологічний клуб «Берізка»* протягом року продовжувалось пізнання та збереження рідного краю, охорона навколишнього середовища, активна робота у секціях екологічного спрямування клубу.

Клубівцями взято участь у практичних природоохоронних заходах та святах - «День зимуючих птахів», «Усе для друзів наших зимуючих птахів», вікторина «Зимуючі птахи», конкурс на кращу годівничку «Допоможи взимку птахам і вони допоможуть тобі»; Міжнародних,

Всеукраїнських та обласних еколого-натуралістичних заходах, а саме: Міжнародному проєкті «Моніторинг біорізноманіття в Україні», Національному турі Міжнародного конкурсу молодіжних проєктів з енергоефективності «Енергія і середовище», Всеукраїнських проєктах: «Урбанізоване довкілля», конкурсі-огляді на зразкову навчально-виховну екологічну стежку, конкурсі школярів та учнівської молоді «Вчимося за повідувати», дитячому конкурсі «Джміль та бджілка», юнацькому фестивалі «В об'єктиві натураліста»; Всеукраїнських акціях: «Ліси для нащадків», місячники з озеленення та благоустрою, «Рослини-рятівники від радіації», еколого-натуралістичному поході «Біощит» в Україні»; обласних акціях: екологічний місячник «Садимо дерева – відроджуємо землю», «Зелений вінок пам'яті», «Милосердя», «Подаруй квіти ветерану», екологічних операціях «Ялинка», «Синичка», «Береза», «Зелена аптека». Клубівці доглядали та висаджували дерева та сіянці сосни на території Чернігівського лісництва.

Традиційно в рамках акції «Зелений вінок пам'яті» юннатівцями вшановано ветеранів Великої Вітчизняної війни, організовано посильну допомогу ветеранам, солдатським вдовам зі збору врожаю з присадибних ділянок. Учнівська молодь організувала і провела зустріч з ветеранами війни учасниками визволення України. Впорядковано та озеленено братські могили, стели, військовіobelіски.

Активно працювала екологічна агітбригада «Десняночка». В своїх виступах школярі ділилися з присутніми відомостями про екологічний стан області, розкривали практичну участь юннатів в чисельних природоохоронних операціях.

Як і завжди, робота *Чернігівської обласної організації Українського товариства охорони природи (УкрТОП)* спрямована на екологічну освіту та виховання, експертну діяльність, контроль за станом природних ресурсів, природоохоронну інформаційну діяльність, участь в численних природоохоронних акціях.

Робота 7 природоохоронних секцій обласної організації (юнацької, в сфері поводження з відходами, природно-заповідного фонду, охорони і раціонального використання земель і водних ресурсів, охорони рослинного світу, лісів та зелених насаджень, охорони атмосферного повітря, охорони тваринного світу та рибних запасів) протягом 2013 року була направлена на поліпшення екологічної ситуації у відповідному регіоні області.

Юні дослідники на маршрутах навчально-екологічних стежок по територіях національних (Мезинського та Ічнянського) та Міжрічинського регіонально-ландшафтних парків області знайомили відвідувачів з практичною, природоохоронною роботою з питань охорони природних компонентів в екосистемах.

За допомогою громадськості протягом 2013 року виготовлені для підгодівлі диких тварин у зимовий період 247 годівниць, підготовлено 308

підгодівельних майданчиків, заготовлено зернофураж, коренебульбоплоди, кормові віники та снопи.

Громадськими інспекторами, спільно з представниками обласної екологічної інспекції, МВС та управління лісового та мисливського господарства, за проведені рейди по охороні мисливської угідь, збереженню рибних запасів від браконьєрів було складено 16 протоколів на порушників природоохоронного законодавства.

Протягом року обласною організацією УкрТОП та Деснянським басейновим управлінням проводились роботи по відродженню джерел, витоків малих річок.

На проведених засіданнях за «круглим столом» розглянуті питання продовження робіт по поліпшенню екологічного стану озера «Магістрацьке» - перлини Чернігівського краю; поліпшення екологічного стану урочища «Кордівка»; заходи, направлені на озеленення міста Чернігові та області; обговорення проекту поліпшення екологічного стану садово-паркового заповідника місцевого значення в с. Тупичів Городнянського району.

Засідання проводились за участю громадських організацій екологічного спрямування, представників Департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації, Департаменту житлово-комунального господарства облдержадміністрації, Державної екологічної інспекції у Чернігівській області.

15.12.2 Діяльність громадських рад

При Чернігівській обласній державній адміністрації утворено консультативно-дорадчий орган – Громадську раду, метою якої є створення в місцевих органах виконавчої влади сприятливих умов для покращення та активізації участі інститутів громадянського суспільства, зацікавленої громадськості в процесі прийняття рішень, що стосуються життєдіяльності регіону. Членами ради є 90 представників інститутів громадянського суспільства Чернігівщини. Питаннями довкілля, скоординованості дій для збереження навколишнього природного середовища області займається підрозділ природоохоронного спрямування Ради – комітет екології та природних ресурсів.

Протягом 2013 р. за участі представників Департаменту на засіданнях Громадської ради при облдержадміністрації розглянуті питання підвищення природоохоронного статусу міському урочищу Ялівщина у форматі регіонально-ландшафтного парку; практичні кроки з озеленення обласного центру та перспективи збереження новостворених насаджень та об'єктів природно-заповідного фонду Чернігова (алеї вікових дубів та лип); гострі екологічні проблеми області; розробка програми гуманного поводження з безпритульними тваринами та багато інших.

Громадськістю обговорювалась подальша взаємодія громадських екологічних організацій з державними службами в системі підходів до збереження довкілля чарівної Чернігівщини.

15.13 Екологічна освіта та інформування

Еколого-просвітницька робота з молоддю та громадськістю, популяризація природоохоронної роботи, привернення уваги до збереження об'єктів та розширення площ природно-заповідного фонду Чернігівщини, завдань, покладених на обласну екологічну службу залишається одним із пріоритетних напрямків діяльності Департаменту задля сталого розвитку суспільства.

Екологічна освіта та інформування громадськості, учнівської та студентської молоді протягом року відбувалось шляхом проведення природоохоронних акцій, семінарів, засідань «за круглим столом», лекцій, зустрічей та консультацій з екологічних питань, що хвилювали суспільство, наукових конференцій, природоохоронних акцій та конкурсів.

Наповнення та оновлення інформації протягом 2013 року на офіційному веб-порталі Департаменту (<http://eco23.gov.ua>) розширило можливість участі громадськості в прийнятті рішень з питань, що стосуються довкілля Чернігівщини.

На допомогу освітнім закладам області, зацікавленим організаціям та управлінням, науковим, бібліотечним закладам, підприємствам і організаціям, широкому колу громадськості підготовлено та розміщено на сайті Департаменту Доповідь про стан довкілля в Чернігівській області-2012, екологічний паспорт Чернігівщини.

Серед молоді вищих та середніх навчальних закладів області спеціалістами-екологами постійно проводились практичні просвітницькі заходи, а саме:

Організаторами-партнерами – Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації, обласним навчально-методичним центром цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, науково-методичним центром відділу освіти міської ради та Чернігівською обласною бібліотекою для дітей ім. Островського 7 листопада серед старшокласників загальноосвітніх шкіл м. Чернігова проведено міський конкурс «Вчимося жити на Землі». Конкурс присвячений проблемам накопичення та утилізації побутових відходів в навколишньому середовищі та відповіді на питання «Як зробити наше місто чистішим?». Захід об'єднав роботи 24 шкільних колективів.

Метою конкурсу стало виховання у молоді відповідальності за свою діяльність та відпочинок перед теперішніми і майбутніми поколіннями за ставлення до природи, навколишнього середовища. Школярі креативно підійшли до висвітлення проблем очищення довкілля, прилеглої до рідного будинку та школи території, сформували основи поведінки перебування на природі, продемонстрували оригінальний підхід до використання вторинної сировини – від виготовлення моделей одягу до численних сувенірів.

Переможці отримали подяки та грамоти від організаторів конкурсу, комплекти екологічної літератури, буклети про природно-заповідний фонд Чернігівщини, плакати та екологічні календарі.

В грудні 2013 р. в залі засідань обласної екологічної служби відбулась зустріч викладачів та студентів I та IV-го курсів кафедри екології та охорони природи Національного педуніверситету ім.Т.Г.Шевченка з керівництвом та спеціалістами Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації.

Присутні ознайомились з завданнями та функціями обласної екологічної служби з реалізації державної політики в галузі збереження навколишнього природного середовища, щодо раціонального використання, відтворення природних ресурсів, поводження з відходами, впливу антропогенного навантаження на довкілля області. Екологічні буклети, плакати та екокалендарі отримали 32 студента.

Надано методичну допомогу старшокласникам шкіл Чернігова для подальшої участі у першому Всеукраїнському конкурсі з соціальної реклами природоохоронного спрямування «Новий погляд на проблеми довкілля-2013». Конкурс оголошено за ініціативи Громадської ради при Мінприроди України та Всеукраїнської громадської організації «ЖИВА ПЛАНЕТА», про що відповідна інформація розміщувалась на сайті Департаменту.

На базі Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації для студентів III-IV курсів Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка проводилась учбова та переддипломна практики.

15.14 Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля

Транскордонне співробітництво – це важливий аспект зовнішніх зносин прикордонних областей, в тому числі Чернігівської. Подібне співробітництво дає можливість спільного вирішення соціально-економічних проблем об'єднаними силами властей, громадськості та бізнесу регіонів сусідніх держав.

Зовнішньоекономічна діяльність та транскордонне співробітництво регіону відбувається в рамках Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 року № 1088, Регіональної цільової програми розвитку зовнішньоекономічної діяльності на 2011-2015 роки, затвердженою 30.12.2010 2 сесією обласної ради VI скликання, на рівні установ і організацій, а також в громадському секторі.

15.14.1 Європейська та Євроатлантична інтеграція

Відповідно до постанови Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перспективи транскордонного співробітництва» №1242 від 27.06.2007 року в області забезпечується співпраця з природоохоронними організаціями сусідніх держав в екологічній сфері.

В рамках Угоди між Україною та Європейським Союзом «Підтримка реалізації Стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року» з метою аналізу стану виконання показника 1 Угоди «Розробка та (або) перегляд та схвалення секторальних та регіональних програм, що мають відношення до охорони навколишнього природного середовища» 12 березня 2013 року відбулась робоча поїздка експертів з екологічної політики, стратегії та інвестицій Представництва Європейської Комісії по Чернігівській області. Обговорено результати виконання регіональних програм з охорони навколишнього природного середовища, природоохоронних розділів регіональних програм Чернігівщини за підсумками 2012 року. В рамках заходу експерти з екологічної політики, стратегії та інвестицій Представництва Європейської Комісії в Україні відвідали КП «Чернігівводоканал» міської ради та Чернігівське відділення ПАТ «САН ІнБев Україна». На даних підприємствах введено в дію обладнання, що максимально сприятиме захисту довкілля.

15.14.2 Залучення зовнішньої допомоги та координація діяльності щодо програм/проектів зовнішньої допомоги

Чернігівщина задіяна у реалізації Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду - II фаза», участь у якому приймають 32 громади Бахмацького, Городнянського, Куликівського, Корюківського, Чернігівського та Щорського районів. Для участі у Проекті адміністративні території відбирались за основними групами критеріїв, в т.ч. з урахуванням стану навколишнього природного середовища.

Реалізація мікропроектів здійснюється за наступними напрямками:

- покращення водопостачання, що дозволяє поліпшити санітарно-гігієнічний та екологічний стан в населених пунктах;
- впровадження заходів з енергозбереження, у т.ч. реконструкція вуличного освітлення з використанням енергозберігаючих заходів, що сприяє ефективному використанню теплових ресурсів.

Впровадження мікропроектів дозволить покращити інфраструктуру населених пунктів та сприятиме поліпшенню навколишнього природного середовища.

15.14.3 Двостороннє та багатостороннє співробітництво

Важливим аспектом транскордонного співробітництва є діяльність єврорегіонів. Чернігівська область входить до складу Єврорегіону «Дніпро».

З метою збереження цінних природних комплексів, в рамках єврорегіону, ведуться роботи по створенню національного природного парку «Дніпровсько-Деснянське міжріччя» на базі існуючого регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський».

В межах прикордонних територій Чернігівської області України та Брянської області Російською Федерацією здійснюється співробітництво басейнових водогосподарських управлінь на основі Міжурядової Угоди про спільне використання і охорону прикордонних водних об'єктів, підписаної 19.10.1992 року в м. Києві.

В межах басейну р. Десна (басейн Дніпра) по виконанню Угоди про спільне використання і охорону транскордонних водних об'єктів, створені і працюють змішані робочі групи Деснянського басейнового управління, лабораторії моніторингу вод і ґрунтів Чернігівської гідрогеолого-меліоративної експедиції, відділу водних ресурсів по Брянській області Московсько-Окського басейнового водного управління і Клинцівської гідрохімічної лабораторії ФГВУ «Центррегіонводгосп» Російської Федерації. Під час проведення засідань робочих груп обговорюються питання, які стосуються охорони та відтворення водних ресурсів і є актуальними для двостороннього співробітництва.

В 2013 році викладачі кафедри екології та охорони природи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка були залучені до виконання трьох наукових проектів в рамках міжнародної співпраці: «Стан та оцінка техногенного забруднення природних та сіяних луків, їх раціональне використання та охорона на прикордонних територіях Брянської (Росія), Гомельської (Республіка Білорусь) та Чернігівської (Україна) областей у постчорнобильський період», «Визначення екологічного стану транскордонних річок Білорусь - Росія - Україна (Гомельська - Брянська - Чернігівська області) на основі біологічних і гідрохімічних показників для оцінки екологічних ризиків і розробки рекомендацій з моніторингу», «Стан, раціональне використання та охорона фіторізноманіття лучних екосистем заплави річки Дніпро трансграничних територій Гомельської (Республіка Білорусь) та Чернігівської (Україна) областей».

ВИСНОВКИ

Хоча Чернігівська область за рівнем техногенного впливу вигідно відрізняється від інших областей України, вона має цілу низку екологічних проблем, над вирішенням яких працює Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації. Але ці проблеми можуть бути вирішені тільки спільними зусиллями всіх громадян і з допомогою держави.

Результати вище проведеного аналізу дають можливість зробити наступні висновки:

- Реалізація природоохоронних заходів потребує підтримки і цільового фінансування з держбюджету та обласного фонду охорони навколишнього природного середовища;

- Пріоритетними для області залишаються заходи щодо поліпшення водних ресурсів, особливо щодо розчистки і регулювання русел, відновлення водності та поліпшення екологічного стану річок, особливо Десни; укріплення берегів; забезпечення задовільного стану поверхневих і підземних водних об'єктів як джерел постачання населенню питної води; протипаводкових заходів;

- Потребують фінансового забезпечення, реконструкції (ремонту) каналізаційні мережі та очисні споруди для очищення комунальних стоків населених пунктів;

- Необхідно проведення робіт з винесення в природу меж об'єктів та територій природно-заповідного фонду; заліснення територій та охорона лісів і лісозахисних смуг;

- Проведення подальших заходів з ліквідації накопичувачів токсичних відходів та охорони навколишнього середовища; проведення тампонажних робіт свердловин, які не експлуатуються;

- Актуальними для регіону залишаються заходи щодо зменшення впливу діяльності об'єктів нафтогазового комплексу на довкілля та стан територій, які звільняють військові частини;

- Потребують пошуку небюджетних джерел фінансування заходи щодо роздільного збирання твердих побутових відходів (ТПВ), окремого збору ресурсоцінних відходів та їх утилізація;

- Потребує продовження розвитку та вдосконалення регіональної системи моніторингу за станом довкілля із формуванням регіональної бази даних щодо стану довкілля та здоров'я населення області;

- Здійснювати протирадіаційні заходи щодо подальшого впливу на екологію регіону наслідків аварії на ЧАЕС;

- Необхідним залишається проведення подальшого підвищення рівня екологічної свідомості, екологічної просвіти та виховання.

Додатки

Табл. 4.2.1.1 Перелік основних водокористувачів – забруднювачів та обсяги забруднення водних об'єктів

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
2011 рік							
1	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Бахмач–водсервіс» м. Бахмач	р. Борзенка	0,1718	-	0,1718	163,2793
2	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	Остерське ВУЖКГ м. Остер	біологічна водойма	0,0283	-	0,0283	26,5114
3	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0479	-	0,479	33,6229
4	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Господар» смт. Варва	р. Удай	0,0961	-	0,0961	34,55
5	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	Куликівське ВУЖКГ смт. Куликівка	р. Вдвигжа	0,0212	-	0,0212	27,7652
6	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Чернігівводоканал» м. Чернігів	р. Білоус	16,1456	-	16,1456	11507,5769
7	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,0145	-	0,0145	14,0989
8	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «НУВКГ» м. Ніжин	р. В'юниця	0,4171	-	0,4171	381,6486
9	Державний департамент України по виконанню покарань	Н.-Сіверське УВП №31 м. Н.-Сіверський	р. Десна	0,008	-	0,008	4,6775
10	Національна асоціація «Укрмолоко»	Філія «Менський сир» ПП КФ «Прометей», м. Мена	р. Мена	0,026	-	0,026	50,6844
11	Національна асоціація «Укрмолоко»	ПрАТ «Н.-Сіверський сирзавод» м. Н.-Сіверський	р. Десна	0,0225	-	0,0225	54,7517
	Разом по області:			17,00		17,00	12299,1668

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
2012 рік							
1	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Бахмач–водсервіс», м. Бахмач	р. Борзенка	0,1691	-	0,1691	158,5315
2	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Господар», смт. Варва	р. Удай	0,0969	-	0,0969	183,3406
3	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП ВКГ «Ічень», м. Ічня	р. Іченька	0,0726	-	0,0726	109,8409
4	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Остерське ВУЖКГ, м. Остер	біологічна водойма	0,0259	-	0,0259	24,6203
5	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,0126	-	0,0126	11,9577
6	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Куликівське ВУЖКГ, смт. Куликівка	р. Вдвужа	0,026	-	0,026	48,5712
7	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ТОВ «Комунальник» м. Новгород – Сіверський	р. Десна	0,0012	-	0,0012	41,6235
8	Державна пенітенціарна служба України	УВП № 31, м. Новгород-Сіверський	р. Десна	0,0064	-	0,0064	5,7507
9	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0479	-	0,0479	39,0677
10	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Чернігівводоканал», м. Чернігів	р. Білоус	18,089	-	18,089	13479,3379
Разом по області:				18,5476		187,4785	14102,64

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
2013 рік							
1	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Бахмач–водсервіс», м. Бахмач	р. Борзенка	0,1783	-	0,1783	163,9397
2	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,0145	-	0,0145	14,5405
3	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Чернігівводоканал», м. Чернігів	р. Білоус	16,1126	-	16,1126	12243,9769
4	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Господар», смт. Варва	р. Удай	0,0873	-	0,0873	132,225
5	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Остерське ВУЖКГ, м. Остер	біологічна водойма	0,0224	-	0,0224	20,126
6	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0461	-	0,0461	34,257
7	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП ВКГ «Ічень», м. Ічня	р. Іченька	0,2533	-	0,2533	449,6348
8	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Куликівське ВУЖКГ, смт. Куликівка	р. Вдвигя	0,0252	-	0,0252	36,7569
9	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Козелецьводоканал» смт. Козелець	р. Остер	0,0276	-	0,0276	30,1278
10	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Водоканал» Ладанської селищної ради смт. Ладан	р. Удай	0,0232	-	0,0232	28,5217

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
11		ПАТ «Бобровицький молокозавод» м. Бобровиця	р. Бистриця	0,1534	-	0,1534	147,2675
Разом по області:				16,9439		16,9439	13301,3738

Табл. 4.2.1.2 Типи очищення зворотних вод

Рік	Водний об'єкт	Скинуто разом	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
			разом	біологічна очистка	фізико-хімічна очистка	механічна очистка	разом	в т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
2011	р. Десна	103,7	4,236	4,119	0,117	-	53,60	47,01
	р. Сула	9,5	1,536	1,536	-	-	12,31	8,065
	р. Трубіж	0,205	0,205	0,205	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,496	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		119,9	5,977	5,86	0,117	-	66,81	55,85
2012	р. Десна	96,26	2,982	2,867	0,115	-	52,84	47,02
	р. Сула	14,27	1,420	1,420	-	-	12,54	8,065
	р. Трубіж	0,178	0,178	0,178	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,531	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		117,2	4,580	4,466	0,115	-	66,28	55,86

Рік	Водний об'єкт	Скинуто разом	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
			разом	біологічна очистка	фізико-хімічна очистка	механічна очистка	разом	в т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
2013	р. Десна	93,5	4,928	4,821	0,107	-	53,01	46,98
	р. Сула	13,79	1,702	1,702	-	-	11,66	8,065
	р. Трубіж	0,153	-	-	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,523	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		114,0	6,63	6,523	0,107	-	65,57	55,82

Табл. 4.2.1.3 Скидання зворотних вод

млн. м³ на рік

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунальн.	Інші галузі	
2011 р.	О	р. Десна	4,236	-	-	1,190	-	3,024	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		16,90	-	-	0,049	-	16,85	-	
	НЧБО		82,52	-	-	74,46	8,058	-	-	
	Всього:		103,7	-	106,2	75,7	8,058	19,87	0,022	2,557
	О	р. Сула	1,536	-	-	-	-	1,536	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,096	-	-	-	-	0,096	-	
	НЧБО		7,872	-	-	0,835	7,037	-	-	
	Всього:		9,500	4,500	15,00	0,835	7,037	1,632	-	0,991

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	
	О	р. Трубіж	0,205	-	-	0,205	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		0,205	-	0,277	0,205	-	-	-	0,073
	О	р. Дніпро	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		6,496	-	-	-	6,496	-	-	
	Всього:		6,496	-	6,523	-	6,496	-	-	0,027
	О	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,022	-	-	-	-	0,022
	О	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,006	-	-	-	-	0,006
Всього по області:										
	О		5,977	-	-	1,395	-	4,560	0,022	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	
	НО		-	--	-	-	-	-	-	
	НДО		17,00	-	-	0,049	-	16,94	-	
	НЧБО		96,89	-	-	75,295	21,59	-	-	
	Всього:		119,9	4,500	128,0	76,74	21,59	21,50	0,022	3,675
2012 р.	О	р. Десна	2,982	-	-	1,081	-	1,879	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,38	-	-	-	-	18,37	0,006	
	НЧБО		74,90	-	-	67,14	7,759	-	-	
	Всього:		96,26	-	98,70	68,22	7,759	20,25	0,028	2,442
	О	р. Сула	1,420	-	-	-	-	1,420	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,170	-	-	-	-	0,170	-	
	НЧБО		12,68	-	-	1,242	11,44	-	-	
	Всього:		14,27	4,807	20,12	1,242	11,44	1,590	-	0,983
	О	р. Трубіж	0,178	-	-	0,178	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		0,178	-	0,240	0,178	-	-	-	0,062
	О	р. Дніпро	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунальн	Інші галузі	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		6,531	-	-	-	6,531	-	-	
	Всього:		6,531	-	6,555	-	6,531	-	-	0,024
	О	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,014	-	-	-	-	0,014
	О	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,004	-	-	-	-	0,004
Всього по області:										
	О		4,580	-	-	1,259	-	3,299	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,55	-	-	-	-	18,54	0,006	
	НЧБО		94,11	-	-	68,38	25,73	-	-	
	Всього:		117,2	4,807	125,6	69,64	25,73	21,84	0,028	3,529
2013 р.	О	р. Десна	4,928	-	-	1,006	-	3,897	0,025	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		16,43	-	-	-	-	16,43	-	
	НЧБО		72,15	-	-	64,42	7,724	-	0,001	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	
	Всього:		93,51	-	95,78	65,43	7,724	20,33	0,026	2,277
	<i>О</i>	<i>р. Сула</i>	<i>1,7</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>1,7</i>	<i>-</i>	
	<i>НО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НДО</i>		<i>0,36</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>0,364</i>	<i>-</i>	
	<i>НЧБО</i>		<i>11,72</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>0,868</i>	<i>10,85</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	Всього:		13,78	4,165	18,82	0,868	10,85	2,06	-	0,869
	<i>О</i>	<i>р. Трубіж</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НДО</i>		<i>0,153</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>0,153</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НЧБО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	Всього:		0,153	-	0,208	0,153	-	-	-	0,055
	<i>О</i>	<i>р. Дніпро</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
	<i>НО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
	<i>НДО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
	<i>НЧБО</i>		<i>6,523</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>6,523</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
	Всього:		6,523	-	6,546	-	6,523	-	-	0,023
	<i>О</i>	<i>р. Супой</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НДО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НЧБО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	Всього:		-	-	0,016	-	-	-	-	0,016
	<i>О</i>	<i>р. Сож</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НДО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	
	<i>НЧБО</i>		<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневій водній об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунальн.	Інші галузі	
	Всього:		-	-	0,006	-	-	-	-	0,006
Всього по області:										
		О	6,63		-	1,006	-	5,599	0,025	
		НО	-		-	-	-	-		
		НДО	16,94		-	0,153	-	16,794		
		НЧБО	90,39		-	65,288	25,1		0,001	
		Всього:	114,0	4,165	121,4	66,45	25,1	22,39	0,026	3,24

Табл.4.2.1.4 Скидання забруднюючих речовин у поверхневій водній об'єкти

Скидання забруднюючих речовин по регіону	2011 рік		2012 рік		2013 рік	
	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу
Скинуто забруднюючих речовин, усього	19,733	X	19,825	X	20,994	X
Скинуто забруднюючих речовин з перевищенням нормативів гранично допустимого скидання	12,299	62,3	14,061	70,9	13,301	63,4

Табл. 4.2.1.5 Використання води у системах оборотного, повторно-последовного водопостачання та безповоротне водокористування.

млн. м³ на рік

Роки	Водний об'єкт	Галузь народного господарства	Оборотне	Повторно-последовне	Безповоротне водоспоживання	Економія свіжої води, %
2011	р. Десна		75,84	9,453	3,770	72,34
		промисловість	73,59	2,135	5,314	78,29
		сільське господарство	-	7,318	-	-
		транспорт	2,236	-	0,242	94,26
		лісове господарство	-	-	0,041	-
		будівництво	0,008	-	0,018	28,73
		житлокомунгосп	-	-	3,715	-
	р. Сула		56,15	1,404	3,988	85,71
		промисловість	56,15	1,402	1,105	95,93
		сільське господарство	-	-	0,954	-
		транспорт	-	-	-	-
		будівництво	-	0,002	0,004	33,33
		житлокомунгосп	-	-	1,924	-
	р. Трубіж		0,157	-	0,316	50,81
		промисловість	0,157	-	0,021	51,16
		сільське господарство	-	-	0,138	-
		лісове господарство	-	-	-	-
		транспорт	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,138	-
	р. Дніпро		-	-	0,050	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	0,027	-
		житлокомунгосп	-	-	0,023	-
	р. Супой		-	-	0,047	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	0,047	-
	р. Сож		-	-	0,089	30,49
		промисловість	-	-	0,030	33,48
		сільське господарство	-	-	0,010	-
		лісове господарство	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,048	-
	Всього по області:		132,2	10,857	8,273	74,65
2012	р. Десна		68,68	8,907	5,631	72,23
		промисловість	68,64	1,588	4,978	78,76
		сільське господарство	-	7,319	-	-
		транспорт	0,033	-	0,240	22,91

<i>Роки</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Галузь народного господарства</i>	<i>Оборотне</i>	<i>Повернено-послідовне</i>	<i>Безповоротне водоспоживання</i>	<i>Економія свіжої води, %</i>
		лісове господарство	-	-	0,037	-
		будівництво	0,010	-	0,013	42,56
		житлокомунгосп	-	-	5,496	-
	р. Сула		52,28	6,449	26,28	78,36
		промисловість	52,28	6,448	5,856	95,47
		сільське господарство	-	-	18,48	-
		будівництво	-	0,001	0,006	14,87
		житлокомунгосп	-	-	1,934	-
	р. Трубіж		0,215	-	0,323	61,13
		промисловість	0,215	-	0,036	61,30
		сільське господарство	-	-	0,117	-
		лісове господарство	-	-	0,001	-
		транспорт	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,167	-
	р. Дніпро				1,499	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	1,466	-
		житлокомунгосп	-	-	0,033	-
	р. Супой		-	-	0,033	-
		сільське господарство	-	-	0,033	-
	р. Сож		-	-	0,097	98,14
		промисловість	-	-	0,043	98,25
		сільське господарство	-	-	0,005	-
		лісове господарство	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,047	-
	Всього по області:		123,2	15,36	33,92	72,39
2013	р. Десна		74,85	8,332	5,374	74,12
		промисловість	74,82	1,013	5,071	80,8
		сільське господарство	-	7,319	-	-
		транспорт	0,031	-	0,235	24,47
		лісове господарство	-	-	0,022	-
		будівництво	0,004	-	0,007	30,47
		житлокомунгосп	-	-	4,962	-
	р. Сула		58,24	1,892	23,81	77,63
		промисловість	58,24	1,892	2,091	95,65
		сільське господарство	-	-	20,02	-
		будівництво	-	-	0,005	-
		житлокомунгосп	-	-	1,697	-
	р. Трубіж		0,168	-	0,342	58,56
		промисловість	0,168	-	0,035	59,01

<i>Роки</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Галузь народного господарства</i>	<i>Оборотне</i>	<i>Повернено-поєднане</i>	<i>Безповоротне водоспоживання</i>	<i>Економія свіжої води, %</i>
		сільське господарство	-	-	0,125	-
		лісове господарство	-	-	0,001	-
		транспорт	-	-	0,012	-
		житлокомунгосп	-	-	0,169	-
	р. Дніпро		-	-	1,468	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	1,446	-
		житлокомунгосп	-	-	0,022	-
	р. Супой		-	-	0,033	-
		сільське господарство	-	-	0,033	-
	р. Сож		2,669	-	0,092	98,06
		промисловість	2,669	-	0,051	98,1
		сільське господарство	-	-	0,003	-
		лісове господарство	-	-	-	-
		житлокомунгосп	-	-	0,038	-
	Всього по області:		135,9	10,2	31,1	73,28

Табл.5.2.5 Перелік видів флори, що охороняється, в Чернігівській області (станом на 01.01.2014 року)

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський Червоний список
Альдрованда пухирчаста – <i>Aldrovanda vesiculosa</i>	+	+		
Береза низька – <i>Betula humilis</i>	+			
Баранець звичайний – <i>Hypersia selago</i>	+			
Булатка довголиста – <i>Cephalanthera longifolia</i>	+			
Булатка червона – <i>Cephalanthera rubra</i>	+			
Бровник однобульбовий – <i>Herminium monorchis</i>	+			
Верба чорнична – <i>Salix myrtilloides</i>	+			
Верба Старке – <i>Salix starkeana</i>	+			
Водяний горіх плаваючий – <i>Trapa natans</i>	+	+		
Гніздівка звичайна – <i>Neottia nidus-avis</i>	+			
Горицвіт весняний – <i>Adonis vernalis</i>			+	
Гудайєра повзуча – <i>Goodyera repens</i>	+			
Діфазіаструм сплюснутий – <i>Diphasiastrum complanatum</i>	+			
Діфазіаструм Зейлера – <i>Diphasiastrum zeileri</i>	+			
Жировик Лезеля – <i>Liparis loeselii</i>	+	+		
Зозулинець болотний – <i>Orchis palustre</i>	+			
Зозулинець блощичний – <i>Orchis coriophora</i>	+			
Зозулинець жилкуватий – <i>Orchis nervulosa</i>	+			
Зозулинець шоломоносний – (<i>Orchis militaris</i>	+			
Зозулинець салеповий – <i>Orchis morio</i>	+			
Зозулині сльози яйцевидні – <i>Listera ovata</i>	+			
Зозулині черевички справжні – <i>Cypripedium calceolus</i>	+	+		
Ковила волосиста – <i>Stipa capillata</i>	+			
Ковила дніпровська – <i>Stipa borysthena</i>	+			
Козельці українські – <i>Tragopogon ucrainicus</i>				+
Коручка болотна – <i>Epipactis palustris</i>	+			
Коручка темно-червона – <i>Epipactis atrorubens</i>	+			
Коручка чемерниковидна – <i>Epipactis helleborine</i>	+			
Косарики болотні – <i>Gladiolus palustris</i>	+			
Косарики тонкі – <i>Gladiolus tenuis</i>	+			
Лікоподієла заплавна – <i>Licopodiella inundata</i>	+			
Ломикаміннь болотний – <i>Saxifraga hirculus</i>	+	+		
Лілія лісова – <i>Lilium martagon</i>	+			
Любка дволиста – <i>Platanthera bifolia</i>	+			
Любка зеленоквіткова – <i>Platanthera chlorantha</i>	+			
Маточник (дудник) болотний – <i>Ostericum palustre</i>		+		
Осока затінкова – <i>Carex umbrosa</i>	+			
Пальчатокорінник бузиновий – <i>Dactylorhiza sambucina</i>	+			
Пальчатокорінник м'ясочервоний – <i>Dactylorhiza incarnata</i>	+			
Пальчатокорінник плямистий – <i>Dactylorhiza maculata</i>	+			
Пальчатокорінник травневий – <i>Dactylorhiza majalis</i>	+			

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський Червоний список
Пальчатокорінник Фукса – <i>Dactylorhiza fuchsii</i>	+			
Підсніжник білосніжний – <i>Galanthus nivalis</i>	+		+	
Плаун колючий – <i>Lycopodium annotinum</i>	+			
Росичка англійська – <i>Drosera anglica</i>	+			
Росичка середня – <i>Drosera intermedia</i>	+			
Сальвінія плаваюча – <i>Salvinia natans</i>	+	+		
Сон чорніючий – <i>Pulsatilla nigricans</i>	+			
Сон широколистий – <i>Pulsatilla patens</i>		+		
Тофільдія чашечкова – <i>Tofieldia calyculata</i>	+			
Хамарбія болотна – <i>Hammarbya paludosa</i>	+			
Цибуля ведмежа – <i>Allium ursinum</i>	+			
Шолудивник королівський – <i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i>	+			
Шейхцерія болотна – <i>Scheuchzeria palustris</i>	+			
Юринея волошковидна (Ю. несправжньоволошковидна) – <i>Jurinea cyanooides</i>		+		+
Усього	50	9	2	2

Табл. 7.4.1 Використання надр на території Чернігівської області (станом на 01.01.2014 р.)

№ з/п	Загальна кількість кар'єрів, шахт, розрізів та розробок		Наявність документації			Загальна площа порушених земель, га	Площа відпрацьованих земель, що підлягають рекультивации	Рекультивовано у 2013 році
	Перелік родовищ	Кількість кар'єрів	Гірничий відвод	Земельний відвод	Ліцензія			
ТОВ «Папернянський кар'єр скляних пісків»								
1.	Папернянське	1	від 01.03.2000 безстроковий	27.03.2001 на 20 років та 16.02.2012 на 10 років	від 22.03.2000 на 20 років	77.2	50.7	-
2.	Грибово-Руднянське	1	від 04.08.2004 на 19 років	15.06.2005 на 5 років	від 28.02.2003	7	4.68	-
ПрАТ «Н-Сіверського ЗБМ»								
3.	Новгород-Сіверське родовище цементної сировини	1	від 01.12.2003 на 10 років	25.05.2007 на 10 років та 16.02.2012 на 10 років	від 26.03.2001 на 10 років продовжено до 26.03.2031	15.1	-	-
ПрАТ «Чернігівський цегельний завод №3»								
4.	Мажугівське родовище суглинків	1	від 26.03.2012 до 30.05.2017	01.10.2013 на 3 роки та 26.06.2012 на 3 роки	від 30.05.1997 на 20 років	2.8	2.8	-
ПрАТ «Ніжинський цегельний завод»								
5.	Ніжинське родовище суглинків	1	від 03.02.2004 безстроково	14.09.2005 на 10 років 11.8 га	від 13.08.1996 на 20 років	11.5	11.5	-

ТОВ «АПБ-Цегла»								
6.	Західно-Борзнянське родовище цегельної сировини	1	від 25.03.2008 до 04.10.2027	01.01.2009 до 01.01.2014	від 04.10.2007 на 20 років	3.0	1.0	-
ДП «» Чернігівторф								
7.	«Дроздовиця» Городнянський р-н	1	-	26.03.2007 на 5 років	від 03.04.2009 на 10 років	6.45	-	-
8.	«Ірванцівське» Семенівський р-н	1	-	22.04.2009 на 10 років	від 12.07.1996 на 20 років	164.0	47.0	-
9.	«Гнилуське» Чернігівський р-н	1	-	від 26.08.1993 дог. Оренди з Козелецькою райдержадміністрацією від 15.02.2007 на 8 років	від 05.03.1997 на 20 років	216.0	71.0	-
10.	«Немигівське» Сосницький р-н	1	-	23.12.2010 на 7 років	від 21.07.1997 на 20 років	53.0	2.4	-
ТОВ «АННАТ КЕРАМІКА»								
11.	Львівське родовище глини	-	03.02.2009 на 20 років	24.04.2012 на 49 років	від 29.10.2007 на 20 років	-	-	-
ПП «Кварцбуд»								
12.	Михайло-Коцюбинське родовище пісків будівельних	1	рішення обл. ради 26.01.2007 на 20 років	12.01.2007 на 20 років	від 16.11.2006 на 20 років	2.0	-	-

ТОВ «Чернігівські будівельні конструкції»								
13.	Новоселківське родовище піску	1	рішення обл. ради 14.03.2010 на 20 років	18.10.2010 на 20 років	від 22.10.2012 на 20 років	0.48	-	-
ТОВ ВТФ «Керамік-Прилуки»								
14.	Мацієвське родовище	1	від 19.06.2001 безстроково	25.07.2007 на 20 років	від 27.04.2001 на 15 років	1.5	-	-
ТОВ «Березнянський цегельний завод»								
15	Березнянське-II родовище	1	від 02.11.2008 на 11 років	11.12.2008 До 30.05.2017	від 31.05.2006 на 11 років	2.7	-	-

Перелік громадських організацій природоохоронного спрямування

Назва організації	Юридична адреса	Керівник організації	Телефон/ Факс	Електронна пошта
1. Всеукраїнська екологічна ліга – міська організація	м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка,53	Голова Карпенко Юрій Олександрович	3-21-06	sav_14@mail.ru
2. Обласна організація Українського товариства охорони природи	м. Чернігів, вул. Чернишевського, 14	Заступник голови президії Осипець Володимир Миколайович	77-48-39	–
3. Екологічний клуб «Берізка» ОСЮН	м. Чернігів, вул. Франка, 2а	Керівник Кидиба Руслана Григорівна	2-50-25	–
4. Чернігівський студентський екологічний клуб ЧДПУ	м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка,53	Керівник Яковенко Олександр Іванович	3-21-06	–
5. Чернігівський центр для дітей та юнацтва «Аратта»	м. Чернігів, вул. Островського, 37	Виконавчий директор Філатова Вікторія Олексіївна	678-433	aratta@open.net.ua
6. Обласна організація Партії зелених України	–	Голова секретаріату Симонова Ірина Юрівна	676-203	PZU@cg.ukr.tel.net
7. Всеукраїнська екологічна ліга – обласна організація	м. Чернігів, урочище Ялівщина	Гаврилей Олександр Іванович	60-83-06	–
8. Обласна організація Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта»	м. Чернігів, урочище Ялівщина	Керівник Гладченко Ганна Леонідівна	3-12-40	–
9. Чернігівський районний Центр сприяння розвитку сільського зеленого туризму	м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1	Білий Юрій Анатолійович	4-40-75	beluri@rambler.ru
10. Чернігівська обласна організація Товариства меліораторів і водоноспорядників України	м. Чернігів пр.-т Пере- моги, 39-а	Голова Нагалюк Сергій Іванович (представник Потапенко В.О.)	4-40-75	dbuvr@cg.ukr.tel.net
11. Чернігівська міська громадська організація "ЗООШАНС"	м. Чернігів, а/с 509	Керівник Петренко Н.Л.	066-756-98-02, 934-834	-
12. Чернігівське міське відділення всеукраїнської ГО "Українська академія управління"	м. Чернігів, вул.Шевченка 105а	Представник Мартиненко Володимир Юрійович		-
13. Чернігівська обласна Агенція регіонального розвитку "Вектор"	м. Чернігів, вул.П'ятницька, а, 50	Керівник Кнуренко Сергій Вікторович	093-345-60-26	wawad@ukr.net
14. Чернігівська природоохоронна громадська організація "Природа і людина"	м. Чернігів, вул. 1 Травня, 118/1	Керівник Січевська Тетяна Василівна	3-45-43	-
15. Чернігівська міська молодіжна громадська організація "Сфера"	м. Чернігів, вул. Київська, 2/100	Керівник Довбенко Світлана Леонідівна	610-363	go21@mail.ru

Відповідальні за підготовку розділів Доповіді

<i>Назва розділу</i>	<i>Структурні підрозділи, відповідальні за виконання розділів</i>	<i>Прізвища керівників та спеціалістів підрозділів</i>
Забруднення атмосферного повітря та руйнування озонового шару	Відділ екологічної безпеки та дозвільної системи	Небрат Т.Г. тел. (04622)4-10-50
Зміна клімату		
Водні ресурси		Швидка А.М.
Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі	Відділ природно-заповідного фонду, біоресурсів та екомережі	Синіговець В.Д. тел. (04622)4-91-58
Земельні ресурси і ґрунти		Багіна Н.Е.
Надра		
Відходи	Відділ екологічної безпеки та дозвільної системи	Небрат Т.Г. тел. (04622)4-10-50
Екологічна безпека	Відділ економіки природокористування, моніторингу навколишнього природного середовища та зв'язків з громадськістю	Новак В.А. (04622)4-22-51
Промисловість та її вплив на довкілля		Радченко Н.І. press@eco23.gov.ua
Сільське господарство та його вплив на довкілля		Ганжа В.Ю.
Енергетика та її вплив на довкілля		
Транспорт та вплив на довкілля		
Збалансоване виробництво та споживання		
Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	Відділ економіки природокористування, моніторингу навколишнього природного середовища та зв'язків з громадськістю	Новак В.А. (04622)4-22-51 Радченко Н.І. press@eco23.gov.ua Ганжа В.Ю. Голован О.П. Тичина Т.С. Бурковська С.В.
	Відділ екологічної безпеки та дозвільної системи	Небрат Т.Г. тел. (04622)4-10-50
	Головний спеціаліст-юристоконсульт	Борзак Л.А. тел. (04622)4-91-58
Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	Сектор планування, інспекційної діяльності, контролю виконання, зв'язків з громадськістю та ЗМІ ДЕІ в Чернігівській області	Пінчук Я.М. тел. (04622)4-23-73
Вступ	Керівництво Департаменту Структурні підрозділи Департаменту	тел. (04622)4-91-58
Висновки		